

Viața Românească

Revistă literară și științifică

VOLUMUL XLII

ANUL XII

IAȘI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE ȘI EDITURĂ
„VIAȚA ROMÎNEASCĂ“.

1920

RĂTĂCIRE...

Terminasem mai de vreme decit credeam procesul, care mă adusese în acest oraș de provincie. Tren să mă întorc în București n'aveam decit adouazi dimineață; propunerea unora din confracții baroului local, de a mă duce cu ei la club, nu mă ispitea de loc. Era o vreme incintătoare de Septemvrie, cu un cer de un albastru-vioriu, în care sclipeau fire de funigei, una din acele zile de început de toamnă, care-ți umple sufletul de doruri nelămurite și de dulce melancolie. Ar fi fost o crimă să mă închid pe o astfel de vreme în fumăraia clubului; și fiindcă, deși mai venisem de câteva ori în acest oraș, nu-i cunoșteam decit strada ce duce dela gară la tribunal, mă hotării să-mi petrec restul zilei plimbându-mă, ca să-l cunosc. În dusei deci ghiozdanul la hotel și-o pornii. Curînd eșii din centrul negustoresc al orașului și pătrunsei în niște uliți frumoase, care din pricina plantelor cățarate pe uluci și a mulțimii pomilor care ascundeau casele, mai toate retrase în fundul curților, păreau mai mult aleele unui parc, decit străzile unui oraș.

La căpăttiul unora din ele se vedeau, ca'n fundul unui decor de teatru, dealurile, îndărătul cărora se zăreau într'o ceață albăstrie munții.

Scăpat din sgîmotul obositor al Capitalei, sorbeam cu neșaiu fericirea acestei liniști, alinătoare și binefăcătoare, ca o mină rece peste o frunte înfrigurată. Umblînd așa ca într'o dulce beție, mă trezii în dreptul unei clădiri, al căreia rost era scris pe frontispiciu cu litere vădețe: *Școala primară de băeți Scarlat Delureanu. 1881.*

La cîtiva pași, în stînga porții văzui, încadrată în zăbrelele ulucilor, o cruce mare de piatră pe care, cu litere în relief, era săpată inscripția:

Ridicată de mine, Scarlat Delureanu, în anul 1880, spre iertarea păcatului de moarte, ce am săvîrșit în acest loc, într'un ceas de rătăcire.

Mă uitai de jur împrejur, să văd pe cineva căruia să-i cer veselușii: dar nu văzui decît un pile de copilași, pe care-i socoteai prea mici pentru a mi le da. Mă întorsei la poarta școlii, încercai să intru: poarta era încuiată, iar în curte nu se vedea nici o mișcare. Gîndindu-mă că voi găsi seara la masă vre-un cunoscut, care mă va putea lămurii, îmi continuai plimbarea. O berărie, cu grădinița ei curată, mă ispiti. Intrai și mă pregăteam să cer o bere, cînd, dela o masă din fund, singura masă ocupată, un domn veni spre mine. Era unul din avocații baroului local.

— Nu poftiți la masa noastră? — mă întrebă el cu amabilitate.

— Cu plăcere, — răspunsei

Merserăm la masa din fund, unde mă prezentă comeseilor săi.

Abia mă așezasem, cînd văd pe cel mai bătrîn, care-mi fusese prezentat sub numele de conu Antonache Iorgulescu, că se scobește repede în buzunar, scoate o hîncuță și strigînd băiatul, i-o dă zicîndu-i:

— Na! dă-o iute prăpăditului ăluia și nu-l lăsa să vie încoa. Dă i-o repede.

În același timp își acoperea ochii cu o mînă, scuturîndu-se.

Fiind așezat cu spatele spre poartă, mă întorsei să văd cine era cel care-i inspira atîta scîrbă. Era un cerșetor în adevăr, grînii de văzut.

— A ești? — întrebă conu Antonache; apoi, la răspunsul afirmativ al celorlalți, luîndu-și mîna dela ochi și înclinîndu-se zise:

Doamne, iartă-mă, cînd vezi trăind asemenea nenorociți, înțelegi pe bietul Scarlat Delureanu!

Ce minunat mă slujea împlinirea!

— Mă rog, — întrebai, — cine e acest Scarlat Delureanu și ce este cu crucea pe care am văzut-o la școală?

— Iată, — făcu avocatul, — aveți aci pe conu Antonache; dumnealui i-a fost prietin și naș, poate să vă povestească mai bine ca oricine.

Întorsei către conu Antonache o privire rugătoare. Dumnealui scoase ceasornicul, se uită la el și incredințîndu-se că are încă vreme, îmi povesti astfel:

— Da, l-am cunoscut bine. Eu care eram de-o seamă cu el și socru-său, răposatul farmacist Helmer, mult mai în vîrstă decît noi, am fost singurii lui prietini, căci Scarlat Delureanu era un om închis, nu-i plăcea să intre în legătură cu fitecine și trăia re-

tras. Altminteri, cînd îl cunoșteai, vedeai că era un om pe ațit de plăcut și de delicat, pe cit de aspru și de sanchiu se infățișa la întia vedere. Și ce om învățat! Din însemnările scrise cu mîna lui, în franțuzește și în neînțește, pe marginile mai tuturor cărților din biblioteca lui, lăsată școlii, se poate vedea cit celise el, măcar că în strănătate, de unde nu se întorsese decit la moartea lui tată-său, nu-și căpătase nici un titlu. Eu bănuiesc că și scria, și am rămas foarte mirat că la moartea lui nu s'au găsit manuscrise; că-mi aduc foarte bine aminte că de multe ori cînd se seam la el, îl găseam scriînd în niște căete, pe care le aduna și le incula cu grijă într'un sertar al bibliotecii. Șor fi furat, or că le-o fi desființat el înainte de moarte, Dumnezeu știe.

Și cum spui, trăia retras, iarna aici în oraș, neviind alți prietini decit pe Helmer și pe mine, de care-l legase patima vînătorii și a jocului de șah; iar tot restul anului la moșioara lui, acum a primăriei, la cițiva kilometri de aici, moșie care-i aducea un venit, cu prisos indestulător pentru viața măsurată și cumpătată pe care o ducea.

Precum în vremea cit sta la moșie eram noi oaspeții lui, că ne poțtea acolo, mai ales primăvara și toamna la vînători de sitari, tot așa cînd se întorcea iarna în oraș, îl poțteam noi foarte adeseori la masă. Niciodată nu venea cu mîna goală, totdeauna aducea ori flori pentru nevastă-mea, ori o jucărie, sau o carte frumoasă pentru vreunul din copii. Helmer și cu mine eram însurați; el, măcar că trecuse de 40 de ani, rămăsese holteiu. Dece? că propuneri de căsătorie îi veniseră destule și unele foarte ademenitoare. Viața lui chibzuită, numele și averea lui făcuseră pe mulți să-l dorească ginere; dar toate împețirile rămăseseră zădarnice. Nouă, deciteori încercam să-i vorbim de însurătoare, ne răspundea:

- Vreți să vă scăpați de mine?
- Ba nu! protestam noi!
- Păi atunci? Nu sintem noi bine așa?

Nu-i sosise ceasul, care totuși i-a sosit într'o zi, nenorocitul. Peșitorul am fost eu, după însăși a lui cerere; iar fata a căreia mână m'a trimes s'o cer pentru el, nu era departe, că era Marta, fata lui Helmer, lingă care atita timp trăise, fără să lase prin nimic să se bănuiască pină atunci, că i-ar fi dragă.

Nu doară că m'ar fi fost fata vrednică să se îndrăgostească cineva de ea dela întia vedere, că era foarte frumoasă și deșteaptă; dar pe lingă frumusețe și deșteptăciune, mai avea bună-

tate, blindețe, o judecată dreaptă, o lipsă de preocupare de a place și o curățenie de suflet, care impuneau o admirație respectuoasă și o dragoste de prietin, sau de frate.

Fără nici o sfială, în chipul cel mai firesc, așa cum s'ar fi dus la o prietină, se ducea ades la Delureanu, să-și aleagă cărți de cetire din biblioteca lui; și tot cu atita seninătate se rezima cu coatele pe masă, alături de el, ca să urmărească partidele de șah...

S'a întimplat că s'a îmbolnăvit el de o pneumonie din care credeam că se prăpădește, și din care n'a scăpat decît datorită îngrijirilor pline de devotament ale soților Helmer... Cînd s'a vindecat complect, după o lună de codiri, în care deciteori ne întilneam vedeam bine că era ceva schimbat într'insul,—că se cunoaște cît de colo omul care poartă cu el o taină, pe care ar vrea și nu îndrăznește să și-o mărturisească,—l-am ajutat eu zicîndu-i într'o seară :

— De ce ești dumneata om atit de închis, încît nici unui prietin bun ca mine nu-ți vine să-i spui ce ai pe suflet ?

S'a uitat la mine întăiu speriat ; pe urmă îmblinzindu-și privirea, a făcut „lun !” și dupăce s'a uitat împrejur, să vadă dacă nu-l aude cineva, mi-a mărturisit că nu mai putea trăi singur,—că boala, care-l dusesese pînă pe pragul pieirii, îl făcuse să simtă și să înțeleagă marea deosebire între moartea celor care lasă după ei urmași ai trupului și mai ales ai sufletului lor și moartea celor care, nelăsînd copii, pier cu desăvirșire pe vecii vecitor ; — că groaza de această stingere desăvirșită îl urmărea chinuitor și-i făcea să se gîndească la căsătorie ; dar că nu îndrăznea să vorbească nici părinților fetei, nici mai cu seamă ei, care — măcar că era fată de 25 de ani — i să părea un copil pe lingă dînsul. Cînd mi-a spus numele fetei și m'a întreat ce zic și dacă-i pot da un ajutor : „uite ce zic”, i-am răspuns luîndu-l în brațe și sărutîndu-l ca pe un frate

Și s'au căsătorit l-am cununat eu cu nevastă-mea, în casele noastre...

Și acum, dragul meu,—urmă conu Antonache, după etteva clipe de tăcere,—iacă, sint om de merg pe al șaptezeci și șaselea an, am văzut multe căsnicii, am fost și eu insurat, mi-am lubit și eu nevasta, am așteptat și eu cu drag și cu neliniște nașterea întăiului copil ; dar dragoste ca a lui Scarlat Delureanu și mai ales grijă și dor de nașterea copilului ca la el n'am mai văzut. Ca un grădinar care a găsit înfirșit sămînta unei floși rare și

delicate, după care a umblat toată viața, așa cu o grijă de fiecare ceas, de fiecare clipă, se silea el să plivească din jurul Martei lui, orice pricină de neliniște, sau de turburare. Avea pe lângă cîinele de vînătoare un cîine de curte rău, care — cînd se întimpla să scape din lanț — se minca cu ceilalți; în ziua în care a văzut-o astupându-și urechile ca să nu le audă bătaia, l-a trimis la moșie. Avea la trăsură o pereche de cai foarte frumoși, dar sperioși; — i-a schimbat cu mine pe-o pereche de cai mult mai puțin buni, dar blăzi și domoi, dela care nu se putea aștepta la nici o primejdie.

Se pripășise pe vremea aceea p'aici o nenorocită de babă cerșetoare, atît de îngrozitoare la vedere, încît parcă și morții îi era silă s'o culeagă. Pe unul din obrajii ei negri și sbîrciți, purta o rană de carne vie, hidoasă. Oricît de milos om ai fi fost, vederea ei nu-ți pricinuia compătimire, ci o cutremurare de spaimă, care te făcea să te închini cu grabă, ca în clipa căderii unui trăsnet. Cînd și cînd o vedeai apărînd și cerșind din poartă în poartă, sprijinită într'un toiag gros, mai mult tirindu-se, decît umblînd.

Ca să nu mai dea cu ochii de ea nevestă-sa, care se cutremurase la vederea ei, Scarlat a cercetat unde sta baba, s'a dus acolo, i-a făcut simbrie de cincisprezece lei pe lună, cu condiția să nu se mai ivească pe ulița lui și se ducea la fiecare cap de lună de-i da banii el singur.

Nu-ți mai vorbesc de planurile ce-și făcea în privința creșterii copilului, de care era încredințat — făcuse prinsoare cu noi — că va fi băiat; nu-ți mai spui că, deși nevestă-sa era hotărîtă să-și lăpteze singură copilul, cu o lună înainte de termenul nașterii, își adusese o doică voinică, pentru cazul cînd din vre-o împrejurare nevestă-sa n'ar fi putut lăpta chiar ea...

Pe viața mea! deciteori mă gîndesc la soarta lui. îmi vine să cred că lumea asta nu e cîrmuită de-o singură putere, ci de două puteri deosebite, care se luptă între ele: una bună, blîndă, înțeleaptă, care face toate lucrurile frumoase și vrednice de slăvirea noastră și alta rea, feroasă și nebună, care are nevoie de chinurile noastre și simte plăcere la vederea lor.

Mi se pare că săvîrșesc un păcat, crezînd că același dumnezeu, care ne poruncește să creștem și să ne înmulțim, poate să ia un om, să-i sădească în suflet o sete nebună de împlinirea acestei porunci, să-l amăgească, să-l încinte, să-l îmbete cu speranța îndeplinirii acestei dorinți de care și-a legat tot rostul lui de a fi pe lume, — și tot el să-l prăvălească cu sălbăticie din al nouiea cer...

Căci i-au murit, domnule, din facere și nevasta și copilul care hăiat era, așa cum spera el.

Douăzeci și patru de ceasuri s'a canonit biata femeie; au încercat doctorii să-i scoată copilul cu fiarele, — l-au ucis, crezând că vor scăpa-o pe ea, dar n'a putut. Ca să-ți spuiau suferințele lui, agățările desperate de doctori, ingenunchierile și rugăciunile lui înaintea icoanelor, înabușirea capului sub perne ca să nu audă gemetele ei din a treia odae, strălucirea de speranță a ochilor lui, care în răstimpurile de încetare a gemetelor, cătau cu încredere spre ușă sosirea unei bune vestiri... Erain acolo, se făcuse bine ziuă, cînd după un lung răstimp de tăcere s'a deschis ușă și a apărut bietul Helmer, a căruia înfățișare nu mai lăsa nici o umbră de îndoială asupra desnodămîntului... Să ferească Dumnezeu pe tot dușmanul să fie martor la asemenea lucruri... E o viață de om de-atunci și parcă ar fi fost eri, atît vād și aud de bine pe bietul Scarlat, rîcnind cu pumnul ridicat spre icoană: „Cine, cine, la ce ai îngăduit, la ce mi-ai făcut asta!“... S'a repezit afară, a vrut să intre în odaia ei, dar a găsit-o încuiată. Nu se putea să-l lase să intre înainte de înlăturarea urmelor suferințelor pe care le înduras: ea... A eșit în curte, de acolo în stradă rîcnind ca o fiară: „cine! cine! cine!“ La patru pași de poartă s'a întilnit piept în piept cu cerșetoarea de care-ți spuneam. Cînd a dat cu ochii de ea, cu un hoțot de ris, de amintirea căruia și acum mă înfior, a strigat: „A ha! și încă îți bați joc de mine!...“ Fulgerător a smuis din minile nenorocitei toiagul, cu care a ucis-o, acolo, pe locul unde ai văzut crucea; pe urmă s'a dărîmat peste trupul ei. Moale ca o sdreanță și plin de sînge l-au adus slugile în casă, de unde viu n'a mai eșit. Judecată nu s'a pornit împotriva lui.

După două luni de amuțire desăvîrșită, în care vreme nimeni nu poate ști ce s'a petrecut în sufletul lui, că pe nimeni, nici pe mine nu ne-a mai primit, — a chemat pietrarul care a cioplit și a ridicat crucea, iar la cîteva zile după aia, s'a stîns ca o candelă în care s'a isprăvit undelelemnul, lăsînd prin testament primăriei casa și moșia lui, pentru întemeierea Școlii...

Ioan Al. Brătescu-Voinești

CE-A MAI FOST ?...

Trecea o umbră peste ochii
Copilei care mă privea.
Singurătatea de pe mare
Lua întins și depărtare
Sub geana ei de catifea.
Pantofu', aninat de-abea
Sub margina ușoarei rochii,
Părea că-i viu și se 'nhoară
De-a mîngîia așa comoară.

Pe mare, filfiia, departe,
Un cormoran fără soție.

Eu îi citeam. O blată carte,
Cu rime și filozofie
Mă ajuta să par cumințe.

— „Citești ca din bucoavne sfinte“
Imi zise ea.

— „Citesc și par
„Un înțelept de cărturar,
„Fiindcă nu 'ndrăznesc să fiu
„Ceiace sînt : nebun și viu
„Și nu 'ndrăznesc să-ți spun că ești
„Atît de dulce cînd zîmbești
„Și-atît de nouă și curată
„In forma ta îngîndurată.“

Motivele sufletești ale unirii Basarabiei cu România

Poporul românesc din Basarabia, prin votul „Sfatului Țării”, prin reprezentanții săi în Adunarea Națională a României întregite și prin diferite legături, care s'au stabilit în ultimii doi ani cu regatul vechiu, — și-a afirmat voința sa nestrămutată de a trăi la un loc cu întregul neam românesc.

Afel nici nu putea să fie, deoarece această unire a fost o consecință logică a totalității condițiilor de viață istorică, etnografică, etc., a poporului românesc. Și cu toate că această unire firească a fost prevăzută, nu numai de către mai mulți oameni politici și scriitori români, ci și de către unii dintre ruși, — totuși diplomații și agenții ruși din străinătate, care visează Rusia cel puțin în granițele ei vechi, caută să dovedească că acum Basarabia trebuie să rămâie a rușilor.

Însă, în tendința lor de a apăra această cauză pierdută pentru totdeauna, ei nu pot și nici nu vor putea aduce nici un argument serios. Ce dovezi istorice, etnografice, sociale sau geografice, ar putea aduce rușii în sprijinul pretenției lor? Cu toată tendința lor de a prezenta lucrurile altfel decât cum sînt, de a falsifica datele istorice și statistice, aceste date sînt atît de vorbitoare încît în nici un chip pretențiile rusești nu se pot întemeia pe ele.

Dar drepturile unui popor asupra altuia se pot întemeia nu numai pe motive de natură istorică, etnografică sau geografică; aceste drepturi reesă și din legăturile sufletești, din conștiința, din psihologia poporului, — nu numai a poporului asuprit, ci și a celui asupritor. Mai mult chiar, ca și în psihologia indivizilor, în sufletul poporului, a maselor, trăește uneori *dedesubtul conștiinței* lui, sau mai bine zis *sub-conștiința* lui, ceia ce s'a imprimat în organismul lui, în sîngele lui, ceia ce s'a transmis în el prin moștenire și ceia ce poporul concretizează uneori în cîntecele lui, sau în conștiința intelectualilor ești din sinele lui. Nimic din trecutul unui popor, din legăturile de orice natură cu vecinii, nu rămîne fără urme, fără amintiri în sufletul lui. Aceste amintiri din trecut, precum și legăturile din prezent, crează în sufletul maselor sentimente de simpatie și antipatie

față de alte popoare, sentimente tot alit de puternice în viața popoarelor ca și a indivizilor.

Prin urmare, un popor poate să conviețuiască cu altul, cerind pentru sine dreptul de întâietate, nu numai bazându-se pe simțul național, pe conștiința de sine, pe conștiința unei comunități etnice, ci și pe desfășurarea istorică, pe condițiile istorice de vecinătate, de cultură, pe simpatii, etc.

Există oare legături psihologice, sufletești, între poporul românesc din Basarabia și între ruși ?

Acest fel de legături între popoare se pot stabili, cum am spus, prin o serie de raporturi înlânse și permanente, — economice, sociale și culturale.

Ce legături au avut în trecut rușii cu românii ?

Legăturile pe care le-a avut Rusia Moscovită cu țările românești au fost incidentale și n'au atins deloc nici conștiința poporului rusesc, nici a celui românesc. Cele câteva momente politice și culturale, prin care s'au manifestat legăturile dintre țările românești și Moscova, au fost atât de slabe, încît au lăsat urme numai în câteva documente.

Ceva mai serioase au fost legăturile culturale dintre ucrainieni (care nu trebuie nicidecum confundați cu rușii) și români ; dar și aceste legături au atins până la oarecare măsură numai pătura de sus, a cărturarilor, și au rămas străine masei poporului ucrainian și românesc.

Dela 1711 încoace, rușii — în tendința de a-și realiza visul lor vechiu : stăpînirea Constantinopolului, — calcă pămîntul strămoșilor noștri în mai multe rînduri. Inșă aceste invazii militare, aceste ocupații rusești repetate, lăsau în sufletul poporului românesc aceeași ură, pe care au lăsat-o nemții în urma invaziei lor în Muntenia.

Iar poporul rus, incult și incoherent, lipsit de o personalitate etnică unitară, de conștiință națională, era foarte departe de tendințele cuceritoare ale teoreticianilor panruși. Acest popor, prin nimic n'a vădit legături sufletești cu poporul român : nici o urmă de acest fel nu veți găsi în sufletul, în conștiința lui. În eposul național al rușilor, în tradiții, și în toată poezia populară, veți găsi reminescențe din legăturile lor cu mai toate popoarele cu care vin și cu care au venit în atingere ; veți găsi amintiri despre pecenegi, cumani, tătari, atîtea seminții care au trecut prin sudul Europei, și care apoi au dispărut. În această poezie se oglindesc raporturile dintre ruși și poloni, turci, nemți, chiar francezi ; dar nici un cuvînt nu veți găsi despre români.

Anexarea Basarabiei de cît a ruși la 1812 n'a adus nimic nou în această privință. Acest pămînt românesc, care a căzut victimă imperialismului rusesc, a rămas tot așa de străin poporului rusesc, ca și (de pildă) China sau America. Ce știau rușii despre Basarabia, despre poporul ei românesc, despre obiceiurile lui ? Nimic. Guvernul rus nu avea altă preocupare decît să stoar-

că tot, ce se putea, sub raportul economic. Nici un studiu serios asupra acestei provincii, asupra popoului ei; nici un articol exact asupra situației adevărate din Basarabia. Pe cînd în limba romînească această provincie a ocazionat o literatură întinsă, opere capitale ca cele ale d-lor Z. Arbore, N. Iorga, D. Moruzi, Moisiu, ș. a., iar în limba germană frumoasa lucrare a lui Weigand despre dialectul basarabean, — rușii nu au în privința ei decît o maculatură plină de neadevăruri și falșuri. Ce idei putea să aibă intelectualul rus despre Basarabia din cărțile lui Batiușcov, Nacco, Lașcov, Golovco, etc.?

Majoritatea intelectualilor ruși cunoșteau Basarabia numai după poemul romantic al lui Pușchin: „Țigani”. Ei toți erau convinși că Basarabia este populată aproape numai de țigani nomazi, care cutreeră satele cu urșii lor; că moldovenii sînt niște oameni sălbateci, cum sînt ponoarele sălbatece din Siberia, etc. Intr'o geografie pentru școlile primare, a lui Davidchin și Seliozchin, care a apărut la 1917, găsim următoarele rînduri despre Basarabia:

„În Basarabia de vest trăesc romîni cu părul brun, moldoveni, țigani nomazi; în unele locuri sînt așezări de nemți. În partea de răsărit, pe ambele maluri ale Volgei (Sic!) umblă chirghizii și calmicii nomazi cu hergheliile lor de cai și cu turmele de oi și de cămile” (p. 110).

Asemenea informații uneori chiar calomnii la adresa romînilor basarabeni (Medlov, etc.) se găseau de obicei în toate cărțile despre Basarabia. Călătorind odată spre Petrograd, am făcut în tren cunoștință cu o familie de intelectuali ruși. Întrînd în convorbire cu ei, cu surprindere am aflat că moldovenii din Basarabia sînt de confesiune musulmană! Și a trebuit să discut mult cu ei, ca să-i conving că moldovenii sînt ortodoxi și nu mîncă carne de cal.

Dacă intelectualii ruși n'aveau aproape nici o idee despre Basarabia noastră, cu atît mai puțin știa poporul rusesc în masele lui. Aceste mase n'au venit niciodată în contact direct cu romîni și, prin urmare, nici nu puteau să știe nimic despre noi. Rusia, ca formație nouă de stat, n'a reușit să se cristalizeze într'un stat unic, cu o conștiință națională clară: chiar rușii propriu ziși, aveau idei foarte nebuloase despre ei înșiși. Un cunoscut ziarist rus Mihailovschi, cu vreo doi ani înainte de războiului, scria în ziarul „Cuvîntul rusesc” (Ruscoe Slovo), că el, călătorind prin pădurile guvernămîntului Mînsk, a dat peste locuitorii care, la întrebarea: căruu stat aparțin — nu știau ce să răspundă. Ce putea să știe acest cetățean rus despre romîni, — ce legături sufletești putea să aibă el cu noi? Și n'aveau oare dreptate soldații ruși care, dezerțînd de pe frontul romînesc în timpul războiului din urmă și fiind prinși, declarau că ei nu vor să apere Basarabia, fiindcă pînă la ei acasă, la Tula sau Rezan, nemții nu vor ajunge degrabă?

Acum dacă punem întrebarea: vroește poporul rusesc, — în

numele căruia vorbesc agenții ruși la Paris,—să aibă Basarabia pe care n'o cunoaște, cu care n'are nici o legătură? Și are el vre-un drept asupra ei, nu din considerații de ordin etnic, istoric sau social,—ci psihologic, al legăturilor sufletești, culturale? Răspunsul poate fi unul și același: Nu, poporul rusesc nici n'are drepturi asupra Basarabiei, nici nu le poate cere, din cauză că chiar în timpul stăpînirii lui —nu ne cunoștea și n'avea nici o legătură cu poporul romînesc din Basarabia.

Dar poate sufletul romînului basarabean să se simtă legat de ruși, de cultura rusească?

După o viață îndelungată comună cu Moldova, crescut sub influența aceluiași condițiuni de traiu, poporul romînesc din Basarabia și-a căpătat aceleași însușiri fizice și sufletești și, în momentul răpirii Basarabiei, era strîns legat nu numai prin limbă și sînge, ci și prin cultura materială și sufletească a neamului romînesc întreg. El făcea parte integrală din acest neam și venirea rușilor, popor de altă rasă, de altă limbă, cu alte obiceiuri și moravuri, cu o cultură străină sufletului nostru, a fost o mare nenorocire pentru noi. Ura împotriva rușilor după 1812 a fost atât de mare, încît, după cum dovedesc documentele de atunci, sate întregi fugeau de sub stăpînirea rusească peste Prut (așa s'a întîmplat cu actuala colonie franceză Șaba). „Că tare multe am tras”, povestește o petiție a țărănilor din comuna Rachitna, județul Hotin, dela 1816— „și mai înainte cu oștîi, dar și acum de cînd s'au închis Prutu, încă și mai multe... de ar da Maica Precista năstăv să ni rădîce greutățile aceste și să ni lase în obiceiurile noastre cele moldovenești și să petrecem totdeauna supt dregătorii moldoveni, pămînteni de ai noștri, precum sîntem deprinși și ne înțelegem în vorbă”. (Arhiva cancelariei guvernatorului Basarabiei, dosarul No. 5167, 1816 v. *L. Boga*, „Școala Basarabiei” No. 1, 1919). În urma protesturilor de acest fel, aproape a tuturor claselor populației din Basarabia, rușii la 1817 au fost nevoiți prin lege să recunoască autonomia Basarabiei.

Propaganda intensă a culturii rusești a putut avea oarecare efect asupra păturilor de sus.

Dar chiar aceste pături nu-și uitau obîrșia lor și cereau mereu să se păstreze cultura romînească în Basarabia, recunoscînd insuccesul culturii străine. Așa, au protestat boerii la 1813, arătînd că Basarabia are obiceiurile și legile ei vechi, așa a cerut nobilimea la 1841 școală romînească, așa au cerut în neenumărate rînduri același lucru zemstvele și congresele preoțești și învățătoarești.

În ce privește țărănimea, poporul, el a rămas cu totul neafîns de cultura rusească, fiindcă obiceiul de a purta șapci rusești sau a ști cîteva cuvinte rusești, nu înseamnă de loc cultură. Fieea țărănului romîn, fondul sufletesc au rămas neatînse, cum au rămas neatînse limba și obiceiurile lui. Este adevărat, că lipsa de școală națională a adus o oarecare amortire a simțului național, a înăbușit provizoriu puțința de dezvoltare pe cale națională, dar

n'a schimbat întru nimic însușirile fundamentale ale poporului. Acest fapt, și mai cu samă puterea de rezistență a românilor basarabeni, a fost constatat nu numai odată, chiar și de ruși. Poporul românesc din Basarabia niciodată n'a manifestat mulțumire față de ruși. Dimpotrivă, în sufletul poporului a domnit în tot decursul veacului de stăpânire rusească un sentiment protivnic față de ruși, un protest tacit. În poezia populară basarabeană nu veți găsi nici un cuvânt bun despre ruși, nici o notă de simpatie.

Cu totul alte idei avea țăranul român din Basarabia despre frații lui de peste Prut. El își dădea foarte bine sama cine sînt românii de peste Prut. N'a existat țăran în Basarabia care să nu știe că pe malul drept al Prutului trăesc aceiași moldoveni, cu care te înțelegi în vorbă, de aceeași limbă și credință, cu aceleași obiceiuri. N'a existat țăran în sufletul căruia să nu se fi păstrat tradiția că pămîntul dintre Prut și Nistru în vechime a aparținut Moldovei; că și dincolo de Prut, ca și aici, este aceeași Moldovă. În conștiința lui, sau poate uneori în sub-conștiința lui, a trăit ideea unității sale organice cu poporul românesc de dincolo de Prut. Cîntecele lui de jale, legendele lui despre Ștefan cel Mare, despre Prut, dovedesc această legătură, nu numai de sînge, ci și sufletească. Ideea deslipirii forțate a Basarabiei dela trunchiul românesc s'a concretizat într'o frumoasă legendă basarabeană, care, mi se pare, n'a fost publicată pînă acuma și care este atît de interesantă, că merită să fie cunoscută. Iată cuprinsul acestei legende:

„Acolo unde curge acum Prutul cu cotiturile lui șerpuitoare, nu era nici un fel de părău, — era cîmpie, și oamenii puteau umbla slobozi dintr'un loc în altul. Și s'a supărat Dumnezeu pentru păcatele oamenilor și a trimis un balaur, care a călcat cîmpia cea, mergînd spre mare. Și pe unde s'a întors balaurul, a rămas o urmă adîncă, unde s'a uscat iarba și s'a otrăvit nisipul. Și cine vroia să treacă peste urma aceasta, cînd călca nisipul, murea îndată. Și așa s'a făcut un fel de zid între oameni. Văzînd asta, s'au adunat oamenii de o parte și de alta a urmei balaurului și au început să plîngă și să se roage lui Dumnezeu, ca să-i scape de nevoia aceia. S'a îndurat Dumnezeu și a trimis niște paseri care au ciupit nisipul, ducîndu-l spre mare. Dar Dumnezeu n'a șters urma balaurului, ci a făcut ca pe urma aceia să izvorască o apă, care curge și acum spre mare, și care desparte oamenii ca și înainte¹⁾).

Pe de altă parte n'a fost român în regatul vechiu care să nu știe, că în Basarabia trăesc frații lui, că ei sufăr sub jugul străin și că ei trebuiesc eliberați de sub acest jug. Conștiința unității naționale la romîni are rădăcini adînci în sufletul lui, și nu poate fi pusă în comparație cu ideile cosmopolite ale rușilor. Țăranul român își dă bine sama unde sînt granițele lui etnografice, cine sînt dușmanii lui. Cunoscutul scriitor rus Amfiteatrov povestește că, venînd din Italia prin Romînia spre Rusia, a vizitat într'un sat

1) Am auzit-o dela D. Tutoveanu, din comuna Colibași, jud. Cahul.

o școală primară. — „De ce popoare sînt înconjurați Romîni?” — a întreat el pe un elev. — „De dușmani”, — a răspuns elevul. Și acest răspuns a uimit într’atîta pe scriitorul rus, încît l-a făcut să scrie un articol despre conștiința unității etnice la romîni.

Prin urmare, lăsînd la o parte nemulțumirile trecătoare ale zilei de astăzi, cauzate de vremurile grele prin care trecem, ajungem la concluzia că drepturile Romîniei asupra Basarabiei se întemeiază, nu numai pe faptul că această provincie a fost pînă la 1812 a romînilor; că majoritatea populației este romînească; că din punct de vedere geografic Basarabia face parte integrantă din Romînia, — ci drepturile ei sînt bazate și pe motive de ordin psihologic și cultural, pe legăturile sufletești, care sînt mai tari decît orișice alte legături. Iar rușii, neavînd nimic comun cu noi, cu sufletul poporului nostru, să ne lase în pace și să-și caute de nevoile lor.

Șt. Ciobanu

GAME VARIATE

Steaua Magilor

In ajunul Crăciunului.

In noapte sus, pe bolta de-ametist,
O stea strălucitoare-acum s'aprinde;
Iar voci nevinovate de colinde,
Pe străzi salută nașterea lui Crist.

Bolnăvicioasă fire de artist,
Știi tu de ce tristeja te cuprinde?
Cînd veselia 'n jurul tău se 'ntinde,
Nici un motiv n'ai poate să fii trist.

— Nefericit copil născut în staul,
Coborîtor din Dăvid și din Saul,
Tu Rege-al regilor de pe pămînt,

Spre tine gîndul meu acum se duce
Și cîntărind iubirea ta de sfînt,
Pricep că oamenii te-au pus pe cruce.

Vioară

Li-i sufletul un galantar de visuri,
 Atrăgător bazar, alcătuit
 Din culmi de cer și profunzimi de-abisuri.

Dar cine 'n drumul lui nu l-a 'ntilnit
 Și n'a rămas în treacăt la vitrină,
 Atras de visul fructului oprit ?

El poartă 'n ea, privirea feminină...
 Și-așteaptă doar prielnicul moment
 De-a se lăsa în voia lui deplină.

Eterna Eva e un instrument
 Pe care ori ce-Adam îl înfioară,
 Când e-ajutat de-al șarpelui talent.

De-i mesalină ori de e fecioară,
 Sunt toate-același exemplar model :
 Eternul feminin e o vioară

Pe care toți cîntăm,—dar nu la fel.

Evadatul

Adio... Dorul mi s'a stins pe veci ;
 Nimic în pieptul meu nu mai tresare
 Și 'n treacăt de schimbăm priviri fugare,
 Se 'ncrucicează 'n vid oțele reci.

Prin bezna nopții negrii liliaci
 Ai amintirii, zboară spre uitare...
 Și ștersă tot mai mult de nepăsare,
 Prin sufletu-mi icoana ți-o petreci.

Am evadat din temnița iubirii
 Și, liber azi în libertatea Firii
 Imi scutur lanțul dela glezne smult !

Durerea mea, dacă mai poți, învie-o...
 Încearea scumpa mea ori cât de mult
 S'aprinzi din nou vulcanul stins ! **Adio.**

Din Sfînta Scriptură

...Și se deschiseră ochii
 la amîndoi și cunoscînd că
 erau goi, prînseră frunze de
 smochin, și-și făcură pes-
 telce. *Geneza 1. 3.*

Nevinovată, Eva trăia în Paradis,
 În haina ei cea albă de nuditate castă,
 Cu inimă curată și sufletul deschis.

Adam pe lângă dînsa trecea 'n grădina vastă
 Ne întinat și liber de orice gînd pervers,
 Cucernic prea slăvindu-și a treisprezecea coastă.

Dar șarpele își spuse demonicul său vers ;
 De-atunci acoperită cu frunza cea de vie,
 Își poartă vinovata, osînda 'n Univers.

Concluzia : Rușinea nu-i nevinovăție.

Moartea crinului

L-am urmărit cu ochi cercetători,
 Murind încet petală cu petală ;
 Cu, tristă, frumuseța lui finală,
 Ce multe spune crinul uneori.

În poezia morții unei flori
 Suspină parcă sfîngerea totală...
 Și-așa mereu, în ordine fatală,
 Apusuri negre cad din albi zori.

O clipă doar mi-a parfumat salonul,—
 Dar cărei glorii dăinuește svonul
 Mai mult decît o clipă pe pămînt ?...

Apoi s'a stîns, sărmanul crin, cu 'ncetul,—
 Dar cine-a cunoscut eternul cînt,
 Pe care pentru veci l-a scris poetul ?...

Romanță banală

Soră Clara, soră Clara,
 Unde-i timpul fericit
 Cînd, albastră, Primăvara
 Mă 'nvelea cu umbre sara
 Și veneam pe-ascuns la schit ?

În stinghera ta chilie
 Cade astăzi vâl cernit,
 Cade vâl de agonie
 Pe trecuta poezie
 Și pe visul vestejit.

Ce faci tu cînd sună 'n toamnă
 Glas de clopote dogit
 Pe cînd alba nopții doamnă
 Cu lumina ei însamnă
 Locul unde ne-am iubit ?

Iar cînd doarme Primăvara
 În parfum de fîn cosit,
 Soră Clara, soră Clara,
 Nu te arde 'n suflet para
 Vremii cînd veneam la schit ?

Mihai Codreanu

UN TEMPERAMENT EGAL

Cu vreo doi ani înainte de războiu—dacă nu mă înșel prin 1912—concurasem la un premiu al Academiei. Era o lucrare din științele morale, cu subiectul dat. Fiindcă scrisul meu n'a strălucit niciodată prin însușiri caligrafice, trebuia să găsesc pe cineva, mare, mai bine înzestrat decât mine, să se însărcineze cu copierea manuscrisului. Întilnindu-mă într'o zi cu amicul meu, doctorul Caton, el îmi spuse auzind despre ce e vorba :

— Îți trimet eu un caligraf care te va mulțami. E un bățat deștept și... ai noroc... tocmai e neocupat.

Peste câteva zile, într'o dupăamiază, cînd voiam să mă las puțin pe canapea, aud clopoțelul sunînd. Era cam pe la începutul lui Noemvrie. De citva timp începuse să sufle un vînt rece dinspre miazănoapte, iar în ziua aceea cerul era încărcat nouă negri se ridicau din toate părțile și prin dreptul ferestrelor flutura, cînd și cînd, cîte un fulg de zăpadă. De pe geam, văzui la ușa intrării un om sgribulit, cu gulerul sacoului ridicat (era fără palton)—cu minile în buzunarele pantalonilor și cu genunchii lipiți unul de altul. Fața nu i se vedea, dar atitudinea era a unui biet nevoiaș care își luase toate măsurile ce-i stăteau la îndămină, ca să suporte cît mai ușor bătăturile crivățului. Am eșit în balcon și am întrebat din ușă :

— Cine-i acolo ?

Omul îmi răspuse prin altă întrebare :

— Aici șede Domnul Iulian Ștefănescu ?

— Aici. Ce e ?

— Am treabă cu dumnealui.

— Eu sînt...

Și făcui un pas înainte...

Musafirul scoase minile din buzunare și zise ridicîndu-și pălăria :

— Vă salut, Domnule Ștefănescu, sînt trînes de Domnul Doctor Caton...

— A, dumneata ești ? Vină, te rog, înăuntru.

Și el a intrat prin bucătărie.

Așa am cunoscut pe Isac Kornblum...

Era un tînăr înalt, slab și cam palid la față, cu privirea încă și cu o libertate în mișcări ce se oprea tocmai la limita,

de unde ar fi produs o impresie neplăcută. Să fi avut 24—25 de ani. Dar ceiace mă lovise chiar dela prima vedere, era starea deplorabilă a îmbrăcăminteii lui, și sumară, și uzată peste măsură. Sacoul subțire—un gheroc de vară—era destrămat pe la mineci și cu o mulțime variată de pete care, probabil din pricina colbului stîrnit de furtună, își definiseră contururile foarte vizibil. Pantalonii—îi cădeau mereu pe vine—țineau bună tovărășie surtucului, atît la fason cît și prin vechime, iar ghetetele nu făceau de loc o notă discordantă în echipamentul său. Pe scurt, încă o ușoară exagerare în rău a obiectelor pomenite, și lucrul ar fi fost nu numai jenant, ca în cazul de față, ci chiar de-adreptul... rusmos.

Dar vizitatorul meu părea că nu ia în samă de loc asemenea nimicuri. Mi se adresează cu încredere :

— Am venit pentru manuscris...

— Într'adevăr... am ceva de copiat, am răspuns eu, însă aș vrea să văd mai întăiu cum scrii.

Întîmpinarea mea i se păru cu totul firească :

— De ce nu ? Putem face proba

Și el își ridică pantalonii.

Am trecut amîndoi în odaie la mine. Kornblum aruncă pălăria pe un scaun—o ținuse pînă atunci în mînă—descoperindu-mi prin gestul său larg că panglica, desigur în altfel de împrejurări, ar fi cerut numaidecît înlocuită. El se așeză apoi la birou, iar eu îi pusei o foaie albă dinainte. Muind tocul în cerneală, mă întrebă :

— Ce să scriu ?

— Știu și eu?... Scrie... de pildă :

„Mărul mălăeș are un gust mistreș, mărul cel domnesc e împărătesc.”

Kornblum mă întrebă :

— E o poezie ?

— Nu, o... cugetare.

— Atunci putem s'o complectăm, zise el cu gravitate.

— Cum ?

— „Mărul cel creșesc e... dumnezeesc...”

— Se poate... am răspuns eu, gîndindu-mă însă dacă are dreptate.

Fîind lămurit acuma asupra îndoelilor lui, el învîrti condeiul în aer de cîteva ori, ca un exercițiu preliminar, apoi așternu pe hîrtie o frumoasă literă inițială, punindu-i și o încîrșitură drept ornament. Pe urmă, plecîndu-și capul pe umărul drept, scoase virful limbii într'o parte și scrise dictandul meu cu puțina mea caligrafic, întrebîndu-mă pe la mijloc :

Are gust... cum ?

Eu îi repetai :— Mistreș...

Kornblum făcu o schimbă care însemna că la urma urmei lui pușin îi pasă ce fel de gust au merele mălăeșe.

Dupăce-i puse punct și aruncă în treacăt asupra opei

lui o ochire admirativă, îmi întinse foala, așteptînd rezultatul cu oarecare emoțiune. Îmi plăcu scrisul său mașcat—un grafolog ar fi zis că denotă energie—și-l angajai. Am făcut prețul—el nu s'a tocmît de loc—i-am dat un aconto, de care am simțit că avea absolută nevoie, și Kornblum, mulțămît, a luat la subsuoară topul voluminos de hirtie; cu manuscrisul meu, și-a ridicat pălăria de unde o aruncase și a plecat dorindu-mi un cordial rămas bun...

Cînd a deschis ușa, am observat că gheata din dreapta căca pe ștaif...

Poate altul, în locul meu, ar fi stat la gînduri dacă să aibă ori nu afaceri cu dînsul. Aspectul său exterior, de bunăsimă, nu constituia o recomandăție; mie însă, felul său de a fi, cu toate scăderile lui, îmi inspirase încredere și într'adevăr nu m'am înșelat. Kornblum mi-a scris curat tot ce-am avut, mi-a adus manuscrisul la timp și nu mi-a pociț nici un cuvînt—lucru de care, drept să spun, mă cam îngrijeam. Ca să-mi arăt bunăvoința, i-am acordat pe de-asupra și o gratificație, pe care a primit-o mulțămîndu-mi frumos...

Am aflat atunci că crescuse la țară, pe malul Tazlăului, și că i-ar fi plăcut să trăească acolo, că venise numai de vreo doi ani în București, ca să-și caute norocul, că făcuse în Moldova șase clase liceale și fusese nevoit să se lese de școală, că părinții lui—mici negustori—trăiau pe acolo, într'un tîrg mîrginaș, și că el, venind în Capitală, a încercat ba una ba alta, dar îmi dăduse să înțeleg că nu prea izbutise. Toate astea mi le-a povestit cu francheță, ba chiar cu oarecare voieșie. Numai cînd a vorbit de instrucția lui, mi s'a părut că văd o ușoară amărăciune...

— Acuma, sfinși el, fiindcă am timp liber, aș dori să-mi găsească o ocupație. Poate știți dumneavoastră...

I-am spus să-și lese adresa. Kornblum mișgîli pe un petic de hirtie: „D. Petre Iosipescu, strada Oîțelor, 70 bis,“ și mi-l întinse. Întrebîndu-l dacă asta-i locuința lui, mi-a ripostat cu oarecare revoltă:

— Aș! Vin deseori pe aici...

Unde sta însă, n'am putut afla...

Aș fi fost bucuros să-i pot găsi un serviciu, dar oriunde m'am adresat, locurile erau ocupate și postulanzii numeroși, așa că, cu toată bunăvoința mea, nu i-am putut face nimic.

Într'o zi, servitoarea mă anunță că „domnul cel rău îmbrăcat iar a venit.“ Am înțeles numaidecît că-i vorba de Kornblum și i-am spus să-l cheme înăuntru...

Kornblum s'a scuturat de zăpadă tropăind viguros din picioare și a intrat în odaie vinăt la față, dar altfel, ca totdeauna bine dispus. Costumul era același, numai că acuma gîtul îi era înfășurat de două ori cu un baidir liliachiu. Mi-a spus că fusese informat—fără să-mi precizeze anume de cine—că am iarăși nevoie de scris și, „fiindcă ține să mă servească, a venit fără în-

tirziere". La răspunsul meu negativ, nu numai că n'a arătat nici o mirare, ci chiar a întors-o cu oarecare veselie: „nu face nimic" și s'a ridicat să plece. Afară viscolea cumplit. M'am uitat la hainele lui ușurele, apoi cu groază mi-am aruncat ochii pe geam. Din cînd în cînd viforul svirlea în ferestre o mină de măzărliche, parc'ar fi vrut să ne strige: „Nebunilor, nu părăsiți odaia!" În sobă pilpiia focul. L-am reținut pe Kornblum înadîns, să se mai încălzească. El s'a așezat din nou pe scaun, și-a liberat puțin gîtul din învâlișul lui și mi-a vorbit cu humor de-o întîmplare a Domnului Iosipescu, pe care numai ce îl văzuse. Apoi a făcut glume asupra vieții, căutînd să mă convingă că ori-cum ar fi ea, nu trebuie luată decît în ușor. Iar ca motiv, îmi dădea caracterul ei vremelnic și schimbător. Și deodată... adu-îndu-și aminte de ceva :

— Apropo... poate puteți să-mi imprumutați douăzeci de lei. Bine-înțeles, dacă nu vă deranjează.

Și, ca să strice efectul :

— Cum vedeți, încă n'am devenit milionar.

Intr'adevăr, asupra acestui punct, nu putea fi nici o îndoială... Desigur nu l-am refuzat.

După asta, Kornblum n'a mai dat multă vreme pe la mine.

Peste vreo lună, pe cînd mă întorceam într'o zi dela Palatul Justiției, l-am întîlnit pe aproape de Cheiu. Venea dinspre piață. Subsuoară ținea un pachetel, învelit într'o bucată de ziar. Din el eșea afară... ceva... întocmai ca o codiță de șoarec. După perii rare care o împodobiau ici și colo, ușor puteai recunoaște... o ridiche.

Kornblum, puțin cam stînjinit — așa mi s'a părut — zise arătîndu-mi cătră pachet :

„Provizii“.

Aș fi voit să-l opresc, dar temîndu-mă ca nu cumva să vadă în asta vreo aluzie străină de intențiile mele, m'am îndepărtat surîzîndu-i amical.

A trecut iarna, o iarnă aspră și vijelioasă, cum nu fusese demult, am intrat în primăvară și era acuma pe aproape de sărbătorile Paștilor. Pe Kornblum îl cam uitasem, cînd, a doua zi de Duminică Mărțișoarelor, fără să mă aștept de loc, mă trezesc deodată cu dînsul. Fiindcă ziua era frumoasă, o zi cu soare primăvăratice, iar în casă începuse scuturatul și grîjitul tradițional, l-am primit în ogradă. Pe fața lui Kornblum cetii o nerăbdare elocventă care mă făcu atent. El mă vesti într'adevăr că are să-mi comunice ceva important și, după ce se așeză pe scaun, scoase din buzunarul dela piept o hîrtie păturită, o desfăcu și mi-o întinse...

M'am uitat pe dînsa, dar n'am înțeles lămurit despre ce era vorba. Văzui numai atîta că era o adresă dela Muntele de Pietate. Kornblum mă desluși :

— Mi s'a întîmplat ceva ciudat. Să vedeți... Prin Octom-vrie trecut, am depuș la Muntele de Pietate gîrdesiul și umbrele.

Fiindcă... n'am prea avut nevoie de ele... le-am lăsat să stea acolo... ba... între noi fie vorba... chiar le socoteam pierdute. La urmă... pagubă'n ciuperca! Pot trăi și fără ele. Azi primesc înștiințarea asta din partea administrației, ca să mă prezint să le ridic, căci mi le-a achitat... Regele.

— Cum Regele? Am întrebat eu uimlit.

Kornblum îmi întinse hirtia din nou :

— Poftim cetiți și dumneavoastră.

Intr'adevăr... lucrul era tocmai așa !

— Și... cum se face asta? Te cunoaște Majestatea Sa?

— De unde? Nu ne cunoaștem...

— Ce sumă era?

— Optsprezece lei... N'au vrut să-mi dea mai mult...

Mă gândii ce poate fi...

— Probabil — am zis eu — de sărbători, Regele achită unele datorii, garantate cu obiecte de prima necesitate.

— Uite... așa trebuie să fie... și ideia nu e rea, fu de părere Kornblum.

Apoi, după o secundă :

— Ei, să mi le fi dat de Crăciun !

Și regretînd cu duioșie inadvertența regală, Kornblum uită remarca sa de mai adineoarea că... n'ar fi avut ce face cu ele...

— Oricum... tot e bine și acuma, încheie el.

— Mai ales că... la ocazie... le putem depune din nou, am zis și eu glumind.

Kornblum întinse un deget afirmativ :

— Tocmai! Și atunci vom verifica dacă ipoteza noastră se adevărește.

Și, cu aceste cuvinte, el mă părăsi, ducîndu-se la instituția populară de credit, pentru a reîntra în proprietățile sale. Era vesel și bine dispus. De atunci nu l-am mai văzut, nici n'am știut multă vreme ce s'a mai făcut cu dînsul...

A venit anul fatal pentru Europa, cînd dorința generală de mai bine a prăbușit bătrînul continent în groaznică mizerie trupescă și sufletească, a minat civilizația lui, și a aruncat popoarele nenorocite în durere și în suferință. Odată cu deslănțuirea războiului nebun, știm că noi ne-am declarat neutri, dar mai știm că doi ani de neutralitate au revărsat pe pămîntul mînos al Romîniei, valuri de aur, din care o bună parte a ajuns în lăzile celor cu noroc. Dar, cum se întîmplă mai totdeauna în asemenea împrejurări, prin jocul capricios al hazardului, printre cei blagosloviți de Dumnezeu — de obicei oameni mari și puternici — se strecoară uneori și cite un nechemat, vreun pîrlit cu coate goale, care fiecă culege fărîmăturile dela mesele celor îmbuibăți, fiecă — dacă e mai îndrăzneț — se așează tam-nesam, chiar la ospăț. Așa s'a întîmplat și atunci și, firește, nu trebuie să ne pară rău c'a fost așa...

Intr'o dimineață — era în primăvara lui 1916 — mă suiam la deal, pe strada Carol, către Poștă. Preocupat de cineștie

ce chestiuni ale zilei, mergeam gînditor uitîndu-mă la pietrele caldarimului. Prin dreptul magazinului Rietz, cînd am ridicat ochii, pe cine văd în fața mea? Pe Isac Kornblum...

— Bunăziua, Domnule Kornblum, încep eu.—Imi pare bine că te văd. Ți-am găsit o slujbă...

Intr'adevăr, cu două zile înainte, un director de pension mă rugase să-i recomand pe cineva care, în schimbul întreținerii, să-i facă oficiul de secretar. Văzîndu-l acuma pe Kornblum, am socotit că n'ar fi rău să-i propun lui asemenea chilipir.

Kornblum îmi răspunse însă surizînd:

— Mulțămesc... acû sînt ocupat.

— Așa? Imi pare bine—am răspuns eu, și de astă dată m'am uitat la dînsul cu mai multă luareaminte.

Ei, drace, drace! Dar asta ce-o mai fi? Să fie chiar Kornblum? Ciudat! Da, el este, însă, Sfînte Dumnezeule, ce schimbare!

Mai întăiu era îmbrăcat, cum să zic?... Nu bine... nici foarte bine, ci splendid... ireproșabil! Pantalonii, de culoare cenușie, cu cîngi fine de matasă, aveau niște muchi... dar ce muchi? Dîmneata, dragă cetitorule,—să mă ierți că ți-o spun—niciodată n'o să le ai la fel, afară doar dacă nu vei porunci unui maestru al fierului călcător ca în fiecare dimineată să ți le calculeze la milimetru. O vestă cărămizie, cu puchiței negri, era tăiată în lat de un lanț subțire de aur, trecut prin cheutoare dela un buzunar la altul. O jachetă neagră, croită parcă cu compasul, îl îmbrăca așa, închis—pe legea mea—ar fi deșteptat puțină pizmă și în sufletul unui arbitru al eleganței. În cap... o pălărioară moale... boțită cu neglijență—dar cu oarecare socoteală—acoperea o sprînceană ceva mai mult decît pe cealaltă, iar botul cocirjat al ghetelor de glanț, te făcea să vezi numaidecît pe meșterul Yankeu din New-York care le tăiasse, bată-l pustia, anume pentru Kornblum. Cravata... cum să spun ca să pricepeți?... ca pănușa păpușoilor—în uscat... avea o coșcogenite perlă, iar mînușile, asortate cu cravata, le ținea ușurel într'o mîină cu bastonul, a cărui circă era mată-toată de aur. Dar ce stau eu și... vorbesc? Zădarnic mă trudesc: condeiul meu grosolan nu poate să redde, uici măcar pe departe, strălucirea lui Kornblum! Ceiace mă miruna însă și mai mult era că Kornblum își modificase și figura. Las'că se rumenise la obraz și căpătase și puțin pintec, dar a doua în preajma urechilor i se sborșeau două favorite buclucase—niște cotele apelpisite—la care numai cit te uitai și rămîneași fără cuvînt.

Kornblum se bucură de întîlnire, eu de asemenea...

— Iți mărturisesc, Domnule Kornblum, că...

El mă opri:

— Nu mă mai chem Kornblum...

— Așa? Și cum te cheamă acuma?

— Jacques Corneanu.

— Foarte bine, Domnule Corneanu, am zis eu, mulțămesc și de treaba asta.—Dar, pentru Dumnezeu, ce s'a întimplat? Ai gă-

- Sit o comoară? Ai primit vreo moștenire? Ia te uită... Bre! bre! bre!

Și inspectându-l cu admirație din cap pînă la picioare, privirea mi se opri pe inelul din degetul lui, la care lucea un briliant cît o fasolă...

Kornblum îmi răspunse grav:

— Nu! Am intrat în afaceri...

— Bravo, Domnule Corneanu, să fie într'un ceas bun! Să te văd c'o sută de mii de lei. Da' frumos briliant ai...

Kornblum, zimbînd cu înțeles, îmi întinse brațul stîng, să-l admir în voie nestimata, dîndu-mi și o lămurire:

— Șase mii de lei, dela Helder.

Și, pe cînd îi potriveam mina, ca să-i văd apele:

— Să mă crezi că-mi pare foarte bine. Acuma văd și eu c'ai nemerit-o.

Dar el:

— Știi ce, Domnule Ștefănescu? Imi faci o mare plăcere... vino să-mi vezi casa... Nu stau departe. În cinci minute stau acolo

— Ți-ai cumpărat și casă? am întreat eu din ce în ce mai chîit.

— Nu. Deocamdată stau cu chirie. Zece mii de lei anual. Sînt în vorbă s'o cumpăr.

Căzui ca din pod: vasăzică el își și făcuse suma.

— Și, zi, vrei să te faci proprietar în regulă...

— Imi cere cam mult...

— Cît îți cere, am întreat de curiozitate?

— Două sute zece mii de lei. 1-am dat o sută nouăzeci de mii.

— Bre! Frumos capital!...

— A, e un palat!

...Iar eu care credeam că 100 000 de lei e ceva imposibil!

— Și, mă rog, care e rețeta? N'ar fi rău s'o cunoaștem și noi...

Kornblum îmi răspunse cu un ton, ca și cum ar fi trebuit să pricep lucrul de la sine, fără să-l mai întreb:

— Import-export.

— Atita?

— Ită.. ce să mai fie?

— Ei... comedia naibii...

Ocolirăm două-trei ulițe—Kornblum saluta în dreapta și'n stînga aruncînd ici o vorbă, dincolo alta—și eșirăm pe o stradă centrală. De departe, el întinse bastonul:

— Uite casa...

Intr'adevăr, un palat! Mare minunăție...

Cînd am ajuns, Kornblum sună. O subretă tină, cu boțetă drotată, cu șorț foarte curat, ne deschise ușa...

(hîr dela intrare, am rămas uimit!)

Ca să ajungi la parter, te sui ai pe o duzină de trepte, acoperite cu un covor verde deschis fixat cu drugi de alamă care străluceau, parcă ar fi fost de aur. De o parte și de alta a scări-

lor, două oglinzi uriașe, zidite'n pãreți, față'n față, reflectau în lumina lor orbitoare sumedenie de plante exotice, care cu frunza lată, care cu ea ascuțită. Totul aici era verde. Ne-am lãsat pãlãriile și bastoanele în cuerul din fund—verde și el; eu mi-am șters bine picioarele și am intrat... vorba lui Kornblum... în hall. Doamne, Doamne, ce lux, ce gust, ce bogăție!

Foteluri și canapele, peste care erau aruncate scoarțe țărănești și lãicere strãine, se împãrecheau, într'o neregulã artisticã, cu mesuțe de fantezie, încrustate cu fel-de-fel de sidefuri, cu pufuri bocãnețe și taburete pitice, așezate unele strimb prin unghere, altele gospodãrește, mai încoace. Lingã intrare, un barometru cît o roatã de cãrușã, arãta lui Kornblum variațiile atmosferice. Apoi, oglinzi, pe unde nici nu te așteptai, și tablouri de toate dimensiunile. Erau și cit fața mesei, erau și de-o palmã. Mã oprii înaintea unui mãrișor, atîrnat mai la ivealã: un car cu fin, tras agale de doi boi plãvani, cu un țãran într'o rinã, cu nouri albicioși pe de-asupra. Kornblum mi-l explicã:

— Grigorescu... Opt mii de lei... Veritabil.

El îmi atrase atenția și asupra altor rarități, neuitînd niciodatã sã-mi indice și prețul cu care intrase în posesia lor...

Abia acuma bãgai de samã cã în hall culoarea galbenã era înadins cãutată. Da... așa e... Și covorul persan de pe jos, și perdelele grele de catifea, și tapetele delicate, ba chiar și unele aruncãturi de pe jilțuri—toate erau în același ton, începînd dela coaja portocalei, trecînd pe lingã, sora soarelui și șofran și sfîrșînd cu spicul de griu cînd e copt...

Zic:

— Ce faci cu atitea oglinzi?

Zice:

— Sã mã vãd... ori pe unde trec...

M'am uitat la dinsul... Ei, nu... c'avea haz!

Kornblum apãsã un buton electric, și servitoarea de adineoarea apãru respectuoasã. El îi șopti ceva, fata îi fãcu un semn de înțelegere și plecã.

Am trecut în odaia din stînga: biuroul! Aici, chiar din prag, îmi luã ochii un portret în mãrime naturalã, pus în pervaz grandios. Ei, batã-te sã te batã... Kornblum leit! Da, Kornblum din epoca a doua... cu colletele sborșite... cu lanțul trecut prin cheutoare... cu mãrgãritarul lui. El ședea pe un fotoliu... cît un beiu... picior peste picior... c'o minã pe genunchiu, iar cu cealaltã se sprijinea de capãtul jilțului, așa fel, ca sã i se poatã vedea briliantul... cel cit fasola. Un suris ușor... mai exact... disprețuitor... îi înflorise pe buze. Cãutai locul precis de unde sã-l pot admira în toatã strãlucirea concepției și, cu ochii mereu la favoritele lui de sus, i-am spus:

— Ești așa de bine, încît îmi vine și mie sã strig ca ăla: „Domnule Kornblum, *per che non mi parli?*”

Dar el, corectîndu-mã:

— Соррееани...

— Așa, că bine zici... Și... cine-i autorul?

— Vermont. O mie cinci sute de lei. Cinci ședințe.

— Nu e scump: te-a flatat puțin.

Kornblum protestă:

— De loc! Așa eram în ziua aceea.

Apoi:

— Te rog... un moment, Domnule Ștefănescu. Până atunci... ia șezi colea...

Mă infundai într'un fotoliu de piele roșie— aici jilțuri și sofale erau de marochină stacojie, asortate cu restul mobilierului— și așteptai să văd ce voiește să facă...

Kornblum se duse la telefon... și:

„Allo—allo! Șaptesprezece pe douăzeci“... iar cătră mine: „Numai un singur moment.“

Înțelesei că dorește să-l văd oarecum în exercițiul funcțiunii și-mi pregății o nutră atentă..

Clopoțelul sbîrni... Kornblum duse receptorul la ureche:

„Ellu—Ellu!... Aici casa Corneanu... Casa Corneanu! Da—da... Chiar dumnealui în persoană. Acolo Domnu Bercovici? Domnișoară, ce vasăzică asta? Dece m'ai intrerupt? Lasă-mă deschis. Totdeauna faceți astfel. Trebuie să aveți și nițică atențiune. Domnu Bercovici?... A, bună ziua, Domnule Bercovici! Am fost pe ia dumneata... Mi-a părut rău... Foarte bine—foarte bine!... Cînd? Astăzi? Aprobă!... Cheamă și pe Domnu Șulemson... Pe Domnu Șulemson. Vreau să-i zic ceva... De asta mie puțin îmi pasă... Ministerul va trebui să plătească... La nevoie vom vedea pe Conu Alecu... Foarte bine... La revedere!... Nu uita pe Domnu Șulemson... Îți mulțămesc... La revedere... La revedere—la revedere!

Kornblum închise aparatul:

— E vorba de-o afacere bună... O furnitură internă. Putem câștiga dintr'un condeiu două sute mii de lei. Și... cinstit, Domnule Ștefănescu... Foarte cinstit!

— Cred, am afirmat eu cu convingere, gîndindu-mă însă și la puterea misterioasă a lui... Conu Alecu.

Kornblum zise:

— A, să-ți arăt ceva... E interesant.

El deschise un săltar dela birou, de unde scoase citeva cărți pe care mi le prezintă...

Am întrebat:

— Ce sînt astea?

— Uită-te la ele...

— Spune-mi dumneata.

Kornblum îmi luă din mînă fițuicele—erau niște chitanțe— și ecti:

„Crucea Roșie, zece mii de lei. Familia Luptătorilor, zece mii. Marpe Lenefș, șapte mii. Ezra Betzaroth, șapte mii. Malbiș Nourim, zece mii. Azilul de noapte, patru mii...“

— Ce sînt sumele astea, am întrebat eu.

— Donațiuni.

— Și... cine le-a făcut ?

— Subsemnatul.

— Dumneata ?

— Firește...

— Bravo !

Rămăsei pe gânduri...

— Ai dat și Azilului de noapte ?..

— Se'nțelege că i-am dat. Pentruce să nu-i dau ? Și.. în fiecare an.. de Sfântu Dumitru—nici mai tîrziu, nici mai devreme—cincisprezece paltoane și zece pardesieri sînt achitate la Muntele de Pietate..

— Vasăzică... faci și dumneata ca...

— Desigur, mă întrerupse el.— Decît... eu le dau toamna.

— Vrai să spui că dumneata dai vara car și iarna, sanie.

— Tocmai.

— Să fim drepți, Domnule Kornblum,—am răspuns eu.—

Pardesiul este o haină de primăvară, așa că Majestatea Sa a putut crede că...

— Ei, uite, asupra acestei chestiuni eu am altă părere.

Și punînd chitanțele iarăși în plicul lor :

— Apropo... îți datoresc și dumitale ceva...

— Lasă—zic eu—îmi dai altădată.

— De ce ?

Și scoțînd dela piept un portofel durduliu :

— Cît era ?

— Parcă... douăzeci de lei.

— Ai să-mi schimbi o hîrtie de-o mie ?

— Aș, de unde...

— Uite... am găsit. *Les bons comptes font les bons amis.*

Și acum... să vizităm dormitorul. E la etaj.

Ma ridicai de pe fotoliul roș și, fără voie, aruncaî încă o ochire spre chipul lui din cuiu care mă privi iarăși surizînd. Cînd să suim scara principală, acoperită cu un covor ca scortîșoara, auzii un făcănit uniform. Am întrebat :

— Ce-i asta ?

Kornblum deschise o ușă alăturată. Era altă odaie, însă nemobilată. O domnișoară tină, cu coada pe spate, cu brațele goale, scria la mașină. Eu făcui cu capul că... cine-i. Dar ea țure :

— A, e dactilografa mea...

Ne suirăm la etaj și intrarăm în dormitor...

Insfirșit iată și odaia albastră ! Dar aici nu te mai fermeca culoarea, ci baldachinul somptuos. Deasupra patului de nuc—un respectabil refugiu pentru două persoane—in care un sculptor îndrăzneț, mai ales la capătul principal, își arătase toată dibăcia artistică,—pe deasupra lui, zic, se întindea un acoperiș elegant, bombat ca un coviltir, simbol protector pentru cel care dormea, —în cazul de față... pentru Kornblum. Era căptușit cu mătășă ca azurul, împodobit cu șnururi și găielane îmbrătoșate într'o frățescă torsadă, care-l ocoleau de jur împrejur. De aici porneau

cam de două palme în jos, ciucuri și franjuri ca peruzeaua și dan-tele subțiri ca pînza de păinjen.

Pologul era susținut de un panou, drapat și el în mătăasă la fel; iar de sus, chiar de lîngă coviltir, se lăsau pînă'n pămînt două perdele ca apa mării, care—făldurite frumos în momentul de față—la nevoie puteau schimba adăpostul într'un alcov. Totul era de-o eleganță atît de strălucită, încît,—pe onoarea mea,—dacă patul lui Kornblum nu aducea, în felul lui, cu mobila similară a Regelui-Soare, așa cum se poate vedea astăzi în castelul lui din Versailles...

— De ce l-ai făcut așa de luxos? am întreat eu arătînd spre baldachin.

Kornblum îmi răspunse neted:

— Ca să mă despăgubesc de nopțile cînd dormeam la Aziul de noapte...

Răspunsul lui îmi plăcu strașnic:

— Bravo, Domnule... să trăești! Și... la mai mare!

Și drept mulțămire i-am strîns mîna cu căldură...

— Vasăzică... donația... de aia...

— Ei, da... își are tilcul ei.

Abia acum am înțeles pentru ce în epoca întăia n'am putut afla niciodată unde-i era locuința...

Deoparte și de alta a patului, doi urși albi ca omătul—bine-înțeles numai pieile lor—stăteau cu gurile căscate fioros și cu labele rășchirate, gata să-și implinească oficiul.

Era singura culoare deosebită în odaie. Zic:

— Astea nu se potrivesc aici.

Și cu virful ghetei am atîns botul dihăniei..!

Ei zise nedumerit:

— Ce puteam pune alta?

Îi răspunsei grav:

— Vulpi albastre.

Kornblum se uită la mine, neștiind dacă vorbesc serios ori glumesc...

— Văd că patul e pentru două persoane—zisei. Nu e vorbă... ar încăpea și a treia... însă cred că nu...

Dar el:

— E vorba să mă însor...

— Apoi de ce nu spui așa, nenișorule! Ei, uite, de asta îmi pare foarte bine. Și... pe cine? Nu cumva domnișoara... care...

Și cu mîinile imitai jocul clapelor dela mașina de scris. Dar el, revoltat:

— Aș, se poate? Cunoști pe Domnu Rosemberg...

— Care?

— Lupu Rosemberg...

— Nu... nu-l cunosc.

— Are magazin în Lipscani, lîngă Papagal...

— Nu-l cunosc...

— E milionar...

— Pe fata lui ?

— Da... pe domnișoara Rebeca.

Eu scoborii tonul :

— O iubești ?

Drept răspuns, Kornblum învîrti iute pumnul de trei ori, apoi mi-l repezi ușurel în stomah... asta, ca să-mi arăte că pricepe și gluma.

— Apoi, Domnule Corneanu,—am spus eu acuma solemn, dacă e vorba așa, ce-am auzit să fie cu noroc...

Și, de astă dată, ne-am strîns minile voinicește...

Kornblum îmi dădu oarecare indicații :

— Pentru asta. Altfel nu mi-aș fi mobilat casa. ~~Îmi~~ lipsește numai salonul E comandat la Portois Fix. Cincizeci de mii. Stăi... să vezi ceva. Să facem însă mai întăiu o mică operație pregătitoare carevasăzică. Așa !...

Și el închise obloanele dela ferestre, lăsă storurile jos și făcu întuneric în odaie. Apoi aprinse un bec.

— A, dar asta e curată feerie... am exclamat eu.

Intr'adevăr, o lumină albastră, tainică ca o noapte de Maiu, învăluia acuma cu reflexul ei patul, paravanul, pieile de urs, schimbînd iatacul într'un colț de paradis.

Kornblum zise fudul :

— Noaptea...e încă mai frumos.

— Și cînd va veni Domnișoara Rebeca, va fi și mai frumos,

Hoțule !...

Si... ca să se vadă că-i glumă... l-am scuturat de umăr.

Kornblum îmi trînti un dupac peste omoplat, deastădată ceva mai tărișor.

Din dormitor am trecut în baie. Dacă antretul era odara verde, *hall*-ul odaia galbenă, biuroul odaia roșie și dormitorul odaia albastră, baia ar fi putut fi numită în toată voia odaia albă. Ce faianțe ! Ce albeață ! Ce frumuseță ! Kornblum îmi explică rostul feluritelor căzi și lighene, deschizînd și robinetele respective : unele țîșniră... altele improșcară... unul vijii... din altul căzură stropii lin, ca o ploaie binefăcătoare.

— Bine, zic eu... Asta e apă rece... dar caldă, cum ai ?

Kornblum îmi răspunse :

— Automat.

Și el voi pe loc să-mi facă dovada aprinzînd un chibrit, L-am oprit, crezîndu-l pe cuvînt. Kornblum mă sfătui :

— Acuma... trebuie să vezi caloriferul.

Am primit, firește, și am eșit în antret. Aici el îmi arătă o ușă și, făcînd cu mîna un gest parcă ar fi tăiat capul cuiva, zise :

— *Tout à l'égout.*

După asta am început să scoborîm cele 50—60 de trepte, învîrtite în spirală, ce alcătuiiau scara de serviciu și duceau în subsol. Pe la mijloc, ne-am înfilnit cu un om al casei, care, smerit, și-a scos pălăria din cap și s'a lipit de perete sugîndu-și violent abdomenul, mai mult din respect exagerat pentru Kornblum. de-

cit dintr'o nevoie topografică. Am ajuns unde trebuia. Cazanul enorm și țevile numeroase, sucite și răsucite, care găureau păreții, și-au primit și ele cuvenita lor parte de admirație. Am spus lui Kornblum arătându-i spre mormanul de cărbuni :

— Uite și odaia neagră!

El mă aprobă rizind...

Vizitarăm și atenansele contigue, dar aici toate erau la fel... am putea zice fără culoare. După ce am sfârșit totul, am suit scările, una câte una...

Trecurăm printr'un antret, apoi prin altul, pe urmă am străbătut pe al treilea. Aici Kornblum îmi deschise o ușă și mă anunță :

— *Pour la bonne bouche.*

A, sufrageria !...

Cum am intrat aici, parcă anume, o succesiune de sunete melodioase răsunară ca un fel de salut. Mă uitai într'acolo... să văd ce-o mai fi. Era orologiul : să nu spun minciuni... peste un stinjen de lung ! Unsprezece fix : tocmai bătea sferturile.

Fiecare sfert era anunțat prin patru note armonioase, șaisprezece tonuri în total, care, și după timbru și după cadență, alcătuiau o arie unitară. Urmară apoi unsprezece lovituri, armonizate cu rezonanța ultimei bătăi a sfertului din urmă, unsprezece apeluri grave, solemne, fatidice, ca glasul sombru al unui proroc de nenorocire. La sfârșit, se auzi o mică sfirieleală și... deodată picură în odaie, ca niște boabe de mărgăritar, o muzică fină, ușoară ca un vis de fecioară, una din acele melodii dulci și suave, care—adiind parcă din vremi demult uitate—îți răscofeste tot ce e poetic în tine... tot ce e nostalgic... tot ce e visător ! Era un cîntec de pe alte țărîmuri. Nu mă mai găseam în sufrageria lui Kornblum, în vremea groaznicului măcel omenesc, ci, prin aceea tainică putere, pe care numai muzica o stăpînește, eram răpit... purtat cine știe unde... în veacul al XVIII poate... în palatul Trianon, înaintea unui tablou de Watteau... ori în grădinile lui Le Nôtre... cu havuzuri și fîntini scînteietoare. Simfonia urma dulce și eterată învâluindu-mi sufletul de înduișoare. Da ! timpul Regentei... al Gavotei... al Doamnei de Pompadour... Prin fața mea treceau marchizi eleganți, strălucind de tinereță, cu perucile pudrate... acoperiți de panglici și de dantele ușoare, ținînd de mîna rumene marchize în vertugadine de mătasă... și paji, cu fețe de copii, cu heruvimii, în pas ușor de menuet... afundîndu-se în depărtări vapoase...

Am ascultat cu emoție cantilena, ultimele acorduri se pierdură unul câte unul într'o negură depărtată și mecanismul se opri brusc... cînd tic-tacul monoton îmi spuse apoi cu limba lui înțeleaptă, că totul pe lume e numai, iluziune și că însăși viața, cu bucuriile și durerile ei, nu-i decît o himeră înșelătoare.

Kornblum zise ștergîndu-se la ochi :

— De cîte ori o aud, îmi vine să plîng...

Mă prefăcui că duc basmaua la nas și, cu colțul ei, svîntai

și eu o lacrimă dela coada ochiului care se furișase acolo..

Kornblum mă ispiti:

— La jumătate are alt cîntec.

— Să-l auzim, am propus eu numaidecît.

Kornblum aduse cu degetul minutarul mare, întâiu la ora trei, apoi la șase. Dupăce bătu sferturile, roțița sfirii iarăși, și... de-astădată năvăli impetuos în odaie o muzică sglobie, veselă, săltăreață, mai ales săltăreață. Era un danț popular, un soi de bătuță care, la intervale egale, arunca în aer o notă ascuțită, ca o chiuitură, parc'ai fi fost la Tazlău. Kornblum, cu ochii la ceas, odată ridică mîna dreaptă deasupra capului și... nici una, nici două:

„Fată mare, moș bătrîn... Hopta!“

Eu trezindu-mă fără să vreau cu palma'n ceafă:

„Fură fetei măr din sîn... Tragei!“

El, întărtindu-se:

„Ar pleca și nu se'ndură — hop!“

Eu, domol, frămîntînd mărunțel:

„Și el n'are dinți în gură — tot în loc! U-iu-iu!“

Muzica tăcu: contenirăm și noi. Și ștergîndu-mi nădușala:

— Ce fu asta, neiculită?

Kornblum îmi răspunse făcîndu-și vînt:

— Dracu gol.

— De un'l-ai luat, Dom'le?

— Dela Biscabor... zece mii de lei.

— Aferim! Fie că face...

— Am ținut numaidecît să aibă și muzică.

— Drept să-ți spun că n'ai avut gust rău.

Kornblum zise vînturîndu-și batista mereu:

— Dar noi nu luăm nimic? Nici măcar un aperitiv? Ce fel de casă este asta, mă rog? Să vedem... te pomenești că se găsește ..

Și el sună:

— Leonora, adă-ne ceva, că uite... leșinăm. Vezi să fie rece... că boierului așa-i place.

...Boierul eram... eu.

Iar cătră mine:

— Doar am lucrat... nu glumă!...

Și zicînd, suci de două ori un șurub din părete. Polican-drul din mijlocul bagdadii, își aprinse în două răsîmpuri toate luminile. Kornblum îmi făcu cunoscut rostul lor:

— Cînd minînc... îmi place lumină multă.

— Vasăzică... muzică și lumină, am subliniat eu.

— Da... vorba lui Goethe: „mai multă lumină“.

Și citînd vorba aceasta, stînsse candelaburul...

Leonora aduse o tavă pregătită, o puse pe masă, apoi mai aduse una. Era țuică bătrînă, și vin la ghiață, și salam de Verona, și sardetele de cutie, și masline Volo, și felii de jambon, și bucăți de cașcaval... Ridichea lipsea.

Kornblum porunci Leonorei:

— Adă și scobitori...

Am mâncat de toate, am băut cu poftă privind pe furis scafele și lambriurile de nuc (aici culoarea era a nucului natur) și polițele pline cu fel-de-fel de străchini, de ploști și ulcioare vechi și moderne. Cel dintăiu pahar l-am ciocnit sculându-ne în picioare :

— Ei, Domnule Kornblum... să te văd ca pe Rotschild...

El nu se dădu înlături :

— Și asta se poate... Și dumitale îți urez... un premiu dela Academic...

— Îți mulțămesc...

Cam puțin îmi dorea... nu e vorbă :

— Vasăzică, știi că nu l-am căpătat atunci...

— Cum nu... Ne-am muncit de-geaba. Vii la nuntă ?

— Cu plăcere. Și la botez... Dar nu mi-ai descoperit rețeta. Trebuie să mi-o spui...

Kornblum zise, curățind o felie de șuncă :

— Îți spun. Vin într'o sară la dumneata și... stăm de vorbă. Mare lucru însă nu-i. Totul e... numai să voești, dar să voești așa... cum am voit eu. Incolo... treaba merge dela sine și... să nă crezi... mare procopseală nu-i.

Însă tot mai bine e așa - și arătai spre bufet - decit...

Și... nu-mi terminai ideia.

— Firește, îmi răspunse Kornblum. Dar (aici făcu un gest larg cu mîna spre mobila sufrageriei) toate astea sint pentru proști... și nici dumneata nici eu nu facem parte din tagmă. Bea vinul... că se răcește. Vivat! Viața nu trebuie luată decit în ușor. La urmă... *je m'en fiche... parole!* Eu știu să dorm nu numai sub baldachin. Să trăești!

Am mulțămit lui Kornblum, mi-am luat ziua bună și am părăsit casa Corneanu cit se poate de bine dispus. Cum s'a întâmplat însă transformarea asta miraculoasă, n'am aflat încă nici pînă în ziua de astăzi. Kornblum n'a mai venit pe la mine, eu nu m'am dus la nunta lui, am intrat pe urmă în războiu, așa că nu pot să vă spun cum tînărul Isac Dudl Kornblum, de pe Valea Tazlăului, a devenit peste noapte milionarul Jacques Corneanu din București...

D. D. Patrașcanu

LEAGĂNUL

Eram așa de obosit și sufeream. Eu cred, că sufeream
De prea mult — suflet...

Pe dealuri zorile își deschideau pleoapele
Și ochii înroșiți de neodihnă...
Pierdut—m'am întrebat—cu ochii umezi:
„Soare,
Cum de mai simți nebuna bucurie
De-a răsări?“...

Și 'n dimineața ceaia fără somn
Cum colindam cu pașii grei din colț în colț,
Intr'un ungher ascuns am dat de-un leagăn...
Paianjenii-și țeseau în el din pulbere de-argint
Măruntele lor lumi,
Iar carii măcinându-i scîndurile speriau
Lumina, ce venea
Să-i mîngîie tristețea, praful și singurătatea...

Șovăitor și îndoelnic m'am oprit și l-am privit cu dea-
mănuntul:

Era leagănul,
În care-o mină 'mbătrînită azi de soarta mea —
Mi-a legănat întîiul somn și 'ntîiul vis.

Cu degetele amintirii
Mi-am pipăit încet-încet, întreg trecutul—
Și fără să'nțeleg de ce, m'am prăbușit
Și 'n hohote
Am început să plîng deasupra leagănelui meu,
Eram așa de obosit:
De trandafiri,
De primăveri,
De tinerețe și de rîs...
Neputincios și istovit—în leagăn
Mă căutam
Cu minile pe mine însumi ca — copil...

Lucian Blaga

CA SĂ TE POMENESC...

Lângă scară Laura avu aceeași ezitare pe care nu și-o putea stăpîni, pe care o avusese și în sara întâia.

Își amintea bine sara aceea. Venise tîrziu pe la 7 la spitalul instalat în localul liceului de Crucea Roșie a Doamnelor, cu speranța de a nu întîlni pe nimeni. Intristarea ei era sălbatecă, nu suferea vorba, prezența nimănui.

Din treacăt întîlnise grupul doamnelor care plecau schimbînd vorbe, ordine, risete, discuții, chiar dispute. În urma lor hall-ul mare tăcuse stîngînd trist ultimul ecou de pași, de voci. Intră în cancelarie. Venea să-și reguleze și ea orele de serviciu—să-și ofere devotamentul fervent și timpul ei dureros și zadarnic. Să dea și să ceară carități, cu care va alina și care îi va da puțină muncă uitare și alinare.

Plecau!... și cine rămînea?—În dreapta, în stînga vestibulului imens se lungeau coridoarele și înapoia lor erau sălile triste, mari, sălile suferinții. Avu un fior. Nu le vizitase încă...

Dimineața lucra la infirmeria gării. Acolo se deprinsese cu dureroșii drumeți, cu musafirii singerați ai patului unic. Ochi ei triști se adînciră în umbra tragică a sălilor necunoscute.

...Dacă plecau toate, cine rămînea? Întrebă pe Directoare : —Era ora mesei. Dupăce își consacraseră toată ziua bolnavilor, se duceau la căminul lor să se odihnească, să-și îngrijească puțin de familie.

Da! desigur. Era just. Dar cine rămînea?

Doctorii plecau și ei. Personalul permanent se așeza la masă. Răsufilau puțin. Era drept. Dar „ei“ cu cine rămîneau? Durerea nu are odihnă. Tocmai sara? La ora lupului... cînd frigurile cresc și mintea aiurează, cînd minile se frîng și buzele se tinguesc, cînd trupul se svîrcolește și sufletul plînge.

Sara boala e mai grea.

Propuse directoarei să vie ea singură de gardă peste tot spitalul de la 7—11. La 11 sosea echipa de noapte : două dintre doamne, care se asociau după simpatie ca să facă de noapte mare. Făceau două-trei inspecții, dînd ajutoare imediate sau cerînd pe ale doctorandului care dormea în spital. În pauză, se odihneau

pe canapeaua din cancelarie. Așa era rinduit. Ideia Laurei era bună. Pornise chiar atunci să-i arate localul. Prinsese în ochi nu-maidecît dispoziția saloanelor de jos, legase deindată cu ele o familiaritate. Era cîmpul de luptă pe care-l explora cu întâia privire.

Dar lingă scara mare care urca la etajul de sus, directoara își luase bună sara : „Sus e la fel!“

— Și sus ?“ întrebuse ea fără rost, cu o semi-afirmare, cu o jumătate de indoială.

Se uitase în sus cu rea voință, cu o ezitare neexplicabilă, aceeași pe care o avea de atunci în fiecare sară.

Ii era nițel frică. Da!... frică! Cu toate astea de atîția an nu-i mai era frică de nimic!

Pusese piciorul pe prima treaptă încet, cu indoială; și de sus, din serpentina scării largi și întunecoase, spre care ridica capul, cu o mică sforțare a gîtului, cașicum ar fi voit să primească drept în față un pericol, i se părea că vine ceva. Nu oameni, nici umbre. Ceva care ar rămîne din om în umbră.

Umerii și-i încorda puțin. Totuși nu avea cine veni dela spate! Frica? da... foarte puțin... Numai un minut... Ca atunci cînd era copil la școală și fugea nebunește dealungul dormitoarelor goale, — tot la ora asta! — sperîindu-și umbra ușoară care o preceda și gonită dela spate de mii de umbre. Cu inima sbătută, cu răsufierea vijelioasă pînă ce eșea la lumina zgomotoasă și în pragul clasei, sta un minut, cu părul zăpăcit pe frunte, pe unert, cu ochii ficși de spaimă; și peste un alt minut ridea cristalin din grunzul liberat, răsufîind adînc, desfătăată, cu mina pe inima care se domolea încet.

Acum nu fugea. Punea piciorul încet, apăsât; se oprea, dela imboldul fugii, cu toată rațiunea. Urca așa, parcă împiedecată în cutele largi ale șorțului alb, palidă ca o vedenie, cu respirarea oprită pe buzele strînse, cu ochii aiuriți, urca anevoios treptele largi care șerpuiau lin în întuneric.

Sus nu găsise nimic „la fel“. Sălile aveau altă împărțeală. Ceva antipatic, doșnic. Un teren pe care călca cu sfială. Zile după zile nu reușise să-și fixeze bine planul etajului și pînă la urmă păstrase o impresie de labirint, — era desorientată. Trecea prin săli ca o somnambulă și șirul lung de umbre albe culcate, îi păreau stafii. Nu-și simțea nici o legătură, nici cu locul nici cu oamenii. Erau tot dureri! Iși făcea datoria, dar nu venea iubirea!

Vaetele o iritau chiar, trebuia să se dojenească. Prin coincidență erau mai urcicioși, mai nedisciplinați. Acolo erau veșnice protestări, neorîndueli, mici încăerări dela un pat la altul.

Poate că nu era o simplă întîmplare. Izolați de mișcarea centrală a sălilor de jos unde erau pansamentele, farmacia, tot furnicarul, se simțeau mai singuratici, și erau ursuzi, ca toți părăsiții. Planul camerelor, topografia aceia vădit antipatică, îi influența poate și ea. Viața oamenilor e legată de felul cum cortul lor se uită spre soare.

În sara asta, Laura prelungise vizita de jos. Acum se gră-

bea. Decum urcă, întâlnește pe Maria cea mică—erau mai multe Mării—supărată și ocărind meseria. Maria mică era una din infirmierele bune, supuse, îndatoritoare. — Ce e Mario? — Bolnavii erau nesuferiți. Toți vreau ceva—nu le mai intrai în voce... acum „Țiganul“ cerea să-i schimbe așternutul... Ceilalți țipau că nu mai pot sta cu el în sală... Noaptea nu se umblă la odaia de rufărie—lenjera era la masă... Nici să minince n'au oamenii liniște... Un iad!

Tocmai suna 9. La 9 plecau și infirmierele; rămânea una de ajutor pretutindeni.

— Du-te, Mario. O să-l schimb eu.

— Dumneavoastră? Nici gând!... Lăsați, că n'o muri et pină mine!—Maria avea pentru Laura acea simpatie care selecționează oriunde sînt oameni mulți la un loc. Nu vrea s'o lase singură. Scoborîra la lîngerie. Era lumină înăuntru și ușa închisă.

Laura pretinse lucrurile de care avea nevoie, cu o autoritate blîndă. Cu un suris cam 'acru, doamna Alexiu, în camizol frumos cu broderii albe, dădu tot ce i se cerea.—Fiindcă ziceți dumneavoastră!“ Sus Maria o ajută. Bolnavii protestau, cereau să-l ia de acolo pe țigan. Era sala cea mai răsărită, cu veșnice doleanțe, unde cărțile de joc apăreau și dispăreau ca prin farmec, unde fumau neisprăvit, unde cereau favoruri și exprimau pretenții. Nu-i dorea oare nimic? Ce fel de rău vor fi avut, care le lăsa spiritul liber pentru atîtea nimicuri? Picioare în gutiere, mîni bandajate!

Printre ei, doi-trei, toropiți de suferință, zăceau în tăcere. Unul lîngă perete, cu o congestie, mereu friguros, pecind ceilalți ocreau ferestrele deschise; altul cum o vedea, îi povestea pe lung durerea lui. Li cunoștea pe toți din treacăt. Erau săli multe și trebuia să semnaleze gardienei de noapte toate accidentele, toate nevoile.

Spiritele dezordonate, nesupușii, erau chiar lîngă ușă. Laura de cum intra, simțea atenția lor ironică și gilcevitoare. Abia așteptau să aibă un pretext de incriminări. Șopteau între ei cu cărțile de joc rău ascunse sub plapomă; își rideau unul altuia; și oetace murmurau, îi părea Laurei insolent.

Nesuferită sală!

„Jucați cărți? Sînteți desigur bine de tot! Vindecați? Cu aînt mai bine!... O să vă osteniți totuși sînd mereu aplecați peste joc... și nici nu e permis!“ Le vorbea incet, aproape timid.

— Să ne dea afară, doamnă! Mai bine. Scăpăm și noi jucăm sara puțin... nu vă supărați! Ziua e destul balamuc aici!“

Aveau un glas provocator.

Cum să te superi pe bolnavi? În adevăr, nu era așa veselă viața de spital! Pînă la urmă, nu ședea acolo de-geaba. Trebuiau să se vindece... Atît mai bine dacă se simțeau bine dispuși... Era destulă tristețea peste tot.

Trebuie să fi fost tirgoveți... Indrăsneți, nepăsători... Acolo nimeni nu avea altă biografie decît a buletinului medical. Cînd e-

rau? Dăpăce norme sau hazarduri erau adunați acolo, în aceeași încăpere, subț eticheta lipită pe ușă: Sala No. 11. Erau rănii, bolnavi, soldați! Suferința era singura explicație a prezenței lor, cași singurul fir conducător al purtării Laurei cu ei. Toți trebuiau îngrijiți, toți trebuiau iubiți.

În sara aceea era gilceavă mare. Pichetul întins cu toată cutezanța cărților așternute la vedere, sta sfidător și un tumult de reclamații turbură auzul Laurei, predispus șoptelor și gemetelor. Asta nu se mai putea suferi!... Dece nu svirleau dracolo pe țigan? Un ticălos, care le cobea pe cap ziua și noaptea... mur-ar... infect...

— Am să spun mine să-l mute. Se liniștiră puțin.

— Mine! dar pînă mine spuneti-i să tacă, că-l omorîm.

Nu-l doare nimic, numai de ticălos ce e, nu tace. Bocește într'una, cioara!

În fund, lângă perete, țiganul amuțise. Laura se apropiase de patul lui și făcuse un pas înapoi. Din pachetul de feșe albe, proaspete, pătate de singe, eșea o duhoare ce nu se putea suferi. Ceilalți rinjeau. Li așeză totuși patul — cumplită îndeletnicire! — și stătu lângă el.

Era o trepanație făcută chiar în dimineața aceea. Capul acoperit de bandaje era hidos de văzut. Printre ele apărea fața neagră, vinătă, bărboasă și gura eșea dintre două fișii albe, sdrelită, oribilă; gîtul, țeasta erau complect împachetate, dar singele, puroiul, străbătuseră...

O trepanație! — gîndi Laura. Problematică minune!

În adevăr nu-l puteai vedea, nu-l puteai simți aproape de tine. Acum gemea sub broboadele lui, fricos, încurajat totuși de prezența doamnei.

— Ce ai?... Ce vrei?

Începu un bocet nelămurit. Vorbea greu din cauza buzelor rupte. Capul îi fusese zdrobit. Săracu! Emanția aceea putredă care eșea din el, îi pătrundea Laurei prin nas, în ochi, în creier, pe sub piele, și o sufoca.

Ar fi vrut să fugă. Căuta să-l potolească și să deslușească ce cerea. Vrea doctorie... Vrea apă... murea de sete... Cuvintele străbăteau prin peticele acelea, prin buzele acelea diforme, gingav, astupat, intrerupte de o vărsătură țigănească plină de invocațiuni, de blagoslovenii. Ai fi crezut că e o farsă macabră, atîta ridicol era în contrastul dintre isonul acela lăutăresc și cumplita arătare ciclopică a chipului mutilat.

Un ochiu era cuprins sub boneta pansamentului; cellalt apărea singur, vinăt printre baere.

Acum gilcevectorii rideau cu poftă mare: — Să mai vadă și cucoana cum o ducem cu țiganu'!

Ea, ar fi vrut să fugă. Li era groază și scîrbă de ochiul lui de gură, de vorbele acelea mîloage... și mirosul o înăbușea.

Cu o mină nesigură, luă apă cu o linguriță și se pregăti să-și cea: — „Mor de sete“, — zisese.

Trebuia să i-o toarne încet, cu băgare de samă, uitându-se bine la ea... Să i-o toarne pe gură—gura aceia!—Inghițea cu aviditate... Mai vrea... Multe lingurițe... „Da! Doctorie o să ceară doctorului... pentru somn... Da... Și pentru durere de cap... Da! O să ceară acum. O să-i aducă îndată“... O explozie de binecuvântări...

Vru să plece... Trebuia să plece: Să ceară doctorii. Chiar dacă o bombăni-o nițel doctorandul... Ea nu prea îl supăra cu nițmeuri,—dar nenorocitul ăsta abia operat, trebuia liniștit.

Ceilalți jucau acum tihnit: îi auziai numărînd punctele.

Din cînd în cînd Laura îi simțea fluierînd unul cătră altul și năstîndu-și cu coada ochiului, grupul format de ea și de țigan.

Ce grup, în adevăr!

Țiganul părea acum bine dispus. Spunea, spunea neisprăvit cu glas mai tare, mai limpede. Cînd Laura schița un gest ușor de plecare, îi cerea din nou apă. O întorsese așa de vreo două ori din mijlocul sălii. Un hohot astupat răsuna în colțul zarvagilor. Se distrau; le trecuse necazul, aveau nițel teatru.

Veselia lor obraznică mai mult o făcea sfiicioasă, decît o supăra. Dar mai ales ducea cu ea însăși o luptă grea. Nu putea să-l mai vadă! Desgustul fizic de urta lui arătare, desgustul moral de lamentul acela țigănesc,—o disperau. Nu-i era, la urma urmei, poate, așa de rău, dacă vorbea așa de mult și cu așa putere. Nu-i fusese semnalat ca un caz grav. Ar fi vrut cel puțin să nu se audă așa de tare:—Mămucă!... Mămuca mea din cer!... Vezi pă Dobre al tău... pă băiatul tău mămuco îl vezi? Uite, mămucă, ce inger stă la patul lui Dobrică, ce inger îl desmeardă!...

În adevăr Laura, răspunzînd unei suplicații a ochiului tragic și unic, unei mișcări a mînilor negre întinse spre ea, luase în mîna ei nesigură, fugară, pe a nenorocitului. Era un amestec așa de grozav de mizerie și de ticăloșie în ființa celui din danciu nesăbuit. Invocațiunea maică-si depe lumea cealaltă stîrnise o adevărată sărbătoare: cei de lîngă ușă sughitau de ris. Dar cum vrea să plece, țiganul o strîngea de mină și zicea încet, stins, cu altă voce parcă, cu altă minte, cu graiul altei dureri, care nu mai era aceeași și era sfișietoare:—Mai stai! Mai stai!... Mai dă-mi apă!

Îi spuse că o să se vindece cu încetul, cași cel din sala No. 6 de jos, care acum umbla printre bolnavi... și care avusese tot o rană ca a lui. Îi da iar apă cu lingurița. Aproape nu mai vedea spărtura aceia sîngerată; avea ca un vâl gros pe vedere, cași pe respirație, o opacitate a simțurilor, provocată de apropierea și persistența acelei infecții. Trebuia negreșit mutat de-acolo adormiți! Ce erau de vină ceilalți, cel cu pneumonia, de colo, de lîngă sobă, alb ca varul și întors cu spatele,—și ceilalți... Nenorocitul era mai murdar, mai respingător decît toți. Așa de negru, cu barba aceea, cu bucățile acelea de carne tumefiată! În tot spitalul nu era unși mai uricios. Tocmai de asta trebuia să-i fie milă... Și era greu să-ți fie milă! Ți-o curma cu cîntecul lui cerșetor:—Mămucă!... Mămucă!... „Cu neputință să nu uiți de milă, să nu te emervezi...

Mama aceia, chemată acolo în așa fel, nu-ți stringea inima de induișoare. Trebuia să te reții ca să nu-i spui să tacă, să nu-l oprești brusc. Să lase în pace pe mamă-sa, acolo unde era, pe lumea cealaltă... Să nu se mai văicărească așa, stîrnind risul și dezordinea.. Și pe ea să n'o mai umple de ridicol, cu psalmodia lui țigănească.

Nemulțumirea, chinul priveliștei, asfixia, creșteau. Și ideea datoriei nu le mai putea învinge.

— Lasă!... lasă! Stai liniștit. Culcă-te! Mă duc să-ți aduc doctoria!

La mijlocul sălii, geamătul lui Dobrică o oprea... Ce mai vrea?

— Spune-mi cum te cheamă!... Spune-mi cum te cheamă?... Vezi tu, Mămuca mea din cer, ce inger a avut milă de Dobre al tău?... Cum te cheamă? Ca să te pomenesc!“

Cuvîntul căzu Laurei drept pe inimă... Încă dinainte inima începuse lucrul ei. De adineoarea o chemase în ajutor, pentru a putea rămîne la datorie. Pentru ceiace nu mai putea face, numai pentrucă trebuia făcut, de acolo de unde începea imposibilul, un singur gînd o putea înarma cu supra-puterea răbdării: gîndul izbirii! Strunele ei se încordau:— Voiu îndura, mă voiu pedepsi, mă voiu chinui pentru acest nenorocit. Cine știe cine suferă acum de parte?... Ce dureri pot amenința pe oricine? Ce cap scump, prin tre mii de primejdii, trebuie ferit de orice atingere!...”

Chipuri scumpe, împodobite cu frumusețea pe care le-o dăruiește ochiul îndrăgostit, se desenau palide, sub feșe albe, în trecerea înfiorată a unei secunde. Imagini izgonite repede. Apoi, apăreau triumfătoare, invulnerabile.

Gustul sacrificiului se lupta învingător cu desgustul. Și parfumul aromelor, pe altarul dragostei care imploră, stingeau miasma ucigătoare care se risipea la fiecare mișcare din corpul acela netrebnic... „Ca să nu-l atingă nimic! Ca să fie vesel, voinic și ca să se întoarcă!... Fratele ei drag... Cel mai drag frate depe lume!“

Sugestia minunată opera. Exaltarea transfigura. Se întoarse lingă Dobre... Apă! mai vrea apă!... li dete cu mîna sigură, privindul, surizindu-i. li spuse cu glas dulce, cuvinte mîngietoare... Glas și vorbe care erau pentru altul. Iși auzi singură, cu o înfiorare de plăcere, sunetul cald al vocii. Vocea altor timpuri, altor crezuri, altei vieți, reinviate sub evocarea violentă a dorului ascuns. Netezi mîna vinătă, uricioasă.

— Mămuca mea! Mă.. mu... ca... m...e...a...!— Dobrică avea acum exclamații sacadate. Parcă vrea să adoarmă. Așteptă puțin, apoi desfătă de ea însăși, sigură că are de partea ei pe Dumnezeu bolnavilor și al nenorociților, care îi e dator și care îi va plăti,— plecă încet, trăgîndu-și mîna lin din a lui Dobre. Țiganul nu mișca. Era acum deplin liniștit.

Lingă ușă îi auzi -totuși glasul:—Cum te chiamă?—un glas trist și rugător.—Ca să te pomenesc!...

Cuvîntul îi ridică iar un val de sînge în obraz. O s'o pomenească!... Ce frumoasă sară! Era sigură acum. Era numai

nerăbdătoare, — dar sigură că a răscumpărat norocul și fericirea celui absent. Era invulnerabil!

— N'ai să știi să spui numele, — e prea greu! Mă chiamă Laurenția...

Țiganul îl prinse cu toată voința lui încordată. — Arinția... Arinția... — repetă el, cu silință, stîlcind cuvîntul, dar plin de sîrguință, pătruns, evlavios.

Risetele amorțite izbucniră slab. Laura se înfioră puțin. Țiganul părea că suferă. O să atragă atenția doctorului. Devenise deodată așa de solemn, așa de pios, în silabisirea informă a numelui ei! Așa de tragic cu pomenirea lui! Se întoarse: — Mai vrîi ceva, Dobre?

— Apă.

— Mereu apă? li dete.

La ușă, gata de eșire, zise scurt: — Acum să fie liniște!

Zgomotoșii se așezară pentru culcare. Nici nu băgase de seamă cînd trecuse pe lîngă ei. De obicei o stînjeneau li simțea surizînd șiret, pe sub pleoape, unul cătră altul, cu o mișcare imperceptibilă a bazelor, un fel de șuer, de mic semnal abia schițat pe limbă, înapoia surisului insolent. Ceva care trecea, peste învreaua ei albă de soră de caritate, pînă la femee, și îi răscolea demnitatea.

Cu mîna pe ivăr, apoi înapoia ușii, auzi numai: „Ca să te pomenesc!“...

* * *

Ce soare în dimineața aceia! Laura se deșteptase ca în zilele dinaintea urgiei, fără acea broboadă care paraliza în ea toate energiile bucuriei.

Nu mai eșise în oraș de nu se ținea minte! Pustiu, orașul! Dar era un timp așa frumos pentru plimbare! Se uitase în oglindă... Aveau să intre întăiu la spital, numai un moment, ca să ia pentru infirmeria ei medicamente.

Nu era numai soarele motivul. Era și binecuvîntarea lui Dobre? li redase nădejdea. Va vedea desară dacă îi ține minte numele... Surise inveselită.

În spital intră pe poarta laterală. Viri capul surizătoare, în fiecare sală. O aclamație de bună-venire o primea.

Trebuia să se arate cu pălăria, cu voaleta, gătită de oraș. Pe decorul neschimbat al halatelor vărgate, printre care luncău surorile albe, costumul de oraș aducea nostalgiei lor de bolnavi reminescente înveselitoare. O admirau, și ea le da diversiuinea asta inofensivă, cu complezență.

— La plimbare, doamnă? E frumos!

— O să vă plimbați și voi, băeți, în curînd!“

Pe coridor se izbi de o targă acoperită cu un cerșaf. O duceau doi infirmieri, — niște glotași bătrîni, morăcănosi, care moțăiau pe coridoare, silnici pentru orice serviciu, aproape nefolositori, abrutizați. Laura nici nu-și închipuia că există astfel de spe-

cimene omenești. În cursul vieții de pînă eri, pînă în ajunul războiului, nu-i veniseră înainte decît, poate, prin geamuri de cîrciume. Nu înțelegeau nimic. Un creier ticsit sub crasa ignoranței. Murdar și îngroșat cași trupul, fața, minile lor.

Tot ce era valid, plecase să facă gloata morții. Și acești naufragiați se văzuseră deodată investiți cu funcție omenească... De unde-i putuseră găsi? Răuvoitori, refuzînd cu încăpăținare orice serviciu, întunecați, cu glasul, cu vorba, pline de o ură inconștientă, pentru că liniștea le era tulburată de aceste întîmplări care le rămîneau în afară de înțelegere. Toropeala lor alcoolică fusese întreruptă, — atît știau. Și se arătau dușmănoși. Serviciul lor se reducea la transportul tărgilor, — supraveghiați și atunci de o doamnă sau o domnișoară care nu-și lăsa bolnavii mai niciodată singuri, în călătoria asta zdruncinată, pînă la sala de pansament sau de operație.

Treburile spitalului nu-i puteau rămîne indiferente Laurei. Ii spri: — Unde-l duceți?...

— La „rezervă“! — bodogănită ei, oprindu-se să răsufle, trîndavi de ici pînă colo. „Rezerva“ era odaia funestă, unde erau duși cei ce trăgeau să moară, — ca să cruțe de priveliștea lor pe ceilalți.

Un muribund? Cu toate astea sara trecută nici unul nu era așa rău... Numai cangrenele gazoase dădeau uneori surprize de felul ăsta.

— Din ce sală?... E mort?

— Nici mult nu mai are!.. Un țigan, de sus!

Laura tresări. Se scoboriseră din partea stingă, partea cealaltă... Nu putea să fie el!

— Să-l văd... Ridică un colț al pinzei. Se aplecă, — cu fața încă rozată de aer, de bună dispoziție, de glume, gătită, cu pălăria ei mare cenușie, cu voalul gris... Se uită bine. O bonetă neagră pe cap și o haină asvirlită peste el... Nu-l vedea bine. Era umbră pe coridor: tot soarele rămîsesese afară și în geamurile despre răsărit.

— ...Dobre!... Aproape de tot, la ureche: — Dobrică!... Nu m'a-uzi? Eu sînt!

Inert, fără conștiință, ca și mort... O suflare abia... o infiorare ușoară înapoia feței... Și trupul rigid.

— Dobrică!... I se împreună fără voce minile înmănușate. Ar fi vrut să aibă capul gol și cruciulița aceia roșie brodată, să o simtă pe frunte. Hainele îi atirnav greu... Și timpiiții aceia, care ședeau acolo ca niște urși, așteptînd.

Ar fi ingenunchiat. Simțea încovoarea în trup și abia și-o oprea.

Un fior îi trecea pe sub față, sub voaleta cenușie.

— ...Dobre!.. Ochiul lui sticlos era orb.

Umerii i se slobozau în jos Laurei, și gleznelor îi erau șubrede, nu o mai purtau bine. Abia se ținea pe picioare.

Pe sub ochii împăienjeniți de amețală, văzu targa mișcînd. Bătrîni, îmbliuziți, ziseră cu glas omenesc :

— Ei, lasă! Dumnezeu să-l erte!...

Plecară. Ușa „rezervei“ era acolo, aproape. Laura nu se mișca din loc. Dobre se ducea.. se ducea departe... dincolo de coridor... de odaia agoniei... dincolo de spital... de țarina pe care pribegise... dincolo de viață... La Mămuca, undeva, în cer... în cerul țiganilor... acolo unde se albesc toate sufletele... Și lua cu el numele ei: Arinția... A-rin-ți-a! li tremurau mușchii feței și pleoapele le închisese cu o expresie de smerenie.

Fără voia ei, era amestecată de aproape misterului sacru al morții, legată de acea agonie...

Se făcuse frig. Soare de toamnă, numai decît răcit. Laura se mișcă din loc. Iși țiri puțin picioarele. Se uită împrejur. Vitrina mare de sticlă sta în mijlocul hall-ului: vitrina liceului, cu bucăți zoologice... Se uită de aproape la ele, curios, ca și cum ar fi interesat-o grozav. O vulpe mare... un urs mic... și pasări caraghioase, pe picioare subțiri, subțiri.

Rezemă umărul de rama dulapului.

O să ia mine doctoriile pentru infirmerie. În oraș nu se mai duce... Pălăria o plictisea... Plecă spre casă cu sufletul absent, cu o simțire ciudată, pioasă și sinistă.

Fără știrea ei, ceva din ea agoniza acolo, în odaia luguubră, în respirarea aceia diafană, sub fața înseninată, purificată acum, a lui Dobre călătorul... La munca aceia obscură care se trudea în taina ultimelor legături, veghea și ea. Avea senzația aceia neînștită, pe care o ai cînd viața îți scapă din puterile tale și o simți împinsă în alte indeletniciri, enigmatice și sacre.

Toată ziua, toată sara, Laurenția șezu înmărmurită și reculeasă, cu o răsufflare adîncă în piept. Și noaptea nu dormi, stătea în pat, cu minile petrecute pe după genunchi, cu ochii în întuneric, fără gînduri și fără imagini, numai „de veghe“, așa cum arde o luminare la un mort.

De Dobre nu-i era milă, nici nu simțea părere de rău. Avea un sentiment mai nobil, mai mareț. Dintre atîți drumeți pe care-i petrecuse, țiganul era un pelerin solemn, pe care îl urmărea cu suflet smerit. Il vedea mergînd cu urțenia lui acum augustă pe drumul sur și grunzos care desparte țarinile de ceruri, purtînd în mîni norocul ei și pe buzele lui hidoase divina binecuvîntare... Și mama lui îl aștepta în pragurile negurii și ale luminii. Nu spusese în ziua aceia nimănui ceiace o muncea, pentruca oamenii să nu păcătuiască cu ușurința și cu îndoiala, cătră taina credinței și a morții.

Adouazi nu întrebuse ce a devenit trupul nemernic al lui Dobre. Altfel murise Dobre! Sara nu intrase în sala unde derbedei rinjeau în preajma durerii. Întrebuse numai: cînd i s'a făcut rău? Chiar atunci, noaptea, după plecarea ei, nu mai vorbise nimic. Și spre ziuă intrase în agonie.

Era sigură că numele ei fusese ultimul lui cuvînt de pe pămînt, că recunoștința lui umilă și caraghioasă a fost ultima lui simțire, și pomenirea ei—ultima lui rugăciune...

Laura era fericită. O liniște mare se așezase peste sufletul ei. Credea adevărat în redempțiune. Dobre va dobîndi pentru ea dănia Cerească... Adesea își aducea aminte de el și împreună minile, și mlădia genunchii și se înfiora cucernic :... „Ca să te pomenesc“...

* * *

Tîrziu, într'o dimineață cînd era soare întocmai cași atunci, își amintise iar de el, — și un palid suris de amărăciune și desnădejde îi lipise de buze vâlul negru de doliu. Logodnicii, frații, muriseră. Tîrgul ceresc nu izbutise. Dobre nu cumpărase dela Dumnezeu viața altuia...

Laura privise lung în soarele de iarnă, ca să înțeleagă Fierea. Nu se răsvrătea, nici nu tăgăduia. Din urgie și din naufragiu își salvase credința.

Poate că drumul era lung, deacolo de unde Laura nu mai putuse merge alături de Dobre, de unde o lăsase jos, într'un colț de lume și el pășise mai departe, spre necunoscutul măreț. Ajunsesese prea tîrziu cu pomana lui ferventă, să spue Domnului de sus: — Tătucă! pe Laurenția am venit să ți-o pomenesc...

Sau putea ea ști pentrucă Redempțiune superioară celălalt plecase și el, cu fruntea încinsă de o aureolă de singe? Și pentru care tîrg măreț, acolo, la bilciul sublim unde se tilcuiesc întocmirile care scapă de sub puterea noastră?

Dar ceiace e dus la cer nu se risipește și mici sămînța de bine pe pămînt nu se risipește.

Laurenția, învăluită în zăbrănice negre, nu înțelegea, — dar credea.

Într'o zi, o primăvară blindă va lumina vălurile ei cernite cași pe ale ernei, și soarele proaspăt va îndulci asprimile vremurilor și pe ale sufletului. Laurenția va fi ca firul de iarbă care dă din nou fraged și, ca și el, plăpîndă, fiind reînăscută peste ce a murit. Va ști că trebue să trăiască și va aștepta viața. Durerile ei vor fi ca iarba uscată a anilor rămași în urmă, care fertilizează lutul... Și va primi bucuria cum primise și suferința: cu patimă și cu uimire.

Soarele arde și tot el hrănește; iar Moartea nimicește și tot ea creiază.

Două lumini!

Nu știi unde cade sămînța și cum rodește, — dar nimic nu se pierde. Nu ești săpînul, dar ești robul fericit al Redempțiunii. Cași firul de iarbă, nădejdea va crește, se va împlini, va înflori și va da rod.

Dobre — Ceilalți — Trecutul. — Vor fi icoane care din suflet se vor urca în rame de biserică. Biserici umbrite înapoia soarelui regenerator.

Cu simțirea aceia, pe care o ai cînd viața ta îți scapă din puteri, — și de acolo de unde se face tîrgul sublim al întocmirilor. Laurenția va primi Reînvierea.

Hortensia Papadat-Bengescu

Strofe pentru Zăpadă

Mireasă-a brazilor geometrice și-a brazdelor însemîțate,
Solemnitate albă, rece, bizară, mută și divină,
Tu vii cu grații de Madonă sau de Fecioară bizantină
Să pleci cu gesturi de Bacantă stigmatizată de păcate.

Nu te dorește-aproape nimeni deși te-așteaptă toți să vii
Și frumusețea ta unică, n'o cîntă, nimeni, decît poate
Indrăgostiții de imagini abstracte și imaculate—
Cuminții tăetori de lemne și nebunaticii copii.

Și totuși, cînd cobori suspectă, insinuantă și egală,
Pe cîmp, pe arbori și pe ape, pe străzi, pe case și pe noi,
Tu schimbi în plăsmuirii lunare întreaga pastă de noroi,
Iar pe Maria din Magdala, o'mbraci în peplum de vestală.

Și 'n timp ce toți deopotrivă—pigmei și umiliți—simțim
Puterea-ți magică ce 'nghiață, distruge, arde și crează,
Doar ciorile sacerdotale te mai insultă și-ți pătează
Cu hieroglifile lor negre și stranii, albul unanim.

Ion Minulescu

Documente omenești

DELEGAȚIILE DELA EPURENI

La Vlădica din Chișinău au venit—mai anii trecuți—o mare oșată de răzăși din ținutul Orheiului; purtau cu toții ciobote mari cu turețele răsfrinte, bernevigi increțiți pe birneț, bondițe albe fără flori, sumane sărăduite cu fir negru, lucios, de țigaie și căciuli pușin tepșite pe-o parte; unii aveau bețe lungi, să le-ajungă pină sub barbă, iar alții purtau pe brațe harapnice învălătucite, lăsind să le-atirne codăriștea.

Cu toții, răzășii aceștia erau în număr de patruzeci și trei, dintre care numai unul, un moșnegel grăsuț, roșcovan, cu mustața stufoasă și scurtă, purta șapcă muscălească, ca un *gospodiu storo'*, care păzește țarinele cu sămănături ale tuturor; peste înțelepele lui răvârsat avea curaua lată cu pafta de alamă, și se socotea cu drept cuvânt față aleasă, cinstită și nepărtinitoare. El avea să fie gata cu toate lămuririle de nevoie, dac'o fi și l-a întreba cineva...

Patruzeci și trei de oameni!—își poate oricine închipui că tropot s'a auzit pe drum, în urma lor, și mai ales câtă vorbă au putut împrăștia cele patruzeci și trei de guri, fiecare avînd și apărînd o părere, o dreptate... Dar de îndată ce au ajuns în Chișinău, limbile au trebuit să mulcomească într'o clipă și pe trotuarele largi, în acea dimineață de Noemvrie, nu s'a auzit decît bocănitul neregulat al ciobotelor grele și mari...

Mitropolia întregă a fost cuprinsă de spaimă, cînd a văzut atîta norod oprindu-se la un ceas așa de timpuriu, înaintea scărilor. Ce puteau să caute acești oameni cu fața aprinsă, cu neastîmpărul în trup, gata să spue ceva, să se roage, să se apere?...

— Ce poștiți dumneavoastră, creștinilor?—ii întrebă un preot.
— Avem a grăi cu Inalt Preosvințitul un cuvînt! răspunse unul din cetași, privindu-și botul ciobotei.

— Da'anume ce?

— Avem o vorbă, o nevoie, și-om spune-o Inalt Preosvințitului..

— Aveți vreo *proșanie* pentru ceva?

— Avem... și-om grăi-o de-adreptul Inalt Preosvinției Sale...

Și mai departe părintele iconom, cămărașul sfintei Mitropolii, n'a aflat chip să pătrundă.

După dînsul au venit alți preoți și alți slujbași.

— Da' din care sat sinteți?...

— Da' pe cine aveți preot?...

Nimic decît :

— Om spune-o și asta... Înalt Preosvințitului Stăpin...

Hei! Să fi putut afla satul, ar fi fost lucru ușor. Telefonul... suni... întrebii... aflii... Dar așa!...

Vîntul vijia din sus, aducînd spice rare de omăt înghețat și scuturînd cele din urmă frunze arse din plopi. Răzășii, în neastîmpărul lor, prindeau aceste frunze, le răsuciau între degete și le asvirleau cu mișcări scurte. Unul singur din toată gloata ar fi voit să răspundă întrebărilor : era storojul, care bucuros ar fi mijlocit o împăcare între acești oameni înainte de a merge în fața Înalt Preosvințitului, dar nu era chip ; pe dînsul nu-l întreba nimeni.

Astfel, gurile tuturor erau încleștate, și pentru toți nu mai rămăsese, încă demult, decît înțeleapta hotărîre a Înalt Preosvinției Sale.

Părintele iconom mai încercă odată. Vlădica, oricum, trebuia să fie înștiințat înainte de a da ochii cu acest norod de oameni, dar pentru asta avea nevoie de-un cuvînt, de-un semn :

— Cum așa, creștini ai lui Dumnezeu!—la spuneți-mi și mie, care să fie pricina care v'a mînat la drum... Ce taină amar-nică v'a scos pe gerurile acestea din casele dumneavoastră ?

Dar, nimic!... Și așa, văzînd părintele iconom că ceiace nu se poate, rămîne să nu se poată, merse la Înalt Preosvințitul și-i zise :

— Înalt Preosvinție, a venit, încă dela ridicarea zorilor, o delegație dela țară, și-așteaptă să poată grăi Înalt Preosvinției Tale... Nu mi-a fost, cu niciun chip nu mi-a fost cu puțință să aflu nici satul de unde este și nici ceiace poștește să vorbească Înalt Preosvinției Voastre... Și delegația, intrutotul, numără patruzeci și trei de suflete... ●

Erau cam mulți, ce-i dreptul ; nici nu se aflau în odaia aceea atîtea scaune ca să-i cuprindă pe toți, să-i poată întreba Preosvințitul, și să le asculte cu liniște, precum se cuvine, răspunsurile lor.

— Spune-le să între ! zise Vlădica.

— Pofțiți la Înalt Preosvințitul ! îi îndemnă părintele iconom...

Și deodată începură răzășii să-și scuture ciobotele, să-și netezească pletele retezate, să-și scuture sumanele. Mulțimea începu să se miște cătră ușă, dar storojul, ca un om de lege ce era, își scoase șapca, făcu un semn cu dînsa, spre dreapta și spre stînga, și porunci scurt :

— Intăiu, să între delegația cea mică!...

A porunci storojul ; și porunca unui storoj, care poartă șapcă și cingătoare cu pafta, este sfîntă. Cei paisprezece inși împinseră înainte c'un umăr și pătrunseră înăuntru ; ceilalți se pomeniră,

în chipul acesta, cu capetele descoperite în fața scârilor... Și, tocmai aceștia credeau că vor putea să vadă mai curînd prea cinstiții ochi ai Înalt Preosvinției Sale.

Storajul găsi de cuviință apoi, să-i mîngîie :

— Oameni buni, dupăce-or isprăvi dumnealor, vă vine rîndul dumneavoastră, și lucru-i gata...

Astfel, rămașii își împăcară sufletele, își indesară căciulele și începură să tropăe, ca să-și desghețe picioarele.

*

Înăuntru, cei paisprezece inși, dupăce se plecară pînă la pămînt, sărutară mîna Vlădicăi și s'ășezară pe scaune umiliți, cu ochii mari, cu buzele încrețite, cu genunchii strînși.

— Poftiți, oameni buni, le zise Vlădica, și să grăim despre nevoile care v'au adus la mine... Sînteți, după cît mi se pare din...

— Din Epureni !... răspunse ceata celor paisprezece într'un glas.

— Așa, așa ! întări Vlădica ; sînteți din Epureni... Foarte bine, dragii mei, foarte bine...

— Epureni ?... După o clipă, Vlădica își aduse amînte de satul acesta... Da... Așa era... Dumineca trecută, Înalt Preosvinția Sa hirotonisise preot tînăr pentru satul Epurenilor... Sigur... Cum dară, poate fi cu puțință o plîngere așa de timpurie ? — căci arătarea creștinilor dintr'un sat, din fruntea căroră lipsește preotul, nu putea să fie îndrăptată decît împotriva acestuia.

— Așa ! zise Vlădica, vrasăzică sînteți cu toții din Epureni, și de bună samă că aveți de arătat cu toții același lucru.

— Așa este, așa este !... răspunse adunarea.

— Bine, bine !... Acuma, dintre toți cîți sînteți aici, și pentru toți cîți sînteți aici, — ca niște oameni care v'ați înțeles pe deplin între dumneavoastră, să vorbească numai unul singur. Ceilalți, laolaltă cu mine, vom tăcea și vom asculta cu băgare de samă pînă la sfîrșit, și tocmai la sfîrșit vom vedea ceiace trebuie de adaos și de făcut... care poștește, poate să înceapă...

Răzășii își dădură coate, se auziră citeva îndemnuri, și apoi se sculă și rămase în picioare unul singur, care începu :

— Înalt Preosvințite Stăpine, să fii Înalt Preosvinția Ta sănătos și să porți cu fericire cirna norodului nostru creștinesc. Iată, noi sîntem paisprezece inși din Epureni, ținutul Orheiului... Noi avem biserică mare, frumoasă, cu zestre cum nu se mai află multe biserici la acel ținut Orhei... Noi am avut la Epureni preot bătrîn, și preotul nostru acela a răposat întru Domn^{ul}, în preajma Simzaniilor, și așa am rămas în toiul verii fără preot pentru cele de trebuință nouă... Și văzîndu-ne noi așa, fără preot, am chemat preoți străini, și i-am plătit, și i-am adus, și i-am dus cu trăsurile noastre, da' cu așa mare greutate n'am putut ține multă vreme... Și dac'am văzut că nu avem preot statornic și pururea în ochii noștri, am mers într'o sară la un neam, la un răzăș al nostru, la Neculai Andrieș și i-am zis : „Neculai ! Tu ai un băet, pe Vasile ; și Vasile, auzim, a sprăvit seminaria și se poate face preot secretar, dară noi să nu facem preot peste tot satul Epurenilor !”

Și Neculai Andrieș îndată ne-arată hirtia și ne cetește că Vasile feciorul lui, are drept să se facă preot... Am văzut noi hirtia cu *gherbu'* domnesc, și peceata seminariei și numele lui Vasile... Și zicem noi iarăși: „tu ce zici, Neculai?”. Și ne răspunde Neculai: „Eu oiu zice ce-a zice băetul, — Vasile!”. Noi, Inalt Preosvințițe, dacă auzim așa, ne furișăm unul câte unul și întrebăm pe băet, pe Vasile, în taină, și Vasile, diavolu' — Doamne iartă-mă — zice: „Apoi, moșule, eu nu mă pot face preot deocamdată; mai văzut-ați dumneavoastră să se facă cineva preot așa cu graba? Se poate preot fără preoteasă?” „Cum așa?” — zicem noi. „Iaca așa!” Avea dreptate diavolu' — Doamne iartă-mă! „Iaca — zicem noi — la asta nu ne-am fost gândit”. Apoi, îl sfătuim, ca pe-un copil și ca pe-un nepot ce ne era: „Insoară-te, atunci, mai cu zorul, că nouă ne trebuie pe toată ziua preot... Ce zici? Avem nădejde?...” Da' copilul, dacă aude de-un îndemn ca acesta, se rușinează diavolu' — Doamne iartă-mă, — și pere din ogradă. După ce pere, mergem cu toții la Neculai Andrieș, la tatăl flăcăului și-l ispitim, Inalt Preosvințițe: „De ce nu-ți însori feciorul, că iaca, noi ți l-am cere preot în grabă?”. Da' Neculai, alt diavol, se scoală și zice: „Să-l însor eu?... Da' pe mine m'au însurat alții?...” Noi, dacă vedem așa, mergem din nou la copil, la Vasile, și-l ispitim din nou. Și cît a fost el de diavol, tot am aflat ce-am aflat. Să ierte cinstită fața Inalt Preosvinții Tale, — băetul s'ar fi încurat, după cîte am înțeles, dar se vede că nu-și găsisse copilă pe plac... Asta ne-a spus-o atunci. Și ce ni se părea mai cu primejdie, era că băetanul nici nu prea avea nădejde să-și găsească una... L-am întreat, l-am răsucit în tot chipul, — după a noastră pricepere — că în tot satul Epurenilor nu se va găsi o fată pe gusturile feciorului lui Neculai Andrieș... Așa am luat la înțelegere, Inalt Preosvințițe Stăpîne, și dac'am ajuns la asta, ne-am strîns noi cîțiva din nou și iar ne-am sfătuit: „Măi, oameni buni, ne-am zis, din pămînt, din iarba verde, ne trebuie preot: asta-i una; — al doilea, prin alte sate nu mai putem umbla cu împrumutul; — al treilea, din tot satul, preot nu avem pe cine cere, fără numai pe feciorul lui Neculai Andrieș: acela-i gata învățat, și cu drepturi, și acela nu-i lipsește decît o copilă, ca să și-o aibă nevastă după lege, înainte de-a merge ca să fie sfințit. Și pentrucă diavolul — Doamne iartă-mă — ne-am zis noi, nu și-o găsește pe-aici, alt chip nu-i de făcut, decît să împănăm cu toții toate satele ținutului și să-i găsim o fată după placurile lui...” Așa am pus la cale, Inalt Preosvințițe Stăpîne, noi acești care stăm în fața Inalt Preosvinții Tale, și așa am urmat...”

Adunarea tuși în săc, dădu din cap și Vlădica înțelese că așa este.

„Apoi, urmează răzășul, noi ne-am risipit prin sate, pe la neamurile noastre, pe la cunoscuții și răzăși noștri, oameni de frunte, întrebând și iscodind peste tot: cine pot fi aceia care să aibă fete de măritat, și dintre toate fetele, care se va putea mîtosi mai în grabă, și va pleca, și va veni la noi, s'o socotim preuteasă și s'o cinstim în fruntea tuturor nevestelor noastre?... Inalt Preos-

vințite, toți, în toate părțile am mers... ș'am răscolit lumea... ș'am pus la cale... și pã cum is datinile pe la noi, la o întimplare ca aceasta. Și cînd ne-am înturnat în Epureni, fiecare cu bucuria sa în suflet, să putem sfîrși cu bine un lucru început cu greu, ne-am pus minile în cap... Înalt Preosvințite Stăpîne, cînd am venit în Epureni, am găsit pe diavolu' — Doamne iartă-mă, — am găsit pe diavolu' de flăcău al lui Neculai Andrieș, pus la cale chiar cum trebuie. Nu era, să zicem — logodit; l-am găsit însurat, isprăvit... păcatele noastre cele mari! — Un lucru care nu se mai poate desfăce. „Nimica alta, zicem noi, decit că băetul era mai dinainte... Doamne iartă-mă... și n'a îndrăznit să ne spue nouă, unor oameni bătrîni!... Și iaca așa, Vasile al lui Neculai Andrieș are nevastă, tînără-tînără, frumoasă-frumoasă, și preuteasă la noi în Epureni... Acu, noi, Înalt Preosvințite Stăpîne, noi n'am avea nimic de zis împotriva, că așa cum este astăzi preuteasa părintelui Vasile ne face cinste satului, da'i vorba, cum rămînem noi, își paisprezece, cu obrazele noastre?... C'am răscolit satele, ș'am făcut vorbă pe unde-am crezut... Și noi toți își paisprezece avem paisprezece cuvinte legate... Cum rămîne cu noi, Înalt Preosvințite Stăpîne?... Cum rămîne cu obrazele noastre?...”

Ostenit, bietul răzăș se opri, scăpătîndu-și capul într'o parte. Cealaltă înțeleseră desnădejdea lui și suspinară laolaltă:

— Așa este, așa este!... Și ce ne facem cu făgăduelile date și luate?...”

Iar unul încheie:

— Rușine mai mare ca asta, nu s'a pomenit niciodată pe capetele noastre...”

Vlădica, se vede, rămăsese cu totul înduioșat: Netezindu-și barba sură, stătu pe gînduri mult, mult de tot, pînă cînd, ridicîndu-se în jîlt, vorbi:

— Oameni buni, am ascultat cu cea mai mare băgare de seamă arătarea dumneavoastră și nădăjduesc să vă pot împărtași c'o fărîmă de nădejde...

Fii buni, și mai așteptați oleacă.

Cei paisprezece inși se ridicară, sărutară mina Înalt Preosvințitului, și eșiră îmbujorați, senini.

Cealaltă ceată năvăli să intre. Storojul, ca un om al stăpînirii, și bun cunoscător al rînduelilor, îi numără cu încetul, îi găsi pe toți, douăzeci și opt, și le făcu semn cu mina, să intre.

*

Aceștia nu au multe de spus:

— N'avem, Înalt Preosvințite Părinte atîta a înșira acum în fața Înalt Preosvinției Tale! — grăește iarăși unul dintre toți, — fără numai cîteva vorbe...

„Noi n'am fost față, să ascultăm pira celor paisprezece, dar bănuim întru totul cele ce vor fi spus... Și noi, iacă sintem mai mulți decît dînșii cu încă paisprezece, și arătăm cu smerenie înaintea Înalt Preosvinției Tale această rugăminte a noastră, ca să nu

aibă întră nimica a se supăra pentru pîrile lor, părintele nostru de acum, părintele Vasile... Că noi mărturisim cu sufletele noastre, că pe acești paisprezece inși nu i-a minat părintele Vasile,— holteiu și ca un copil aflîndu-se atunci,—ci singuri ei s'au pornit ș'au răscolit toate satele din ținutul Orheiului cu cercăturile lor... Că, Inalt Preosvinția Ta va socoti: cum poate un tînăr copil, să trimită pe altul ca să-i găsească mireasă?... Și cînd zic eu „pe altul“, zic rău, că nu-i vorba de unul, ci de paisprezece inși, în paisprezece părți ale lumii?... Nimeni nu i-a minat, fără numai mintea lor cea proastă... Atîta au judecat, atîta au făcut. Că ei n'au stat să chibzuiască una ca aceia, că nu poate fi fecior ajuns la o vrîstă precum era părintele Vasile cu patru luni mai în urmă, care să nu-și aibă undeva sprijiniți ochii și gîndurile precum se cade tineretii, de cînd Dumnezeu a binevoit și-a așezat-o pe pămînt... Mintea lor neroadă, Inalt Preosvințite Părinte, și pentru nerozia lor am venit să mărturisim noi acești douăzeci și opt de inși... Și cînd am pornit, dela nimeni n'am luat îndemn, și nici sfat n'am cerut și nici socoteală n'avem a da nimănui...”

Vlădica rămase iarăși înduioșat. A stat așa, și-a netezit barba sură, și a pofțit pe cinstiții creștini să fie buni și s'aștepte.

Răspunsul era să vină îndată și era să fie foarte scurt: Inalt Preosvințitul, nerămînînd întru totul luminat, poftea, celor două delegații dela Epurenii, că întimplîndu-se să nu cadă la pace, în răgaz de o săptămînă, două.. să fie iarăși de față la scaunul Inalt Preosvinției Sale într'un soroc de patruzeci de zile,— fiind vremea și drumurile prielnice...

Storojul, cînd auzi porunca, își svîrlă șapca pe ceafă și zise:

— Judecata este cît se poate de bună, dar, după a mea părere, sorocul putea să fie tocmai de șapte săptămîni...

Și cele două cete protivnice, începură, după oarecare nedumerire, să scoboare de vale, spre drumul Orheiului, tropăindu-și ciobotele și gîndindu-se... Care putea să fie pricina pentru care Inalt Preosvințitul n'a înțales cătră care parte afirmă mai cu adevărat dreptatea?...

Tudor Pamfile

IN OPRESSORES

În frunte flăcării!
Albastru ni-e steagul, Romîni—
Sătui de nemernici stăpîni,
Să prindeți topoarele'n mîni,
Să'nghețe de sparmă calăii.
Din culme de munți și din gurile văii
    Cu plețele'n vînt
Puternici să iasă, potop pe pămînt,
În frunte flăcării!
Albastru e cerul pe care jurăm,
Și-albastră mînia pe care-o chemăm
Și-ajute-ne Domnul din cerul albastru,
C'albastru ni-e steagul, Romîni!

La mijloc bărbații!
Ni-e galben drapelul, Romîni!
S'asvîrl veneticii păgîni
Să fie pe-aicea stăpîni,
Se'ndeasă spre țară spurcații!
Se'ntorc în mormînt, să se vaete tații
    Și plîng în mormînt—
Sari neamule-al meu, ca vîrtejul de vînt
Să sară bărbații.
Ca ceara de galbeni s'alerge nebuni
Străinii, și'n goană pe toți să-i cununi
Cu galbena groază, cu galbena moarte,
Că galben ni-e steagul, Romîni!

La luptă cu toții!
Drapelul ni-e roșu, Romîni!
Nici milă să n'aveți de cîni
Nici jale de oameni păgîni,
Să piară talharii și hoții.
Copiii ca noi, și ca dînșii nepoții
De-acum pînă'n veac
Deprindă-se'n ura cea fără de leac,
La luptă cu toții!
Văzut-ați voi sînge pe drumuri curgînd?
Orașe dușmane văzut-ați arzînd?
E roșu și focul, și sîngele roșu,
Și roșu ni-e steagul, Romîni!

George Coșbuc

(Inedü)

POLITICA EXTERNĂ

— Războiul și Pacea —

Politica externă nu este nici chestiune de inspirație sentimentală, nici socoteală oportunistă de profit și pierdere.

Orice țară are anumite linii fundamentale în politica externă, dela care nu se poate abate fără primejdie. Politica externă a unui stat se reduce la siguranța granițelor, la protecția intereselor economice ale țării în raport cu străinătatea și în fine la urmărirea teritoriilor naționale sau a teritoriilor și pozițiilor avantajoase aflate în posesiunea altor state.

Care era situația României la izbucnirea războiului mondial?

Pentru lumea cunoscătoare în marea politică mondială, războiul se ducea în jurul a două probleme: era mai întâiu lupta supremă pentru stăpânirea marelui drum comercial spre India, și apoi contestațiunea ruso-germană asupra Europei Centrale și a Turciei. Germanii își atașase atât de strâns imperiul habsburgic și cel turcesc, încât dela Hamburg la Bagdat era un adevărat drum german. Fertilizarea Turciei de Asia și mai ales a Mesopotamiei și colonizarea ei cu Germani, ar fi însemnat prăbușirea stăpînirii engleze în Egipt și interceptarea drumului spre India. Africa și Asia ar fi fost pierdute pentru Englezi, și Germanii ar fi devenit în adevăr stăpînii lumii.

Dar planul german jignea nu numai interesele engleze, ci și pe cele rusești. Intre Germani și Ruși era o contestațiune gravă care nu se putea isprăvi decît printr'un războiu. Pe cînd Germanii urmăreau să deslipească din Rusia toată regiunea pur europeană a Rusiei pentru a face pe Ruși inofensivi și a împinge centrul lor de gravitate în Asia, Rusia căuta eșire prin centrul Europei la Adriatică și la Constantinopol. După Germani, linia de despărțire între Germani și Ruși trebuia să fie o linie începînd dela Marea Albă, scoborînd dealungul Mării Baltice în jos spre lacul Peipus și sfîrșind cu cursul Donului la Marea Neagră. Pentru Ruși despărțirea între ei și Germani trebuia să o facă o linie urmînd cam actuala linie de despărțire între Polonia și Germania, coprînzînd imperiul austro-ungar și sfîrșind la Triest.

Acestea erau datele mari ale problemelor războiului mondial

la izbucnirea lui. România nu avea nici un amestec în conflictul anglo-german. Dacă războiul s'ar fi purtat pe mare, pe frontul de apus, sau în Egipt, nu ar fi fost nici o primejdie pentru noi, sau în orice caz nici o posibilitate de amestec.

Dar România avea toate interesele ei legate de conflictul ruso-german. Oricum ar fi eșit războiul, dacă o hotărîre trebuia să intervie asupra zonei contestate dintre Germani și Ruși, independența Romîniei era compromisă, fie că i se recunoșteau sau nu extensiuni teritoriale. Dacă Austria trebuia să dispară înglobată în conglomeratul german sau în conglomeratul rus, România urma fatal soarta Austriei.

Aceasta era problema care s'a pus Consiliului de Coroană dela Sinaia la izbucnirea războiului mondial și la această problemă s'au dat două răspunsuri, ambele din lagărul conservator.

Petre Carp nevoind să țină socoteală de conexiunea conflictului anglo-german cu cel ruso-german, și-a formulat părerea pe convingerea sinceră, că dacă România este condamnată să dispară ca stat independent în conflictul dintre Germani și Slavi, ea trebuie să prefere pe Germani înaintea Slavilor. Părerea care a atribuit toată importanța cuvenită conflictului anglo-german și celui franco-german a triumfat fără a face totuși nici un avans Rusiei. România a refuzat Germaniei cooperarea armată la care o obliga tratatul de alianță, și se părea că totul este definitiv aranjat pentru a aștepta cu arma la picior momentul în care s'ar fi decis de soarta noastră, peste capul nostru și în folosul uneia sau a celeilalte părți.

O țară mică avînd o armată intactă și o economie nezdruncinată nu putea fi așa de ușor maltratată la lichidarea socotelilor ruso-germane ori de ce parte ar fi fost victoria.

Dar îndată ce mersul vertiginos al Germanilor s'a oprit în fața Parisului și frontul de apus s'a fixat pe Marna, ca prin minune în locul celor două păreri dela Consiliul de Coroană, au apărut patru din care una cu desăvîrșire nouă pentru modul cum se punea atunci problema, și care părere în cele din urmă a și triumfat, poate tocmai pentru acest motiv. Autorul acestei păreri este d. Tache Ionescu. După d-sa războiul nu era interesant decît între Anglo-Francezi și Germani. În răsărit lucrul era secundar, victoria engleză trebuia să aducă fatal și victoria rusă și atunci era inutilă orice ezitare; soarta trebuia primită cu inima largă, și datoria noastră era să ne îngrijim numai să avem o mină bună alături de victorioși. România ar fi luat teritoriile peste munți, dar se pierdea cu totul în Rusia, — cum însă lucrul era inevitabil, orice cale, orice prudență, orice pregătire, erau inutilități.

Alături de acest sistem, d. Stere a susținut un sistem special al său. Înfrîngerea Rusiei nu făcea nici o îndoială pentru d. Stere; d-sa cunoștea prea bine lucrurile din Rusia și era convins, nu numai că Rusia va fi înfrîntă militărește, dar și că se va prăbuși în revoluție. D. Stere n'a fost crezut, și din cauza aceasta d-sa nu și-a putut impune sistemul d-sale. După d. Stere do-

minațiunea germană în Orient era fatală din cauza prăbușirii Rusiei și intrarea României în zona intereselor germane, fatală de asemenea, orice s'ar fi întâmplat pe frontul de apus. Dar victoria germană în Orient trebuia amortizată oarecum, împiedicind ca Austria să devie o provincie germană. Austria, reorganizată pe baze naționale, devenea un adăpost pentru toate neamurile mărunte din centrul Europei, în contra dominațiunii germane. Mittel-Europa s'ar fi tratat altfel cu o Austrie tare decât cu fiecare popor în parte. Viitorul României și salvarea ei erau legate de viitorul și de soarta Austriei. Problema națională românească devenea o problemă interioară în organizarea Europei Centrale cu o Austrie puternică, pe cînd cu o Austrie slabă sau fără Austria, Germania ar fi fost prea puternică și prea superior înarmată economicște și cultural față de micile popoare din centrul și sud-estul Europei, ca interesele specific românești să se bucure de o favoare specială. România cîștigînd teritorii în contra Rusiei, era obligată să cointereneze întreaga Europă Centrală la menținerea alipirii Basarabiei și aceasta n'o putea spera decât dela o Austrie reorganizată.

Din toate sistemele a reușit sistemul d-lui Tache Ionescu. Motivul adevărat al succesului d-lui Tache Ionescu a fost nu atît cauza națională, cit frica de Rusia. Dacă victoria aliaților era sigură, Monarhia Austro-Ungară nu putea scăpa teafără din înfrîngere, și atunci independent de politica României, politica pe care victorioșii erau s'o adopte față de celelalte popoare din Monarhie, trebuiau s'o aplice și Romînilor,—și orice avantaje politice ar fi dobîndit Romîni de peste munți, ele trebuiau să folosească Romîniei.

Dar judecata rece pe care o poate face astăzi oricine, nu și-a făcut-o guvernul din 1916.

În concepțiunea guvernului de atunci, războiul României trebuia să fie numai o înscriere în rîndurile aliaților și în tabloul de moștenitori ai Austriei, de frică ca nu cumva Rusia victorioasă să respingă mai tîrziu înscrierea Romîniei și poate să-i aplice și o pedeapsă pentru cutezanța ce a avut de a-și permite luxul unei politici proprii. România a intrat în războiu în urma unui ultimatum din partea Rusiei și acest fapt caracterizează pe deplin natura politicei romînești din August 1916. Politica națională nu se face de frică. Primind injoncțiunea dela Petrograd și intrînd în războiu, România renunța în mod tacit la independența ei și înstrăina de frică libertatea pe care o dobîndise prin ruperea tratatului de alianță cu Puterile Centrale.

Precauțiunea din convențiunea dela 4 August ca România să fie tratată la pace pe picior de egalitate cu Marile Puteri, dovedea frica pe care o avea guvernul român că victoria va aduce umilințe țării.

Intrînd în războiu alături de Ruși, România a suferit soarta armelor Rusiei. Aportul ei, chiar bine pregătit și bine condus, nu putea schimba înfrîngerea și destrăbălarea rusă în victorie. Înfrîngerea Rusiei ar fi atras în mod fatal și înfrîngerea anglo-francezilor dacă nu intervenea America. Intervenția Americii a fost pre-

uită sub valoarea ei în Rusia, de aceea țarul a încercat să facă pace separată în Februar 1917, lucru care i-a adus căderea și a deschis drumul revoluției. Dacă pacea ruso-germană reușea, România era destinată să fie unul dintre obiectele de compensație: Rusia lua Moldova și Dobrogea, iar Austria Muntenia. Dar revoluția rusă și intervenția Americii au schimbat cursul evenimentelor și Germanii, care păreau siguri de victorie prin căderea Rusiei, au fost înfrinți și ei prin cooperarea Americii.

* * *

Din ziua semnării armistițiului cu Germanii, România — legată de interesele germane prin pacea dela București — redevenea iarăși o funcțiune în cadrul intereselor aliaților.

De astă dată nu mai putea fi o variațiune prea mare de sisteme politice, căci toate combinațiunile cu Austria și Germania cădeau prin înfringerea Imperiilor Centrale, iar politica de frica Rusiei devenea acum o politică pur națională, pentru că Rusia nu mai era în rindurile aliaților. Totuși, îndată după victoria aliaților, s'au produs două sisteme în politica externă romînească. Sistemul d-lui Tache Ionescu după care România nu are nimic mai bun de făcut decît să se pue cu totul la dispoziția aliaților și sistemul liberal, al complectei independenți politice și economice. Lipsa Rusiei a încurajat pe liberali și a provocat îndepărtarea d-lui Tache Ionescu și a sistemului d-sale, chiar după ce d. Brătianu a căzut dela oirmă. România a adoptat un sistem mijlociu semnînd tratatul de pace, dar a rămas totuși angajată în politica de dulce rezistență, de redobîndire treptată a independenței pierdute prin ruina economică și financiară lăsată de războiu.

Dar soluțiunea dată de guvernul romîn problemei atît de delicate a păcii nu poate fi soluțiunea definitivă a problemei politice externe romînești. Prin această soluțiune nu se satisface decît unul din cele trei postulate ale unei bune politici externe, și încă și acela în mod incomplect: problema teritoriilor naționale. Rămîn nesatisfăcute și nerezolvate, nici măcar principal, problemele relative la siguranța granițelor și la protecția intereselor economice ale statului în raport cu străinătatea. Și aceste două postulate rămîn nerezolvate din cauza situațiunii generale europene lăstate de războiu și a celei create prin pacea dela Paris.

* * *

Războiul a desființat puterea militară a Rusiei și a ajutat izbucnirea revoluției care a dărîmat imperiul țarilor. În războiu s'a prăbușit puterea militară a Germaniei și a Austriei, și războiul a uzat forțele economice ale Europei întregi.

La 12 Noembrie 1918 cînd s'a încheiat armistițiul pe frontul de apus, Europa era toată o ruină economică și militară; războiul țînuse prea mult și numai aportul proaspăt al Americii și puterea ei militară și economică enormă și neatînsă, dădea victorioșilor satisfacțiunea și speranța în recoltarea tuturor roadelor victoriei.

America era autoarea și garanția victoriei, pe puterea Americii trebuia să se construiască pacea.

Lipsa Rusiei din rîndurile Antantei a fost complet nesocotită și toată problema păcii s'a învîrtit în jurul mijloacelor de a găsi formulele necesare pentru a tranzacționa între principiile expuse de prezidentul Wilson în cele 14 puncte și între interesele victorioșilor apuseni. Astfel s'a inventat teoria mandatului pentru coloniile germane, teoria ocupațiunii prelungite și a plebiscitului pentru teritoriile destinate a fi deslipite din imperiul german și teoria reparațiilor pentru despăgubirile de războiu.

Principiul autodeterminării popoarelor a fost întrebuițat pentru desființarea Austriei.

În dosul principiilor eterice ale prezidentului Wilson s'a strecurat pacea victoriei prin forță. Germania a fost deposedată de flotă și de colonii pentru a satisface pe Englezi, și a fost micșorată ca teritoriu pentru a asigura pe Francezi. În plus ea a fost supusă la plata unei mari despăgubiri de războiu și a fost obligată la un regim economic și militar destinat a împiedica revenirea ei la starea dinainte de războiu. Austria a fost împărțită în state naționale pentru a nu mai servi Germaniei drept apendice de penetrațiune în Orient, Polonia a fost creată ca zid despărțitor între Germani și Ruși, iar toate statele create sau mărite pe urmele Austro-Ungariei, au fost puse în funcțiune de sîrmă ghimpată în jurul Germaniei.

Dela granița răsăriteană a Poloniei și a Romîniei încolo, Conferința dela Paris nu s'a mai ocupat, căci ea a crezut menirea ei îndeplinită dacă putea zmulge prezidentului Wilson, printre cele 14 puncte, sistemul cercului de fier pentru Germania.

Pacea astfel concepută, era lovită de viții fundamentale. Emanciparea naționalităților nu se putea face fără a trezi războiul național între toate statele noi create sau mărite. Nici unul dintre popoarele eliberate nu e mulțumit și nu e unul care să nu aibă acum Alsacia și Lorena lui. Orice soluțiune s'ar fi dat dela Paris, ea ar fi avut aceeași soartă, pentru că discordiile dintre micile popoare din centrul, răsăritul și sud-estul Europei, care au trăit amestecate sub dominațiunea germană, rusă, austriacă și turcă, sînt ireductibile prin orice alte mijloace decît prin forță.

Conferința dela Paris a crezut că găsește cheia problemei în instituția Ligii Națiunilor pentru popoarele mici și pentru cele învinse, și în alianța franco-anglo-americană, pentru garantarea situațiunei Franței pe Rin.

Pentru aceasta însă, trebuia ca America, pe prestigiul căreia se baza întreaga construcțiune a păcii, să aducă ea deocamdată forța materială necesară: armată și bani. Pentru a impune pace și respect hotărîrilor luate, trebuia cu alte cuvinte ca America să ocupe militărește aproape întreaga Europă și să suporte cheltuielile de refacere. Sarcina era imposibilă și de aceea America a pus pe prezidentul Wilson, care dăduse asigurări și semnături în numele Americii, sub îngrijire medicală și a respins din tratare tot ce iace constituia o obligațiune pentru America.

Cu retragerea Americii din mijlocul sistemului păcii dela

Paris, cădea și alianța anglo-franco-americană și Liga Națiunilor, Pacea însăși rămânea în vînt.

Dar pacea dela Paris păcătuia și prin inexplicabila ușurință cu care ea făcea abstracție de Rusia. În lipsa Rusiei, nu se putea hotărî nimic durabil pentru centrul și răsăritul Europei. Rusia tratată în lipsă ca invinsă, deposedată de provincii, închisă în Extremul Orient de Japonia, în Persia, în Asia Mică și la Constantinopol de Anglia, îndepărtată dela Gurile Dunărei de România, îndepărtată din Baltică prin constituirea Poloniei, a statelor baltice și a Finlandei și prin pierderea insulelor Aland în favoarea Suediei, Rusia rămânea călcăiul lui Achile pentru toată construcția dela Paris.

Și lucrul s'a observat îndată ce s'au isprăvit sărbătorile victoriei și îndată ce s'au risipit iluziile cu America.

Astăzi, după retragerea Americii, aspirațiunile cancelariilor victorioase sînt foarte modeste. Ele urmăresc de aproape executarea păcii cu Germania, singurul punct unde influența lor este încă destul de puternică; încolo peste tot numai proiecte și grija de a nu anticipa greșit asupra viitorului.

În Rusia, războiul social pe deoparte și războiul civil între naționalități și armatele imperialiste, pe de altă parte, împiedică orice prevedere clară asupra viitorului.

Bolșevismul pînă în al treilea an de guvernare n'a reușit să dea o formă stabilă organizării de stat, chiar după concepțiunile lor politice. Sovietele au rămas fără nici o importanță și guvernul a luat forma pur asiatică a dictaturii prin teroare. Oricîte succese militare ar avea un astfel de guvern în contra dușmanilor lui dinăuntru, dacă nu dă forme statornice de guvernare și dacă totul se leagă de soarta cîtorva persoane, este evident că nu putem construi nimic asupra Rusiei viitoare plecînd dela bolșevism.

Dar bolșevismul rus prin propaganda pe care o face în toată lumea și prin îndrăzneala cu care desfide puterile victorioase, ridică una din cele mai importante probleme asupra rezultatelor războiului mondial și asupra păcii viitoare, care nu este pacea dela Paris.

Războiul mondial a fost purtat de marile puteri industriale: Anglo-Saxonii și Francezii pe deoparte, Germanii pe de altă parte. Victoria trebuia să aducă îndepărtarea uneia din părți de pe piața lumii și pacea dela Paris s'a tratat în acest spirit, al îndepărtării concurenței germane. Durata prea mare a războiului a adus însă o profundă zdruncinare a mijloacelor de producțiune, și acum cînd victoria asupra Germanilor deschide victorioșilor toate piețele lumii în condițiuni de monopol, în loc ca producțiunea să se înzecească în țările victorioase și să acapareze toată clientela lumii, ea scade, devine din ce în ce mai scumpă și mai nesigură. Cauza acestui fenomen este pretențiunea claselor muncitoare de a lua parte și ele la beneficiile monopolului dobîndit prin victoria asupra Germanilor. Atîta timp cît pe piețele mondiale produsele anglo-americane și cele franceze erau concurate de

produsele germane, maximul de salar era mărginit de minimul de câștig fixat prin concurența germană. Mulțimea produselor apăsa asupra claselor lucrătoare și-i fixa condițiunile de viață în raport cu succesele sau insuccesele concurenței. Astăzi, sub regimul monopolului, lucrătorii pretind să ia ei partea leului din beneficiile comerțului și industriei și să reducă la nimic rolul inițiativei și al capitalului, de oarece—oricum și oricât s'ar produce,—plasamentul e sigur și foarte remunerator. Capitalismul, victorios față de Germani, nu poate recolta roadele victorioase din cauza revendicărilor muncitorești. Regimul monopolului omoară producțiunea, și în regimul capitalist, cași în cel socialist, prin valoarea excesivă pe care o capătă munca și prin pierderea imboldului la muncă.

Dar scăderea continuă a producțiunii aduce continua depreciere a monedei, dezorganizează finanțele și viața de stat, dărâmă structura socială existentă și pregătește calea anarhiei.

Astfel, se observă fenomenul curios, că pe cînd în Germania învinsă, clasa muncitoare a reînceput lucrul pentru a răspunde condițiilor de robire ale păcii,—în țările victorioase criza socială cste în creștere și nu se vede sfîrșitul ei decît sau prin restabilirea sistemului concurenței dinainte de războiu, sau prin introducerea muncii obligatorii de către socialiștii victorioși. Triumful socialismului astăzi este foarte favorizat de valoarea excesivă pe care o are munca, dar experimentarea sistemului socialist de guvernare și de organizare socială într'o epocă de complectă lipsă de producțiune, ar aduce cea mai formală și mai complectă desmintire teoriilor socialiste și ar readuce triumfătoare societatea burgheză, mult mai degrabă decît s'ar putea crede, însă într'o lume sălbăticită de mizerie.

Oricum ar fi, această criză a victoriei capitalismului anglo-saxon asupra Germanilor deschide perspective înense și dă viață artificială bolșevismului rus. Anglia, Franța și America nu pot pași la răsturnarea regimului bolșevist din Rusia, pentrucă lucrătorii organizați din aceste țări vād în căderea bolșevismului înfrîngerea lor proprie.

Fierberea socială, provocată de valoarea muncii sub regimul monopolului, favorizează pe de altă parte propaganda bolșeviste. Nimic nu se poate așeza în mod solid, și pe cînd diplomația continuă a face de gardă și a lua tot felul de precauțiuni în contra Germaniei, războiul social se întelește, Lenin și Trozky devin simbolul aspirațiunilor claselor proletare din toată lumea, succesele lor încălzesc milioane de oameni de pretutindeni și capitalismul victorios dă îndărăt în fața noului dușman neașteptat, face concesiuni pe un teren la capătul căruia este prăpastia și nu îndrănește să creadă că victoria asupra Germaniei și pacea așezată cu atîta artă, înseamnă moartea lui și ruina societății burgheze.

Și pe cînd rezultatul războiului capitalist între Germani și Anglo-Saxoni amenință să se traducă printr'o catastrofă socială,—popoarele, minate în acest războiu sub biciul aspirațiunilor naționale, stau fixate asupra acestor aspirațiuni, ele sînt intransigente,

gata de luptă și transformă centrul, răsăritul și sud-estul Europei într'un imens lagăr de războiu, în care pacea nu poate fi decît intermitentă. Incepînd dela granița elveto-italiană, pe tot litoralul Mării Mediterane, continuînd prin Marea Neagră și urcînd pe Don în sus pînă la Marea Albă, în tot cuprinsul zonei contestate dintre Germani și Ruși, războiul național este starea normală în urma păcii dela Paris.

Dar această situațiune nu poate dura. Pacea dela Paris, debordată și subminată de războiul social și de războiul național, nu este o soluțiune a problemelor mondiale care au provocat războiul: constrîngerea Germaniei agravează situațiunea în loc s o limpezească; și cîștigurile dobîndite de victorioși devin iluzorii, atîta timp cît ei vor sta pe terenul pe care s'au pus la Paris. Conferința s'a disolvat fără nici un rezultat și Liga Națiunilor, care trebuia să-i ia locul și să asigure pacea lumii și executarea hotărîrilor conferinței, nu poate lua naștere decît ca o parodie politică.

Liga Națiunilor era, după concepțiunea Prezidentului Wilson, puterea care trebuia să inchege Europa devenită politicește fluidă prin războiu și prin rezultatele lui. Prezidentul Wilson este singurul dintre oamenii politici chemați a hotări asupra destinelor omenirii care a înțeles că vidul, pe care-l producea în Europă reducerea Germaniei și desființarea Austriei și a Rusiei, trebuie înlocuit cu ceva și că pacea nu poate fi restabilită în lume numai prin măsuri de constrîngere în contra Germaniei.

Dar concepțiunea aceasta a Ligii Națiunilor, dacă era foarte armonică din punct de vedere logic, era inaplicabilă în practică din două puncte de vedere. Mai întăiu, pentruca o Ligă a Națiunilor în sens larg, cum o întrevedea Prezidentul Wilson, să poată lua ființă, trebuia ca Națiunile toate să fie constituite și consolidate. Principiul naționalităților nu a ajuns însă la deplină maturitate decît dealungul coastelor europene, începînd dela Danzig pînă la Triest. În centrul Europei și dealungul restului de coaste, naționalitățile sînt astăzi abia în stare de fermentațiune sînt ca niște blocuri rudimentare, abia desprinse din construcțiunile imperiale în care au servit pînă acum. Principiul naționalităților a servit ca dinamită pentru a disolva Europa Centrală și Răsăriteană și nu se poate cere bucăților împrăștiate să ia parte imediat la o construcțiune armonică a lumii, cînd ele singure nu și-au găsit încă forma și echilibrul definitiv.

Dar Liga Națiunilor era o idee moartă, pentrucă constituirea ei ar fi însemnat oprirea evoluției omenirii.

Englezii satisfăcuți de rezultatele războiului contra Germanilor și Francezii, obsedați de amenințarea germană, sînt singurele po-poare care ar dori ca situațiunea de astăzi să se prelungească la infinit și ca lumea întregă să coopereze la menținerea ei. Liga Națiunilor, concepută ca o instituție de apărare a intereselor franco-ingleze, nu este o instituție eternă și nu samănă deloc cu Liga Națiunilor, imaginată de Prezidentul Wilson.

Lipsită de constrângerea pe care o exercita Rusia, cu Austria divizată în state naționale rivale, și cu Germania încâtușată și lipsită de teritoriile bogate în mine de cărbuni și în materii prime, — Europa nu poate intra în pace, pe simple formule umanitare și egalitare.

Dar care pot fi atunci perspectivele de viitor în această Europă fluidă politiceste?

Pentru a putea descifra ceva din haosul politic de astăzi, trebuie să ne reîntoarcem la problemele mari politice care au provocat războiul și să vedem întrucât aceste probleme au fost rezolvate prin războiu și prin pace. Problema anglo-germană a fost rezolvată. Drumul spre India a fost cîștigat de Engleji, Constantinopolul, Egiptul, Siria, Mesopotamia, Palestina, Arabia și Persia au intrat în stăpînire engleză, coloniile germane din centrul Africei de asemenea, — așa că astăzi Anglia nu mai are nici un concurent pe drumul Indiilor, și calea de apă îi este asigurată de o largă stăpînire a coastelor. Drumuri de fier dela Constantinopol pînă la Calcuta și dela Cairo la Capo, vor asigura stăpînirea engleză în Asia și în Africa.

Anglia nu mai este amenințată astăzi decît de mișcarea națională și de mișcarea socială, pe care o întrețin bolșevicii în posesiunile engleze și chiar în sinul Metropolei.

Problema rusă-germană însă, de care era legată soarta noastră, n'a fost rezolvată nici într'un sens, ci a fost numai suspendată din cauza revoluției ruse și a infringerii germane.

Prima indicațiune asupra viitorului o dă soarta Constantinopolului. Între Franța și Anglia este o deosebire de vederi fundamentală asupra viitorului imperiului turcesc și asupra capitalei lui.

Interesele franceze cer ca Sultanul să rămînă la Constantinopol, pentruca Franța să-și poată menține influența ei tradițională în Orient prin intermediul Turciei și pentruca să poată întreține speranța Rusiei în dobîndirea strîmtorilor Mării Negre.

Fără această atracțiune, Rusia nu ar mai avea nici un interes să cultive o alianță cu Puterile apusene și apropierea ei de Germania ar fi fatală.

Politica engleză, practică și pozitivă ca totdeauna, duce direct la stăpînirea strîmtorilor de către Anglia. Avînd Constantinopolul, Anglia va domina întreg comerțul Europei Orientale prin stăpînirea Mării Negre, și a Europei Centrale prin stăpînirea Dunărei. Influența franceză în Orient este amenințată cu soarta pe care a avut-o influența franceză din Egipt. Cu instalarea Englejilor la Constantinopol, Europa Continentală ar pierde pentru totdeauna ambițiunea de a avea o însemnată flotă de războiu, căci toate mărike ar fi în mâinile Angliei.

Din punct de vedere politico-economic, stăpînirea Englejilor la Constantinopol ar fi poate soluțiunea idzală a acestei grave probleme orientale care zbuciumă Europa de mai bine de o sută de ani și din care s'a aprins și războiul mondial.

Din concurența ruso-germano-engleză asupra Orientului, dacă e să stăpînirea engleză, popoarele orientale nu mai au a se teme nici de cotropirea rusă, nici de înăbușirea economică germană. Anglia și-ar lua astfel o misiune civilizatoare și pacifică în Europa; și penetrațiunea ei în centrul Europei ar lega-o pentru prima dată de afacerile europene, într'un spirit cu totul altul decît acela de care ea a fost condusă în politica ei de distrugere a Puterilor europene cu tendințe de hegemonie continentală și maritimă. Anglia ar deveni pentru întăia dată o putere solidară cu interesele generale europene, și în jurul ei s'ar putea grupa statele Europei pe baza intereselor economice.

Pătrunderea Angliei în Europa Centrală ar însemna însă retrogradarea politicii naționale și ridicarea politicii economice ca bază a organizațiunii interioare a Europei.

Conflictul franco-german pe care sta toată politica franceză, conflictul slavo-german care frămînta întreaga Europă Centrală, conflictul ruso-german asupra expansiunii în Asia, toate ar cădea pe al doilea plan, toate ar deveni inoperante în politica mondială, pentru că nici unul nu ar mai putea ajunge la acuitatea dinainte de războiu, și nici o aspirațiune nu ar mai putea fi hrănită pînă la paroxism.

Anglia vine în Europa cu ideea internaționalizării economice, și pentru Anglia barierele naționale din Europa sînt de acum înainte simple convențiuni care nu pot duce la tulburarea păcii. În jurul Angliei se vor putea forma cu vremea Statele Unite ale Europei, atunci cînd rigorile tratatului de pace față de Germania vor fi ridicate sau uitate și cînd furia naționalistă, care domnește astăzi, va fi înecatată în mizeria economică lăsată de războiul național.

Politica europeană își schimbă astfel complet axa ei tradițională. Politica echilibrului continental cade prin căderea Imperiilor Centrale și a Rusiei. În locul ei pacea dela Paris a încercat un sistem hibrid, un amestec al politicii echilibrului cu politica națională; dar sistemul acesta n'a rezistat nici măcar pe timpul cît au durat lucrările Conferinței.

Cele două Mari Puteri, care au rămas să decidă asupra soartei Europei: Anglia și Franța, au luat căi deosebite în momentul închiderii Conferinței. Franța a rămas la punctul de vedere al echilibrului pe Rin, ca problemă dominantă în Europa, înțelegînd să utilizeze sistemul statelor naționale în măsura în care acest sistem întărea echilibrul pe Rin, stabilit prin pacea dela Paris; Anglia, trecînd și peste ideea de echilibru și peste cea națională, se interpune între Germani și Ruși și dă conflictului germano-rus, rămas în suspensie din cauza înfringerii lor, o soluție engleză.

Problema ruso-germană, rămasă nerezolvată la Paris, este o problemă a cărei soluțiune principală se dă acum prin stabilirea Englezilor ca stăpîni la Constantinopol, în Marea Neagră și pe Dunăre. În Orient nu mai poate fi vorba de hegemonie rusă sau ger-

mană, odată ce Englezii stăpinesc mările și gurile râurilor cuprinse în frumoasa zonă contestată dintre Germani și Ruși.

Cu pătrunderea Angliei în Europa, ideea națională pe care o agitău cele două imperii concurente pentru a se submina unul pe altul, primește o satisfacțiune formală; dar ea este destinată să fie cu încetul împinsă afară din cadrul ideilor mari politice, pentru a lua loc în cadrul afacerilor de conștiință, în domeniul artei și al civilizației specifice fiecărui popor, fără efecte însemnate asupra vieții practice în jurul căreia se învârtesc problemele politice.

Astfel problemele mari, deduse în războiu, s'au simplificat prin eliminarea Rusiei din sistemul Antantei; în locul hegemoniei germane pe continent se așază hegemonia engleză. Problema atât de complicată a zonei contestate dintre Ruși și Germani, în care acum bîntuie războiul național, nu mai poate primi nici soluția rusă, nici soluția germană — ci, sub influența engleză, toate popoarele așezate pe acea fâșie de pământ, care trebuia să asigure dominațiunea în Europa fie a Rușilor, fie a Germanilor, merg spre ideea de stat economic, supra-național.

Dar succesul Angliei în Europa, și inaugurarea noii faze de organizare continentală pe baze economice depinde de succesul ei în contra Rusiei revoluționare.

Anglia reprezintă astăzi ideea internaționalizării capitaliste și în această calitate ea este în luptă cu ideea internaționalizării proletare din Rusia.

Comunismul rus nu este o revoluțiune politică și socială națională, ci este o încercare de a răsturna întreg sistemul social capitalist din lume.

În urma războiului, statele europene sînt economicește, cu enorme datorii pe spinare, cu un mare deficit în producție din cauza pierderii de brațe și de utilaj, nu pot opune decît o rezistență me-dio-cră propagandei comuniste.

În centrul Europei, unde sentimentul național ține în friu ideea internaționalismului proletar, pătrunderea Angliei, ca protectoră a statelor naționale rivale, este foarte ușoară. Războiul național permanent din centrul Europei încetează prin trăsătura de unire pe care o aduc Englezii; statele naționale vor primi protectoratul englez din nevoia de a se menține ca state și de a începe refacerea economică, dar la sfîrșitul perioadei de refacere ele nu vor mai putea trăi decît pe legăturile internaționale, stabilite de Englezii, și nu vor mai putea reveni la sistemul clasic al suveranității naționale. Solidaritatea economică va fi înlocuit noțiunea suveranității absolute.

Victoria Angliei asupra războiului național din centrul Europei, lăsat de păcile dela Paris, este deci asigurată.

Nu tot așa de ușor stau lucrurile cu războiul social.

Rusia comunistă este mult mai greu de învins. Bolșevicii dă-da-și bine sama că în situațiunea lăsată de războiu, din cauza lipsei de comunicații și de producție, brațele au ajuns atotputer-nice, — ei nu se descurajează, nu obosesc și nu amîină realizarea pla-

nurilor lor; ei incurajează organizațiunile muncitorești în lupta în contra capitalului pentru a-l distruge, și văd o primejdie în orice încercare de a readuce supraproducțiunea și libera circulație internațională a bunurilor.

Bolșevicii își dau bine sama apoi, că dușmanul lor principal este Anglia și America, țări producătoare și bogate, și de aceea toate eforturile lor le îndreaptă în internaționalismul capitalist anglo-saxon. Ei agită în Turcia, în Persia, în Arabia, în Egipt și în Indii, ei suscită revoluția în America, și își pun toată nădejdea în disoluția imperiului colonial britanic și în încetarea producțiunii americane.

Lupta aceasta are proporțiuni gigantice, deși nu este înșirată pe anumite fronturi. Și o tabără și alta fac apel la noi alianțe; și pe cind bolșevicii fac apel la toate nemulțumirile, la toate slăbiciunile sistemului capitalist, național și internațional, învie speranța învinșilor, trezesc ura de rasă și fanatismul religios, exploatează lipsa și scumpetea de prefutindenea, — Anglia și America se preocupă de restabilirea producției și a comerțului mondial, studiază noi sisteme de credite, noi baze de convențiuni între state, și se apropie din ce în ce de Germania.

Punctul de echilibru și speranța ambelor tabere în luptă astăzi este Germania.

Germania este sfișiată de lupta între spartachism, sau bolșevism german, și între curentul național sub diferitele lui forme, dela conservatorii lui Westrap, pînă la socialiștii moderați care compun majoritatea guvernului de astăzi.

Spartachiștii privesc spre Rusia și așteaptă căderea Poloniei sub loviturile armatelor roșii rusești pentru a pune mina pe crină și a continua lupta în contra Angliei, alături de Rusia pe teren social; naționaliștii așteaptă cu răbdare desfacerea legăturilor dela Versailles prin necesitatea în care se vor afla Aliații, și în special Anglia, de a lupta în contra Rusiei prin ordine și supraproducțiune.

Pînă acum toate încercările spartachiste din Germania au fost înăbușite în sînge, dar problema devine din ce în ce mai grea și mai complicată. În urma ratificării tratatului de pace vin neconținut la scadență clauze umilitoare, unele materialmente imposibile de executat, iar altele aducînd o însemnată paralizie a puterii de producțiune germană, toate uzînd peste măsură autoritatea guvernului și puterea lui de rezistență, în același timp concentrarea bolșevică la granița poloneză și situațiunea extrem de grea a Poloniei, complicată și cu ura dintre Poloneji și Germani, face ca rezultatul luptei ce se va decide probabil în primăvară să fie nesigur.

Probabilitățile sînt însă pentru victoria Angliei. Internaționalismul proletar este și rămîne o doctrină în teorie și o nebulie în practică. Chiar dacă bolșevicii ar reuși să dăruie construcția colosală a imperiului britanic prin revoluție, ceiace pare o absurditate, totuși întronarea domniei proletarilor în lume ar fi imposibilă, și revenirea la sistemul burghez sigură, după o perioadă

mai mult sau mai puțin lungă de barbarie. Proletarii devin burgheji la putere, omul nu se desbracă de instincte decât cînd îi sînt cu totul nefolositoare. În starea economică pe care o lasă revoluția, cînd fiecare trebuie să se gîndească întîiu la el și la ai lui, din cauza lipsei de producție și de circulație sigură și regulată a bunurilor, instinctul de conservare ar învinge toate măsurile de constrîngere pe care le-ar lua organizația comunistă pentru a învinge înclinațiunea naturală a omului cîtră grija de sine însuși.

Sistemul socialist întreg se bazează pe ipoteza supraproducției care ar ajunge la așa de mare dezvoltare, încît salariile ar scădea pînă la animalizarea lucrătorilor. Soluția socialistă este comunizarea mijloacelor de producție pentru a împiedica acest efect funest pentru lucrători, al supraproducției. Comunizarea ar aduce reglementarea producției și un echilibru stabil social, o societate fără greve, fără șomaj și cu o muncă limitată numai la nevoile stricte, repartizată asupra tuturor membrilor societății. Pentru aceasta ar trebui însă ca toate popoarele să aibă același grad de cultură, aceeași civilizație și aceeași dezvoltare de utilaj tehnic, și aceeași capacitate de a munci și a produce.

Lucrul este imposibil și ideologia socialistă s'a dovedit la toate încercările inexactă. Lucrătorii n'au ajuns în mizerie în țările cu supraproducție, ci starea lor morală și materială a mers proutindena îmbunătățindu-se paralel cu progresul tehnic și cu înmulțirea mijloacelor de producție.

Supraproducțiunea a fost reglementată în țările bine organizate prin cartel și înțelegere între capitaliștii întreprinzători. Abuzurile fac obiectul legilor represive și ale moralei, dar ele nu pot justifica o răsturnare contrară firii omenești. Socializarea este o chestiune de cultură și de progres tehnic și nici de cum materie revoluționară.

Revoluția distruge și ea aduce totdeauna reacțiunea.

Ori din ce punct de vedere am căuta deci să cercetăm rezultatul luptei dintre internaționalismul capitalist anglo-saxon și internaționalismul proletar rus, nu putem zări victoria comunismului proletar

Conturul unor schimbări radicale în omenire se proiectează asupra viitorului ca urmare durabilă și însemnată a marelui războiu mondial. Viața popoarelor ia o nouă formă: interesele economice tind să facă din sentimentul național o simplă prejudecată sau o chestiune de conștiință sau de particularism cultural și artistic; specializarea omenirii pe produse și pe regiuni productive în anumite ramuri, va fi rezultatul mare și durabil al războiului mondial.

Necesitatea de a pune capăt războiului național din centrul Europei, a îndemnat Anglia să devie o putere continentală europeană și a legat-o de interesele economice continentale.

Cartierul ei general așezat la Budapesta, are în același timp **toată** înfățișarea unui post de observație sau a unei linii de **bază** în contra penetrației germane în Europa Centrală. Dar ne-

cesitatea de a lupta în contra comunismului rus pe singura cale posibilă, aceea a producției abundente și a restabilirii vieții normale, pe continent mai întâiu, și apoi dela periferie spre centru și în Rusia, obligă pe Anglia să se apropie de Germania și să stabilească un program comun de producție și de circulație a bunurilor.

Revoluția rusă și mișcările sociale din toată lumea împing spre pacea economică anglo-germană, spre specializarea în producția mondială, spre un fel de cartel între state, — întocmai după cum în perioada care a precedat înflorirea maximă din ultimul timp a industriei, a răsărit ideea trusturilor și a cartelurilor din lupta pe viață și pe moarte a industriașilor. Cu sistemul trusturilor și a cartelurilor, industria națională a luat proporții fantastice în statele industriale; dar lupta încetată între întreprinderile naționale, prin înțelegere și specializare, s'a transformat repede în luptă pe viață și pe moarte între statele producătoare, îndată ce — grație organizării interioare naționale — puterea de producție s'a mărit în proporții neașteptate, și nevoia de piețe străine libere de concurență s'a făcut tot mai viu simțită. Această luptă crudă, care s'a numit războiul mondial, este în istoria dezvoltării industriale a lumii ceiace a fost pentru industriile americane, la începutul înfloririi lor, lupta „pungii celei mai lungi” sau „lupta pe răpunerea capului”. Ea s'a încheiat cu o pace oarbă, și cu totul alături de direcțiunea către care împinge dezvoltarea istorică în ciuda pasiunilor și a frazelor pompoase.

Invinșilor și învingătorilor, ruinați și amenințați de cataclismul revoluției sociale, nu le trebuie decît timpul de a vedea că ei au fost simpli actori inconștienți într'o dramă mult superioară concepțiunii și voinții lor, că nici unul n'a cîștigat ceiace a urmărit; dar că, prin sacrificiile tuturor, omenirea a plătit un principiu nou de viață, pe care nu l-ar fi putut dobîndi prin mii de ani de dezvoltare pașnică.

Principiul nou este cooperarea internațională, ridicarea barierelor naționale înguste și ruinătoare, înfrînarea tendințelor de acaparare a statelor mari prin puterea lor militară, și egala îndreptățire economică a tuturor popoarelor. Procesul noii organizațiuni este abia în embrion, ce e drept, dar sfîrșitul războiului social nu se poate întrevădea decît la maturitatea noului principiu.

Cartelul internațional în producție și liberă circulație internațională a bunurilor va fi pacea care va încheia războiul mondial, pace față de care cea dela Paris va părea tot atîta de veche ca și pacea dela Westfalia.

Bolșevicii vor fi jucat și ei un rol foarte important, căci prin acțiunea lor și prin sacrificiile impuse Rusiei, sleite deja de războiul imperialist, vor fi forțat Anglia victorioasă să-și transforme victoria dintr'un monopol odios — germene de noi războaie și de noi ruine — într'un cartel prosper și pacific.

Astfel privind la măreția evenimentelor de război, și la

Mă vei chema?...

Aștept ca să mă chemi strivit de dor,
Iubirea mea atîta-i de sfioasă,
Că lacrărilor să deschid izvor
Sfiala nu mă lasă.

Dar dac' aş şti că, singur şi stingher,
Îți amintești de mine ziua toată
Și 'n taină rogi îndurătorul Cer
Să ne 'ntîlnim odată ;

De-ar fi s'aud și glasul tău iubit,—
Ca pasărea spre calde țări străine,
Ca mama la copilul său dorit,
Eu aş zbura la tine. .

Dar cît mă doare sufletu-mi tăcut
Nu pot găsi în limba mea cuvinte
Cînd mă gîndesc că, poate, de trecut
Tu nu-ți aduci aminte...

Că sbuciumul de care-acum mă sting
E pentru tine-o pagină uitată...
Sînt ani de cînd aștept și 'n umbră pînă
Mă vei chema vreodată?...

formidabilul pas spre progres și civilizație cu care acest războiu se încheie, — constatăm și cu ocazia marului războiu, că istoria omenirii nu este în mințile oamenilor; că oamenii, măruți și răi, sînt simple jucării în minile Destinului care le cere jertfe singeroase, enorme, pentru a-i învăța cite un adevăr elementar pe care, altfel, ei nu ar fi niciodată în stare să-l înțeleagă.

31 Ianuar 1920

A. Corteanu

Fantazie

Cine știe ce spune o rază de lună,
Cînd sărută încet și sfios lăcrămioare,
Visător se apleacă spre flori de cicoare
Și în aer albastru mirezme adună,—
Cine știe ce spune o rază de lună ?

Ea visează, și erburi ascultă tăcute,
Cu căpșorul plecat stă garoafa debilă,
Romanița se uită cu-amor și cu milă
Spre un crin ce zadarnic ar vrea s'o sărute...
Ea visează, și erburi ascultă tăcute.

Cînd ea țese pe lac argintie năframă,
O undină ce'n păr are stele de rouă
Cu ușoare și albe minuți amîndouă
Vrea s'o prindă și ride, și dornic o cheamă,
Cînd ea țese pe lac argintie năframă.

Ea sărută cu dor pe un prinț din poveste
Îmbrăcat în puternice zale de aur,
Ce răpune cu greu pe vrăjitul balaur,
Și-apoi mîndră îi ese în drum fără veste
Și sărută cu dor pe-al său prinț din poveste.

În pădure un bal de pitici luminează,
Unde fluturi lucește pe suținele nante
Și'n covorul de iarbă s'aprind diamante,
Iar pîrăul murmură povești despre rază
Ce'n pădure un bal de pitici luminează.

Dimineața, pădurea robită de vrajă,
Strălucind cu mărgele de rouă curată
Lin ascultă, în aur și foc îmbrăcată.
Iar acuma cuprinsă 'ntr'o tainică mreajă,
Lin ascultă pădurea robită de vrajă.

Note pe marginea cărților

MAXIM GORKI

— NOTĂ REZUMATIVĂ —

Acum douăzeci de ani se răspîndi în lumea literară o veste cu totul senzațională: apariția, din prima zi glorioasă, a unui mare scriitor rus, eșit dintr'o clasă de oameni specifică Rusiei, din clasa vagabonzilor, a „desculților“, a declasaților, a drojdiei omenеști, a celor fără meserie și totuși de toate meseriile servile, un fel de *out-law* suspecți, prigonți, primejdioși ordinei sociale.

Maxim Gorki, care intra în literatură ca un meteor, cași Maupassant altădată, și care ajunsese celebru în Rusia dela o zi la alta, fu tălmăcit în toate limbile și deveni în scurtă vreme cunoscut și admirat în întreaga lume civilizată.

Gorki apăru ca o continuare a celei mai pure tradiții literare rusești, ca un reprezentant al laturii celei mai caracteristice a marii literaturi nordice, dar în același timp ca un scriitor de o desăvîrșită originalitate.

Gorki are ca predecesori pe Dostoevschi din „Crimă și Pe-deapsă“ și din „Casa Morților“ și pe Tolstoi din „Puterea Intunerecului“, din unele „Povestiri“ și din unele pagini din „Războiu și Pace“.

Cași marii săi înaintași, el descopere în sufletele obscure și obtuze, adesea decăzute, ale celor mici, acel „grăunte de aur“, de care a vorbit Dostoevschi. Mai mult. Cași genialii săi înaintași, el găsește adesea omenescul adevărat în sufletele tulburi ale celor din fundul cel mai de jos al omenirii, pe care el, în deosebire de predecesorii săi, îi alege de obicei dintr'o clasă spectrală, a vagabonzilor.

Dar între dînsul și înaintașii săi este o deosebire esențială. Gorki este o evoluție și o corectare. Dostoevschi și Tolstoi căutau,

şi găseau, în sufletele mărginite ori vinovate, izvorul vieţii morale, răspunsuri la marile probleme ale existenţei. Plini de amintirea pescarilor de pe malurile Ghenizaretului şi a umililor lor urmaşi, ei cereau conştiinţei celor săraci şi neştiutori punctul iniţial al regenerării morale a Europei cultivate. Atitudinea lui Dostoevski şi a lui Tolstoi faţă cu umanitatea mizeră, ignorantă şi rătăcită din drumul drept, s'ar putea numi romantism evangelic.

Gorki însă este un realist. El este realistul curentului evangelic literar rusesc. În deosebire de Tolstoi, care l'a văzut pe cei mici şi neştiutori dela distanţă, în deosebire de Dostoevski, care i-a văzut de aproape în „casa morţilor“, dar care n'a fost din clasa lor, — Gorki a făcut parte dintre cei pe care i-a zugrăvit, şi i-a zugrăvit aşa cum sînt, fără să-i idealizeze. Pentru înaintaşii săi, obosiţi şi desgustaţi de falşitatea şi pervertirea morală a civilizaţiei, clasa obijduită şi ignorantă era un refugiu. Şi orice refugiu în altă lume este romantism. Pentru Gorki, clasa vagabonzilor era mediul lui normal, de aici realismul său. De aici şi frecvenţa subiectelor sale din viaţa acestei clase.

Dar sufletul acestui realist avea acelaş caracter profund moral al predecesorilor săi şi de aici caracterul evangelic al realismului său.

La Gorki oamenii mici, ignoranţi, pierduţi, nu mai sînt sfinţi, nu mai sînt moralişti, nu mai sînt revelatori, dar sînt profund oameni. Viaţa de mizerie, situaţia de paria le dă o adîncime sufletească neobişnuită. Ceiace omul de cultură descopere, şi descopere pahid, teoretic şi necomplet, în urma lungii gîndiri şi reflexiuni, vagabondul adesea cinic, întotdeauna nefericit al lui Gorki, descopere mai bine şi cu un accent de veritate mai tragic.

Dar Gorki se deosebeşte de înaintaşii săi şi prin concepţia artei. Mult mai puţin grandios şi Demiurg, el are însă scurtimea, claritatea, conciziunea, *stilul*. În poezia naturii este unul din cei mai mari artiştii ai lumii.

În Gorki se întrunesc în chip rar şi fericit cele două atitudini faţă de realitatea umană, atitudinea morală şi atitudinea estetică.

Maxim Gorki este un mare artist şi, împreună cu Romain Rolland, scriitorul cel mai profund uman dintre contemporani.

C. V.

BALADE

Grădina Amintirii

Pădurea e de ger înțepenită,
Și giulgiu de zăpezi s'a așternut
Pe palama de veci nestăpînită.
Ușoare'n stoluri, zilele-au trecut;
S'a spart nădejdea ca un vas de lut;
Pierit-au slabe-aripele iubirii,—
Ți-a mai rămas, din tot ce ai avut,
Grădina 'mbălsămată-a Amintirii.

Nici o dorință și nici o ispită
Ca să mai tulbure trecutul mut;
E noaptea peste toate n'țelenită,
Și-altarul, unde dragostea ai vrut
Să ardă, în ruine a căzut.
Sînt stinse-acuma torțele-amăgirii,
Și, jalnic, zbate crivățul temut
Grădina 'mbălsămată-a Amintirii.

Cărarea vremilor e troenită
De trupul clipelor ce au crezut
În veșnicie... Inimă pălită,
De-acum rămas-ai pradă, fără scut,
Durerii care'n tine-a străbătut
— Săgeată 'nveninată-a Nălucirii, —
Și zace în al ernii alb țesut
Grădina 'mbălsămată-a Amintirii.

Inchinare :

Fintinile, de-acuma, au tăcut;
 Stăpînă, au murit toți trandafirii;
 Dar nu mai plînge visul tău pierdut,
 Că mîndră se'nfiripă din trecut
 Grădina 'mbălsămată-a Amintirii !

Jelirea prohodului Toamnei

S'a'ntins peste pămîntul amortit,
 Peste pămîntul mort și 'ndurerat
 Un giulgiu cenușiu și nesfirșit,
 Că nourii acum au înecat
 Tăria, și-i tot cerul doar o pată
 Ce-și mișcă 'n loc tristețea 'ntunecată
 Și vîntul mohorit povești îngînă
 De patimă adînc împovărată,
 Și ploaia pretutindeni e stăpînă.

Prin parcul somnoros și pustiit,
 În jocul frunzelor, s'a'nfiripat
 O clipă, tot trecutul adormit,
 — Cu pomii verzi și cerul îmbătat
 De-a verii blîndă taină fermecată...
 Dar firul amăgirii rupt e'ndată.
 Acuma-i cerul niște cîlți de lînă ;
 Cărarea de frunziș e despuiată,
 Și ploaia pretutindeni e stăpînă.

Și e tîrziu, nimica n'a venit,
 Și pe neașteptate s'a'nserat ;
 Întreaga fire poartă vâl cernit.
 O cioară prin văzduhul înghețat
 Dă roți, stingheră și îndepărtată.
 Din cînd în cînd, din visu-i tulburată,
 Sălbatecă, nebună și păgînă,
 Se zbate amintirea însetată,
 Și ploaia pretutindeni e stăpînă.

Inchinare :

Domniță blindă și indurerată,
 Tu, Toamnă, ruptă și însingerată,
 De-acuma fii cu moartea împăcată;
 Ușoară pururi fie-a ta țărână,
 Că iarna s'a vestit neîndurată,
 Și ploaia pretutindeni e stăpână.

STANȚE

Ascultă, dragă, noaptea păgînă-i de ispite
 Cum le'nfioară vintul din floarea de salcîm...
 Dă-mi mîinile în mîină, așa vreau să rămîn,
 Și clipele să zboare cu-aripi blagoslovite.

Să nu șoptești, vreau doară suflarea-ți s'o aud
 Cum tremură adîncă de însetatul dor;
 În pașnicu 'ntuneric, alunecă ușor
 Miresmele ce urcă depe pămîntul ud.

Iubirea o să sece'n al patimii potir,
 Și-odată, soră blindă, tu ai să-mi fii străină, —
 Dar să nu uiți atuncea și noaptea fără vină
 Cînd gurile ne fură un singur trandafir.

Luca Ion Caragiale

Un suflet mărinimos

(1821)

În anul 1887 aflindu-mă la leși, am cumparat dela anticarul Șaraga un vraf de hîrtii vechi în care se găseau notițe privitoare la familia mea. Dela Șaraga m'am dus la Binder unde trăsesse neprețuitul și bunul meu prietin, Costică Șuțu, și acolo stînd a vorbă cu dînsul, așezam hîrțile după data lor. Deodată, în mijlocul acestor vechituri moldovenești, zăresc și o hîrtie grecească. Deoarece bruma de grecească ce, cu mare nevoie, tata mă făcuse s'o învăț demult a zburat din capul meu, mă rugaiu de bătrînul meu prietin, fecior de beizadea grecească, s'o cetească și să-mi tîlmăcească cuprinsul ei.

— Oho, zise Costică îndată după cetirea celor dintăi rînduri, zici este vorba de o dramă întregă : un osîndit la moarte scrie unei femei cu care se vede că s'a purtat rău.

Firește că aceste cuvinte nu putură decit să-mi stirnească curiozitatea în cel mai mare grad și, îndată după ce Costică a jurs la capătul hîrtiei, îl rugai să-mi dicteze conținutul care era precum urmează :

„Mărioaro,

„Știu că sînt cu desăvîrșire nevrednic de bunăvoința și de mila ta, știu că m'am purtat cu tine ca un mișel și că n'am drept decit la disprețul tău. Dar mîni în zori de ziuă, am să fiu dus la moarte. Nu vin să te rog să faci vre-o încercare pentru a mă scapa; de ar fi în joc numai viața mea, cu bunăsamă că n'ai fi primit această scrisoare. Moartea mea n'are nici o însemnătate, dar poți scapa cîntea ființii nevinovate cu care m'am logodit. Cum ? Nu știu, dar cunoscindu-te, nu mă îndoesc că vei fi în stare să găsești un chip de scapare pentru cîntea ei. Te știu bună, te știu mărinimoasă ; putînd s'o mîntui, nu mă îndoesc că vei mîntui-o, că vei uita purtarea mea cătră tine spre a scapa de atingerea, de pingăria prin păgîn a acelei fete curate. Iar de nu vei putea iscodi alt chip, trimete-i otravă ca să-și curme zilele înainte de necinste. Lucrează iute Mărioaro, căci mîni dimineață, poate chiar în astăsară, va fi prea tîrziu.

„Cel ce a păcătuit în chip neiertat cătră tine,

„28 Septemvrie 1821.

Neculai.“

Mult bătutu-ni-am capul, Costică Suțu și cu mine, ca să ghicim împrejurările dramatice care dusese la punerea pe lîrtie a rîndurilor de mai sus. În curînd bunul Costică își dădu obșteșcul sfîrșit și uitasem aproape cu desăvîrșire existența acelei scrisori grecești cînd, în anul 1906, aflîndu-mă iar în leși, la o mătușă a mea căreia îi place să-și amintească de cele văzute și auzite în tinerețe, îmi aduseiu deodată aminte de Neculai și de Mărioara și povestii mătușei cum venisem în posesiunea scrisorii precum și conținutul ei. Mă ascultă cu multă bagare de samă și dupăce isprăvii, îmi zise :

— Pot să-ți mulțămesc curiozitatea. Știu cine erau Mărioara și Neculai ; de altmintelea pe Mărioara ai cunoscut-o foarte bine în copilăria ta. Dar ți-i voiu numi, numai dacă-mi dai cuvîntul tău de cinste că, până după moartea mea, nu vei divulga numele lor.

Vă puteți închipui că nu stătui mult la gînduri pentru a-i face făgăduința ce-mi cerea. Băirina cucoană, una din puținele rămășiți ale strălucitei societăți ieșene din a șesea decadă a veacului trecut, strînse șalul turcesc ce o învălea și, răsămîndu-se pe spețeaza divanului pe care ședea, îmi făcu următoarea povestire :

— La începutul anului 1821 trăia în leși cucoana Mărioara Arbure. (Mătușa spunea un alt nume, dar deoarece din mila lui Dumnezeu trăiește și astăzi, introduc pe Mărioara în familia ilustră a Arbureștilor, de mult stînsă, și sînt bine încredințat că nici unul din răposații membri ai acelu neam falnic nu se vor scandaliza de această vremelnică înrudire cu una din cele mai frumoase și mai deștepte femei ale înaltei nobilimi moldovene dela începutul veacului trecut). Mărioara era atunci numai de douăzeci și unu de ani, dar despărțită de doi ani de un grec scîrbos cu care părinții ei o căsătorise fără a o mai întreba de vrea sau de nu vrea și, lucru mai grav, avusese în timpul căsătoriei și după desfacerea ei, un număr nu tocmai neînsemnat de amanți. Era de o frumuseță strălucitoare, bogată și, pentru acel timp destul de cultă. Se crezuse o bucată de vreme că are să se căsătorească cu ultimul ei amant, Neculai Neroulos, tînăr țărigrădean venit cu *ecpaiaoa* lui Mihai Vodă Suțu, împreună cu tatăl său, care era îmbrăcat cu o slujbă mare la curtea domnească. Iubirea Mărioarei pentru acest tînăr frumos și plin de duh ținuse mai multă vreme decît iubiturile ei anterioare, se vorbise mult de căsătoria lor, însă, într'o bună dimineață, leșul află nu numai că Neculai Neroulos nu mai ia de soție pe frumoasa Mărioara, dar chiar se căsătorește cu drăguța și bogata fiică a bancherului grec Anton Scîtir Dracos. Zestrea era într'adevăr mare și fata frumoasă ca o zină oacheșă și măruntă, pe cînd Mărioara era balaie și de statură impunătoare. Toată lumea era însă încredințată că atît părinții lui Neculai cît și Vodă lucrase din răspuțeri pentru a despărți pe tînăr de Mărioara și a-l ademeni să se logodească cu Zoița Dracos. Se mai zicea că Vodă vede cu ochi răi întreaga familie a Mărioarei, din pricina opunerii aproape fățișe a fratelui

acesteia, postelnicul Sandu Arbore, la niște biruri noi ce voia să le puie Domnul. Se zicea că, în primele zile, Neculai se arătase măhnit și rușinat de purtarea lui; dar în curînd frumuseța logodnicei și perspectiva averii urieșe, de care avea să se bucure, îl mingiase de pierderea Mărioarei. Aceasta arătase multă demnitate și nu lăsase de loc să se cunoască dacă suferea sau nu în urma trădării a cărei jefă fusese.

Vajnice întimplări politice se pregăteau. Grecii din întreaga împărăție turcească, precum și acei împrăștiați în țările apusene alcătuiseră o urieșă mreajă de conspirații, avînd de scop eliberarea lor de sub jugul turcesc și chiar izgonirea semi-lunii din Europa. Se bizuise spre acest sfîrșit pe ajutorul provoslavnicului împărat care, în conversațiunile sale tainice cu agenți de ai Grecilor, îi făgăduia ajutorul său. „Frăția națională” grecească, *Etthnike Etairia*, sau pe scurt „Eterii”, recrutase mai multe mii de soldați, care fuseseră concentrați în Basarabia sub comanda lui beizadea Alexandru Ipsilanti, adjutant împărătesc, fiul lui Constatin Ipsilanti, fostul Domn al Țării Rominești și un moment al amînduror principatelor. El, după ce își luase ziua-bună dela împărăteasa care-i dorise izbînda planurilor sale, își adunase la Sculeni cetele de eteriști și comunica aproape zilnic cu afiliații din leși ai Eteriei, printre care cei mai de vază erau însuși Domnul și Grecii care stăteau împrejurul lui. Neculai Neroulos era unul din cei mai înfocați partizani ai mișcării la care întreaga lui familie era inițiată încă de mult. Era mai cu seamă întrebuițat pentru comunicările făcute de Mihai Suțu lui Ipsilanti și, cu vre-o trei zile înainte de trecerea celor dintăi cete de eteriști dincoace de Prut se întorcea dintr-o asemenea misiune într-o trăsura la care erau înhamaiți opt cai de menzil, mînați de doi surugii, în goana mare. La o mică deparțare de rohatca Tatarășului, trăsura lui se încrucișă cu o haraba trasă de patru cai, tot de menzil și mergînd asemenea în goana mare, în care se afla un beșliagă turc cu barba sură. Amîndouă trăsurile se lovără și harabalei turcului, fiind mai șubredă decît trăsura de fabrică engleză în care călătorea Neculai, i se desprinse o roată; și beșliaga fu răsturnat în drum, aproape sub roțile tinărului, care se opri pe loc. Unul din surugiii turcului sări de pe cal și era să-l ridice din glod, iar Neculai se sculă în picioare pe scara trăsorii ca să vadă ce s'a întimplat. Dar turcul furios de răsturnarea lui, cum îl zări, luă harapnicul ce surugiul și-l așazase pe umăr și croi cu el pe Neculai peste pept. Tinărul, iute din firea lui și neînfricat, scoase răpede hamgerul din brîu și, aruncîndu-se asupra beșliagăi, i-l viri întreg în pept: turcul căzu mort la pămînt fără a mai scoate nici macar un oftat. Neculai, revenindu-și în fire, la vederea leșului nemișcat al potrivnicului fu scuturat de un fior: ucisese pentru întăia oară un om, apoi crescut în Țarigrad, sub groaznica tiranie turcească, cu toată firea lui îndrăzneată, nu se putu apara de un simțimînt de groază. Inșă aducîndu-și aminte că răscoala, menită a pune capăt prin forța armelor acelui cumplit despotism, avea să izbuhnească peste puține zile, — își re-

veni în fire și, suindu-se iar în trăsură, poronci surugiilor să mîie cit mai răpede înainte.

Intrarea eteriștilor în le, i, fuga unei părți a Turcilor așa-zați în oraș, care precedase acea intrare, prădarea și măcelărirea celor rămași, jafurile arnăușimii salbatece care alcătuia grosul forțelor lui Ipsilanti, făcură ca uciderea beșliagăi să rămie necunoscută de cei mulți și dată uitării de acei care aveau știință de acel fapt.

Eteriștii, punînd mîna pe putere în Moldova, numiră în fiecare ținut ispravnici, oameni de ai lor, aproape cu toții greci. Neculai Neroulos era hotărît să urmeze pe Ipsilant în campania de desrobire a neamului elin, întreprinsă de el; dar cu puține zile înainte de plecarea șefului său, din cauza unui poleiu cumplit, căzu cu calul pe ulița mare și își zdrobi piciorul, astfel încît doctorii îi prescrieră o odihnă de cel puțin trei luni. Spre marea lui părere de rău, se văzu silit să renunțe la lupta pe cîmpul de războiu și să primească a firinduit, împreună cu un boierănaș grec așazat mai demult în țară, isprăvnicia de Neamțu, căci încă din veacul al optsprezecelea fiecare ținut moldovenesc avea cîte doi ispravnici. Printr'o curioasă coincidență moșiile Mărioarei, cit și acele ale frăține-său, se aflau în acel ținut și fiecare din ei mai avea și cîte o casă în Piatra.

Vom trece acuma peste nenorocita campanie a lui Ipsilanti în Țara Romînească, peste intrarea lui în București, peste intrigile de acolo, peste mișeasca ucidere a lui Tudor Vladimirescu, peste desăvirșita înfrîngere dela Drăgășani, peste fuga și risipirea, în toate unghiurile țării, a rămășiților oastei grecești, peste moartea eroică a Olimpiotului Iordaki la Secul, peste intrarea Turcilor în țară, peste cruzimile, jafurile și siluirile lor și peste numirea lui Stefanache Vogoridi ca caimačan. Cele de mai sus alcătuiesc un capitol din cele mai dureroase ale dureroasei noastre istorii și eu acuma nu fac istorie, ci spun o poveste. Printre întăele numiri făcute de Vogoridi fu și aceea a lui Sandu Arbore și a altui boier moldovan la isprăvnicia de Neamțu. Pe lîngă ispravnici, se mai trimise în fiecare ținut și cîte un ofițer de ieniceri cu cîțiva *neferi*, ca să mențină ordinea și mai ales să prindă pe *volintirii* care, răsleți sau în cete mici, mai rătăceau prin țară. Cei ce cădeau în mîinile Turcilor nu așteptau mult hotărîrea asupra soartei lor: îndată ce erau aduși la scaunul ținutului și înfățișați înaintea *agalei*, acesta poroncea să-i scoată la fîntînă și să li se taie capul, lucru care se executa la moment. Agaua care poroncea în Piatra era numit Ibrahim, din ienicerii *Oiusbiri* și fiul beșliagăi ucise de Neculai Neroulos. Dealmintrelea întimplarea n'avea nimic a face cu acest fapt: Ibrahim pus în curent despre moartea frăține-său, stăruise din răsputeri pe lîngă agalele cele mari dimprejurul pașei care comanda corpul de ocupațiune, să fie trimis la ținutul în care auzise că se află încă și se ascunde ucigașul părintelui său.

Îndată ce ajunse la Piatra, el dădu neferilor răspîndiți prin

sate ordinele cele mai aspre pentru căutarea și prinderea lui Neculai Beroulos, a viitorilor socri și a logodnicei acestuia care, după cum aflase la sosire, fugise din leși și venise să caute adăpost pe lângă viitorul soț al fetei lor. În tot ținutul erau vr'o sută de ieniceri, împărțiți în posturi de cîte trei sau patru, care patrulau neconținut cîmpii, colnicii și pădurile în căutarea grecilor ascunși. Deoarece se știa că Neculai era prietin bun cu stăpînul Dărmăneștilor, Darie Dărmănescu, la care el petrecuse o parte din vară, se așazase la Dărmănești un post de cinci ieniceri de toată nădejdea, în crezarea că fugarul ar putea să ncerce a căuta adăpost în vecinătatea unui loc ce-i era cunoscut, unde mai avea și avantajul să fie în apropierea imediată a Pietrei. Darie Dărmănescu, care era bănuț de simpatii grecești, se grăbise să fugă peste hotar înainte de sosirea Turcilor, în Țara de Sus. Lăsase însărcinat cu căutarea moșiei și cu paza curții pe vatavul Miron, o veche slugă credincioasă din vremea tătini-său, spatarul Alecu. Pe lângă Miron mai stăteau în ograda curții vr'o trei salaje de țigani mai credincioși.

Însă cu toată strășnicia păzii și a căutării ienicerilor, cu toată activitatea lui Ibrahim, dacă pe ici și colea se prindea încă cîte vre-un volintir istovit de foame sau de boală, nici urmă de a lui Neculai sau de a acelor care îl însoțeau nu se găsisse. Și totuși Ibrahim, după știrile ce le căpatase dela leși și dela Galați, avea temeiuri bune pentru a fi încredințat că fugarii nu părăsise țara și nu erau ascunși în alt ținut; paștra întregă nădejdea că va pune în curînd mîna pe ucigașul părintelui său.

Trecuse acuma va. a și toamna amesteca cu tot înadinsul petele ei galbene și roșii în grămizile de verdeață. Timpul rămăsese frumos până la o săptămînă după ziua Tălerii Capului Sfintului Ion, dar adouazi începu să cadă o ploaie, dintăiu caldă, dar care apoi se răci; și după ce două zile de-a rîndul suflă vîntul din sus, cerul se însenină și peste noapte dădu un îngheț. Turcii care se aflau în casa dela Dărmănești, se treziră înghețați. Pentru a se încălzi, se duseră în bu-ătăria cea mare unde era un cuptor urieș, în care puteai să arzi mai mulți trunchi întregi de copac deodată și grămădiră într'însul tot lemnul tăiet ce se afla în curte. După vr'o două ceasuri, în cursul cărora ei hrănise neconținut focul, cuptorul era grozav de încins și căldura dogoritoare: turcii se simțeau într'o atmosferă plăcută. Iată că deodată aud bătăi în păretele dealungul căruia era așazat cuptorul, întăiu ușoare, pe urmă din ce în ce mai tari. Deoarece păretele în care se bătea, părea exterior, turcii socotiră că lovește într'însul vr'o vacă cu coarnele sau vre-un cal cu c pitele. Unul din ei ieși să vadă ce este și se'ntoarse cu răspuns că afară nu este lângă zid nici om, nici vită; dar pe cînd vorbeau loviturile se făcură tot mai dese și mai puternice, apoi auziră și țipete înăbușite. Un turc trecu atunci pe la capătul cuptorului și, cu o ghibagă, bătu în acel părete care l se păru că sună a-coșcov.

— Aici sînt doi p reți, zise el, și între p reți se află oameni acunși; dați un topor.

Î se dădu toporul și la cele dint i lovituri date, se desprinsese tencuiala, căzură bucăți de cărămidă și se făcu în curînd o borta din care ieșiră strigăte :

— Incet cu toporul că ne ucideți! Scoateți-ne de aici că murim fripti!

Un al doilea ienicer lu  alt topor și se puse și el pe lucru, h gînd amîndoi sama ca loviturile lor să nu atingă pe acei de dîncolo de părete, care păreau grozav de înghezuiri între acel părete și zidul exterior cel adevărat al casei.

C nd borta făcută de topoare fu destul de mare pentru a da trecere unui om, ieșiră, unul după altul, dintre cei doi p reți șase oameni : Neculai Neroulos, Sotir Dracos cu soția și cu fiica, un țigan b tr n și o țigancă.

Ei dela plecarea lui Dărmănescu ș zuse închiși în odaia de taină a casei, adică dela începutul lui August și p n  în acel moment. Odaia de taină se alcătuia dintr'o s liș  de jumătate de stînj n, lăsată între streșina zidului exterior al casei și alt zid interior.

Totul era făcut în chip foarte dibace. Cel de al doilea părete, acel intern, l s nd în toată înălțimea casei un spațiu desert, larg de jumătate de stînj n, alcătuind c te o încăpere deosebită în pod, în r ndul de sus și în parterul casei, l ng  bucătărie. Parte din aceste încăperi era ocupată de c te o scară închisă la fiecare rând cu c te o ușă grea de stejar av nd cleamp  și cheie.  nc perea de jos servea de bucătărie, av nd un mic cuptor lipit de acel al cuptorului cel mare de al torea și astfelu făcut,  nc t fumul dela el să iasă prin acelaș ogeag că fumul dela focul ce se făcea în cuhnea cea mare.  n încăperea din pod dormeau cei doi țigani, în cea din mijloc soția lui Dracos cu fiică-sa, iar în cea de jos Dracos cu Neculai.  n acel spațiu str nt trăiau ei de două luni, aproape lipsiți de aer, puț nd cu mare greu  mprospata acel din încăperile locuite de ei prin stabilirea unui curent de jos în sus, l s nd deschise ușile care despărțeau porțiunile de scară duc nd dela un r nd la celalt. Hrana li era adusă noaptea, prin pivnița care comunica și ea cu tainița, de Miron, credinciosul vataș al lui Dărmănescu. Acesta știuse să se puie dela început bine cu Turcii, căci pe l ng  că cam rupea turcește, se prefăcea că resimte o ură neîmpacat  împotriva volintirilor care, zicea el, i-ar fi ucis un frate, frate care bine-înțeles existase numai în închipuirea lui.

Frigul din acea noapte pătrunsese pe toți captivii și-i făcuse să se scoboare de dimineată în încăperea cea de jos, de l ng  cuhne. Din nenorocire însă cleampa dela acea încăpere, a ușii, care despărțea partea de scară scoborându-se într'insa de rămășița scării, căzuse cu vr'o două zile înainte și fusese luată de țigan în pod ca s'o pileasc , de oarece întra cu greu în borta ei; dar dintr'o împrejurare sau alta, fusese uitată sus; soția lui Dra-

cos care se scoborise cea de pe urmă în cuhne, din greșală dăduse vînt ușii, iar aceasta se închisese și nu mai avea cu ce să fie deschisă. Și nici oblonul care ducea în pivniță nu se putea deschide, căci în ajun Miron adusese un poloboc de vin pe care, de vreme ce inoptase, îl lasase provizor sub acel oblon și nu pregătise încă căpătăile pe care avea să-l așeze.

Numai cînd căldura deveni supărătoare, bieții captivi încercară să deschidă ușa și își dădură samă de gravitatea accidentului. Dar nu se prea spărieră, avînd nădejde pe oblonul care ducea în pivniță și incredințați că Miron va ști să-i puie în stare să deschidă ușa. Numai cînd văzură că oblonul nu se poate deschide iar căldura devine nesuferită, își dădură samă de situația lor desnădăjduită. Căldura se făcuse cumplită, soția lui Dracos leșinase, iar fata deabia se mai ținea pe picioare, răzămată de perete, Neculai și Dracos simțeau că au să cadă și ei după puține clipe. Atunci țigantul nemai putînd, începu să lovească în perete și să strige ajutor, iar ceilalți nu mai avură nici puterea, nici voința să-l împiedece.

Ienicerii înțelegînd numaidecît cine sînt acei ce căzuse astfel în minile lor, trimiseră de sîrg pe unul dintr'înșii la agă la Piatra. Pe prinșii lor îi duseră în curte, la aer, iar pe Miron îl bătură cumplit și-l legară cobză, nelăsînd în mintea lui nici o îndoială că au de gînd să-l trateze în acelaș fel cum fusese tratat de volintiri fratele pe care neconținut îl plîngea.

Ibrahim sosi pela prințul cel mare și ceruca prinșii să-i fie îndată înfășoșai, iar cînd ei îi fură aduși, zise lui Neculai :

— Tu ești ghiaurul care a ucis tălhărește pe părintele meu.

— Eu l-am ucis, răspunse liniștit Neculai, dar nu tălhărește, ci pe față, fiindcă mă lovea.

— Și de cînd oare, în împărăția Padișahului, are dreptul un ghiaur să-și facă singur dreptate și să se atingă de un ostaș împărătesc? Vei muri mîni în zori de ziuă. De aceeași soartă vor avea parte și cei doi ghiauri bătrîni. Duceți-i tustrei la temnița orașului, poronci el ienicerilor : porniți cu ei îndată, nu mai este nevoie de pază aici. Dar înainte de a pleca, ciomăgiți-mi pe cei doi țigani pînă ce vor rămînea lați.

Apoi, după cîteva clipe de tăcere, daose arătînd pe Zoița, care de spaimă abie se ținea pe picioare :

— Fata va veni cu mine. E frumoasă, o ieu pentru haremul meu.

Zoița căzu leșinată, dar Ibrahim poronci ienicerilor s'o rîdice și s'o puie în trăsura care îl adusese.

În drumul spre Piatra, pe care îl făcu pe jos și cu minile legate după spinare, Neculai avea numai un gînd : cum să scape de batjocură pe logodnica lui de care primejdiile și lipsurile, îndurate împreună în vremile din urmă, îl legase și mai tare. Dar în zadar își frămînta mintea : nu găsea nici un chip de scapare : i se părea că înnebunește cînd se gîndea că, poate chiar în acea zi, Zoița va fi pîngărită de păgîn. Deodată își aduse aminte că Miron, vataful lui Dărmănescu, văzuse cu cîteva zile înainte pe

Mărioara Arbore în Piatra, apoi își mai aminti că, în clipa despărțirii, Mărioara nu se plînsese de tradarea lui, îl scutise și de lacrimi și de ocări, mulțămindu-se a-i zice :

— Nu mi s'ar cădea să fiu astfeliu tratată de tine, căci te-am iubit mult și cu credință. Dar fie cum ai hotărît. Te rog numai de un lucru : dacă, ferească Dumnezeu, te-ai găsi vrodată în mare strimtoare, în mare primejdie, din care eu ași putea să te scap, să-ți fiu de vre-un ajutor, nu sta la îndoială pentru a-mi cere acest ajutor : ți-l voiu da îndată, fără preget și fără gînd de răsplată“.

Și acuma, în această clipă de groază, își aducea aminte de acele cuvinte și era hotărît să ceară ajutorul propus. Cunoștea generozitatea firească, innăscută, a nobilei moldovence, nu se îndoia că ea nu se va da înapoi chiar înaintea faptului de a lucra la mîntuirea cinstei rivalei sale fericite. Și doar ea era deșteaptă, avea într'însa suflet de viteaz, moștenit dela un șir de strămoși deprinși să trăiască în slujbe de mare răspundere și să poarte trei grele, de care adesea era legată soarta țării, care cereau sînge rece și hotărîre grabnică. Apoi știea că fratele ei era ispravnic al ținutului și că Turcii îl cinsteau. Dar cum să facă să-i parvie o scrisoare înainte de sară ?

Își aduse atunci aminte că într'o pungă, ascunsă într'un fald al brîului, avea un inel de mare preț. Apoi, cînd ajunseră la Piatra, la temniță, înăbuși numai cu greu un strigăt de bucurie. Printre turcii păzitori recunosc pe un băietan de vr'o opt-sprezece ani pe care cu trei luni înainte îl scapase el de furia volintirilor, căci ei voiau să-l ucidă numai fiindcă era turc. Luase pe urmă pe acest băietan în slujba isprăvniciei și constatase că-i este foarte recunoscător. Tocmai acest tînăr fu însărcinat de ienicerii oboșiți și flămînzii să deslege mîinile captivilor și să-i bage în temniță unde, din altă întimplare fericită, Neculai fu dus într'un feliu de chiliață întunecată, dar în care nu se află alt deținut. Îndată ce ușa chiliaței se închise, înainte ca Neculai să fi putut scoate un cuvînt, Hasan, așa se numea băietul căzu în genunchi înaintea lui :

— Ah ! stăpîne, zise el, ce nenorocire ! Ce să fac ca să te scap cum m'ai scapat și tu pe mine cînd erau să mă ucidă volintirii ?

Neculai nu stătu mult la îndoială pentru a se folosi de prilejul neașteptat ce i se înfățișa.

— Îmi poți da mai mult chiar decît viața, zise el, dacă îmi dai un capăt de hîrtie și un condeiu și faci ca scrisoarea ce o voiu scrie să ajungă în mîna acelei ce doresc s'o primească, aici în Piatra.

— Îndată vei avea hîrtia și condeiful, răspunse turcul, și nu te îndoii că scrisoarea va merge acolo unde dorești, voiu duce-o eu însumi.

Și într'adevăr, nu trecuse ceasul și scrisoarea era în mîinile Mărioarei. Iubirea ei pentru Neculai pierise cu desăvîrșire în urma urcioasei părăsiri a acestuia. Dar acea iubire nu se schimbă în

ură, numai pentru că ura era o simțire cu totul străină de firea ei; în schimb însă iubirea făcuse loc unui desăvârșit dispreț, căci precum era dealmintrelea firească, ea atribuia părăsirea lui numai interesului. Totuși ideea că omul pe care îl iubise avea să-și piardă viața adăuga o tulbură adincă. Dacă ar fi putut să aleagă între scăparea vieții lui Neculai și aceea a cinstei Zoitei, nu încapă îndoială că ar fi scăpat pe fostul ei iubit. Dar nu era vreme de pierdut, trebuia să se hotărască răpede. Știind că frate-său era om cuminte și bun de sfat, se duse îndată la dînsul.

— I aici gînd nu este să scîpi viața grecului, zise postelnicul după ce auzi destăinuirea Mărioarei. Ibrahim este hotărît să răzbune moartea tătine-său; el privește punerea la moarte a lui Neroulos ca o datorie sfîntă și, cum îl cunosc, nimica nu-l va putea abate dela această hotărîre. În cît privește fata, cred că s'ar putea găsi chip s'o scîpăm de necinste. Ai bani la tine în casă?

— Dăunăzi mi-am primit cîștiurile, răspunse Mărioara și cu ce mai aveam, pot aduna îndată vr'o cinci mii de galbeni. Dar crezi că prin bani s'ar putea să scîpăm pe acea nenorocită? Sînt gata să dau toți banii cîștii am în ladă și să mă îndatorez pentru a izbui.

— Cred că vei putea izbui și cu mai puțin de cinci mii de galbeni și dacă ți-ar mai trebui, sînt gata să ajut și eu; este de datoria noastră de creștini să ajutăm pe o creștină Dealmintrelea, fata este foarte bogată și fără îndoială că ni va înapoia banii. Chiară deci pe Ibrahim la tine sub cuvînt de interes vajnic, spune-i că fata este ruda și prietina ta și mai ales spune-i că ești gata la orice jertfă pentru a-i scapa cinstea. Vorbește întăiu de trei mii de galbeni care i-ai avea în casă; dacă nu se va mulțămi cu atîta, spune că te mai poți împrumuta cu o mie sau două: sînt încredințat că turcul nu va cere mai mult.

— Și crezi că pentru Neculai nu este nimica de făcut?

— Cred chiar mai mult: stăruind pentru el, ai pute să-ți faci neînduplecat și în ce privește fata.

Mărioara plecă cu un oftat dela frate-său și, îndată ajunsă acasă, scrisese lui Ibrahim o scrisoare grecească prin care îl ruga să vie chiar în acea sară la dînsa pentru un interes urgent.

Ibrahim nu întîrzie, și Mărioara, fără de a pierde timp, îi spuse pentru ce îl poftise la dînsa. Din clipa în care o zări, turcul fu uimit de frumuseța ei. Statura înaltă, talia mlădioasă, portul mîndru dar grațios al moldovencei, fața ei albă și rumănă, ochii verzi, mari, luminoși și vioi, trăsăturile fără greș ale acestei fețe, minile albe și mici, sinul ce corsetul îl trada bogat fără exagerare, glasul ei fărnicător, gonise la moment icoana fetei cu ochii și cu părul negru care îl încintase cu cîteva ceasuri mai înainte. O frumuseță de un feliu obișnuit pentru ochii lui se ștersese cu desăvîșire față de alta de chip neobișnuit; floarea în toată strălucirea lasase cu desăvîșire în umbră bobocul deabie deschis. Nu răspunse dintăiu nimica la cererea Mărioarei.

Aceasta cu instinctul sigur al femeii, ghici impresiunea ce o produsese și, cu un zîmbet ce o făcu și mai fărîmătoare, reinnoi rugămintea ei, spunîndu-i să numească suma ce o cere pentru a-i preda pe Zoîța la moment.

Turcul urmă să tacă. Mărioara îi spuse atunci că ține mai presus de toate la ruda și prietina ei, că este gata să deie cele trei mii de galbeni ce-i avea în casă în acel moment pentru a-i scapa cinstea. Atunci turcul răspunse uitîndu-se țintă în ochii ei :

— Fata este neobișnuit de frumoasă, și este vrednică de haremul a însuși padișahului. Pe bani n-o dau.

— Dar atunci ce ceri oare pe dînsa ?

— Ce cer pe dînsa ? Te cer pe tine care mă înnebunești prin frumuseța ta, răspunse el cu un glas plin de patimă.

La rîndul ei, Mărioara se uită lung la el. Ibrahim era un barbat de vr'o douzeci și opt de ani, nalt, cu ochi negri, mari și strălucitori, cu trăsături frumoase, cu înfățișare voinicească.

— La urma urmei de ce nu ? își zise ea. El este tînar, frumos, pare foarte curat. Va fi numai un barbat mai mult și cerul mă va ierta, fiindcă voi fi păcătuit pentru a face o faptă bună. Și, cine știe, poate să nu rămîie scăpată fata singură, ci să pot minui și pe ceilalți.

Apoi adresîndu-se către ienicer îi zise :

— Glumești ?

— Nu, hanum, nu glumesc, fata va rămînea neatinsă de mine și va fi predată în minile tale, mîni de dimineață, dacă... și turcul aici nu mai putu scoate cuvintele din gură.

— Dacă ? întrebă Mărioara.

— Dacă îmi dai noaptea aceasta...

Ce să mai lungesc vorba ? Tîrgul fu făcut și îndeplinit de Mărioara cu sfințenie. Iar adouazi, cînd Ibrahim era s'o părăsească, el o întrebă :

— Oare această noapte, în care am văzut deschizîndu-se înaintea mea porțile raiului, nu va mai avea ea păreche ?

— Ba, zise Mărioara, ea va mai avea încă, de două ori păreche, dacă lași viața logodnicului fetei și părinților ei.

Ibrahim scoase un oftat greu :

— Mă faci să calc o datorie sfîntă și un jurămint mare. Dar cadă pacatul asupra mea. Pentru o asemenea fericire sint gata să renunț la raiul de după moarte, căci voi fi avut parte de el în timpul vieții !

După un ceas captivii tuspatri erau în casa Mărioarei care-i trimise de sîrg în loc teafăr, căci nu se știea cum avea să privească pașa eliberarea lui Neculai. Posteinicul Sandu găsi însă în curînd chipul să facă afacerea mușama, căci să nu creadă cumva cetitorul că mușama este un lucru iscodit de politicienii noștri, ca e în această privință au la activul lor atîtea invențiuni frumoase : mușama este lucru turcesc, importat de vea uri la noi, dar pe care politicienii romîni l-au perfecționat, a lucîndu-l în starea aproape fără greș în care ni se înfățișază astăzi.

Și Mărioara se ținu de cuvînt și încă cu generositate, căci se zice că nu numai de trei ori călcă Ibrahîm noaptea peste pragul ei. Apoi, mai pe urmă, ea făcu vre-o două călătorii la Tarrigrad, și limbile rale de pe acea vreme, mai ales fostul Domn al Moldovei, Mihalache Sturdza, care nu putea s'o ierte fiindcă-i refuzase favorurile ei, zicîndu-i în față că ea iubește numai barbați frumoși, povesteau că la fiecare din acele șăderi ale Mărioarei în Constantinopol, care coincidea cu călătorii de ale lor, ei întîlnise sara, pe Bosfor, un caic în care recunoscuse pe Mărioara cu Ibrahîm, ajuns pașă cu trei tuiuri.

În copilăria mea am cunoscut pe Mărioara, căsătorită pentru a doua oară și acuma văduvă a unui barbat care o iubise ca lumina ochilor și cătră care li fusese cu nestrămutată credință. Pe fața ei se mai cetEAU urmele unei mari frumuseți și statura ei tot maiestoașă rămăsese: era bună, darnică și mai ales deosebit de indulgentă pentru greșelile tineretului. Cuvîntul ei de ordine cătră tineri și tinere era: Petreceți cit sinteți tineri, aveți să vă plictisiți mult odată ajunși la bătrînețe!

Tăgăduiască cineva că Mărioara Arbore era un suflet mărinimos.

Radu Rosetti

Cîntecul Nimănui

Deo ignoto!

Revolta-i stearpă, visul e schilod !

De vorbă vreau să stau acum cu tine,
Tu care-ai plămădit pe om din glod !

Mi-am aruncat nădejtile în mine,
Credința să mi-o prind ca 'ntr'un năvod ;
Dar n'am găsit decît străvechi suspine...

Am rîs atunci de visul meu nerod,
Și 'nspăimîntat m'am rîdicat din mine...

Tu care-ai plămădit pe om din humă,
Spre tine-acum mîhnirea mea se 'ndrumă...
Adînc și mult te-am căutat: nu te-am găsit...
Belșug de vis în mine port — și-s obosit...
Prăpăstii largi în mine au deschis
Mormînt adînc belșugului de vis...

Mormîntul *tău* în mine s'a deschis !
Mi-e sufletul o năruire de statui...
Le-aud cum cad, fărîmă cu fărîmă.
Vecii de vis în mine se dărîmă :
Făclii aprinse 'n templul Nimănui !

Sătul de-avîntul van, de visul mic,
Imi voiu ciopli statue din Nimic,
Gîndind la cei ce inima în două
Și-au frînt-o, și ne-au dat din ea și nouă,
— La cei cu zîmbet bun de mucenic,
Ce-au plămădit din Soare Pînea nouă...

Mormînt adînc belșugului de vis,
Prăpăstii largi în mine s'au deschis...

Făclii aprinse 'n templul Nimănui,
Vecii de vis în mine se dărîmă...
Le-aud cum cad, fărîmă cu fărîmă...

Mi-e sufletul o năruire de statui...

CRINUL

Lui Ionel Teodoreanu

Paharnic alb, Crin blind, domo! imi varsă
Parfumul tău, căci inima mi-e arsă...

Mireasma ta puternică și moale
Imi dă fiorul sînurilor goale
De pe vitralii,
Scăldate 'n adieri de evantalii...

Miresme moi ca mînile, mărunte
Ca zîmbetele, lunecați pe frunte ;
În jurul meu plutiți ca niște ape ;
Lăsați pe ochi molatice pleoape,
Pe buze albe sărutări, pe gene
Odihna unui vis, și ca un zbor
Răcoritor
De albe pene,
Învăluți-mi fruntea c'un fior...

Alb menestrel al lunei, sprinten Crin,
Îndeamnă gândul meu spre visuri bune,
De visul rău mă vindecă deplin,
În suflet desmierdări de ghiță-mi pune...

Din furca ta să torc un alb fuior
De moi miresmen albă despletire,
Să simt în mine ca o fulguire
Cum se distramă albul tău fuior...

Înspre apus fereastra s'a deschis...
Covorul, molcom lac de lână moale,
Răsfrînge-amurgu'n cutele-i domoale...
Din furca ta torc alb fuior de vis...

În suflet desmierdări de ghiță-mi pune,
De visul rău mă vindecă deplin,
Îndeamnă gândul meu spre visuri bune,
Alb menestrel al lunei, sprinten Crin...

Al. A. Philippide

Pagini de istorie literară

Vasile Cîrlova

Poporului român, care a creat „Miorița”, nu i-a fost îngăduit să pună în forme culte de artă toată bogăția sufletului său. Pierzînd bunurile culturii antice abia la nașterea sa, izolat un mileniu și jumătate de Apusul Europei, împărțit sub stăpîniri diverse, înăbușit de atîtea culturi străine, — slavism, grecism, franțuzism, rusism, maghiarism, germanism, — ținut pînă azi, în marea lui majoritate, în totală incultură și inconștiență, — literatura nu a putut apărea decît într'o pătură foarte subțire și aproape numai în Principatele-Unite, abia de o sută de ani încoace. Dar și pușinii scriitori, cîți s'au putut rîdica din această infimă categorie, și în acest scurt timp, au avut de luptat cu atîtea împrejurări protivnice, cu sărăcia și cu indiferența, încît n'au dat nici pe sfert din ceia ce ar fi fost în puterea lor. Ba încă soarta nemiloasă a voit ca cei mai mulți, și dintre cei mai talentați, să fie secerăți de o moarte prematură. Unul dintre aceștia e și Vasile Cîrlova, născut la 1809, mort la 1831, aproape cînd eșea din adolescență.

Cîrlova este cunoscut. Mai mult: este recunoscut, cu toate că a lăsat numai cinci poezii. Posteritatea, cași contemporanii, a vibrat la cuvîntul lui melodios. Totuși n'a fost și nu este prețuit după merit.

În Vasile Cîrlova poporul român a pierdut, poate, pe cel mai mare poet al său. Rîndurile următoare vor încerca să justifice această propoziție, pentru mulți neașteptată.

*

Cea mai frumoasă dintre cele cinci poezii ale lui Cîrlova este „Ruinurile Tîrgoviștei”. Tîrgoviștea, tîrg așezat în partea de munte, mai nobilă, a Valahiei, capitală a țării romînești în vremuri vechi, loc de naștere a multor scriitori de dincolo de Milcov, a inspirat frumoase ode și elegii: „O noapte pe ruinele Tîrgoviștei” de Eliade Rădulescu, „Adio la Tîrgoviște” de Gr. Alexandrescu și minunata poezie de care vorbim acum.

Corectînd cîteva provincialisme de fonetică și cîteva arhaisme gramaticale, poezia aceasta pare scrisă de un modern. Ea are o valoare estetică absolută. Pentru a o gusta, nu este nevoie de nici o considerație istorico-literară. Poate că cel mai nimerit procedeu pentru dovada acestei afirmări ar fi s'o transcriem aici, atrăgînd cel mult atenția cetitorului asupra pasagiilor mai frumoase prin discrete sublinieri.

În „Ruinurile Tîrgoviștei“ Cîrlova exprimă un profund sentiment de melancolie în fața vremelniceii lucrurilor omenești, o stare de suflet care nu-și are asemănare decît doar în cele mai bune poezii ale lui Eminescu.

Acest sentiment găsește expresii și imagini de o emoționantă sugestivitate :

*O ziduri întristate ! O monument slăvit !
 În ce mărime naltă și voi ați strălucit,
 Pe cînd un soare dulce și mult mai fericit
 Iși revărsa lumina pe-acest pămînt robit.
 Dar însfîrșit Saturn, cum i s'a dat de sus,
 În negura uitării îndată v'a supus.*)*

Cetitorul recunoaște printre aceste adînc sentimentale imagini pe eminescianul „în negura uitării“.

*Voi**) încă în ființă drept pildă ne slujiți,
 Cum cele mai slăvite și cu temeiu de fier
 A omenirii fapte din fața lumii pier.
 Cum toate se răpune ca urma îndărăt
 Pe aripile vremii de nu se mai arăt.*

După părerea noastră, nici un poet român nu a creat o figură mai înalt poetică decît aceia prin care Cîrlova redă atît de impresionant imagina „răpunerii“ tuturor faptelor omenești.

*Și 'ntocmai ca păstorul ce umblă pe cîmpii,
 La adăpost a'eargă cînd vede vi elii,
 Așa și eu acuma, în viscol de dureri,
 La voi spre ușurință cu triste viu păreri.
 Nici muzelor cîntare, nici milă voiu din cer.
 O patrie a plînge cu multă jale cer.*

Dar sentimentul și expresia ating culmile poeziei în aceste versuri de o putere lirică incomparabilă :

*) Transcr u aci și mai departe corijînd rarele provincialisme,

**) Ruinile.

*Mă văd lângă mormîntul al slavei strămoșești
Și simt o tînguire de lucruri omenești.*

Aceste versuri sînt scrise acum nouăzeci de ani de un tînăr, abia eșind din adolescență. La aceeași vîrstă Eminescu scrisese *Venere și Madonă*, strălucită ca retorică *Mortua est*, minunată compoziție de imagini luminoase, *Epigonii*, bogate pagini de gîndire și de invenție verbală, toate superioare, din pînchet de vedere al calităților lor, poeziilor lui Cîrlova, dar toate departe în urmă de „*Rîmurile Tîrgoviștei*“, ca emotivitate lirică.

Cîrlova însă ne apare și mai mare, dacă-l judecăm din punct de vedere istoric literar, dacă — cu alte cuvinte — ținem seamă de toate împrejurările vremii în care a apărut. Acele împrejurări au fost, toate, potrivnice dezvoltării talentului său.

Autorul nostru este un adolescent. Adolescentul acesta n'a avut la îndămnă școli, unde să învețe. Țara pe vremea lui era adăucită într'o cumplită incultură. Un tînăr autodidact — și ce-o fi putut el să învețe pe vremea aceea? — într'un mediu incult. Și wai mult: într'un mediu inferior sufletește, cum era societatea fanariotizată de la începutul veacului trecut. Cîrlova nu găsește o tradiție literară. Obscurele și prozaicele versuri ale lui Văcărescu apar abia la 1830, cași traducerea lui Eliade. Tradiția găsită de el se compune din citeva stihuri ale lui Momuleanu.

Cîrlova nu are la îndămnă nici limbă literară, căci în atara de vechea limbă din cărțile bisericești, improprie pentru genul poeziei sale, nu există o altă limbă literară. Și cu atît mai puțin o limbă artistică, un stil și formule poetice. Originalitatea, noua-tea lui Cîrlova, minunea acestui fenomen de generație spontană, ne apare cu toată claritatea și fără nevoia nici unei discuții teo-retice, dacă comparăm poeziile lui Cîrlova cu textele tuturor con-temporanilor săi.

Și Eminescu este o apariție oarecum inexplicabilă prin sei-tul pe care-l face literatura romină în opera lui. Dar Eminescu a creat pînă la vîrsta de 33 ani. A găsit o limbă literară cel puțin în formațiune. A trăit într'un mediu cult în străinătate și 'n țară, și a avut posibilitatea să se familiarizeze cu întreaga gîndire a epocii sale. Poetului secerat de moarte în pragul tinereții, i-au lipsit toate aceste condiții — absolut toate condițiile.

Pe lângă însemnătatea sa ca poet de mare valoare estetică, Vasile Cîrlova merită toată atenția istoricului literar și prin rolul său de scriitor care face tranziția de la literatura veche la cea modernă.

„Păstorul întristat“ este nou prin formă—prin limbă și ver-
sificație—nou și prin unele elemente de fond, care arată deja in-
fluința romantică; dar este vechiu, amintește pe Conachi și Va-
cărescu, prin subiect și prin concepție. Amorul dulceag și rati-
onizat dintre păstor și păstorită este un ecou al genului idilic atât
de cultivat în toate artele în Franța veacului al XVIII-a, care a in-
spirat pe poeții boeri din Moldova și Muntenia, predecesorii lui
Cîrlova.

È interesant de amintit că idila clasică, ori elemente de ale
ei, mai apare încă odată în literatura română, în unele pasteleuri
ale lui Alecsandri. Ceiace la vechii scriitori boeri se datorește
aproape numai influenței literare a poeziei franceze și grecești a
veacului al XVIII-lea, la Alecsandri se explică numai prin psiho-
logia de clasă și prin temperamentul său. Temperament de cla-
sic al unui poet boer.—La Cîrlova credem că nu poate fi vorba
decît de influența literară a modelelor: Natura lui intimă dă o
tonalitate de tristeță romantică acestei poezii clasice-idilice.

„Ruinurile Tirgoviștei“ presupun, din partea lui Cîrlova lee-
tura Ruinilor lui Volney, scriitorul francez pre-romantic. În a-
ceastă poezie apare sentimentul trecutului, așa de frecvent în po-
ezia de mai târziu. Acest sentiment este complicat în „Ruinurile
Tirgoviștei“ Este și sentimentul de nostalgie după gloria trecută
a patriei, dar și sentimentul mai general, mai profund, mai poe-
tic al trecutului pentru trecut. Primul va forma tema unei însem-
nate părți a literaturii poezilor generației dela 1848 Al doilea, sen-
timent mai rar, îl vom găsi la Russo și, mai ales, la Eminescu.

În „Inserarea“, Cîrlova a rupt cu poezia veche, cu veacul
al XVIII-lea. „Inserarea“ este inspirată de-adreptul din poezia nouă
franceză, din poezia romantică, din Meditațiile lui Lamartine.
„Inserarea“ lui Cîrlova introduce în literatura română senti-
mentul nostalgic de natură, emoția în fața lucrurilor de dincolo
de orizont, dar păstrează încă ceva din maniera vechei literaturi, în
înțelesul estetic al acestui cuvînt.

În „Rugăciunea“ se ivește o altă față a romantismului la-
martinian, sentimentul unei providențe binevoitoare, un fel de teism
sentimental și vag, atât de străin veacului al XVIII-lea, atât de
contradictor sensibilității literare a inspiratorilor poeziei vechi bo-
erești. Acest sentiment va forma o parte constitutivă din psiholo-
gia unor scriitori din Muntenia, ca sentimentalul C. A. Rosetti și
—complicat și sufletească!—ca raționalistul Gr. Alexandrescu. (În
literatura moldovenească, rece și critică, acest sentiment este ab-
sent, cum aproape absentă este întreaga influență a poetului e-
minamente liric Lamartine. În Moldova, maestrul este Hugo, și
nume Hugo din opera lui cu caracter mai epic). Tot în „Rugă-
ciune“ apare și sentimentul social care a inspirat mai puțin pe
urmașii săi, exceptînd pe Cezar Boliac

În „Marșul“ lui, scris cu prilejul înființării armatei naționale,
după o vreme atât de lungă de dezarmare a țărilor romine Cîrlova
care, puțin înainte de a muri, se făcuse ofițer din patriotism — armata
cea nouă fiind simbolul redșteptării naționale, cîntă redștepta-

rea națională și chemarea la glorie. „Marșul” lui Cîrlova, cași acela al lui Văcărescu, scris cu același prilej, dar rămas obscure, marchează cu putere începuturile poeziei patriotice și sociale, ale poeziei de luptă, care va forma partea principală a literaturii propagandiste, pusă în slujba idealurilor generației dela 1848. „Deșteaptă-te Romine” a lui Mureșeanu și „Deșteptarea Romîniei” a lui Alecsandri, poeziile de îmbărbătare ale lui Bolintineanu sînt conținute, în germene, în marșul lui Cîrlova. În marșul său, ideea este atît de nouă, încît și forma nu mai are nimic vechiu. Dealtmîntrelea marșul este și ultima lui poezie.

Cîrlova a putut fi poetul începător al literaturii romine moderne, pentrucă la acest rol îl indica și natura temperamentală: sîu și clasa lui socială.

Cîrlova a avut natura eminentemente romantică. El este mai romantic decît Bolintineanu și tot atît de romantic cași Eminescu. Are sensibilitatea și imaginația romantică, are adîncă nemulțumire de prezent, are aspirații cătră alte tîrimuri și cu tot optimismul, care e al epocii, din „Marșul” oștirii romine, în poeziile sale vibrează de mai multe ori nota pesimistă, în „Inserarea” și „Du-găciune”, și mai ales în „Ruînurile Tîrgoviștei”:

Acest trist glas), ruînuri, pe mine m'a pătruns
Și a huli viața în stare m'a adus,—*

- cea dintăiu expresie a pesimismului literar romin.

Acest temperament romantic l-a îndreptat în chip hotărîtor spre Lamartine, adică spre poezia nouă.

Cîrlova nu mai este boer din protipendadă, ca toți poeții de pînă acuma, și nici, ca Momuleanu, om de casă boerească. Clasa aceasta era cu fața întoarsă spre trecut, ea era veacul al XVIII-lea. Boerănașii și burghejii erau clasa viitorului, clasa care voia schimbare, înouire, care îmbrățișase ideile Revoluției Franceze. Așadar, și prin clasa socială, Cîrlova trebuia să fie un om nou.

Influențat de poezia nouă europeană și de ideile politice, sociale, naționale ale Revoluției Franceze, Cîrlova trebuia să înceapă poezia modernă. Dar vremea: sfîrșitul epocii fanariote; cultura sa grecească: el a început să scrie în grecește; un rest de influențe ale literaturii veacului al XVIII-lea: el a tradus din scriitorii din acel veac,— au făcut să mai răsără în opera sa, ici-colo, cite o notă din literatura veche, fie de fond ca în „Pastorul întristat”, fie de formă ca în celelalte. Acest lucru se observă, desigur în mai mică măsură, și la celălalt poet de tranziție din Muntenia, la Grigore Alexandrescu.

*) Glasul ruînilor, „Vin, uîrea lucrurilor omenești”.

Dacă poeții boeri din Moldova, Corachi, Dimachi, Baldiman sînt în totalitate vechi, dacă poeții boeri din Muntenia, Văcărești, au *deja* ceva nou în fond: apariția ideii latiniste și a sentimentului patriotic național, — Cîrlova, poet modern, are *încă* ceva vechi.

În Cîrlova, cum am văzut, se găsesc în germene toate caracteristicile de fond ale poeziei romine de până la Eminescu.

Limba lui Cîrlova, deși lipsită de influența poeziei populare, ca la toți poeții din Muntenia, — curentul poporan fiind o particularitate a culturii moldovenești, — este nouă, afară de câteva rare arhaisme. Este deja limba literară modernă cu câteva provincialisme muntenești, în aceeași proporție cași moldovenismele la Alecsandri.

Și mai modern încă este Cîrlova în versificație. Cetitorului îi poate da samă de armonia versului, din citațiile de mai sus. Primul care deprinde urechea rominească cu muzica versului este fecundul Bolintineanu, dar muzica din „Ruinerile Tîrgoviștei” este superioară muzicii sonore, dar prea simplă, a lui Bolintineanu. Muzica lui Bolintineanu e un fel de melodioasă Traviată. Ritmul din „Rămuri” are ceva profund și sugestiv.

S’ar fi ținut Cîrlova de făgăduință, dacă trăia? Cine poate răspunde? Dar dacă s’ar fi ținut, atunci dispariția lui atît de prematură este cea mai dureroasă pierdere suferită de literatura română.

G. Ibrăileanu

INFERNUL

I

Ator si moare, ed io gli teni dietro...

DANPE

...Trudit apoi m'am așezat pe-o stîncă. -
La capătul călătoriei mele
Se deschidea prăpastie adîncă.

Și străbătînd a norilor perdele
Cu 'nveninate ace de lumină,
Scelipeau în întuneric șapte stele.

Eu le simțeam arsura pe retină
Și 'n van mă apăram, cu fața 'ntoarsă.
De raza lor caustică și fină.

Simții atunci că 'n juru-mi se revarsă
Un pal am rg, ce umple de 'ntristare
Văzduhul mirosînd a piatră arsă.

Și 'n aburi de pucioasă, pe cărare,
Văzui venind spre mine fără grabă
Un om cu nasul dezolat și mare.

Părea că Cerul pe figura-i slabă
A pus stigmatul dragostei și-al urii,
Eternizînd profilul lui de babă :

Tristețe-amară 'n colțurile gurii,
O frunte devastată de furtună
Și de-a e vremii nobile injurii.

Purta pe cap o veștedă cunună
Și 'n ochii lui părea că de-opotrivă,
Melancolia lumii 'ntregi s'adună.

Așa, din vasta vremii perspectivă,
El cobora 'n ăcere cătră mine
Țintind în gol privirea-i corosivă.

— De unde vii și cine ești, s răine ?

L-am întrebat, abia șoptind cuvîntul.

— Eu viu, de unde nimeni nu mai vine...

De șase veacuri m'a 'nghițit pămîntul.
Viață 'mi dete vitrega Firenze,
Și la Ravenna mi-am găsit mormîntul.

Poet am fost, și 'n libere cadențe
Cătai Amorul ce-mi robi toți anii,
Din pragul tristei me-e-adolescențe.

Dar vrînd să 'mpac a patriei zîzani,
Mărunte intrig, lupte intestine,
Cu uă grea m'au prigonit dușmanii.

În cruză exit, pribeag prin țări străine,
Visai atunci o vastă trilogie
Pe care-am prins-o 'n șiruri de terține

Săpate în granit pe veșnicie,
Și ca o răzbunare milenară
Am publicat Divina Comedie.

(Un op, pe care anii-l îngropară
Sub comentarii sterpe și pedante,
Ce-mi fac contemporanii de ocară)...

— Cum tu, ești tu nefericitul Dante,
Cel care-a Morții jalnice mistere
Le-a evocat în rapsodii vibrante ?

Nu pot, Maestre, nici n'am precădere
Să te slăvesc așa cum se cuvine!...
Dar mult aș vrea, spre umedele sfere,

In patria eterneilor suspine
Să mă conduci, precum odinioară
Virgiliu te-a călăuzit pe tine.

El, mie:—Oare, crezi că tot ce zboară,
Cum zice un adagiu,—se mănincă ?
Fiindcăi scris o cronică ușoară

Nici superficială, nici adâncă,
Vrei să-ți servesc acum de cicerone ?...
— Nici tu, Maestre, nu scriseseși încă]

La început, decît vre-o cinci *canzone*,
O carte plină de elucubrații
Și cîteva sonete monotone.

Dar lui Virgiliu i-ai intrat în grații
(Adăogai, văzîndu-l că rezistă),—
El se purta mai bine cu confrății...!

— Epoca voastră materialistă
Mi-a zdruncinat credința de-altădată,—
O 'ntoarse el. Infernul nu există

Sau cel puțin eu unul niciodată
Nu l-am văzut decît cu ochii minții,
Orbit de-o superstiție uzată.

Eu lui :—Acestea 's roadele Științii !
Concepția lui Strauss și-a lui Nietzsche,
De care mi s'au strepezit toți dinții !

Dar cel puțin te-ai întrebat ce-ar zice
În clipa asta, dacă fără veste
Te-ar auzi divina Beatrice ?

El mi-a răspuns placid : Amorul este
Un ce banal, prin care Firea drege
A Nimicirii opere funeste ;

Un van instinct, de subt a cărui lege
Nici micro-organismele nu scapă.
Eu lui :— Atît ? El mie :— Se 'nțelege !...

Văzui atunci în liniște cum crapă
A stîncilor întunecate blocuri
Și trec plutind pe-a nopții neagră apă.

Fantome prinse 'n diafane jocuri
Călcau mărunt văzduhul, fără tropot,
Ca cei ce poartă cauciuc la tocuri.

Apoi un sunet depărtat de clopot
Păru că bate 'n aer *tarantella*,
Și ploaia se porni cu grabnic ropot.

Infricoșat de hreamătul acela
Ce se 'nnălța vuind în vijelie,
Am zis :—Maestre, să deschid umbrela ?...

N'aș vrea să facem hidroterapie.
La vârsta ta, o gripă subversivă
Te poate da în broncho-pneumonie.

— Eu nu mă tem de moarte ; dimpotrivă,
Răspunse ei,—cînd ai murit odată
E foarte greu să cazi în recidivă...

Această vorbă îmi păru ciudată.
Cuprins de-un fel de vagă presimțire,
Pîndil pe-ascuns figura-i nemișcată.

— Nu m'ai luat cumva c'un plan subțire
Mai adîneaori cînd ziceai, Magistre,
Că Iadul nu-i decît o 'nchipuire ?

— E-adevărat că'n negrele-i registre
Am fost trecut ca oaspe onorific...
Și, pradă-acelei amintiri sinistre,—

De și știam că nu pot să modific
Fatalitatea oarbilor destine,—
E drept c'am încercat să te mistific.

Dar văd că totuși nu te pot reține;—
Ca să te vindecî pentru totdeauna,
Ridică-te și vino după mine...»

Cu fulgere verzui creștea furtuna.
Rostind aceste nobile cuvinte
Prin care și-a răscumpărat minciuna,

Maestrul a pornit-o înainte,
Pe cînd, sub cer de zgură și aramă,
Eu mă țineam în urma lui cuminte

Precum se ține puiul după mamă.

G. Topîrceanu

(Urmează partea II-a).

Bogățiile miniere ale României

I Aurul și a gintul

De bună samă că „aurul” trebuie să fi fost primul metal descoperit de om. Istoricul descoperirii și al primelor lui întrebuințări trebuie să fie același ori unde va fi fost descoperit. Și desigur că în nisipurile rîurilor vor fi fost primele zăcăminte exploatare, ea unele care furnizau aurul, curat și ușor de extras.

Paielele mici strălucitoare vor fi atras la vaduri privirea întotdeauna însetată de „mai strălucitor” a semenilor noștri, chiar a celor mai îndepărtați în timp.

Podoaba a fost, fără umbră de îndoială, prima întrebuințare pentru care a găsit căutare metalul galben, cu strălucirea caldă, cu totul inalterabil și ușor de lucrat. În nevoia lor de a plăcea de a stăpîni, primii oameni care-l vor fi găsit, s'au împedobit cu aur pentru a adăoga un element de distincțiune care să izbească simțul grosolan al semenilor de care nu se prea deosebeau prin fizic. Cine-l purta, dovedea și putere. „Aurul” însemna nu atât bogăție, pentru că nu era instrument de schimb, ci era semnul cel mai vizibil, cel mai strigător, că purtătorul lui e un om bogat, prin armare puternic. „Să pară” au vrut, înainte de a voi „să fie”, chiar și cei mai îndepărtați ai noștri strămoși.

Țara cea mai bogată în aur din antichitate a fost Egiptul. Aici extracția aurului chiar din stîncă și industria lui au ajuns la mare dezvoltare încă din timpurile cele mai îndepărtate. Cercetări recente au arătat că deșertul dintre Nil și Marea Roșie furniza Egiptenilor nu numai piatra de construcție pentru monumentalele lor lucrări, dar și cantități imense de aur. Chiar în mormintele preistorice din această regiune se găsesc bucăți de aur turnate, iar în alte morminte din vremea dinastiei a XII-a (2500 a. Ch.) s'au găsit giuvaeruri de aur ciselate cu o artă superioară.

Mai multe sute de ani de-a rândul, vechiul Egipt a fost o „Californie” a lumii vechi. Tot aurul care se întrebuința în așa mare măsură în strălucitele civilizații din Asia apuseană, venea din Egipt. În scrisorile date din secolul dinaint de exodul Ebreilor, pe care agenții de afaceri ai faraonilor le trimeteau din

Asia, se cerea aur, care, așa mersese vestea, era în Egipt ca praful deșertului de mult. Regii Asirici și ai Babilonului se adresau faraonilor Egiptului pentru aurul cu care-și împodobeau templele. Aurul Egiptului mergea în dar până la regele din Kappadocia în cantități destul de mari (20 Talanți).

Papirusul Harris conține socoteala darurilor în aur pe care Ramses al III-lea din dinastia a XX-a, le-a făcut templelor, și cantitatea indicată este considerabilă. Veniturile lui Ptolomeu al II-lea, venituri din care cea mai mare parte veneau de la minele de aur, se ridicau la 14800 Talanți, aproximativ 100 milioane de lei, ceea ce este enorm, dat fiind că California, cea mai bogată în aur provincie a Americii, produce cu tehnica minieră de astăzi exact aceeași cantitate, iar Transvaalul, țara cea mai bogată în aur din lume, produce în condițiunile de astăzi abia de opt ori mai mult.

Astăzi sîntem și noi țara cea mai bogată în aur din Europa.

În afară de neînsemnatele exploatări aurifere din Valea lui Stan (Valea Lotrului), valea Băiașului (Jud. Argeș), exploatări care amenajate cu o tehnică modernă și-ar lucra producțiunea, — au căpătat prin unirea Ardealului zăcămintele aurifere care ne pun în rîndul țărilor producătoare din lume.

De pe acum, cu o tehnică de extracție și de separare primitivă, cu o rea administrație a exploatărilor, cu o contrabandă de aur fantastică, sîntem în fruntea țărilor producătoare de aur din Europa.

În 1911 Ardealul singur producea în cifră rotundă 3000 kgr aur, în valoare aproximativă de 10.000.000 lei după prețurile de atunci.

În comparație cu celelalte state europene producțiunea Ardealului era în 1911 următoarea :

1).	Ardealul	3000 kg.
2).	Franța	2500 .
3)	Rusia (Europa)	900 .
4)	Ungaria (fără Ardeal)	300 .
5)	Austria	150 .
6)	Suedia	60 .
7)	Norvegia	10 .
8)	Italia	10 .

Și încă cifra pentru Ardeal este prea joasă pentru că — precum am spus — tehnica de extracție și de separare și statistica sînt cu mult în urma celor din țările occidentale și nordice ale Europei.

Comparată cu celelalte țări producătoare de aur din lume țara noastră este a 14-a la rînd.

În 1910 au produs :

I	Transvaalul	234000	leg.
II	Statele Unite	144000	"
III	Australia	98000	"
IV	Imperiul Rus	60000	"
V	Mexico	36000	"
VI	Indiile Britanice	18000	"
VII	Canada	15400	"
VIII	China	15200	"
IX	Guyana	7600	"
X	Japonia	6700	"
XI	Columbia	4700	"
XII	America Centrală	4100	"
XIII	Indiile Olandeze	3300	"
XIV	România Mare	3000	"

România produce prin urmare aprox. 43% din producțiunea de aur europeană și aprox. 0.4% din producțiunea mondială.

Zăcămintele noastre se localizează așa cum se vede în hartă alăturată (fig. I) într-un mare zăcămint în partea de miază-zi a munților apusei, imediat la miază-noapte de partea mijlocie a cursului Mureșului, în regiunea dintre Deva, Baia de Criș și Abrud, și dintr-un al doilea zăcămint, mai puțin însemnat, situat între cursul superior al Tisei și al Someșului, între Sighetul Maramureșului și Cluj, în regiunea dela Baia Mare.

Înă din secolul al VI-lea înainte de Ch., triburi de Sciti intră în țară cu turmele peste Carpați până în stepa panonică, ar fi descoperit — spune d. Iorga după Herodot — în stîncă lui de origine, aurul, pe care-l cunoșteau numai în nisipur rîurilor. Aurul i-a legat de stîncă, în valea Mureșului, unde s'a așezat un trib de Sciti: Agathyrsii. Ei au început să sapa din piatră metalul galben strălucitor, formînd astfel primii minieri ai pămîntului nostru, de care pomenește istoria. Meșteșugul lor l-au moștenit Dacia și apoi Romanii, iar dela ei poporul care apără și astăzi cu stîngele său stîncă dătătoare de bogăție, bogăție care n'a fost întotdeauna a lui.

Exploatarea de aur din regiunea Mureșului sînt însă cu mult mai vechi decît Agathyrsii. În Muzeul Herepey din Hunedoara se găsesc ciocane de piatră lustruită (de diorit) despre care învățați

străini sînt de părere că au servit omului preistoric la extrasul aurului. Urmele de exploatare minieră din vremea Romanilor sînt însă cele mai bine păstrate. Ele se pot urmări pretutindeni (fig. 2) la Măgura lîngă Baia de Criș, la Corabia lîngă Zalatna și la Cărate lîngă Roșia Montana. În muzeul dela Deva se află trei statui ale minieri depe vremea Romanilor.

În timpul cît au stăpînit Romanii Dacia (105-285 d. Ch.) ei au înconjurat întreaga zonă auriferă cu întărituri și au explora-tat sistematic zăcămintul.

Fig. 1. Harta zăcămintelor auroargentifere din Transilvania și Ungharia (după Be-schiag, Krusch, Vogt).

La Zalatna, vechiul *Ampelum*, unde este și astăzi sediul unui „Căpitan de băi”, era pe vremea Romanilor sediul unui *Procurator aurarium* (un fel de director al minelor), alături de care cu 50 ani mai târziu funcționa un *Beneficiarius*.

Lucrările luînd desvoltare mai mare, Romanii înființară un loc de *sub-procurator aurarium* cu sediul la Baia de Criș.

Sub-procuratorul *Avianus* avea un venit de 60000 sesterți pe an, un salariu neobicinuit în timpurile noastre.

După evacuarea administrativă a Daciei, istoricul exploatarii miniere din regiunea aceasta nu se mai poate urmări în tot Bvul Mediu. La 1451 George Brancovici a donat mina din Cărate

la Ion Corvin de Hunyad. Abia la inceputul secolului al XVIII-lea se mai intilnesc in istorie urme despre aceasta regiune.

Istoria veche a regiunii aurifere din nordul Transilvaniei, a regiunii dela Baia Mare, este mult mai putin cunoscuta.

Istoricii Unguri spun ca primii locuitori ai pamintului aceluia ar fi fost Kazari care ar fi venit pela 770 d. Ch din Crimeia Zazarbanya, numele vechiu al Baii Mari, ar fi derivat din numele Kazar.

Fig 2 Triunghiul aurifer al Transilvaniei.

Regele Sf. Ștefan al Ungariei ar fi colonizat regiunea cu Germani care însă ar fi fost exterminați de populațiunile mărginașe năvălitoare. — Geiza al II-lea ar fi colonizat din nou regiunea în 1141, cu Sași.

Cel mai vechiu izvor despre localitatea minieră Rodna este „Carmen miserabile” al lui Rogerius, canonic la Oradea Mare, care fusese luat în captivitate de Tătari.

După invazia Tătarilor, primul document în care se pomenește de minele din această regiune este un decret al lui Carol Robert (1308) care hotărâ ca tot venitul minei de argint dela Rodna să se trimită reginei la Baia Mare (Rivuli Dominarum) ca bani de cheltuială pentru toaletă. Pe vremea aceea, regiunea din vecinătatea imediată a Băii Mari se numea „Rivuli Dominarum“ (Rivulele Doamnelor) pentru că regina stătea acolo și, împreună cu fetele și servele ei, spălau aurul nisipurilor al cărui întreg venit era pentru cheltuielile ei de toaletă.

Între 1333-1411 exploatarea a atins maximul de intensitate. La 1411 regele Sigismund dă minele dela Baia Mare principelui sârb Wukovici. La 1446 minele ajung proprietatea lui Hunyad și contelui Corvin le arendează pentru 13000 ducați.

În 1490 prințul Albert al Poloniei – fratele regelui Wladislav – pusii regiunea minieră, acest izvor de venituri pentru regii Ungariei; și de-atunci pînă la dispariția ultimelor bande de Tătari, această nenorocită regiune, așezată lîngă „triplum confinum“, la o trecătoare ci sică pentru năvălitorii peste Carpați, a avut de suferit de mai invazii și revoluțiuni: la 1553 și 1567 au năvălit Ion și Sigismund Zapolya, la 1661 Sagi Achmet Pașa, la 1667 Wesselényi. La 1717 năvăliră 20000 Tătari, care distruseră Rodna, în același an însă Tătarii fură complect măcinați de minierii înarmați dela Baia Mare, Borsa și Kapnik. În această din urmă localitate există încă un monument al groazei cu inscripția scurtă, care te împietrește: „Hic fuerint Tartari 1717“.

În tot răstimpul acesta exploatarea s'a făcut sălbatec. Abia în 1748, casa imperială austriacă a început să reia lucrul sistematic, însă cea mai mare parte a regiunii este și astăzi în ruină.

*

Este o credință foarte răspîndită că aurul s'ar găsi în stare pură – *curat ca aurul* grăește zicătoarea – și nu cum se găsesc alte metale, în asociațiuni sau combinațiuni naturale cu alte elemente, formînd ceiace se numește un minereu. Această credință vine și deacolo că în foarte multe zăcăminte aurul este asociat cu *pirită*, o sulfură de fier, care are și ea culoarea galbenă aurie a aurului, pe care însă cunoscătorul o identifică ușor, între altele și prin aceea că pirită, lovită cu ciocanul, se zdrobește – în vreme ce aurul e maleabil, se întinde.

În realitate aurul pur nici nu există în natură. Cel mai pur aur se găsește în nisipurile aurifere. Însă și aci aurul are un procent mai mare sau mai mic de argint, fer, cupru. Pepitele cu aurul cel mai pur ce s'a găsit vreodată în nisipuri au 99,8% aur. Proporția de substanțe străine poate crește în cazurile obișnuite pînă la 3-10%. Cea mai mare parte a acestor substanțe străine o formează argintul. Cînd conținutul în argint atinge excepțional 15-20%, aurul are culoare palidă și constituie anticul „Electrum“ din care și făceau monede vechii *Lydieni*.

Aurul din nisipurile aurifere însă alcătuită în 1910 abia 10% din producția mondială de aur, iar astăzi când aluviunile cunoscute au continuat a fi sleite de bogăția lor, acest procent este și mai mic.

Cea mai mare parte a producției de aur provine însă nu din nisipurile aurifere, ci din filoane și din conglomerate aurifere, care au o origină înrudită cu a filoanelor. Și anume în 1910 proporția comparativă de aur din nisipuri, filonian și din conglomerate era următoarea:

1910		
Aur din nisipuri	10	%
" " filoane	56	%
" " conglom.	32	%

În filoane aurul nu se găsește însă pur, ci se găsește asociat cu alte substanțe, care formează cea mai mare parte a vinelor aurifere.

Această asociație poate fi una mecanică, când aurul mai mult sau mai puțin pur, în paiete foarte fine sau în pelicule foarte subțiri, se găsește inclus pe crăpăturile sau în interiorul altui mineral care formează tot restul filonului, sau asociația în care se găsește aurul poate fi o combinație chimică, când aurul este legat chimicește cu elementele coasociate, așa încît formează un corp nou, o nouă individualitate: nu mai este „aur“, ci o combinație chimică a aurului în care nu mai recunoști, la prima vedere, proprietățile metalului nobil — ci abia în urma unei analize uneori destul de grele.

Asociațiunile în care se găsește aurul în filoane sînt: aurul din cuarț și din pirite, și aurul din telururile metalice.

Cu cuarțul, cunoscut mai mult sub numele de cristal de munte, și cu pirita care e o sulfură de fier galbenă aurie, aurul se găsește asociat mecanic în felul amintit mai sus.

Telururile metalice sînt combinațiuni chimice ale telurului — un element chimic din familia oxigenului și sulfului — cu aurul, argintul, mercurul sau încă și cu alte metale.

Cele mai principale telururi poartă numele: *Naghyagit*, o combinație de telur cu aur, plumb, sulf și antimoniu care conține 6–13% Aur. *Petzitul*, o combinație de telur cu aur, argint, de înfățișarea cositorului, care conține 25% Aur, și *Sylvanitul*, o combinație de telur cu aur și argint, de înfățișarea argintului, care conține 24% Aur.

*

Formarea filoanelor în care se găsesc aceste asociațiuni mecanice sau combinațiuni chimice ale aurului, aceste minereuri de aur, — este în legătură cu fenomenele vulcanice.

În sfera incandescentă de substanțe topite, ruptă din soare, care a fost planeta noastră la începutul începutului ei, — s'au sepa-

rat, cum s'ar separa turbureala într'un pahar cu apă, după greutatea lor specifică, elementele mai grele spre centru iar elementele mai ușoare spre periferie. Această masă topită incandescentă a fost însă, din cauza expoziunilor violente de gaze dintr'însa, teatrul a numeroase furtuni care-i răscoleau adîncurile, lucru care se observă astăzi la soare. Aceste furtuni aruncau spre suprafață, în anumite locuri, substanțe grele dela centru care se menținură mai mult sau mai puțin aproape de suprafață, — pentru că spre suprafață substanța topită, începînd a se răci, devenea mai viscoasă și prin urmare făcea ca mobilitatea să fie mai mică ; iar pe de altă parte din cauză că, intrînd în combinație cu substanțe mai ușoare, dădea compuși specific mai ușori.

Consolidîndu-se cu încetul o scoarță solidă, substanța topită pătrunse prin crăpăturile scoarței, revărsîndu-se peste ceiace constituia atunci scoarța pămîntului și producînd astfel primele fenomene vulcanice pe care le-a cunoscut planeta noastră, și primele roci eruptive.

Scoarța solidă fiind supusă la intemperii care prelucrează și astăzi suprafața globului, rocile eruptive au fost măcinate, transportate de ape și de vinturi mai mult sau mai puțin departe de locul lor de origine și depuse în strate, cum se depun depozitele din ape și astăzi, formînd pătura din ce în ce mai groasă a rocilor sedimentare actuale.

Prin crăpăturile acestei scoarțe au eșit și continuă să iasă încă și acum substanța topită, răscolită din interior.

Aceasta pătrunde uneori până la suprafață constituind vulcanii de astăzi și lavelle lor. Alte ori însă crăpătura în scoarță nu ajunge până la suprafață substanța topită, împinsă în sus prin crăpături, se înfundă și se consolidează prin răcire, sub apăsarea stratelor de deasupra, constituind uneori masive de adîncime, cum sînt de pildă masivele granitice pe care numai eroziunea păturii sedimentare, care le acoperea, le-au putut da vederii noastre.

Se înțelege că aceste porțiuni de substanță topită din interior aduc cu sine și metale grele și prin urmare, în unele cazuri, și aur — care e dintre cele mai grele.

O parte din gazele, vaporii și apa fierbinte pe care o conține substanța topită, pătrunsă pe crăpăturile scoarței, — găsesc puțința, fiind mai mobile, să pătrundă mai departe pe crăpături mai mici, pe care topitura nu le-a putut utiliza. Pe lângă gazele și vaporii de diferite substanțe, apa fierbinte are în soluțiune numeroase metale și combinațiuni ale metalelor.

Depărtîndu-se de cuptorul eruptiv din care au eșit gazele, vaporii și soluțiunile apoase de mai sus se răcesc și unele sublimază, altele depun substanțele pe care le conțin în soluțiune, umplînd crăpătura pe care au circulat și constituind ceiace se numește un *filon*, iar în cazul în care acesta e bogat în compuși de al metalelor : un *filon metalifer*.

Aceasta este și origina aurului din filoane. El este conținut în stare liberă mai mult sau mai puțin pură sau în combi-

nașiile sale, dizolvat în apele ferbinți care provin din magmele eruptive.

Aurul din nisipurile aurifere își are originea în cel din filoane. Apa sub diferitele ei forme, aerul, variațiunile de temperatură, tot ceiace cu un cuvînt se numește „intemperii“, macină stînca în care se găsește filonul, măcinîndu-l, erodîndu-l și pe acesta.

Materialul din care e constituită stînca—partea din scoarța roasă—este în parte alterat chimicește, trece în soluțiune și este dus de ape, iar în parte—firește partea greu atacată de ape—este numai prelucrat mecanic, măcinat mai mult sau mai puțin mărunt, transportat din ce în ce mai departe de locul de origină, după fineța din ce în ce mai mare a materialului, și depus acolo unde puterea de transport a apei este destul de mică pentruca să nu-l poată transporta. Așa se formează nisipurile, și firește, și nisipurile aurifere, destul de aproape de stînca cu filoane aurifere, căci aurul este greu.

Se înțelege că și în drumul ascensional, pe care soluțiunile metalifere îl parcurg prin crăpături, se face o separație după cum diferitele substanțe dizolvate pot fi ținute mai puțin sau mai mult timp în soluțiune.

Substanțele care pot fi ținute mai mult timp solubile în noile condițiuni de temperatură mai joasă vor străbate până mai sus în același filon, iar cele care sînt mai greu solubile se vor depune mai jos în filon. Așa încît pornind dela cuptorul de substanță topită care s'a intrus până la o oarecare adîncime în sus în scoarța și urmărind crăpăturile umplute cu substanța minerală—filoanele—până la suprafață, vom avea o succesiune de minerale care vor cuprinde, aur de pildă, în asociațiuni sau în combinațiuni cu mereu alte elemente pe măsură ce ne ridicăm spre suprafață și firește că și bogăția în aur a filonului va varia cu adîncimea.

În special pentru filoanele aurifere, cu cît ne urcăm spre suprafață, cu atît predomină telururile de aur și, împreună cu ele, sulfurile de plumb, de argint etc.; și, cu cît ne coborim în adîncime, cu atît predomină piritele (sulfurile de fier).

Filoanele care, împreună cu masele eruptive din care derivă, au luat naștere în primele epoci ale vîrstei pămîntului,—au suferit, în genere, de atunci puternice eroziuni, împreună cu păturiile sedimentare în care erau cuprinse. La aceste filoane foarte vechi, partea care fusese la început foarte aproape de suprafață, cu toate caracterele mineralogice ale acestor avant-posturi filoniene, a fost distrusă și transportată—așa încît nu se mai vîd la ele decît caracterele părților celor mai profunde ale lor. În cazul aurului aceste părți mai profunde conțin cuarț și pirite aurifere. Ele formează categoria mare de filoane aurifere cunoscute în geologie sub numele de: *filoane aurifere vechi*.

Filoanele însă care, împreună cu rocile eruptive cu care sînt în legătură, au luat naștere în epoci geologice mai apropiate de

era noastră, asupra lor eroziunea n'a avut timpul necesar să-și facă opera distrugătoare; ele prezintă caracteristici mineralogice ale unei mineralizări la distanțe mari de la cuptorul magmatic. În cazul filoanelor, categoria mare de filoane aurifere sînt cunoscute în știință sub numele de: *filoane aurifere noi*.

Filoanele de pirite aurifere — filoanele aurifere vechi în genere — se pot urmări până la mari adîncimi, în vreme ce filoanele aurifere noi — telururile în genere — se localizează pe crăpături mici care se închid ușor și care, deși extrem de numeroase pe o suprafață mică, se pierd la adîncimi mai mari. Însă pe cînd piritele aurifere au în genere un conținut în aur de 100—150 gr. la tonă de pirită, filoanele aurifere noi — telururile — au o proporție de aur mult mai mare, cum de altfel se vede și din compoziția telururilor.

Filoanele aurifere vechi (pirite aurifere) constituiesc sursa cea mare de aur prezentă și mai ales viitoare a omenirii. Aproape jumătate din producția auriferă a Statelor-Unite, prin urmare aproximativ 78 tone de aur pur anual, și anume zăcămintele celebre din California și Yukon, apoi aproape întreaga producție a Canadei, aproximativ 7 tone aur pur anual, aproape întreaga producție a Imperiului Rus, aproximativ 30 tone anual și în sfîrșit întreaga producție a statelor Queensland, New Sud Wales, Victoria și Australia de Sud din Australia — sînt aur din filoane aurifere vechi.

Filoanele aurifere noi produc aproximativ 45% din producția anuală a Statelor-Unite, ca la 70 tone de aur pur anual, aproape 80% din producția Mexicului, 28 tone anual, apoi cea mai mare parte din aurul Americii Centrale, al Columbiei, al Perului, al Bolivei și a Chilei, în sfîrșit cea mai mare parte a aurului din România, o bună parte a aurului din Japonia, aproape tot ce produce Coreea, Zeelanda nouă și aurul din Australia occidentală.

Ca o vedere generală *filoanele aurifere vechi* produc 33% din producția mondială, iar *filoanele aurifere noi* dau 25% din producția mondială. *Conglomeratele aurifere* din Transvaal care sînt un conglomerat de bucăți rotunzite de cuarț cimentate de un ciment silicios cu pirite aurifere, dă 35% din producția mondială de aur, ele formează o categorie mare de natură locală (numai în Transvaal).

Pretutindeni unde s'au găsit filoane aurifere din grupul „filoanelor aurifere noi”, s'a putut stabili legătura netăgăduită între geneza acestor filoane și masivele eruptive de vîrstă mai nouă (sfîrșitul epocii secundare și epoca terțiară).

Zăcămintele aurifere din țara noastră sînt din grupul filoanelor aurifere noi. Ele cuprind în genere telururi, sulfuri de plumb, de argint, etc.; și o singură privire pe harta alăturată, în care sînt trecute rocile eruptive terțiare, arată lămurit dependența zăcămintelor de aur de aceste roci noi (fig. 1).

Numai zăcămintele din arcu Carpaților sînt în Europa zăcămintele de aur de tipul filoanelor noi.

Aceste zăcămintele aurifere din arcu Carpaților, sînt grupate în

trei regiuni mari : 1. Regiunea dela Schemnitz și Kremnitz, 2. Regiunea dela Baia Mare-Rodna și 3. Regiunea dela Zalatna-Abrud.

Din aceste trei regiuni aurifere din arcul Carpaților, două cele mai importante, cea dela Baia Mare și cea dela Zalatna, cad înăuntru hotarelor noastre.

Importanța relativă a celor trei regiuni aurifere din arcul Carpaților se vede din tabloul producției lor pe anul 1907.

Regiunea	Aur. in kgr.
Schemnitz-Kremnitz	141
Baia Mare	743
Zalatna	2537

Regiunile cele mai bogate în aur din arcul Carpaților sînt în țara noastră. În special regiunea auriferă dela Zalatna-Abrud, cea mai bogată din Europa, este de mult bine cunoscută în știință sub denumirea de „triunghiul aurifer al Transilvaniei”. Triunghiul are înălțimea de 55 km. și baza de aprox. 33 km. (fig. 2). Localitățile de unde se extrage aurul sînt însemnate cu două ciocane. Din punct de vedere geologic, regiunea este formată de o scoarță de roci foarte vechi peste care s'au depus roci mezozoice, apoi terțiare, iar întreg complexul a fost străbătut prin crăpături de roci eruptive terțiare, venite din adîncime ; iar prin crăpăturile acestora din urmă au pătruns soluțiunile aurifere provenite din același cup-tor din adîncime, din care își trag ființa și rocile eruptive terțiare pe care le străbat. Foarte schematic se poate vedea din fig. 3

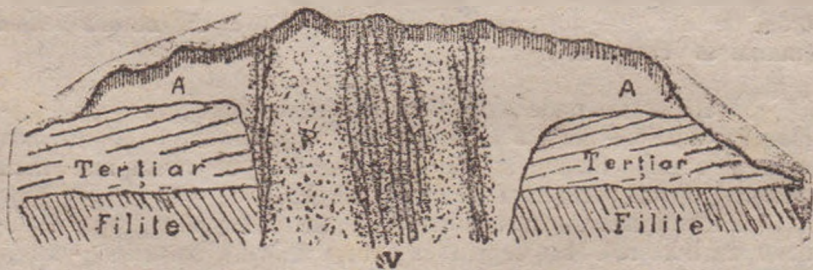

Fig. 3. Profil idealizat prin zăcămintul dela Săcărîmb (după B. v. Jnkey)

care sînt raporturile dintre filoanele aurifere și roca înconjurătoare, la Săcărîmb.

Dintre toate localitățile însemnate în schița de mai sus, în Săcărîmb (ung. Naghyag) aurul se găsește ca Telurură de aur, sulf, stibiu și plumb ($Au_2 Pb_{10} Sb_2 Te_6 S_{15}$). Zăcămintul este cunoscut dela 1747 ; el este celebru în știință pentru că un nou e-

lement chimic, necunoscut până la 1782, *Teluriul*, a fost descoperit la această dată în telurura de mai sus, care a căpătat numele universal recunoscut de *Naghyagit*, după Naghyag, numele unguresc al localității Săcărimb.

Tot la Săcărimb aurul se găsește în mineralul numit *Sylvanit*, o telurură de aur și argint ($Au Ag Te$) descoperit în această localitate și denumit în știință după numele Transilvaniei: *Sylvanit*. Tot acolo se găsește și o altă telurură de aur și argint, *Petzitul* ($Au Ag_2 Te$). Filoanele dela Săcărimb sînt de diferite grosimi: dela 1 mm. până la 2 m.. În afară de numitele telururi, ele conțin și cuarț și pirită auriferă.

La Offenbaia, o altă localitate minieră din aceeași regiune, sînt filoane de cuarț cu telururi de aur, minereuri de plumb, de argint, de zinc.

La Roșia Montana (*Verespatak*) sînt pirită aurifere cu argint, cu minereuri de cupru și minereuri de plumb.

La Brad-Boița și la Vulkoi-Corabia, pirită aurifere, cu minereuri de plumb, argint și zinc.

Pretutindeni afară de Săcărimb se găsește în filoane și aur liber mai mult sau mai puțin argentifer, inclus în cuarț și în pirită, așa cum s'a arătat mai sus.

Zăcămintul dela Baia Mare-Rodna este situat așa cum se vede din harta fig. 1 lingă frontiera ceho-slovacă--romină--poloneză. El cuprinde grupul de localități miniere mai însemnate: Baia Mare, Baia Sprie, Kapnik, Lăpuș, Lăpușul Romînesc, Rodna și altele.

Din punct de vedere geologic zăcămintul prezintă mari analogii cu cel din triunghiul aurifer al Transilvaniei; și aici sînt tot roci eruptive de vîrstă terțiară, străbătute de filoane de cuarț, cu un conținut apreciabil de pirită aurifere, calcopirită aurifere și de combinații ale sulfului cu argintul, plumbul, zincul sau arsenul. Grupul de filoane din această regiune, filoane a căror grosime variază dela 30 cm. până la 20 m. grosime, face parte tot din grupul filoanelor aurifere noi.

Cantitatea mare de argint conținută fie în telururi, fie în aurul liber sau în minereurile de argint asociate în aceleași filoane cu telururile și cu pirită aurifere, fac ca zăcămintele aurifere din grupul „filoanelor aurifere noi“ să fie propriuzis și zăcăminte de argint și grupul să poarte de fapt numele de „filoane auroargentifere noi“. Așa încît zăcămintele noastre de aur, atît cele din triunghiul aurifer al Transilvaniei cît și cele din regiunea Baia Mare sînt de fapt zăcăminte auroargentifere.

Înadevăr la Săcărimb și Roșia Montana raportul dintre conținutul în aur și cel în argint este de

	1 parte aur pentru 1	parte argint
la Boița	1	1½ - 2 părți
la Ruda	1	2 - 3
la Căzănel	1	10

Producția medie anuală de argint comparată cu cea de aur, era înainte de războiu pentru câteva localități ale triunghiului aurifer, următoarea :

In Kgr.	Roșia Montana	Săcărîmb	Brad	Boița	Stînița Fericele	Buciumeni
<i>Aur</i>	77	42	1307.4	19.9	55.7	34.0
<i>Argint</i>	56	122	519.0	10.0	26.0	92.0

Întreaga producție de argint a triunghiului aurifer al Transilvaniei a fost în 1910 de 2238 kgr.

Mult mai bogate în argint sînt zăcămintele din regiunea auriferă nordică dela Baia Mare-Rodna.

La *Baia Mare* proporția între aur și argint pentru anii dinainte de războiu

a fost de 1 parte aur pentru 2-2½ părți argint
 la *Baia Sprie* 1 " " " 50-60 " "
 la *Kapnik* 1 " " " 90-120 " "

Producția medie anuală de argint comparată cu cea de aur, era pentru câteva localități din regiunea dela Baia Mare, în anii dinaintea războiului următoarea :

In kgr.	Baia Mare	Baia Sprie	Kapnik
<i>Aur</i>	600-687	37-51	15-24
<i>Argint</i>	1219-1712	1857-2579	1651-2405

Producția totală de argint a întregii regiuni dela Baia Mare-Rodna a fost în 1910 de 6391 kg. argint.

Întreaga producție de argint a Ungariei în 1910 a fost de 12547 kg. Din această cantitate 8729 kg. provenea din Transilvania (6391 kg. din regiunea Baia Mare-Rodna, iar 2238 kg. din triunghiul Aurifer); cu alte cuvinte Transilvania furniza 68% din producția de argint a Ungariei.

Din punct de vedere al economiei mondiale a argintului, *fi-loanele auroargentifere* terțiare, cum sînt cele din Transilvania,

sînt de o importanță tot așa de mare cași pentru producția mondială de aur. Din producția mondială de argint, 55% provine din *filoanele auroargentifere noi*.

În rîndul țărilor producătoare de argint din Europa, țara noastră ocupă astăzi locul al șaselea, cum reeșă din următorul tablou care dă producția pe anul 1910

1910		
No.		Argint în kgr.
I	Germania	166000
II	Spania	148000
III	Cehoslovacia	47000
IV	Grecia	26000}
V	Italia	20000
V	Franța + Algeria	20000
VI	România	8629
VII	Norvegia	7000
VIII	Rusia	5000

În Producția mondială a argintului ocupăm locul al 17-lea, cu aproximativ 0.15% din producția totală.

*

Atît în triunghiul aurifer al Transilvaniei cit și în regiunea dela Baia Mare-Rodna zăcămintele metalifere sînt parte proprietatea statului, parte proprietatea particularilor.

În triunghiul aurifer al Transilvaniei statul are aproximativ 10% din producția de aur și aproximativ 30% din producția de argint a întregii regiuni.

Cel mai puternic productor de aur particular din regiunea aceasta este societatea *Rudaer 12 Apostel gewerkschaft* din Brad, proprietatea lui „Harkortechen Bergeyerck und chemischen Fabriken zu Schevelm und Harkorten Aktiengesellschaft zu Gotha“.

Această societate are concesiuni în întindere de 17.109.195

m³, ocupa înainte de războiu 2050 lucrători și avea o producție medie anuală de 1307,4 kg. aur. 519,0 kg. argint.

În afară de această societate mai sînt încă în regiunea aceasta numeroase societăți particulare mai mari sau mai mici, care se ocupă cu extracția metalului.

Așa la Roșia Montana sînt 150 de astfel de societăți, la Buciumeni 48, în jurul Săcărîmbului 8, în jurul Borței 9, în jurul Zalatnei și a Almașului 13, în jurul Stăniței 16.

Totalitatea terenului statului în comparație cu al particularilor din această regiune este :

Statul	Particulari
6.294.935 m ³	21.770.067 m ³

Statul produce în triunghiul aurifer al Transilvaniei 4,31% din producția totală de aur a Transilvaniei și 2,41% din producția totală de argint a Transilvaniei.

În regiunea dela Baia Mare-Rodna statul produce în comparație cu particularii :

Statul	Particulari
12.049.476 m ³	4.687.318 m ³

Statul produce în regiunea dela Baia Mare-Rodna 28,84% din producția totală de aur a Transilvaniei și 49% din producția totală de argint.

La Baia Mare sînt aprox. 25 societăți particulare ; la Baia Sprie aprox. 43.

*

Aurul extras din mine se împarte în trei categorii. *Aurul liber*, cel care se vede cu ochiul liber și care se separă imediat ; aurul așa numit de *steamp* este cel care, deși conținut liber în pirite, e de dimensiuni așa de mici, încît nu poate fi separat decît prin pisarea pritelor. În sfîrșit *aurul* așa numit de *slich*, care e chimicește legat în minereuri și care nu se poate separa decît prin topire.

Aurul liber se culege chiar în mină. Aurul de *steamp* se pisează în *șteampuri* (concasoare) și se amalgamează cu mercur.

Mercurul formează cu aurul și argintul un amalgam care este dus de un curent de apă pe niște table de aramă, de care amalgamul se prinde.

Depe aceste table aurul și argintul se separă prin metode speciale.

Insfirșit șlichul se trimite la topitoarea de metal a statului, dela Zalatna, unde se supune unor procedee speciale de separare a metalelor nobile.

Nu e locul să insistăm, în acest mic studiu, asupra acestor procedee. Trebuie să se accentueze cel puțin în treacăt că lipsa spiritului de asociație care face ca micii producători să-și cheltuiască forțele, precum și metodele pentru extragerea și separarea aurului, care sînt rudimentare în comparație cu cele din apus, fac ca zăcămintele din Transilvania să nu producă nici jumătate din ceia ce ar putea produce.

D. Rotman

Conferențiar la Universitatea din București.

Primăvara

Intr'adevăr, dela 1845 mi se pare cam mult... zicea *Domnița* așezindu-se friguroasă dinaintea focului,—(căci afară o sloată furtunoasă de April amesteca cerul cu pământul). Ce voiți? era în alt veac, în altă zodie a vieții... (Și bătrina, în jilt, se învăli bine cu cațaveica-i veche de samur; apoi zîmbi). Nici părinții voștri încă nu veniseră pe lume,—și era în vremea cînd trăiau boerii cei cu bărbi mari și anteree largi, purtați de subsuori de robi țigani...

E foarte de demult, foarte de demult,—șopti ea c'o intonație stinsă.

Eu eram pe-atuncea un drăcușor de șaptesprezece ani. Eram subțirică, iute și neasfîmpărată ca argintul viu, c'un năsușor obraznic și cu ochi iscoditori. În iarna anului acela eu eșisem în lume pela baluri și serate, ascultasem la teatru întăia oară cîntăreți italieni și franțuși, mă infățișase tata, care era boer din protipendadă, chiar la curte, la adunările de sară ale lui Vodă Mihai Sturza. Nu eram de loc sfișoasă. *Mademoiselle* Bayard, care fusese șapte ani profesoara mea, mă pusese în legătură cu toată biblioteca ei ascunsă într'un cufăr mare. Citisem pe Chateaubriand și puteam privi c'un zîmbet asupra lumii. Profesoara și prietina mea mă învățase să cunosc și ridicolele societăți în care intram, lenea orientală, ignoranța și lipsa desăvîrșită de cavalerism. Nu-i vorba, și tatăl meu, și mama, și frații mei făceau parte din societatea aceasta: îmi părea foarte rău, dar îi plîngeam sincer și mă credeam superioară tuturor. Admiram mai degrabă pe bandiții și pe diavolii din operetele pe care le cîntau italienii, într'o sală luminată cu luminări pe care le aduceau slugile boerilor de pe-acasă.

Nu mă puteam împăca cu nimeni. O cucoană bătrînă, care lega și deslega căsniciile, mă găsi într'un rînd singurică și încercă să-mi vorbească cu niște laude groaznice despre feciorul postelnicului Canta. Eu m'am uitat la dînsa c'o adîncă seriozitate. „Cucoana Aretie, i-am zis, făt-frumosul dîmățale are nasul prea lung... Afară de asta, *babaca* și *neneaca*, de-or vra să mă mărite, au să hotărască ei ș'au să-mi bată din picior: așa-i la noi obiceiul. Dar eu îți spun că nici cu cucoane bătrîne nici cu a.meninări

nici cu post, nici cu bătae, n'am să mă mărit; eu am să-mi aleg soț după voia și placul meu!..." Cucoana Aretia și-a pocnit palmele una de alta, a holbat ochi mari, i-a ridicat la cer, apoi i-a coborît și s'a uitat la mine ca la o dihanie. Dar eu o priveam țintă și rideam fără rușine și cuviință: ceiace văzînd dumneaei, și-a imbrobodit cu șalul turcesc obrazul cu mustăți și cu barbă și s'a dus mormăind împotriva „răutăților și ghiavolilor din ziua de azi..."

Despre același fecior al postelnicului a încercat să-mi vorbească și mama. Dar eu pentru mama n'aveam dragoste, căci pînă la zece ani crescusem cu roabele țigance și pe urmă cu franțuzoica mea cea deșteaptă și bună. Ii spusei și mamei curat că în inima mea încă nu-i scris nimica în privința asta. Atunci se înfățișă înaintea mea barba cea lungă și cărunță a tatei și sprîncenele lui cele aprig încruntate. Tata începu a-mi spune „psihimu“, și-mi ținu un logos, parc'ar fi fost în divan. Dar și tata îmi era străin: pînă la zece ani ași putea spune că nici nu-l văzusem.

„Ce vrei, tată? l-am întrebat eu simplu. Zici că mi-a venit vremea. Vrei să mă mărit?...“

— Eu nu vreau să te silesc, drăguță, zise tata. Dar tu nu te-ai gîndit încă la asta?

— Nu.

— Atuncea află că ne-am gîndit noi.

— Da, zisei eu încet, dar eu n'ași vrea să mă însoțesc ca roabele din curte, după porunca stăpînului...

— Așa? și de unde mă rog ai răsărit *mătăluță* cu așa vorbe?... Cum văd eu, te-a stricat franțușca!

— Tătuță, isbucnii eu deodată cu porîre, — franțușca m'a învățat să cuget și să fiu mai bună și mai nobilă decît alții. N'o ținea de rău. Mi-a fost ca o mamă!

— Hm! făcu bătrînul. Am înțales eu că tu ești ca un taci-m de porțelan, de modă nouă: dacă-l lovești se sfarmă. Te las deocamdată în pace, ș'ai să te cumînțești tu cu vremea...

— Tată! am strigat eu cu bucurie, zărînd o lumină de duioșie în ochii lui. Am uitat să-ți spun că feciorul postelnicului are nasul prea lung.

— Așa ai spus și cucoanei Aretia, șerpoaică ce ești!..." răs-punse el și mă sărută pe frunte.

Dintre toți ciți mă impresurau, tot tata era om mai subțire și începea să mă înțaleagă. De altfel el era și cărturar bun, — și 'n raftul dela căpătăiul lui am găsit o revistă cu stihuri nouă care m'au mișcat: era oda anului 1840:

Să stăpinim durerea care pe om supune,

Să așteptăm în pace al soartei ajutor...

Tot între hîrtoagăle lui am găsit și *Doinele și lăcrîmioarele*, scrise de mină cu chirilice. Pe urmă am aflat că aceste stihuri frumoase și ușoare erau alcătuite de un boer tînăr, feciorul vor-

nicului Alecsandri. Nu știu dacă voi vă mai aduceți aminte de unele bucăți, eu însă de-atuncea știu pe de rost balada aceia care începe așa :

Sus în deal, la mănăstire,
Plînge sora 'ntr'o grădină,
Plînge noaptea și suspină
Dup' a lumii fericire...

Povestea aceasta cu sora și hoțul, și altele, mă fermecau : erau cele dintâi versuri dulci în limba pe care o învățasem dela dadacele mele.

Asta eram eu, în anul de care vă vorbesc. O fetiță îndrăzneață, neînduplecată, puțin iubită, visătoare. Primăvara, în sărbătorile Paștilor, tata ne-a strămutat la moșia lui din valea Moldovei : la Lunca-Mare. Ș'acolo s'a întîmplat ce vreau să vă povestesc. Nu e o întîmplare, e mai mult o senzație, e venirea primăverii în cel dintâiu an al visurilor.

Altă primăvară, plină în vremea aceasta, nici nu observasem. Toate ale naturii trecuseră monotone și cenușii în anii copiării. Acuma, deodată băgai de samă că se întinde o pajiște verde în preajma curții boerești, și după pajiștea aceia verde, pădurea străveche, care, după cîi spuneau slujitorii, mergea una, nestricată, pînă în munte

La Florii, mișșorii sălciilor se deschiseră și în jurul lor începură a bizii albinele. Grădinile erau încă întunecoase, mugurii abia începeau să plesnească ; numai sălciile revărsau în toate părțile plete verzi-gălbii. Șesurile abureau și puneau între zare și curtea noastră o piclă tainică după care se ascundeau parcă umbrele hasmelor. Soarele și vîntul de primăvară aveau ceva arzător. Sara, mă ustura pielea feții și mă durea capul. Primăvara încet-încet punea stăpînire pe tot ce se afla în juru-mi, numai îmi părea ciudat că muntele era alb de omăt ; și în zilele limpezi culmile Pleșului se zugrăveau puternic pe cer și păreau foarte apropiate. Mă plimbam pe marginea pădurii și frunzele vechi foșneau. Alunii, cornii, ulmii și mestecenii înfloriseră și se scuturau, pe cînd mugurii cireșilor sălbatici crăpau și arătau, ca stropituri de fulgi, flori nouă. Prin frunze vechi, viorele ca cerul și topo-rași violeți, și galbena ciurboțică a cucului, și mierea ursului, — răz-bătuseră. Toate floricelele acestea nu știu de ce mi se păreau mirate, ca și mine. — Umblam încet, le priveam, nu îndrăzneau să le rup. Deasupra lor, în ramuri, sfătuiu vesel și gălăgios păsărele mărunte : nu fugeau la apropierea mea. Atunci am văzut întăia oară ș'o epuroaică cu pui supt o tufă de alun, într'un covru de mușchi. Ș'am mai văzut întăia oară, în amurg, ș'un căprior sălbatic : eșise în poiană, la margine, și se uita spre cîmpie. Stam neclintită și-l priveam ; sta și el neclintit, cu capu'n cele din urmă luciri de soare. Cornițele nouă, necurățite, erau îmbrăcate încă în pielcica lor cenușie. Era așa de gingaș și-i luceau luminile mari, negre, ale ochilor. Deodată și-a întors capul spre mine ;

m'ă privit îndelung; am făcut o mișcare, a tresărit el, am închis o clipă ochii; și când i-am deschis, — sălbătăciunea dispăruse fără zgomot, ca o fantasmă.

Cea dintâi primăvară a vieții mele! Toate erau nouă: cerul curat, cîmpia îmbibată încă de mustul omătului, codrul tainic, apa neliniștitei Moldove, muntele albastru. Imi intrau în ochi toate culorile lumii; simțeam în nări și 'n suflet mirezme jilave și ascuțite. Această primă impresie, această renaștere curioasă, a rămas totdeauna dorind în ființa mea. De multe ori amintirea e așa de puternică încît după atîția ani se ridică în mine viziunea desăvîrșită a lucrurilor, simțesc boarea aceia arzătoare, se trezește pînă și senzația mirosurilor!

Era într'un cotlon, sub pădure, un drumușor care cotea la prisacă. La marginea drumușorului înflorisera porumbreii. În vîlcică se afla un bordeu, și 'n juru-i, în țarc de nuele, știubeele. Când m'apropiam, lătra răgușit un cine, eșea un moșneag cu barbă albă în prag, se auzea zumzetul prisăcii, și simțeam adiind cald spre mine miros de miere și ceară...

Acum ascultați: într'o zi în sărbătorile Paștilor, umblam pe drumuri știute cu țiganca mea Rarița, care mă întovărășea totdeauna. Frunzele moarte dela poala codrului foseau dulcele; frunzișoarele nouă stăteau neclintite deasupra-mi; nu se simțea nici cea mai ușoară tremurare de vînt. Mă oprii lingă o fîntînă cu cumpănă, la o poiană care se și chema Poiana Fîntinii. Aproape de furca de stejar era ș'o cruce: pierise cineva de moarte năprasnică și fusese îngropat acolo. Rarița nu știa cine, dar spunea cum că auzise despre o tâlhărie ș'un omor cîndva de demult... -

Nu-mi era sete, dar spusei Țigăncii:

„Rarițo, scoate o ciutură de apă...”

Fata, naltă și voinică, puse mina pe prăjina lustruită, — dar înainte de a cobori găeata, se opri, trase cu urechea, și zise tresărind:

„Duduiță, — auzi?”

În codru, aproape, cineva începuse a cînta din frunză.

„Ce-i Rariță? întrebai eu. Cine cîntă?”

— Nu știa, duduiță Despină!”

Tremurul frunzei stătu; un glas, hăulind, începu a suna; pe urmă iar porai a cînta frunza.

Se făcu după aceia tăcere. — Țiganca, atentă, privea prin desime.

„Ce este, Rariță? Vezi pe cineva? Trebuie să fie vre-un om din sat!”

— Nu știu, nu cred...” îmi răspunse ea în șoaptă.

Voia să mai spue ceva; coborise ciutura pînă la jumătatea fîntinii; deodată lăsă totul, găleata fu asvirlită afară de cumpănă, și Țiganca țipă înfricoșată:

„Fugi, duduiță!” Apoi o zbughi pe cărare, pe sub streșina codrului.

Mie nu-mi era frică. Mă uitai în juru-mi. Văzui chiar în

marginea poenii, eșit din bunget, un om tânăr. Trebuie să fi fost ca de treizeci de ani. Avea în spate o durdă, cum se spunea pe vremea aceea, adică o pușcă cu gura țevii ca o pîlnie, și 'n mîna dreaptă un baltag. Era îmbrăcat curat, cu cojocel scurt, ținut numai pe umeri, cu cămașă și ițari, cu chimir plin de felurite alămuri, cu opinci frumos aduse la virfuri și cu nojițele negre de păr de cal înfășurate des și strins pînă mai sus de gleznă, iar la capetele nojițelor cu canafuri roșii. În cap avea, puțin pe sprîncene, căciulă brumarie. Se uita la mine mirat. Privi o clipă și 'n partea pe unde fugise Țiganca, apoi iar își aținti ochii asupra mea. Nu era om urît; avea obrazul ras și o mustață scurtă și tufoasă deasupra buzelor.

Parcă stătu puțin la îndoială; apoi coborî din umbra pădurii și eși în lumină, la rîntînă.

Se opri și-mi zise: „Noroc bîn!“ li răspunsei:

„Mulțămesc dumitale...“

Îl văzui că zîmbește. Nu înțelegeam de ce.

„Dumneata ești fata boerului? mă întrebă el.

— Da. Dar de ce mă 'ntrebi?

— Așa. Nu ți-i frică să umbli singurică așa, departe de curte?

— Nu. Dar cine ești dumneata?

— Eu? ia un om. Vin dela munte, și mă ducam pînă 'n sat...“

Stătu și se uită lung la mine: avea un zîmbet uimit și bun: mi-a rămas în cotlonul meu din suflet și astăzi. — Părea un om blînd și sfios, — și așa cum se uita la mine, nu era urît, vă încredințez: eu am văzut mulți oameni în viața mea! li înțelegeam privirea și uimirea: căci eram sulițire și frumoasă, și gingașă, cum nu văzuse el fată în munții și satele lui: și de asta vă pot încredința!

Incepu a rîde:

„Vrasăzică nu te temi? Da' Țiganca știi de ce-a fugit?

— Nu. De ce-a fugit?

— Apoi îi întreba-o și ți-a spune ea...“

Poate îndrăzneala și felul lui de-a vorbi ar fi trebuit să mă supere, căci eram obișnuită cu supunerea și respectul oamenilor de rînd; cu toate acestea nu mă supăram; înfățișarea omului meu făcea parcă parte din codru, din poiană și din primăvara din jur.

„Cu bine!“ zise el cu jumătate de glas și parcă cu părere de rău. Și se duse. Apucă pe poteci, se strecură pe sub crengi cu pași fără zgomot și dispăru.

Întîlnirea aceasta durase cîteva clipe. Rămasă singură mă îndreptai spre curte și mă gîndeam. Acuma ușor ajunsesem să înțeleg că omul cu care stătusem de vorbă era un hoț; ba, dacă era în adevăr hoț de codru, era unul Dămian despre care se vorbea adese în sat și'n casă la noi. — Abia acuma simții frica, o frică nebună. Incepui a fugi. Pe urmă mă domolii și mă liniștii. Nu mai aveam de ce mă teme. — Cînd zării pe Rarița, care mă aștepta la un colț de drum, mă prefăcui chiar nepăsătoare. Incepu a rîde.

„Vai, duducuță, tare mi-a mai fost frică!

— Cum? dece să-ți fie frică?

— Apoi știi mata cine era acela?

— Ei și? cine era? Era un hoț! Ș'apoi!

— Da, duducuță, era Dămian. Putea să ne omoare!...

— Dece să ne omoare? Nu fii proastă, și nu spune nimic acasă!“

Rarița era s'rașnic de uimită de îndrăzneala mea; iar eu, cugetând înainte la bizara apariție dela fintină, mă gândeam că într'adevăr n'aveam dece să mă înfricoșez. O așa întâlnire nu putea nici într'un caz să aducă grozăvii și moarte. Omul meu n'avea o înălțare de fiară; dimpotrivă.

„Vrasăzică tu îl știi, Rariță!

— Da, duducuță, îl cunosc. Phii! multe hoții a mai făcut! A prădat o mulțime de curji. Nu se teme de nimeni! E farmecat!

— Cum?

— E farmecat. De el nu se atinge glonțul.

— Așa? Ș'acuma oare ce face? unde se duce?

— Apoi eu cred, duducuță, că se duce la Năvrăpești. Acolo zice că are o ibovnică...“

Hm! vrasăzică hoțul... Ei, ce să-i faci? drept să vă spun, mă gândeam la privirea și la zîmbetul lui, și-mi părea parcă rău de descoperirea aceasta. De ce-mi părea rău? Nu puteam ști. Acuma poate mai degrabă-mi dau samă. Acuma înțeleg și din ce pricină apariția lui Dămian, la fintină, în lumina, florile și mirezmele primăverii, mi s'a părut așa de falnică... Atuncea, stînd singură, cugetam numai la lucruri nedeslușite și fantastice.

Așafel ne-a povestit Domnița noastră despre o simplă senzație dintr'o primăvară dela 1845. Ea î sîși, atunci, era un zîmbet ș'o floare a primăverii. Deacea povestirea ei în jilț, dinaintea focului, era pătrunsă de melancolie. Acuma era numai o ruină, — iar de-atunci s'a și petrecut din lumea noastră Domnița. S'a dus unde au căzut primăverile de odinioară, cu florile, cîntecele și mirezmele lor.

Mihail Sadoveanu

CRONICA LITERARA

Inainte și după războiu

Orice literatură se învechește. Mai repede literatura socială, mai încet literatura psihologică. Literatura socială devine inactuală odată cu dispariția împrejurărilor pe care le zugrăvește. Literatura psihologică își pierde cu vremea din actualitate, prin materialul în care sînt întiupate așa numitele sentimente „etern omenești” și, după perioade mari de vreme, chiar prin schimbarea sentimentelor „etern omenești”, care nu sînt „etern” în forma, în conținutul lor și mai ales în manifestările lor externe.

Și dacă literatura „pur” psihologică se învechește și ea cu vremea, prin partea ei socială și prin evoluția sufletului uman, în schimb literatura socială, prin elementul ei psihic, este ceva mai traică decît s’ar părea. În realitate nu există o literatură psihologică și alta socială, cum nu există nimic absolut pe lumea aceasta. Există o literatură mai psihologică și alta mai socială. Uneori oricît am doza elementele, este cu neputință să hotărîm în ce categorie cade o operă.

Literatura socială se învechește mai repede, firește, atunci cînd zugrăvește ceace este incidental, tranzitoriu, în viața unei societăți. Comediile lui Caragiale, rezistente dintelui vremii prin elementul psihologic — vanitatea omenească, pretenția nefundată, contrastul dintre aspirații și mijloace, comicul contradicției dintre fond și formă, etc. — își pierduseră din actualitate chiar înainte de războiu, din cauză că aspectele sociale, — momentul de atingere al civilizației apusene cu mahalaua, politica electorală, etc. — ajunseseră în alt stadiu sau se schimbaseră cu totul. Imprejurările din comediile lui Caragiale uneori nu se mai potriveau deloc cu cele de acum cîțiva ani, alteori nu se mai potriveau decît *mutatis mutandis*. Dacă astăzi, probabil, Cațavencu a mai reinviat puțin, dacă „Cetățeanul turmentat”, știind vag pentru cine votează, tot încă nu știe bine ce votează, — Trahanache, Farfuride, Brînzovenescu sînt și mai morți decît înainte de războiu.

Nuvelele d-lui Brătescu-Voinești, psihologice prin zugrăvirea eternei inadapabilități a celor delicați și lipsiți de energie; sociale prlu zugrăvirea momentului istoric, cînd o clasă veche a fost ni-

micită de o civilizație importată, sînt durabile prin primul lor caracter și destul de durabile prin celălat, căci *filozofia* socială din ele este aplicabilă oricărei distrugerii a unei clase neadaptabile, fenomen care se va repeta cît timp societatea omenească va fi alcătuită din clase.

Literatura lui Creangă, chiar și prin partea ei socială, a-tit din *Amintiri*, cît și din *Basmе* care sînt în realitate nule, este din cele mai trainice, — pentrucă viața zugrăvită în ea, felul de traiu al poporului, sînt așa de „eterne“, comparate cu formele de viață trecătoare, incidentale, ale păturii zugrăvite de Caragiale în Comediile sale. Ceiace zugrăvește Creangă este viața și concepția de viață a unei clase nediferențiate, la adăpost de mișcările dela suprafața vieții sociale românești, este concepția de viață și viața poporului român așa cum s'au format în mii de ani dedesuptul fluctuațiilor claselor stăpînitoare. Dar „eternitatea“ lui Creangă, care se potrivește pentru veacuri întregi dinaintea lui și pentru tot timpul dela el și până astăzi, poate înceta dacă, în urma războiului — în urma experiențelor războiului, a reformelor datorite războiului, — viața poporului se va schimba, dacă țaranul va intra în „civilizație“, dacă nu va mai fi „Dacul“ de care vorbea Alecu Russo.

Începînd dela Alecsandri, literatura romină a fost preocupată, cași cea rusească (condiții egale produc efecte egale!) de țaran: țaranul pitoresc, țaranul-refugiu, pe lîngă natura-refugiu, țaranul-rasă pură, țaranul-trecut istoric, țaranul rob, țaranul sărac, țaranul nedreptățit, țaranul element al viitorului. Acest tradiționalism, acest naționalism, acest țărănism, acest poporanism s'a manifestat însă la maximum în cei cincisprezece ani înainte de războiu.

Concepțiile și tendințele acestea diverse aveau un substrat politic, sau reacționar sau democratic. Reacționarii porneau dela ceiace este conservator în portul, în limba, în obiceiurile, în credințele în instinctele țărănimii. Democrații porneau dela sărăcia, dela suferința, dela nemulțumirea, dela dorul de mai bine al țărănimii.

Războiul a schimbat sau este pe cale să schimbe totul. Țaranul s'a „stricat“ — cum zic unii. A învățat multe lucruri, s'a trezit, a început să adopte forme de viață „străine“, a început să vorbească pestriț, — de-accia opera lui Creangă e cu puțință să ajungă și ea *istorică*. Așadar țaranul pitoresc, țaranul-trecut, țaranul-tradiție, țaranul-speranță a reacționarismului — e menit să dispară și, cu el, și literatura tradiționalistă. Literatura tradiționalistă dinainte de războiu nu mai este de actualitate, a devenit istorică.

Reformele sociale și politice, datorite războiului, dacă se înfăptuiesc cinstit, fac să dispară țaranul-suferință, țaranul rob, țaranul nedreptățit, etc. Literatura dinainte de războiu, în care e zugrăvit acest țaran, devine istorică.

Înainte de războiu nu putea exista om simțitor și cu sufletul înalt, care să nu simtă nu numai milă pentru țăranul nefericit și nedreptățit, ci și *vina* față cu dînsul, și *datoria* de a-l consola și de a lucra pentru dezrobirea lui. Această stare de suflet care formează conținutul sentimental și moral al aceluia curent care s'a numit poporanist și care a apărut numai acolo, unde țărănimea forma aproape tot poporul și totuși era ținută în lanțuri și în întuneric, în Rusia și în România, țări sclavagiste și analfabete, această stare de suflet va fi, și ea, un lucru al trecutului, odată cu dispariția cauzei care o producea.

Cînd țăranul va ajunge o pătură oarecare socială *normală*, cu interese de clasă pe care să aibă puțința să le apere, cînd țăranul va avea pămînt, drept de vot, libertate, cînd în concurența vieții va fi liber să-și întrebuinteze toate resursele sale, va rămînea sentimentul de simpatie și de solidaritate pentru el, dar nu mila, nu vina, nu datoria. „Întregirea neamului și dezrobirea țărănimii — spuneam acum un an în „Insemnări Literare“ — vor face să dispară din literatură acele accente de protestare, de revendicare, de milă, de propagandă, care dădeau tonul unei mari părți din operele noastre cele mai prețuite. Desigur, viața națională, viața regională, viața țărănească va preocupa, poate încă și mai mult, pe scriitori, dar punctul de vedere va fi altul.“

Și cînd literatura romînă, care a început cu traduceri și imitații, și a devenit din ce în ce mai autonomă, de la Alecsandri încolo, prin influența singurei literaturi poetice naționale dinaintea de 1800, a literaturii populare; cînd literatura romînă, care a început să nu mai fie *pastiche* decît din perioada ei eminesciană; cînd literatura romînă, continuînd — ca orice literatură — să se influențeze de toate curentele literare din lume, dar, ca orice literatură europeană, să fie națională, adică să poarte pecetea poporului romîn, să aibă un *stil*, cu toată diversitatea de temperamente, școli literare — naturalism, clasicism, aristocratism, diabolism, etc., atunci și latura pur literară a poporanismului își va fi pierdut rațiunea de a exista.

Dar deocamdată, pînă ce efectele războiului vor produce literatura vremurilor nouă, trăim încă cu ecourile, cu resturile literaturii dinaintea de războiu cum trăim încă cu resturile industriei și politicii dinaintea de războiu.

Și cum: la lucruri nouă, oameni noi, — literatura de mine va fi reprezentată prin alți scriitori. Este vre-un curent literar, vre-o operă literară dinaintea de războiu, care să conțină în germene literatura viitorului, cum Rousseau conținea romantismul? Va apărea în întreaga Europă un singur mare curent, ca romantismul după Revoluția Franceză, sau nu?

Dar oare există destule elemente pentru a prevedea sau... profetiza?

G. I.

CRONICA ARTISTICĂ

Expoziția Iser

15 Ianuarie.

Bosfor, Cornul de Aur, Scutari...

Nume scinteeatoare de splendoarea nestimatelor, incomparabilă poartă pentru *Magic-City*-ul asiatic...

Este, din capul locului, interesant de reținut că pentru a da celor care-i imputau inerția culorii o desmințire răsunătoare, Iser a alergat să se învioneze la cascadele luminoase ale Orientului.

Și tot așa de interesant — pata de soare cu care s'a întors în ochi, Iser o pune acum și asupra lucrurilor dela noi, pe care cu un an înainte le vedea atât de colțuroase și atât de sure.

Asistăm astfel, prin revelația luminii complete, la desăvârșirea unui proces de evoluție care face din cazul Iser unul din cele mai semnificative pe care le cunoaștem.

Caricaturist, — desenator, — pictor...

Dela amănuntul particularissim, care dă caricaturii toată savoarea ei deosebită, — prin evocarea liniei tipice care aduce desenului semnificația sa expresivă — complectată cu pata de culoare, simplu mijloc la început menit să precizeze un contrast ori să accentueze o caracteristică, s'a ridicat Iser la pictură, la expresiunea adică prin culoare a unei concepții — sau, dacă vreți, mai modest — a unei viziuni asupra lumii sensibile.

Și prin această îndelungată ucenicie — nu la îndămina orișicui, căci nu oricine știe sau are norocul să învețe ce-i este de folos — pregătirea tehnică a lui Iser a dobândit o trăinicie, care poate duce și la exagerări de virtuos, dar și la singurele opere care rămân.

Aceasta explică soliditatea cu care sînt construite lucrările sale. Subt învelișul de culoare, simți osatura masivă care dă lucrurilor toată substanța și tot volumul lor. Pictura lui Iser nu se oprește la aparențe. Nu sînt suprafețe de carton, sau rșurele compoziții decorative întrupările acestea puternice, ci adevărate

construcțiuni, în care obiectele trăesc cu toată adâncimea lor și care se impun ochiului cu vigoarea realității.

Dar ceiace face consistența acestei picturi, face în același timp *greutatea* ei. Pentru a nu fi obositoare, puterea trebuie să fie mlădioasă. În artele plastice, cași în muzică, ceiace hotărăște emoția estetică nu este intensitatea, ci armonia, echilibrul... Grandiosul nu-l va da niciodată nota strigătoare, ci un anumit raport între dînsa și nota de alături... Formidabil aparat receptiv, Iser nu posedă încă ceiace se chiamă (cu un termen pedant) deplina economie a mijloacelor. Atlet în plină forță, el abuzează de puterea sa.

Ce sîngace sînt cuvintele, și ce departe de nuanța voită duce înțelesul lor răspicat. O apropiere va lămuri mai bine intenția spuselor mele. Imi aduc aminte, ca de un lucru care nu se poate uita, de expoziția bătrînului Albert Besnard la întoarcerea sa din Indii. Bătrîn, după ani, căci pinzele strălucitoare de spontaneitate și vioiciune vor fi rușinat desigur vlăguiala decadentă a multor „tineri”. Erau acolo, pe pereții unui singur salon din *Rue de Sèze*, pagini de lumină, pagini de culoare, care evocau într'un ritm de orgie, pulsația ameteitoare și fantastică a lumii indiene.. Și totuși, cită conștiință, și cit suprem discernămint în bagheta prestidigitatorului care ridică pentru noi vâlul misterios. Cit savant dozaj în distribuția valorilor, cit *fond* în imbinarea lor, cită grijă pentru transplantarea decentă a realității în opera de artă.

Cred că d. Iser m'a înțeles.

Pentru ceilalți voiu spune că ar fi temerar să se prefîndă acestuia, la începutul carierei sale, ceiace este la Besnard ultimul său cuvînt.

Dar lucrările expuse la *Independența*, sînt prea interesante pentru a ne mîrgini la această primă privire.

Am spus altădată (v. *Fapta* No. 2, din 28 Ianuarie 1919) că Iser este un sintetic. Linia sa, extrem simplificată, vrea să rezume, să caracterizeze. Dela particular și individual, prin puterea concretizării, ea va căta instinctiv să se ridice la *tipic*, la general. Stilul apare astfel la Iser nu ca adoptarea unei maniere formale, ci ca manifestarea unui ritm interior. Iar preferința sa, din ce în ce mai puțin exclusivă, pentru o artă cerebrală și oarecum abstractă, trebuie privită ca o vigoasă reacțiune, nu străină fără îndoială de cea pornită în același timp în toată Europa împotriva artei romantice-sentimentale, reprezentată la noi printr'un Kimon-Loghi sau Verona. Excesele de abandon ale acesteia explică excesul de reținută al celeilalte.

Dar natura este un mare dascăl. Splendoarea-i multiplă sparge categoriile abstracte, și la para soarelui din sud misantropia coloristică a lui Iser s'a topit fără veste. Lumina intră bi-

ruitoare în opera artistului, și odată cu dînsa tot ce ea scoate din neant: culoarea proaspătă și franșă, detaliul înșinifiant dar pitoresc, atmosfera locală — tot ce caracterizează nu realitatea în genere, ci o anumită realitate, dîndu-i valoarea sa plastică și sensibilă.

E interesant de observat totuși că temperamentul lui Iser și predilecțiile sale anterioare îi impun și de data aceasta culoarea *caracteristică*. Tonalitatea picturii sale recente n'o va da întreținerea unei ambiante, făcută din imponderabile și subtile îmbinări — ca la Ștefan Popescu de pildă, sau în unele peisagii ale lui Pallady — ci afirmarea unei note tranșante care mișcă și surprinde, dar nu reține și nu cucerește. Orientul și cerul său vor stăpîni astfel în opera lui Iser prin claritatea lor albastră, extrem de simplistă față cu viziunea de tragică bucurie a unui Turner, în care tremură minunea tuturor contrastelor și amenințarea tuturor descompunerilor. Căci nu aspectul fugitiv al lucrurilor și mobilitatea necurmată a luminii îl interesează pe Iser, ci înfățișarea lor durabilă și unele cristalizări care-i par demne a fi reținute. Spre deosebire de impresionisti, ceiace-l preocupă în opera de artă nu este pretextul unor emoțiuni viitoare, ci realizarea însăși, pe care o vrea cit mai solidă și cit mai complectă. De aceea soliditatea sa de factură, de aceea înlăturarea oricărei neglijențe, de aceea — cu toată oroarea de migălos — grija pururea atentă de a *sfinși*. Nimic mai sugestiv în această privință decît apropierea între felul acesta de a reprezenta și acela al oricărui impresionist, Renoir de exemplu. Ceiace la acesta apare voit schimbător și mobil la cerce, într'o captare infrigurată a vieții luminoase, este la Iser o viziune sintetică și stabilă, care înlocuiește pulsația vieții prin intensitatea evocațiunii. Căci prin sănătatea sa, și prin echilibrul său sufletec — cu toate excentricitățile formale, din ce în ce mai blajine — Iser este un clasic. Cînd marea sa inteligență artistică va reuși să-și adapteze un aparat tehnic de o supleță corespunzătoare, se va lămuri această afirmație, care astăzi poate părea surprinzătoare.

De pe acum desenurile și unele dintre aquarele vădesc această natură. N'ași putea spune ce atrage mai mult într'însele: limpiditatea și justea ansamblului, sau bogăția și vioiciunea detaliilor. Unde sînt suprafețele acelea cassante și anguloase care fărîmău privirea într'o serie de planuri adverse? Unde snobismul cu vag parfum Marinetti, simplă tachinerie pentru gusturile noastre „burgheze“? Cu cit sînt mai interesante jocurile acestea de linii și de pete luminoase, cit de grațioasă și de acriană apare fan-tez — firească a acestui masiv! Și ceiace le dă tuturora, privești din Orient sau dela noi, valoarea lor deosebită — este particularitatea care a făcut din Iser un observator veridic, imparțial, desbărat de anumită sensibilitate dulceagă, intolerabilă în pictură.

No'a specifică a artei acesteia pare a fi tot mai mult o curiozitate obiectivă pentru toate aspectele interesante ale naturii. Lipsit de orice prejudecată, și în primul rînd de aceea a facturii agreabile, ochiul ager al artistului surprinde detaliul veridic și nou,

care fixează imaginea voită într'o schemă viguroasă, originală. Istețimea sa de brocanteur dă laoparte tot ce e banal și tern, și dintr'o grămadă de vechituri prăfuite scoate la iveală curiozitatea de preț care surprinde și încintă. Sobrietatea și discreția, cu care își notează observațiile, poartă în ele distincțiunea unei supreme arte, și spre a lua contact cu orizonturile nouă, aici ar trebui să vină învățăceii pe care îi sugrumă metodele magiștrilor noștri oficiali.

Drumul parcurs de Iser în cei din urmă ani este impanător. Cei care-și amintesc expoziția din 1915 vor trebui să recunoască, că maturitatea sa se anunță sub excelente auspicii. Atii felul său de a înțelege arta cît și procedeele sale — cu un cuvînt, concepția și tehnica — au cîștigat considerabil și în amploare și în adîncime. Producția sa atît de abundentă, și atît de aleasă totuși, ia pentru orice privitor neprevenit înfățișarea unei adevărate eflorescențe, cu totul bine-venită după platitudinea expozițiilor *Tinerimii*.

În ceiace privește calitățile pur picturale, vigoarea și sinceritatea culorii, bogăția pastei, lărgimea facturii, ne dovedesc de pe acum că sîntem în fața unui om care-și înțelege meseria. Rezervele pe care le făceam mai sus, și pe care le păstrăm pe de-a-ntregul, poartă nu asupra unor lipsuri, ci asupra unor excесе. Ca atare, nu pot atinge întru nimic aceste concluzii.

Ne permitem să exprimăm credința că cel mai apropiat viitor ne va aduce un Iser care-și va fi netezit și cele din urmă asperități. Forma armonioasă și plină este apanagiul deplinei puteri. Spre dînsa va tinde firesc, în artă ca și în natură, orice forță creatoare. Și nu vedem, pentru un artist, elogiul mai măgulitor.

Eugen Crăciun

Salonul de toamnă. — Expoziția pictorilor americani la Paris.

Paralel cu multiplele producțiuni literare și științifice, Parisul naște zilnic producții de artă plastică: sculptură și pictură în special.

Astfel, în toate colțurile de stradă întilnești cite o expoziție. Unele mai interesante, altele mai puțin. În general cantitatea predomină calitatea.

N'ași putea să înșir o revistă generală a tuturor acestor opere; voiu vedea cele mai principale și mai atrăgătoare.

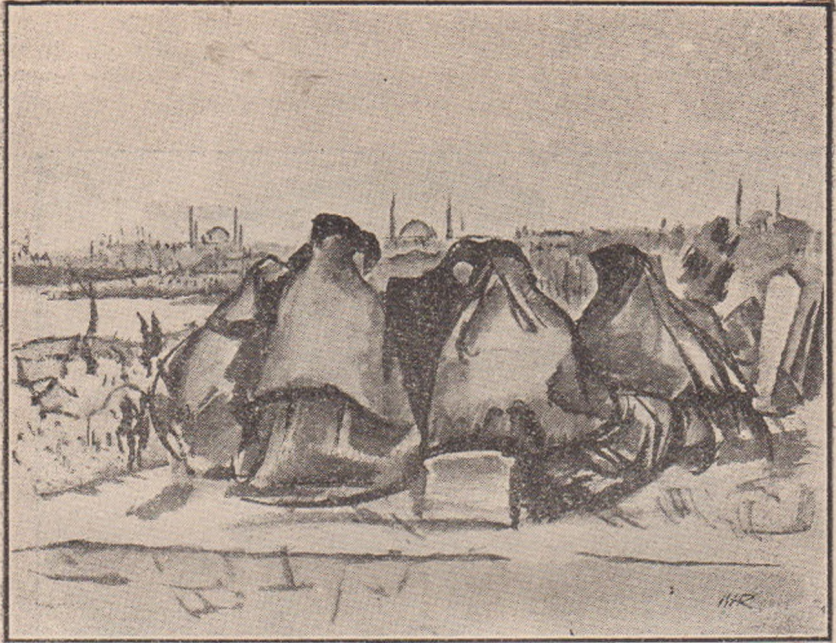
Desigur că Salonul de toamnă, te face mai întăiu curios. Și cu sfiata unui oriental îndepărtat, foarte dispus să fii fermecat de noutăți încîntătoare, te duci să-l vizitezi la „Grand Palais“.

De aia dată însă, rămii cam decepționat: Sensibilitatea trebuie să predominie toate calitățile unui bun artist. Prin ea se trezește simțul intim al naturii, fără de care orice operă de artă

Bediah (Turcoaică din Anatolia).

Picnic în cimitirul din Eyub.

Viața Românească

Scutari (Anatolia).

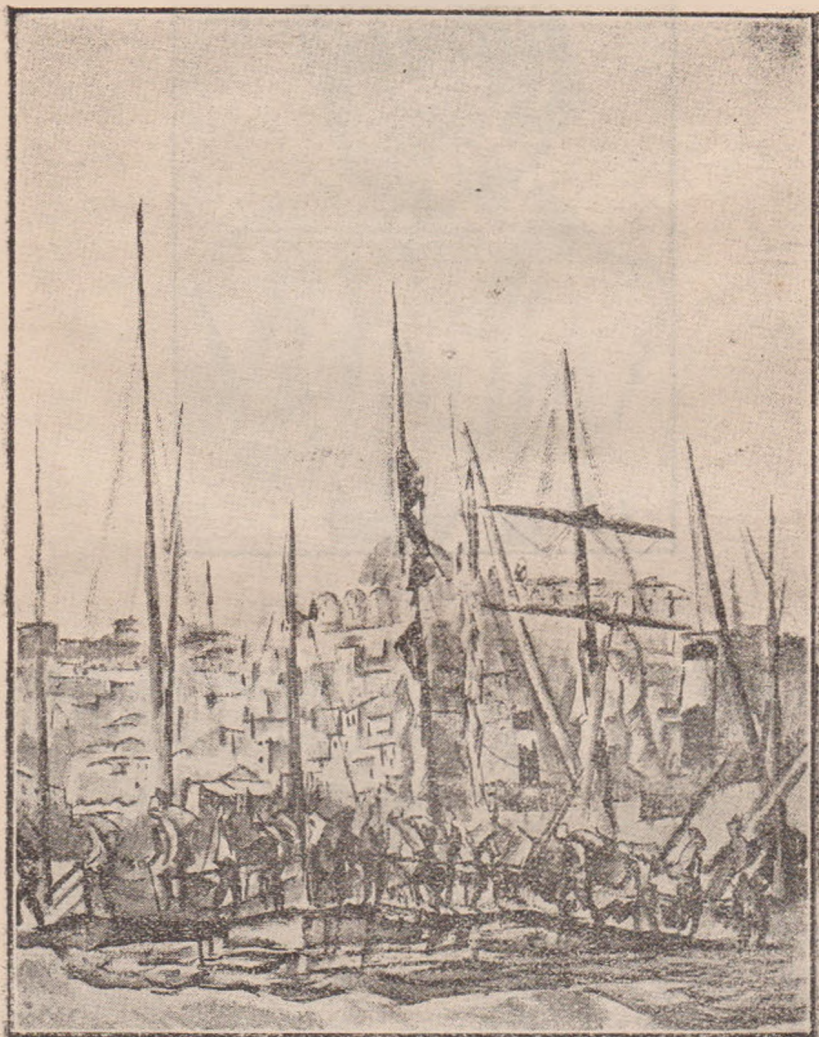
Cerchez

Turcoaice în Cimitirul Karagea Ahmed

«Viața Românească»

Caice cu cărbuni în Khassim-Paşa (Constantinopol).

«Viuşa Românească»

n'are viață. Ea trebuie să treacă îndată după darul de artă născut, și înaintea inteligenței, manifestată prin voință.

Dar aceasta din urmă predomină în toate.

Expoziția își dă impresia unei etalări de lucruri nesimțite. Voința, adică lucrul făcut cu o tendință anumită, ar putea fi o calitate numai atunci când celelalte sînt reprezentate cu prisosință; dar aici, acestea lipsesc cu desăvîrșire. Int-ligența fără sensibilitate consideră mai mult mijloacele, decît sentimentul.

Sărăcea de culori este aproape neurastenizantă. Cele șapte culori ale spectrului, scoase din tuburi și trîntite fără nici un ton intermediar, își produc o momentană durere de cap. O remarcabilă secetă de inspirație, redusă la cîteva interioare și naturi moarte, fără nici un orizont mai larg, complectate cu enigmatice cubisme și nebunii neînțelese de bieții vizitatori. Rezultatul? Eși din expoziție obosit și îndispus.

Putem remarca în parte cîțiva artiști.

Astfel: Matisse, renumitul modernist, expune vre-o șase pînze înfățișînd niște femei goale, suave și „șecession“, în mijlocul unor grădini torturate de lumini imaginare.

O serie de peisagiști ca d-nii Paviot, Forugrod, Victor Chouet- ton urmînd pe Claude Monet.

D. Jules Flandrin, înfățișînd un tînăr elegant cu „melon“ pe Champs Elysées, ar produce concupiscenta unui croitor pentru o firmă „la cavalerul și.“

D. Cameron, un foarte bun „plein-airist“, ne înfățișează biserica Notre Dame în mijlocul veșnicei ceți de pe Sena, dîndu-i un aer mistic și măstos în acelaș timp.

D. Friesz, într'un tablou alegoric reprezentînd pe o singură pînză pe Kaiser, catedrala dela Reims, turnul Eiffel, Poincaré, toată armata germană și aliată suprapuse: un adevărat haos care produce întâiu mirare, apoi își dă de lucru să-i poți dezlega înțelesul spre bucuria copiilor vizitatorilor amatori de rebusuri.

Poetul Klingsor expune cîteva naturi moarte.

Levy Dhrumer într'un triptic reprezintă foarte esoteric o- peralui Beethoven.

Cît despre pleiada de cubiști și transformiști nu putem spune decît că ne chinuște mintea cu dezlegarea numeroaselor enigme ce vreau să reprezinte.

Putem vedea și un nud de d. Pallady care atenuiază prin tonuri sumbre un panou întreg de culori care țipă.

Salonul sculpturii are o serie de Rodin, care se simte cam străin în mijlocul unor acolți neînțelegători.

În general, tendința sculpturală este spre sculptura asiobabiloniană și egipteană din epocile cele mai primitive, greu accesibile nouă! D-șoara Anna Baas expune niște dansatoare și di- verse nimfe reprezentînd victoria, de o factură elegantă și artistică. Artistul Wasley, mort în războiu, are o serie de lucrări de o vi- goare remarcabilă.

Expoziția de oale și mici lucruri artistice are o serie de o-

pere ale cunoscutului ceramist Metthey, găsind multe modele de decoruri și forme nouă.

Secția imprimeriei și a edițiilor de lux prezintă un mare interes artistic, ajungind aproape vestitele imprimerii nemțești de la Leipzig.

Sticlăria și mobilele, de un stil și gust sub banal și cam de hotel, își etalează vitrinele în parterul palatului.

Expoziția toamnei acesteia cuprinde în majoritate operele artiștilor mobilizați și morților în războiu. Poate de aceea e inferioară față de altele.

Nu-i tocmai nimerit să se amestece arta și meritul militar prea mult, căci patriotismul amestecat în toate, nu se potrivește totdeauna.

În muzeul Luxemburg, artiștii americani expun o serie de tablouri și sculpturi. Alături de pinzele școlii americane, — proprietatea muzeului Luxemburg, — se expune și toată producția artistică actuală de peste ocean. Expoziția e patronată de guvernul american ca un răspuns la faptul că, în tot timpul războiului, pinzele muzeului Luxemburg au colindat America, propagând geniul artei moderne franceze, în lumea nouă.

O expoziție americană? Dă de gândit... Acești „homines novi” prin firea lor nu s’au prea arătat prietini ai artei, afară de rare excepțiuni. Totuși cînd intri în saloanele expoziției, în loc de extravagantele unei arte „americane”, te găsești în fața unor lucrări de cea mai serioasă speță și pline de cinstea necesară unui artist: toate s născute prin natură și cu ajutorul ei. Spontanitate, viață, simplitate, sînt caracteristicile acestei școli, așa zisă americană, urmînd tradiția marelui Whystler.

Fără a fi simple reproduceri fotografice ale naturii, ele nu se conduc nici după excentricitatea școlilor ultra-moderne, al căror efect funest îl dovedesc alte manifestări artistice, oficiale și neoficiale, — nici după banalitatea clasică. Găsim la ei impresionisți și expresionisți de toată forța.

Cîteva cunoscute pinze de Whystler, Sorgent Barth, Tanner, artiști vestiți, a căror lucrări sînt cunoscute în întreaga lume prin numeroase reproduceri. Pinzele, în mare parte sînt proprietatea Muzeului Luxemburg.

Apoi o sumedenie de artiști în viață și tineri elevi ai școlilor europene, care prezintă pinzele și sculpturile lor. Excelează în special genul peisajului de iarnă, în care d-nii Kedfield, „Canal en hiver”, și John Carlson, cu o pădure spre sară, iarna, — „Silence du bois”, ne farmecă prin simplitatea tratării și intensitatea efectului.

D. Brooks, portretist, în puține culori ne reprezintă pe belicosul poet D’Annunzio, într’un stil cizelat.

Ca compositor, d. Carlsen într’un tablou de nori pune un Crist nebulos, într’o lumină misterioasă; tabloul reprezintă credința. Totul îți dă de gândit și te farmecă.

D. Melchers cu „Le bosquet” ne înfățișează într’o lumină

caldă de vară un grup familiar de un realism și o colorație remarcabilă.

D. Eric Hudson: „Le vent du nord-vest“, — mișcare multă, culoare puternică și simpatică.

Genul prea dulceag are, și el, cîțiva reprezentanți care se pierd în mijlocul lucrărilor bune. Sînt și *pointiliști* și impresionisti, ca d-nii: Dewey, Kelly, Lie, — toți cu calități de culoare, desemn, și nu atît de enigmatici ca cei dela Salonul de Toamnă.

În general impresia ce ți-o lasă este aceea ce o poate lăsa o artă într'adevăr sănătoasă și lipsită de artificii. Oameni noi.. dar artă cinstită, fără a fi gospodărească!

Paul N. Verona

CRONICA INTERNĂ

Generalități

Războiul pare menit să grăbească „căderea neamurilor și ridicarea noroadelor.“

Războiul a adunat la un loc, în tranșee, milioane de lucrători, muncitori din fabrici și muncitori ai pământului.

Lucrătorii din fabrici aveau sentimentul solidarității încă din vremea păcii, prin munca lor colectivă în uzine. Dar acest sentiment de clasă, în care teoreticienii socialiști vedeau un factor determinant al viitoarei transformări sociale, nici nu se poate compara cu procesul de solidarizare datorit muncii, suferinții și primejdiei comune din tranșee.

Dacă însă pentru proletariatul industrial războiul a fost o cauză de mai puternică și întinsă solidarizare, pentru muncitorul agricol, izolat și individualist în timp de pace, el a fost întâiul și hotărâtorul organizator al solidarității de clasă.

Războiul a arătat milioanele de muncitori de sub drapel însemnătatea lor covârșitoare în hotărârea soartei patriei. Ei au rămas convinși că totul li se datorește lor.

Războiul a adus, în masele mari ale poporului, un adaos de înțelegere și de știință, așadar o creștere a conștiinței, prin tehnica cu care s'au deprins soldații, prin migrațiile de-alungul țării proprii și a altor țări, prin cunoașterea altor popoare și-a altor civilizații ca prizonieri, prin întâlnirea cu conașionalii din alte unghiuri ale țării, etc..

Războiul, scoțind la iveală lipsurile claselor stăpînitoare,— lipsuri care au pricinuit întotdeauna suferințele mulțimii de pe front și mulțimii din dosul frontului,— a făcut să scadă prestigiul acestor clase, prestigiu indefinisabil și aproape mistic, pe care s'a întemeiat întotdeauna domnia minorității asupra marelui majorității.

Războiul, în cursul căruia cei de sus s'au rinduit pe ei și pe ai lor în diverse și savante moduri, la adăpost și la traiu bun, a exasperat sentimentul de justiție și sentimentul de indignare.

Războiul, care a sărăcit omenirea, a sărăcit mai repede pe acei care nu aveau mult de pierdut, pe cei nevoiași, pe cei mulți și le-a îndirjit sentimentul de clasă, dorința de a răsturna, de a

schimba, de a preface, — de a da lumii o alcătuire prielnică lor. Inconștiența și inerția celor mulți a început să se imprăștie ca ceața.

Această trezire este un bun cîștigat de omenire. Pentru că nemulțumirea este veșnica pirghie a progresului și pentru că mai multă conștiință este făclia care luminează drumul progresului.

Dar trezirea aceasta deodată, pricinuită și ajutată de mizerii așa de nemăsurate, de nedreptăți adesea așa de strigătoare, în împrejurări așa de fără exemplu de anormale, cînd întreaga lume a consumat, într-un măcel universal, toate energiile ei fizice și intelectuale și tot produsul acelor energii, acumulat de veacuri, — trezirea aceasta subită, în asemenea condiții, poate să producă fenomene inutile sau de prisos, nu îndestul de cugetate, neadaptate la scopurile și idealurile legitime ale omenirii. Dinamita este un element prețios cînd înlătură stînci care lungesc și îngreuează drumul, dar este o născocire diabolică, atunci cînd suprimă vieți și creații, pe care le-a săvîrșit cu greutate genul omenesc.

*

Dacă mărginim acuma cîmpul de observație la țara noastră, vedem că toate aceste urmări ale războiului s'au produs și la noi.

Proletariatul stă dirz și solidar organizat, și își strigă pretențiile cu zgomot. Partidul socialist din România, așa de neînsemnat înainte de războiu, este o forță cu care trebuie să conteze și cu care, vrînd-nevrînd, contează toate celelalte organizații politice din țară și orice guvern.

Partidul socialist român, sigur pe doctrina lui, sigur pe dreptatea revendicărilor sale, își caută în aceste momente orientarea practică, definitivă directivă în politica națională și internațională. Nu este rolul nostru să dăm sfaturi și îndemnuri. În calitatea noastră de cronicari, noi sintem ținuți să luăm act de fapte, să le comentăm și să le judecăm. Deocamdată datoria fiecărui om, care nu face parte din partidul socialist român, este să aștepte faptele. Faptele vor decurge din hotărîrile Congresului socialist anunțat.

Țărănimea trezită de războiu, cu conștiința crescută, vrea cu tot dinadinsul mai-binele. Până acuma se pare că nu știe cu exactitate ce vrea și nu știe, cu alt mai puțin, cum, pe ce cale și prin ce mijloace să realizeze acel mai-bine. Țărănimea noastră a fost ținută în așa stare de supunere și de incultură, în așa grad de inconștiență, și atât de departe de toate formele de cultură și civilizație cîte s'au introdus în țările române de cîteva veacuri încoace, încît trecerea ei dela somn la trezie este însoțită de toate fenomenele legate de o tranziție atât de bruscă.

Țărănimea română în trezirea ei, — în revolta ei și în dorința ei de schimbare, — nu poate încă alege bine pe dușman de prietin, pe cei de bună credință de cei care vor s'o înțele pe demogații de demagogi. Țărănimea poate încă servi ca punct de sprijin al celor care voesc să-i împiedice trezirea, tocmai cu ajutorul ei

Problema cea mai însemnată într-un stat de țărani ca al nostru (cu atât mai de țărani cu cât foastele provincii subjugate ne-au adus o populație și mai țărănească, orașele fiind locuite în majoritate de cetățeni de altă limbă), — problema capitală a unui astfel de stat este desigur problema reformelor pentru țărănime. Clasele conducătoare, încă din vremea războiului au tras câteva concluzii, fatale și forțate, din împrejurările războiului și au acordat, au *octroi*at două reforme, cea electorală și cea agrară. De cea dintâiu rămâne să se folosească, după gradul ei de conștiință, țărănimea. Votul universal nu mai are nevoie decît să fie apărut împotriva „păsărilor de noapte”. Căci asemenea păsări există. Sînt mulți care regretă vremurile bune, cumiși și patriarhale de altădată. Și nu pușini dintre acei care au consimțit să facă sau să se facă acest cadou țărănimii, stau acum încrămășiți în fața dezlănțuirii ireverențioase populare, cu sentimentul vrăjitorului care nu poate astîmpăra duhurile evocate de el însuși.

Cu reforma agrară lucrul este mai complicat. Aici încă nu este nimic definitiv. Dealtmîntrelea, în asemenea materie, definitivul nu se realizează niciodată.

Reforma agrară trebuie votată, trebuie mai ales înfăptuită. Problemă grea.

În aceste momente, în nebuloasa noastră politică, încep oarecare diferențieri și condensări. În fața revendicărilor oarecum incoherente ale țărănimii, reprezentate cam adecvat din cauza grabei, a unei insuficiente experiențe, a noutății lucrului și, poate, și a unor motive de un alt ordin, se ridică, căpătînd coeziune, tinzînd la forme definite și solidarizîndu-se, interesele contrare, „oligarhice” cum se zice, partidele vechi și nouă care reprezintă interesele claselor fericite dela Decebal pînă azi, dar care în principii și în expunere de motive pleacă, firește, totdeauna dela interesele țărănimii, sprijinindu-se adesea chiar pe această țărănime.

Momentul este, în adevăr, suprem: Vom avea o țărănime organizată și conștientă, care să-și spună cuvîntul său în trebile Romîniei Mari cu toată greutatea pe care i-o dă numărul și importanța ei în pace și războiu, — ori valul năzuințelor țărănești, înălțat o clipă spre zenit, va cădea din nou în eterna și nemîșcata mare ?

V. R.

CRONICA MEDICALA

Războiul ne-a adus și în materie sanitară multe nenorociri. S'a introdus Tifos recurent și Tifos exantematic, aproape cu totul necunoscute în țară înainte de 1914. Aceste două epidemii au făcut cele mai multe jertfe dela 1914 încoace.

Variola, dispărută de decenii, a revenit cu furie și ne dă și acum mult de lucru. Sifilisul a devenit o epidemie curentă, ca Rugeola și Scarlatina. Iar pe deasupra tuturor, oboselile, privațiunile de tot felul și foamea au dat biciu Tuberculozei.

Față de toate acestea și de amenințările cu importarea Ciurmei, organizarea sanitară a slăbit foarte mult.

Un număr foarte mare de medici au căzut victimă datoriei, astfel că numărul vacanțelor în corpul sanitar este neobișnuit de mare, mai cu samă după unirea cu părțile Românești din imperiile vecine, care ne-au luat și ele un număr însemnat de medici.

Spitalele, infirmeriile, laboratoriile, fie din cauza ocupației străine, fie din cauza supraactivității, fie din cauza lipsei de fonduri, sînt în stare excesiv de rea: clădirile ruinate, instalațiile, mobilierul și înzestrările uzate la extrem. Toate instalațiile pentru prevenirea importului bolilor exotice (spitalul de izolare, laboratorul și instalația sanitară din port, cu etuve, cu aparat Cloyton pentru sulfurizare, dela Constanța, baracile, laboratorul și instalațiile dela Sulina și Galați) s'au distrus complet, sau sînt puțin utilizabile. Scumpetea, greutatea transporturilor, scăderea valutei, îngreuiază excesiv de mult importul din străinătate al tuturor medicamentelor, pansamentelor, instrumentelor și aparatelor necesare, și care nu se fabrică de loc în țară.

Scumpirea alimentelor, lemnului, transporturilor, materialelor de reparație și a mîinii de lucru, ridică costul întreținerii spitalelor la sume fabuloase.

Urcarea salariilor personalului, deși destul de însemnată, nu poate merge mîna în mîna cu creșterea excesivă și zilnică a întreținerii; în special cheltuelile de transport, fixate în timpuri de pace, nu corespund deloc cheltuelilor reale actuale.

Pe lingă toate aceste neajunsuri, continuelle mobilizări lasă adesea populația civilă din regiuni întregi fără medici, neîn-

du-se, — din considerații de războiu, — întotdeauna s-au reclamate autorităților civile și de epidemiile care bintuie.

Desigur fără mult zgomot și vorbire se lucrează la înlăturarea neajunsurilor și combaterea relelor.

S'a importat un stoc de medicamente pentru instituțiile statului. Se repară spitalele și celelalte clădiri și instalații sanitare. Se combate Tifosul exantematic Variola, Sifilisul și Tuberculoza, dar cu atîta greutate, cu atîta chin, cu atîtea sforțări și trudă se obține cîte un mic avîntagiu în luptă, încît toată lumea este în căutarea de noi metode pentru a reface organizarea sanitară, a îmbunătăți condițiile de combatere și a relelor rămășițe ale războiului și a neajunsurilor încă dinainte de războiu.

În chestiunea mării numărului medicilor, în special pentru populațiunea rurală s'au propus două soluțiuni. Prima soluțiune: crearea, anume pentru sate, a unei noi varietăți de medici. fără studii secundare complete și fără studii tehnice medicale universitare complete, ceva asemănător cu felcerii din Rusia: mai mult decît un agent sanitar actual și mult mai puțin decît un medic actual. A doua soluție ar fi o nouă organizare a facultăților noastre de Medicină în așa fel, încît studiile să nu se prelungească ca acum, la 6-7 și 8 ani, ci să fie mai concentrate, mai sistematice, cum sînt în Occident, unde după studii de 5 ani se poate obține, în majoritatea cazurilor, diploma de medic. Din aceste două soluțiuni, să le zicem una orientală și alta occidentală, pare că hotărîrea este luată în sensul celei occidentale. Dar și modalitatea realizării nu este fixată și începutul realizării întruze.

În chestiunea mijloacelor materiale necesare pentru serviciul sănătății publice se discută mai puțin. Într'adevăr trebuie ceru e contribuabililor sume mari și nu este deloc în interesul popularității nici a vechilor nici a noilor partide și nici a oamenilor „vechi” ori „noi” — politici — de a ridica chestiunea birurilor sub orice formă, sau reducerea gratuității excesive și abuzive în căutarea medicală.

Institutele de caritate publică din București (Eforia Spitalelor Civile, Epitropia Brancovenească), Iași și alte orașe din Moldova (Sf. Spiridon), prin gratuitatea excesivă și fără nici un discernămint, au încurajat același sistem și la toate celelalte instituțiuni; mai mult, ele au uzurat statului și comunelor posibilitatea de a se sustrage de la îndatorirea ce aveau de a institui, în centrele acestea mari de aglomerare și de viciu, spitale — obligatorii în orice stat civilizată, pentru izolarea bolnavilor infecțioși și a sifiliticilor. Decretarea izolării obligatorii a infecțioșilor, a prostituatelor, fără instalațiuni bune și permanente în acest scop ci numai cu improviatațiuni temporale, bazate pe caritatea publică, este cu mult mai puțin utilă, decît cu acestea. Grija maternității, dar fără număr suficient de maternități, bine instalate pentru lucrătoare, și fără crescătorii și alte instituțiuni pentru copii mici, s'a manifestat la noi îndeajuns. Ar fi timpul să se treacă la fapte.

Primăriile democratice din București, Iași, Galați și alte centre mari, ar trebui să-și dea sama, că sînt datoare a construi spitale de izolare pentru infecțioși, pentru prostituate, pentru sifilici, maternități, crescătorii pentru copii, procurare de lapte bun pentru aceștia, etc.

Dar toate acestea necesită bani, impozite, sau plată, cel puțin dela acei care pot plăti măcar o parte din ceace se cheamă pentru ei.

Prin decrete-legi s'a căutat să se aducă oarecare schimbări în bine a organizării sanitare. Centralismul excesiv bucureștean s'a schimbat. S'au făcut regiuni sanitare (7) dindu-se depline puteri inspectorilor generali șefi de regiune de a conduce serviciile sanitare locale. Până acum s'au instalat și funcționează 5 din aceste regiuni cu dificultăți inerente instalării, începutului, fără buget aparte, și în luptă cu birocrația cancelariei centrale bucureșteană, care vede că îi dispare puterea și prestigiul.

În chestia organizării generale a serviciului sanitar, se ridică din nou chestiunea înființării unui minister al sănătății publice. Ideia nu este nouă și s'a ridicat și discutat de mai multe ori și de mult timp.

Argumentele formulate împotriva înființării ministerului sănătății publice sînt: 1) un ministru al sănătății publice n'ar avea în mod obligatoriu capacitatea tehnică; 2) într'un regim democratic și reprezentativ, el este prizonier într'o anumită măsură a considerațiilor electorale și politice și al intereselor particulare ale unui grup. Argumentele acestea sînt foarte juste, dar aplicabile în aceiași măsură persoanei directorului, cit și persoanei ministrului, nu instituției: poate să fie un director capabil și unul incapabil, cu pregătire bună tehnică sau rea, prizonier sau nu al considerațiilor electorale și politice, cum în aceleași condițiuni poate fi sau nu fi ministrul. Înstituirea ministerului sănătății publice ar avea însă avantajul că interesele sanitare ar fi direct și deantregul reprezentate permanent și în special în Consiliul de miniștri și în parlament. Ele ar căpăta prin aceasta o autoritate mai mare în public, hotăririle s'ar lua mai repede, realizările s'ar face mai exact, mai bine și în spirit mai larg. Pe lângă acestea un minister al sănătății publice, bine organizat și descentralizat, ar avea marele avantaj a coordona acțiunea serviciilor sanitare, dela asigurările muncitorești și dela căile ferate cu cele dela actuala Direcție Sanitară și cu toate instituțiile și societățile cuscopuri sanitare.

Dr. Cazacu

CRONICA FEMINISTA

— In zigzag —

Femeile au căpătat drepturi depline în mai multe țări europene și în câteva din celelalte continente. Rezolvarea problemei feministe în România este numai o chestiune de timp. Toate reformele noastre progresiste de o sută de ani încoace sînt datorite presiunii europene. Cînd egalizarea femeii va fi un fapt general în Apus, atunci ni se va impune și nouă în chip fatal și mecanic.

Așadar, propaganda feministă în România nu are rolul de a determina reforma, ci numai de a o grăbi și, mai cu seamă, de a pregăti condițiile și spiritele, pentruca atunci cînd se va introduce, ea să-și dea mai ușor și mai repede roadele binefăcătoare pentru societatea romîă.

Rezistența la revendicările feministe este o naivitate în România. Cum am introdus la jumătatea secolului trecut constituționalismul european, deși România era așa de nepregătită pentru acea schimbare radicală, — tot așa vom acorda și acuma egalitatea femeilor, oricît femeia romîă ar fi de „nepregătită“. Nu sînt vremurile subt om...

De altmintrelea, cei care vorbesc de nepregătirea femeii romîne, uită de nepregătirea bărbatului romîn. Ce clasă a fost „pregătită“ la noi pentru politică, atunci cînd s'au introdus formele nouă politice din Apus? Dar ce clasă este „pregătită“ chiar astăzi pentru acele forme și pentru formele introduse mai încoace?

Iar în privința clasei țărănești — „nepregătirea“ ei a fost subiectul de predilecție al tuturor vrăjmașilor votului universal — și votul universal s'a realizat, subt îmboldul nevoilor și a presiunii europene.

„Nepregătirea“ politică a femeii ia în capul antifeministilor un caracter specific și etern, datorit felului de viață al femeii, „cu totul deosebit“ de al bărbatului. Ocupațiile ei așa de îndepărtate de lucrul social, ar face-o, cu alte cuvinte, neapță pentru politică.

Argumentul acesta poartă pecetea mediilor de salon, de simdrosie, de mahala. Căci marea majoritate a femeilor, — lucrătorele, țărancele, funcționarele etc., — duc o viață la fel cu bărbatul, muncesc ca și el, în fabrici, pe ogoare, în biurouri, în școli, unde li se cere aceiași pricepere, aceiași răspundere.

Noi cei dela oraș, cu imagina *femeii* pe care o întîlnim la promenadă și la vizite, uităm cine este femeia-99% din lume.

Un argument — de un ordin și mai inferior dacă se poate, un argument rușinos prin năfngia lui și comic prin simplitatea de minte ce presupune, — e acela că prin exercitarea drepturilor politice, femeia își va neglija gospodăria, copiii și cîrpiul len-

jurilor scumpului ei stăpîn. Cu alte cuvinte, munca din fabrică, munca de pe ogor, orele de clasă ale învățătoarei, institutoarei și profesoarei, orele de birou ale telegrafistei, ale dactilografei, ale... ale tuturor femeilor care muncesc afară de casă, — nu le scot din gospodărie. Dar votul, odată la cîțiva ani, le va îndepărta de bucătărie, de copii, de ciuperca pe care țirîc ciorapii! Și, în privința femeii de lux, a femeii burgheze și aristocrate, vizitele, five-o'clockurile, balurile, jo-ul de cărți... nu le scot din gospodărie, dar votul, la cîțiva ani odată, va distruge Familia, cu literă mare!

E o concepție de agent electoral, aceasta. Numai un agent electoral dă politiciii tot timpul său. Și încă! Chiar agentul electoral își dă tot timpul „politicii“ numai în vreme de alegeri. Așacă femeia, care ar fi agent electoral, nici ea nu și-ar părăsi „gospodăria“ pentru politică, decît numai cîteva luni odată la cîțiva ani! „Gospodărisimul“ acesta, gineceul, n'a existat niciodată, decît în unele clase, ca de pildă la mica burghezie de altădată.

Bine-bine! Dar femeia este inferioară bărbatului!

— O fi! Dar stiloul de cafeenea și politicianul comun e inferior țaranului: dar d-ta ești inferior lui Gheorghe Panu; dar atîția bărbați sînt inferiori atîtor femei; dar... Dar atunci ce criteriu să prezideze la acordarea și exercitarea drepturilor politice? Un concurs de inteligență? De știință?

Și pentru ce „femeia este inferioară bărbatului“? Se poate dovedi că e inferioară în unele privinți, cum se poate dovedi că e superioară în altele. Și atunci, pentru ce ea e inferioară?

9 Dar oare în organizarea societății, bărbații pleacă de la concepția inferiorității femeii, dela concepția că e o ființă umană minoră? Atunci pentru ce femeia e tot atît de responsabilă în justiție, și în special în justiția criminală? Dacă e inferioară bărbatului, minoră, ai dreptul s'o încarci cu tot atîta răspundere cași pe bărbat?

Și dacă femeia e inferioară, pentru ce programele școlare îi cer tot atîta cit și bărbatului?

Acolo unde nu vorbește interesul clasei bărbătești, femeia e tratată ca egală. Și mai ales acolo unde tratarea egală a femeii e la favoarea clasei bărbătești. Acolo unde această egalitate nu-i mai convine, femeia devine inferioară.

Dar lumea merge înainte. La început, în preistorie, cine nu era aristocrat, nu avea suflet și nu beneficia de o viață viitoare. În conciliul dela Trento, un progres: numai femeia nu avea suflet. Asta ca... psihologie.

În politică, au fost adoptați printre oameni mai întîiu burghezii, apoi lucrătorii și țaranii. La noi, țărăni au fost adoptați abia eri.

A venit, insfirșit, și rîndul femeilor să li se acorde drepturi — și urmă, cași în privința acordării de suflet...

C. Vraja

CRONICA TEATRALA

In marginea scenei

— MARCHIZUL DE PRIOLA —

Un pădurar e însurat cu o femeie frumoasă. Intr'o zi, femeia născu un copil drăgălaș, care semăna la chip cu marchizul elegant, bogat și fericit, stăpîn al domeniilor din apropiere. Cam tot atunci, pădurarul își curmă zilele.

Douăzeci de ani mai tirziu.

Marchizul apare într'un salon din Paris, însoțit de un tânăr, în urma căruia femeile întorc ochii lung, privind dornic profilul fin, obrazul palid. Marchizul lămurește că e un copil de țaran, pe care l-a crescut el, așa... dintr'un capriciu, ca să se zică și despre el că a făcut o faptă bună, acum, cînd toată lumea îl învinuiește că a făcut numai fapte rele. Tânărul a învățat medicina în străinătate, fără să știe protectorul său. Iar marchizul, readucîndu-l în Franța, vrea să-i facă educația, să croiască din el un tip perfect, un om înarînat contra vieții.

Ii dă sfaturi cam așa :

— Infrînează-ți sentimentele mari. Caută însă senzațiile. Pe femeii, nu le iubi niciodată. Inșeală-le. Ele te vor iubi cuatît mai mult. Trăește singur. Sau, mai bine zis, trăește între prietini, amante și dușmani... Dar nu-ți face o familie. Numai așa, dragul meu, vei avea o fericire relativă, singura posibilă pe acest pămînt...

Tînărul, fiul pădurarului care s'a ucis acum douăzeci de ani, e un temperament romantic. El înțelege viața altfel : într'o căsuță liniștită, la țară, lingă o femeie adorată... De aici conflictul. În urma unei explicații violente, tînărul află că e fiul protectorului său. Deaceia pădurarul simplu și cum-se-cade și-a sburat creerii într'un tufiș ascuns...

Cînd marchizul, istovit de viața pe care a dus-o, are un atac de paralizie, care-l orbește, dar îl lasă încă în viață, — tînărul doctor făgăduiește să îngrijească de tatăl său, de omul care n'are nici o familie, tocmai acum, cînd ar avea nevoie de un cămin.

...Sintem în plină melodramă, nu-i așa?

Acum patru sute de ani, marchizul purta cisme cu pinteni, pălărie cu margini late și spadă ascuțită. Fiul său natural purta pantaloni întinși pe pulpă. Iar pădurarul era un umil și supus țărăn depe domeniul marchizului.

Azi, Marchizul de Priola și tinărul Pierre Moraine poartă fracul englezesc cu o eleganță neîntrecută. Castelul dispare. Acțiunea se petrece în mediul cel mai parizian. Iar de pădurar și de nevasta sa aflăm numai din convorbirile eroilor. Așa se explică cum acest subiect melodramatic capătă înfățișarea unui subiect realist.

Și totuși, nu-i de-ajuns.

Lavedan împletește în jurul acestui conflict firul subțire al altor subiecte. Întăiul: Priola cucerește pe d-na de Valleroy, care în clipa când se dă întreașă, e refuzată de capriciosul marchiz... Dece? Pentrucă Priola e blazat. Pentrucă — după cum spune singur — a cunoscut senzațiile brutale deatîtea ori, încît acum se mulțumește cu mai puțin: cu lupta dintre femei și bărbat, până în clipa când femeia cade. Și, mai ales, pentrucă femeia se oferă prea repede. Priola ar vrea să întîmpine piedici, împotriviri, greutăți, pe care să le înfrîngă. În locul lor însă, dă de o femeie robită, supusă, căzută înainte de a fi dorită. Deplina posesiune a unui obiect sau a unei ființe, îi nimicește dorința de-a avea aceea ființă sau obiect. Iar iubirea, în ultimă analiză, e continua dorință de a poseda.

Al doilea subiect secundar din „*Marchizul de Priola*“: Priola a fost căsătorit — așa... din capriciu, cum spune tot el — și face planul să-și recucerească soția. Cu atît mai ușor cu cît foasta lui nevastă îl iubește pătimaș. Iar bătrînul Lechêne, actualul ei bărbat, o iubește în taină, fără să îndrăznească să-i treacă pragul odăii. Și aici, am luncat iarăși pe terenul melodramei. Totuși, e de reținut un adevăr psihologic: între Lechêne, un om cinstit și bun, și între Priola, un om perfid și rău, femeia iubește pe cel din urmă. Fiindcă, după cum spunea Anatole France, vorbind de Dumas-fiul, iubirea nu se dă ca recompensă pentrucă ești bun sau pentrucă iubești...

Insfirșit, al treilea subiect secundar, care ocupă actul al treilea aproape în întregime: Priola cucerește pe soția medicului său, fără să știe că, în același timp, foasta lui nevastă asultă, din odaia vecină, întreașa scenă. Aci, Priola se arată un retor admirabil, cu o putere de convingere rară, cu o inteligență ascuțită.

Niciunul din aceste patru subiecte secundare și nici conflictul principal, dintre Priola și fiul său, Pierre Moraine, nu capătă înălțătate. Ele se împletesc, se întretac, în jurul lui Priola. Lavedan a scris o piesă, cașicum ar fi scris un roman dialogat. Și — ciudat! — fără unitate de acțiune, piesa aceasta ține încordată atenția spectatorului. Dece? Fiindcă e o singură figură, un ax central în jurul căruia se învîrtesc acțiunile: Priola.

Pentru reliefarea acestei figuri, Lavedan a întrebunțat toată arta. Și a reușit, aproape pe deplin.

Evoluțiunea sufletească a lui Priola e din cele mai interesante. El face parte din acea clasă de indivizi aleși, care s'au creat, sint *causa sui*, s'au modelat așa cum au voit. În înfățișarea lor actuală, n'a rămas nimic din alcătuirea lor primitivă.

Venit în lume cu germenii sentimentelor mari, Priola era gata să iubească, să urască, să pizmuiască, la fel cu oricare dintre muritorii de rind. Cu un spirit critic ascuțit, el a simțit însă dela început că lumea aceasta e prea burgheză pentru înțelegerea sentimentelor mari. S'a hotărât atunci, să se schimbe. A început să poarte masca nepăsării, a scepticismului, a cinismului chior. La început, mai greu. Pe urmă s'a deprins. Această atitudine imprunțată, a devenit o a doua natură. El a devenit un om perfect- așa de perfect, încît după cum spune Lemaitre, „e bun de palmuit... e imposibil să existe...” Stăpin pe el însuși, acum își bate joc de toate sentimentele frumoase, pe care le-a avut în copilărie. E un epicurean, care czută pretutindeni „fericirea relativă”, convîns că alta nu există. Are un dispreț nemărginit pentru toată alcătuirea vieții, pentru toate instituțiile ei.

În ultima clipă a vieții sale, cînd își vede sfîrșitul aproape, Priola rămîne același. Un Petronius modern, dar un Petronius care sfîrșește mai puțin elegant decît eroul lui Senkiewicz.

...Asistînd la drama lui Priola, m'am gîndit la Oscar Wilde. E aceeași existență strălucită, sub o mască admirabilă. E aceeași filozofie sceptică, pe care o putem reduce la această formulă cuprinzătoare: fericirea constă în nimicirea oricărei vieți sufletești și în intensificarea vieții fizice... E același ironie, față de tot ce e bun, în înțelesul burghez al cuvîntului. E același dispreț, față de femei. E același goană după paradoxe. E același retorică, cam efimă, dar care sfîrșește prin a convinge. Și mai ales, e același sfîrșit dureros, același răsturnare tristă, dep_e un pedestal înalt.

S'ar părea că natura se răzbună. Ea nu vrea să adărită asemenea temperamente superioare, care o stăpînesc și o iuzîng. Ea nu vrea să fie niciodată învinsă. Cei care, ca Petronius, Oscar Wilde și Priola, au învins-o, ridicîndu-se deasupra ei, sfîrșesc într'un chip tragic.

Fiindcă după dreptul cuvînt al nu știu cărui gînditor modern - e o lege a echilibrului, care face ca orice mare fericire să fie plătită printr'o exactă nenorocire...

București.

Andrei Braniște

Scrisori din Ardeal

Ianuarie-Februarie

Răscolesc prin cărțile bibliotecii mele risipite și nu mai aflu nici un volum din colecția completă a „Vieții Românești”. Scrisesem și eu, pe vremuri, două-trei articole de corespondență, cu iscălitura Al. Ardeleanu, și o schiță.

Intr'o scrisoare din Ardeal—dacă îmi aduc bine aminte—pomeneam de o liturghie solemnă oficiată cu ocazia onomasticei lui Franz-Josef. Subliniasem atunci cuvintele ecteniei, în care preuții se rugau: „pentru ertarea păcatelor lui“...

Iată, după atîția ani de îngenunchere și jerife supra-omeneste, a sosit clipa să rostim cu sufletul împăcat, ca buni creștini, la mormîntul celui din urmă Habsburg, care a avut imprudența de a snpraviețui tronului ce se prăbușea, trosnînd din toate încheieturile: „Dumnezeu să-l erte!“

Să-l erte Dumnezeu, și să-i erte pe toți, începînd cu cei mai distinși conducători și până la cel din urmă soldat, ce și-a vărsat singele sub steag străin! Să-l erte Dumnezeu pe toți aceia, care credeau—ori simulau a crede—că mîntuirea neamului românesc din Transilvania poate veni de aiurea decît dela noi înșine.

E lungă povestea—și vom așterne-o pe hirtie cu alt prilej. E greu să-ți ridici glasul în o vreme „cînd toți vorbesc, și nimeni nu ascultă“...

Să trecem l...

Din Ardeal?

Ce să-ți povestesc din Ardeal, dragă cetitor, cînd granițele măestrite s'au prăbușit, din îndurarea lui Dumnezeu, prin voința noastră și prin vitejia fără seamăn a soldatului român?

Trăim doar în aceeași țară, pentru înfăptuirea căreia s'au vărsat oceane de lacrimi și fluvii de sînge. Nu mai sîntem pribegi în țara noastră strămoșască. Frații sînt acum împreună; atît de aproape...

Atît de aproape—și atît de departe!

Mai sînt încă atîtea poduri ce s'au prăbușit ; atîtea punți, ce nu s'au ridicat încă, pentruca să ne înțelegem *pe deplin*, pînă în adîncul sufletului, în care nu poți răsbate dintr'odată, oricît de mare ar fi fost dragostea, ce ne-a împins, cu împetuozitate majestoasă, într'o îmbrățișare ce va dăinui deapururi !

* * *

Trimetem din Ardeal : voe bună și sănătate. Din Ardealul nou, din Ardealul schîmbat la față.

Vechii, bunii Ardelen de odinioară s'au metamorfozat, de abia-i mai recunoști. Izvorul curat al idealismului s'a nămolit parcă, în vremea din urmă. Lumea își făcea digestia ca după un ospăț luculic ; iar ceice n'apucaseră la oa a cu carne, făceau pe Catonii, așteptînd cu nerăbdare să le vină riadul. Alții mai mode, și mai puțin lihniți—sînt și exemplare din această speță—stau la o parte, convingși fiind că toată goana aceloră este de prisos. România-Mare va avea destule slujbe, ca să dea de lucru tuturor fiilor ei dornici de muncă adevărată ; și va avea destule comori ca să răsplătească pe toți cei vrednici, în proporția muncii, și nu în aceia a îmbogățirii rezezi și cu orice mijloace...

Sărbările dela Cluj au electrizat lumăa, trezind-o din toropeală și ridicînd-o în alte sfere.

A fost o feerie.

Imaginile se succedază ca pe-o pînză de cinematograf ; dela o vreme parcă iau aripi și se ridică în slavă.

Reprezentanții științii și ai diplomației își dau mina pentru a ridica dela pămînt tinăra universitate din Cluj. Ingerul de pază al latinătății filfii cu mindrie din albele aripi, cînd Mamă Roma cea bătrînă ne transmite salutul, și cînd ambasadorul Spaniei spune—și cuvîntul lui are gravitatea de două ori milenară—: „Noi am asistat la leagănuț vostru. Traian este tot așa al noastră, ca și al vostru !”

Și toate sentimentele de mindrie și recunoștință s'au descărcat, cu o putere elementară, în fața Augustilor Saverani și a Altețelor Regale, prințul și princessa.

A urmat „Poemul unirii”, precedat de imnul regal și al tuturor tovarășilor de arme și civilizație, cu excepția unuia singur, care trebuia să lipsească, pentruca să se plinească Scriptura.

Ghiciți d-voastră, cetitori, care imn nu s'a cîntat cu acest prilej, cînd toți tovarășii noștri de arme, de simpatie, de suferințe și de glorie au fost întimpinați cu urale delirante !

Pe urmă, ca un simbol al unirii noastre pe veci s'eu perindat pe-rechi de săteni, cu dansurile lor naționale, în portul dela sate : Maramureșul, Crișana, Banatul (publicul a izbucnit în urale ce nu mai conțeneau : Trăiască Banatul !) și Ardealul.

Eșind din teatru, asistăm la o altă privescătoare din basme : retra-

gerea cu torțe. Prin ceața inserării, lumina lor de groază răzbătea ca un triumfal Memento. Treceam, tremurînd de emoție, pe urma acestor lumini plîlitoare, și luăm sama cum toate clădirile acestui centru unguresc, se clătinau din temelii, sub reflexul acestui incendiu, ca sub sguduirea unui cutremur de pămînt, în proporții catastrofale: *E par si muove!*

Defilarea armatei a fost coroana acestor zile de mare praznic național.

Niciodată n'am avut convingerea palpabilă a continuității noastre în Dacia, ca în clipa aceea.

Îi vedeam cum trec mindri, țepeni—ca un zid de fier, pus în mișcare de un invizibil resort—și coifurile de oțel, și baionetele de pe puști străluciau în soare, „ca un nimb de biruință“... Treceau dorobanții, vînătorii, artileria—și ulițele Clujului se cutremurau sub pasul lor îndesat.

De unde a răsărit atîta puhoiu de viteji înarmați până în dinți? Să fie trupele, ce-și apărau, cu cel din urmă gest de îndîrjire petecul din „triumghiul morții“? Să fie cei dintîi soldați romîni, cu care ne-am întîlnit în luna lui Decembrie 1918. după ce la Alba-Iulia Ardelenii ne spuseserăm cuvîntul hotărîtor?

Cu nepuință!

Acea erau pușini, și echipamentul lor purta urmele tuturor mizeriilor unei campanii vitejești, în care am fost trădați mișelește.

Priveam în urma lor, cu sufletul înălțat, așteptînd un răspuns la aceste întrebări, ce mă frămîntau.

Și atunci s'a făcut deodată lumină... o lumină dumnezeiească în sufletul meu.

Vedeam cascele de oțel și baionetele strălucind în soare. Vedeam șirul neîntreput de viteji, ce curgea fără întrerupere, ca un izvor ce izbucnește, cu putere elementară, din stîncă.

Vechii legionari—Legio XIII Gemina—se ridicaseră din mormintele lor de slavă, și se alăturaseră și ei la acest marș triumfal.

Și privind în urma acestor soldați de fier, scâlțați în lumină, am șoptit, cu adîncă mîndrie:

— *Voi sînteți urmașii Romei!*

Al. Ciura

Scrisori din Paris

Decembrie 1919—ianuarie 1920

După patru ani de războiu, Parisul—capitală a păcii—a găzduit zece luni snobismul gentelmenilor Transoceanici, care-și poartă spleenul prin locurile unde vre-o comisie oficială aruncă pe piața lumii o nouă modă. Acum au plecat. Parisul decongestionat, se recaută în procesiuni de carnaval, în nesăși ase poște de amuzament. Se ghicește nevroza senzuală și libertină, economisită în cei patru ani de tranșee. Cu toate acestea, toți acești oameni care-și promet orgii de bună dispoziție și de viață, reușesc cu greu. Li surprinzi neliniștiți, bîntuiți de vre-o imagine chinuitoare sau de vre-o presimțire sinistă. Pe lângă aceasta, imaginația obosită nu mai poate plăzmi noutăți. Astfel, întreg Parisul trăește ca parazit al trecutului. Se simt proiectele banale, elanurile artificiale. La teatru reluări și iar reluări. Ca variație cite un... Racine sau Corneille. În expoziții, în publicații, la cursuri, locuri comune sau reminiscențe. Pentru igiena socială a acestui popor încercat și obosit, banalitatea e un admirabil medicament: nu există reconfortare mai sănătoasă a nervilor decît mecanica automată a repetiției.

În fața acestor crize, orașul istoric, de zece ori secular, rămîne mai departe superb. Istoria lui, povestită într'un alfabet de piatră masivă, e eloquentă în fiecare colțșor.

Nicăeri bucuria de a trăi, seninătatea de a pricepe viața nu s'a întipărit în monumente mai caracteristice.

Și cu toate acestea dacă n'ar fi decît aspectul istoric, Parisul ar obosi (nu se poate sta mai mult decît un sezon la Venezia), dupăcum dacă n'ar prezenta decît confortul ultra-modern al orașelor, noi-nouțe, scoase ca din cutie (vezi Berlin) ar ofensa simțul artistic. Secretul farmecului special al Parisului, stă în sinteza de vechiu și modern, de istoric și de contemporan, ce conține. O Venezia întregită cu un New-York.

Mai mult New-York decît Venezia, fiindcă Influența anglo-americană e mai accentuată din zi în zi. De la pălărierii din Avenue de l'opéra până la chelnerii de cafenea, de la viveurii din Montmartre și până la studenții din cartierul latin, tipul blond anglo-saxon, jovial, triviator și taciturn stupid, e amestecat oriunde.

Francezii cu șovinismul lor veșnic treaz au văzut unde stă pericolul. Lipsiți de comunicativitate, închiși în ei, doar problema americană dacă îi face să vorbească. Peste tot, în tramvai, la cafea, ești provocat la o filipică comună contra aliaților de peste ocean. În ziua când senatul american a refuzat ratificarea păcii, furia a ajuns așa de mare încât însuși profesorii la cursuri nu-și puteau ascunde enervarea.

Abia zilele trecute s'au terminat alegerile. Vechiul parlament, cel dela 1914, care a dăruit Franței pe un Jaurès, dar și pe un Clemenceau, își celtulse toate resursele în încordarea eroică care a susținut războiul. Fizionomia noului parlament nu pare mult deosebită. Elementul burbez mijlocu, intelectual ori mic producător, e mai departe, formal cel puțin, dirigitul spiritului public. În adâncuri însă, undeva, puterea cinică a marii finanțe se simte. Tot efortul eroic, toată cinstea și puterea de muncă a celor dintâi e canalizată, condusă de cei din urmă. Li se lasă doar splendoarea aparentă, dar foarte platonicească a vanității morale. Și atîta tot. În schimb ocolta financiară lucrează în fonă, capitalismul își face afacerile. Printre acestea, cea mai briliantă pe care au tentat-o în ultimul timp, se pare că a fost războiul și acum în urmă exploatarea pe acțiuni ori în comandită a acelei admirabile întreprinderi care se numește „pacea”. Oamenii politici, cași teoreticienii constituționalști (vezi Wilson), aminteau de astădată, izbitor ca asemănare, cu marionetele costumate în comis-viajori dela teatrul „Guignol”.

În viața politică aceiași comedie comercială cu discursuri. Ceiace se numește partid, în accepția sociologică a cuvîntului, aici nu se cunoaște. În Statele Unite, în Anglia, Germania, un partid înseamnă un sistem de idei sau în cel mai rău caz interesele unei clase. Aici e vorba, în schimb, de grupuri, adunate în jurul unei persoane sau a unui eveniment, după simpatii sau afinități. O colecție de oligarhii mici în locul unei democrații mari.

Pe unde mai există, nobleța de „sînge albastru” s'a americanizat. Astfel, fatal, a dat mîna cu forța conservatoare a marii finanțe.

Printre doctrinele conservatoare, aceia care ese din comun prin forța morală, prin talent și prin procesul pe care l' fac în comun cu socialiștii exploatării capitaliste desfrîmate, e aceia grupată în frunte cu Charles Maurras și Léon Daudet în jurul ziarului „Action française”. Nu mai e vorba aici de forța reacționară a interesului, ci de terapia socială a ordinii și autorității. Acești socialiști vor un rege ca un simbol, ca un punct de unire în disensiunea anarhică dintre partide, vor un rege în lupta celor „quatre états antifrancsais : les juifs, les protestants, les métèques et les ouvriers.”

Despotismul cavaleresc, responsabil numai față de el, avînd în însăși perfecțiunea sa, limitele puterii de care dispune, amintește de visurile filozofice ale unui Renan.

Nu e posibil că poporul care a făcut trei revoluțiuni ca să-și cîștige libertatea politică, va călca istoria înapoi, reîntorcîndu-se de unde a plecat. Nu e posibil că organizația democratică și proletară își va oferi într-o bună zi, benevol și candid ca un cadou de sărbători, puterea, lăcomiei aristocratice.

La ce bun, pe urmă, necesitatea ca funcționarul din capul Statului să se cheme rege în loc de președinte de republică, cînd și unul și altul sînt egal de limitați în puterea lor, prin mecanismul vieții constituționale. Inutilitatea principiilor lui Maurras te face să regreti atîta talent risipit în vînt. Psihologice însă, maniile cit de inutile ar fi, sînt explicabile. Cunoaștem amatori foarte esteți de altfel, care colecționează cutii de chibrituri ori bastoane. De ce n'ar colecționa Maurras silogisme sterile ori principii imposibile?

Cu toate acestea armata, studențimea și mulți intelectuali au scris în carnetul lor intim: „vive le roi”. Aceasta pentru prestigiul Franței de altădată. Azi, coeficientul de rasă, care a făcut din poporul francez, minunea de echilibru, de inteligență egoistă și de bun simț, îi indică o nouă atitudine: oroarea bolșevismului. Dela murierul înscris sau nu în C. G. T., până la royalistul dela „Action Française” dezaorobarea anarhiei și frica de ea, e unanimă. Socialismul și partidul socialist francez e o sperietoare pentru abuzurile bugeteze, pe care chiar cei care o știu că e numai atît, o găsesc periculoasă.

Adevărul e, că dela Jaurès încoace, socialismul n'a reușit să le dea o haină de Duminică, pe care o poartă cîțiva idealişti cu naivitate și mai mulți ipocriți practici cu cochetărie. Incolo cetățeanul francez întors dela războiu vrea liniște, comoditate și iar liniște. O revoluție l-ar deranja. Inteligent până la paralizarea acțiunii, conștiincios, resemnat, francezul e un burghez conservator. În artă a rămas tot la Corneille și Racine pe care îi ascultă cu sfînțenie Duminica la „Comedia franceză”; în politica culturală, de un șovinism violent, deși în aparență temperat. Cu tot războiul, el revine la munca lui onestă pe care o face cu regularitate și parcă cu oarecare senzualitate în sacrificiu. Nicăieri munca făcută respectuos, ritual ca o religie și fără preocupare practică de succes, nu e mai în singele poporului ca aici. Totuși travaliul devine steril fiindcă nu se speculează. Astfel producția e mică. Cum estinătatea hîrtiei monedă crește mereu, fiecare își permite o consumație dublă. Exportul epuizat de consumul intern devenind nul, Franța reușește să importe cu 30 miliarde mai mult decît exportă. Dacă se mai adaugă că bugetul fixat la 20 miliarde e depășit regulat, iar anul acesta chiar cu 40 miliarde, adică de trei ori, se vede ușor de ce moneda franceză, nu întrece pe piața lumii decît pe cea germană, rusă și balcanică.

* * *

În artă, secetă mare. Scriitorii celebri înainte de războiu nu au a-

duș nici o variație a talentului lor. „Laurence Albani“ a lui *P. Bourget* ar fi putut fi scris și la începutul carierei acestui autor, adică pe la 1885. Același manierism aristocratic, același pedantism teoretic care face până și pe lachei să discute, în repaos, la bucătărie, psihologie, acelaș conservatorism osificat în concepția despre societate.

Ultimele romane ale lui *H. de Regnier* sînt opere de sfîrșit de carieră. Un *Barbusse* sau *Duhamel* și-au risipit talentul în opere de circumstanțe locale,—care, oricum, nu pot plăcea decît contemporanilor și numai pentru senzația „actualității“, apanaj mai mult al ziaristicii decît al artei. Afară de aceștia și sub o preocupare perfect inutilă, vreau să zic perfect artistică, un talent remarcabil se anunță în persoana lui *Pierre Benoit*. Romanele sale : „L'Atlantide“ și „Königsmark“ conțin pagini delicioase de literatură pentru „gourmet“, adică de literatură adevărată. Ambele sînt romane de aventuri, care în factura lor generală amintesc de Villiers de l'Isle-Adam sau Edg. Poë. Cel dintîi „L'Atlantide“, amintește cu mai multă claritate de „l'Ève future“. Ca și în romanul lui V. de l'Isle-Adam s'ar putea pune pe prima pagină a cărții : „aux railleurs, aux rêveurs“. Visătorilor și ironicilor. Celor care visează fiindcă nu-i satisface lumea lor dar care știu că visează, celor care-și clădesc universuri imaginare pe care tot ei le dărîmă. Astfel în persoana lui Benoit, Edgar Poë e complectat cu Anatole France ; iar M-r Le Mesge nu e decît M-r D'Ăstarac din „Rotisserie de la reine Pédauque“, puțin mai antipatic ce e drept.

Atlantida e o femeie și o împărăteasă, pe scurt o Cleopatră. Imperiul ei e în mijlocul Saharei, unde bieții pelerini oboșiți pot găsi o lună de dragoste furicată, câteva teorii savante de orientalism servite de M-r Le Mesge și o mcarte bizară, fiindcă Atlantida își omoară amanții. Nimeni nu scapă de sancțiunea finală, bineînțele excepție făcînd numai eroul principal (altfel cum s'ar fi scris romanul ?) pe care îl salvează amorul unei subalterne. Cine a atins însă această vale a plingerii, nu poate suporta traiul tihnit de lată de familie într'un modest orașel european. Chinuit de nostalgia fatală a acestei femei, el va traversa Sahara, va bate la porțile cetății și va cere umil și candid, ca un copil pocăit, moartea izbăvitoare.

„Königsmark“ se petrece la o curte princiară germană. Și el e țesut din mistere și sentimente puțin barale. Amîndouă întineresc, genul de mult adormit al romanului de aventuri. Epocile post-războinice îl cer. Nervii tociți de uniformitatea a patru ani de mizerie morală, vor senzații exotice în timp și în spațiu. E caracteristic cum după războaiele napoleoniene au apărut „Les Misérables“, „Atala“ și acei „Trois mousquetaires“, cărora mofturosul public literar al ultimelor decenii li e dator cu o reintegrare în literatura veritabilă, iar criticii literari cu o pledoarie.

Minciuna e necesară cînd realitatea devine prea reală, cînd oamenii fîră să canalizeze istoria, se lasă victima prozaismului ei. Astfel,

O. Wilde, plictisit de naturalismul sarb'd al societății englezești, a putut să deplîngă „decadența minciunii“.

P. Benoit reabilitează frumos minciuna utilă, minciuna delicată, care te salvează să comiți brutalități.

Cu toate calitățile acestui autor, unele caractere prea reliefate pot deveni defecte în evoluția operei sale posterioare. Fantezia pentru fantezie, jocul pentru joc, e frumos, dar e tot așa de unilateral cași seriosul pentru serios.

O inspirație care s'ar epuiza numai în joc e săracă și ar putea deveni pur formală. E cazul lui E. Rostand și al altora. Benoit poate să ajungă tot acolo.

Revistele se murcesc să păstreze fizionomia lor dinainte de război. Grupul din jurul lui „Nouvelle revue française“ reușește să scoată revista în aceleași admirabile condiții de tehnică. Conținutul însă e mai secătuit. Multe din bucăți rămîn sub medicritate. Cu același avînt juvenil, prea juvenil poate, „Les marges“ sburdă, războindu-se, adesea nejust și plin de îngustime neinteligentă, cu gloriile literare ale secolilor trecuți. Altădată lipsit de prejudecăți, îndrăzneț cu bun gust și ecență, ecou al noutăților admisibile, „Mercure de France“, înclină cu fiecare număr către un reacționarism din ce în ce mai șovinist. Un loc aparte ocupă și tinăra „Minerve française“ plină de serios, de ținută și de conservatism distins. În paginile ei găsești cel mai abilit condei critic de aici pe Louis le Cardonnel. Incolo veteranele „La revue de deux mondes“, „La revue devenită acum „mondiale“, „La revue de Paris“ continuă să prezinte fără individualitate articole corecte și literatură insignifiantă.

Ziarele, aceleași ca înainte de războiu. „Le temps“, ipocrit, veșnic optimist în sensul butadei „tout va pour le mieux dans le meilleur des mondes“, mințind politico sub o mască de conștiințiozitate imparțială, aduce cel puțin cea mai bogată informație, deși face opiniei publice mizerabilul serviciu de a o depersonaliza, de a nu-i indica nici o atitudine. Extreme ca opinii, egal de interesante prin polemica lor viguroasă, „Humanité“ pedeoparte „Action française“ pedealta, se pot citi, cu interes. Combinădu-le, poți avea o idee despre media lucrurilor de aici.

Despre teatru, nu s'ar putea spune, iarăși, prea multe lucruri bune. Trivialitatea, bufoneria eflină, spiritul negustoresc, le-a inundat. În schimb „Comedia franceză“ cu toată acurateța aproape perfectă a regisoratului, se îndărătricește în declamația emfatică și oficială a repertoriului clasic. Actorii acestui teatru, afară de unele celebrități, își forțază vocea la o muzicalitate specială, astfel că „bonjour“ se spune obligatoriu în ton major, iar „bonsoir“ în ton minor. În celelalte teatre, piese de duzină cu actori foarte buni. Ca repertoriu face excepție „Théâtre de l'oeuvre“ unde bunăvoința lui Lugné Poë și a lui Suzanne Dés-

près au reușit să monteze un „Rosmersholm“ și o „Hedda Gabler“ aproape autentici. Uitam și micul teatru „des Arts“ unde ni se promise Curel, Claudel, Strindberg și Maeterlinck.

* * *

În decorul acesta pe care m'am muncit să vi-l schițez, românii mobilează și ei un mic colțisor. Li întilnești peste tot și nu e zi să nu auzi în simfonia semănțiilor „dulcea limbă românească.“ Și sintem simpatice priviți. Vorbesc de persoanele care iac politică internațională. Comunitățile muritorilor, poporul, e indiferent. Cei dintâi însă speculează nemulțumirea comună contra americanilor și scontează, într'un viitor și posibil conflict, concursul popoarelor mici. Au început să ne și cunoască. Vitrinele au totdeauna două trei volume despre România. Se știe geograficește existența noastră. Astfel timpurile cînd numai gazdele din cartierul latin cunoșteau această afurisită rasă de oameni care nu plătesc chiriile, sau cînd ajungea la București o scrisoare cu această adresă : Bukarest—Bulgarie—Asie mineure,—au trecut de mult. Se știe că sintem latini, francofili, că am făcut un războiu glorios și că suferim atrocitate dela boși și... americani. E adevărat că au contribuit la cunoașterea noastră și unii români inimoși. Albumul admirabil redactat prin munca și priceperea lui Gh. Răut, secretarul delegației noastre la conferința de pace, va da o idee completă despre calitățile nenorocitului popor, pe care, cîndva Weigand, la Leipzig îl făcea cunoscut prin fotografiile de țigani țingurari

Mihai D. Ralea

MISCELLANEA

Anul XII

După o întrerupere de aproape patru ani a activității sale, „Viața Românească” apare din nou.

Acum patrusprezece ani, în primele cuvinte „Cătră Cetitori”, am formulat idealul nostru politic, social și național, și am indicat în linii largi atitudinea noastră față de problema literaturii naționale.

Ideile generale din acele prime cuvinte au fost, în urmă, expuse pe larg în studii de doctrină și aplicate la cazuri concrete, în cronică și articole de actualitate.

Concepția, care a străbătut din întreaga noastră atitudine față de curentele politice din țară, față de problema electorală, de problema agrară, de problema reorganizării administrative, școlare, etc.—a fost „poporanismul” nostru politic.

Reformele mari puse azi la ordinea zilei, unele înfăptuite, se datoresc războiului. Dar credem că, la pregătirea suflăască care a îngăduit ca aceste reforme să fie acceptate fără multă spaimă, am contribuit și noi—cași la puțința de a le înfăptui cu mai multă îndăminare, decît dacă ele ar fi irupt fără să fi fost mai înainte desbătute.

☞ În literatură „poporanismul” nostru a fost punctul de vedere democratic și moral, din care am privit acea parte a literaturii care tratează despre țaran. Tendinței reacționare și tradiționaliste de a zugrăvi pe țaran ca o mărturie vie și venerabilă a trecutului, sădind în sufletul cetitorului dorința imorală de a vedea pe țaran veșnic rămas în urmă—i-am opus tendința progresistă și umanitară de a zugrăvi pe țaran în chip realist, așa cum este, mizer și dezarmat, spre a sădi în sufletul cetitorului nemulțumirea de realitatea prezentă și dorința de a contribui la ridicarea țărănimii.

Bine-înțeles, n'am dat rețete—fiindcă în artă rețetele sînt inutile—ci am căutat numai să discredităm concepția și tendința reacționară și imorală, recunoscînd scriitorului reacționar și imoral talentul, dacă-l avea.

Incolo, cind nu se punea această problemă, nu am profesat nici un „program” literar. Nu am pus nici o altă condiție artistului, decît să aibă talent.

Naturalism, clasicism, țărănism, aristocratism, am lăudat sau am blamat, cind am făcut dări de samă ; am publicat sau am respins, cind ni s’au oferit, fără nici o preferință. Și nu pentru că n’am avea fiecare din noi, cei de la această revistă, preferințele noastre. Dar am crezut că acestor preferinți—subiective—nu avem dreptul să le lăsăm un friu prea liber, într’o revistă scrisă pentru public și nu pentru noi. . Fără îndoială însă, nimeni nu poate scăpa cu desăvîrșire de el însuși.

Conduși de același spirit democratic, de aceeași dorință de a sluji morala și frumosul, fără să presus de orice ai libertății de gîndire—bunul cel mai mare și mai înalt al omului—reluăm munca noastră, începută acum patrusprezece ani și întreprinsă în vara anului 1916.

Colaboratorilor „Vieții Romînești”: liberi pe gîndirea lor, răspunzători de paginile pe care le iscălesc, — nu le cerem de cît să nu contrazică ideul revistei.

Asociația literară și științifică „Viața Romînească”

Asociația literară și științifică, care constituie sprijinul intelectual al revistei noastre, se compune din: *P. Poni, președintele Academiei Romîne, Zamfir Arbore, P. Antonescu, arhitect, I. Al. Brătescu-Voinești, vice-președinte al Academiei Romîne, Jean Bart, D. Călugăreanu, profesor universitar, Ștefan Ciobanu, membru al Academiei Romîne, Dr. P. Cazacu, Al. Ciura, Eugen Filoti, G. Galaction, Ing. C. Hoiescu, G. C. Ionescu-Șișești, M. Jacotă, Dr. N. Lupu, I. Minulescu, Alexis Nour, Matilda Poni, A. Philippide, profesor universitar, membru al Academiei Romîne, Hortensia Papadat-Bengescu, Dr. C. Parhon, profesor universitar, Dr. N. Quinez, Radu Rosetti, I. Simionescu, profesor universitar, membru al Academiei Romîne, Ernest Triandafil, Olga Vrabie, Dăliu Zamfirescu, membru al Academiei Romîne, C. Alexandrescu, Demostene Botez, D. Caracostea, Romulus Cioflec, N. Davidescu, A. Frunză, C. C. Georgescu, Artur Gorovei, membru corespondent al Academiei Romîne, P. Halipa, membru corespondent al Academiei Romîne, G. Ibrăileanu, profesor universitar, Dr. N. Leon, profesor universitar, Ana Conta-Kernbach, Virgil Madgearu, Constanța Moscu-Marino, T. Măinescu, General Scarlat Panaitescu, membru corespondent al Academiei Romîne, Ing. N. Profiri, I. Petrovici, profesor universitar, Dr. Fr. Rainer, profesor universitar, M. Sanielevici, M. Sevastos, Dr. D. Tatușescu, Ionel Teodoreanu, Al. Tzigara-Samurcaș, Valeriu Arsenescu, N. N. Beldiceanu, Traian Bratu, profesor universitar, Dr. I. Bordea, I. Botez, Leon Dobronravov-Donici, M. Carp, Otilia Cazimir, Apostol Culea, I. C. Filiti, membru corespondent al Academiei Romîne, P. Gore, membru onorar al Academiei Romîne, Eugen Herovanu, Ing. Teodor Lecca, Marg.*

Miller-Verghy, Dr. M. Manicatide, profesor universitar, Al. A. Philippide, Tudor Pamfile, Cincinat Pavelescu, Mihai Ralea, Mircea Dem. Rădulescu, Dr. A. Slătineanu, profesor universitar, I. Teodorescu, Emil Triandafil, Al. Teodoreanu, Aureliu Weiss, Paul Zarifopol, Dr. Gr. Antipa, membru al Academiei Române, Octav Botez, I. A. Bassarabescu, membru corespondent al Academiei Române, Anton Constantinescu, M. Codreanu, A. Corteanu, Ing. I. Lupașcu, Constantin Meissner, I. I. Mironescu, Dr. G. Pascu, L. Rebreanu, Dr. M. Ștefănescu-Galați, profesor universitar, A. Toma, T. A. Bădărău, A. Braniște, D. P. Mazilu, D. D. Patrașcanu, Ștefan Popescu, Pompiliu Pîrvescu, C. Botez, P. Bogdan, profesor universitar, Eugen Crăciun, M. Chirițescu, Al. Rodin, C. Stere, profesor universitar, G. Topîrceanu, Spiridon Popescu, Luca I. Caragiale, M. Sadoveanu, membru corespondent al Academiei Române.

Cei morți

De cînd revista noastră și-a încetat apariția și pînă azi, am avut durerea să pierdem pe mulți dintre colaboratorii noștri.

Intr-o dimineață din Mai 1918, pe cînd descifram cu spaimă paragrafele tratatului de pace, impus de Centrali, gazetele din București ne aduceau vestea morții lui Coșbuc. Iar peste cîteva ore ni se aducea la cunoștință moartea lui Delavrancea. Intristare și jale din toate părțile.

Nu mai aveam în acel moment Ceahlăul și nu mai aveam nici pe cel mai mare cîntăreț al lui. Acela dintre noi, în mîntea căruia s'a oglindit mai strălucit strălucirea pămîntului românesc, se dusese și el odată cu ceiace aveam mai minunat în frumoasa noastră țară.

Coșbuc a fost adevăratul și poate singurul poet al pămîntului și al neamului românesc cel etern, așa cum a rămas dedesubtul schimbărilor și al furtunilor aduse de vremuri. În poezia lui Coșbuc nu sînt curențe de idei trecătoare, atitudini de sistem filozofic și de școală literară. „Optimismul“ său nu este altceva decît sănătatea, decît seninul și armonia sufletului său. Această sănătate și această armonie sufletească apar în chip splendid și în arta sa, în perfecția, liberă și nesilită, a versului său luminos.

Coșbuc a fost un scriitor rar, un scriitor unic în întreaga literatură a vremurilor de azi. Trebuia un concurs rar de împrejurări, ca să poată apărea un Coșbuc. Trebuia să se nască într'un sat de țărani sănătoși și bogați cu vechi așezări cinstite, un fecior genial cu sufletul — amestec rar — contemplativ și viteaz. Și astfel, în acest secol tulbure și plin de contraste exagerate, a putut apărea un poet clasic în adevăratul înțeles al cuvîntului.

Și dacă împrejurări protivnice, ca acele în care a trăit printre noi, nu i-ar fi mohorit sufletul, cine știe la ce cu'mi nebănuite nu s'ar fi ridicat, odată cu maturitatea, poezia mîndrului fecior din Ardeal?

Celălalt, care a închis ochii ca să nu mai vadă parcă durerile noastre de atunci, a fost unul din idoli generației ajunsă as-

tăzi pe pragul bătrâneții. În „Trubadurul“ și în „Sultânica“, minunate începuturi de proză artistică română, acei care eșeau din adolescență acum treizeci de ani își vedeau intrupate unele din aspirațiile lor, idealul lor artistic și democratic.

Delavrancea a adus în literatura românească viața celor mulți, interesul cald pentru această viață și, în scrisul românesc, limba vie a celor care trăesc în contact cu pământul, și un stil colorat în locul stilului curent și amorf de până atunci.

Delavrancea este unul din creatorii literaturii artistice române și unul din promotorii literaturii celei mai nouă, a aceleia care s'a inspirat mai mult din viața așa de originală și specifică a țărânimii noastre.

El ar putea fi socotit că o tranziție—sau ca o combinație—între intelectualismul liric dela 1880 zugrăvit, poate c'un accent exagerat în „Trubadurul“ și'n „Liniște“, și între „țărâanismul“ și „poporanismul“ dela 1900, intrupat, poate cam romantic, în „Sultânica“.

Dar Delavrancea a mai fost încă ceva: a fost un mare orator. Un orator în adevăratul înțeles al cuvîntului, prin stilul și prin „acțiunea“ oratoriei sale.

Nu știm dacă a fost la noi altcineva care să poată țiri după el mulțimea ca Delavrancea. Oratoria sa era pasionată și colorată. Talentului său nu-i convenea argumentarea înlănțuită și rece, ci entuziasmul și invectiva.

Și a fost parcă anume să moară. În momentul acela, acești doi mari scriitori, ca să întunece și mai mult tragedia zilelor de atunci.

Pe la sfîrșitul verii anului 1916, cînd Muntenia, Oltenia, Dobrogea și o parte din Moldova zăceau sub dușman, cînd ceialaltă parte a Moldovei gemea de durere sub povara grea a războiului și sub călcăiul aliatului rus,—în Roman, venit acolo din Piatra sa, se stîngea strălucitul cîntăreț al frumuseților frumoasei noastre Moldove, Calistrat Hogaș, Moldova lui avea să învie din nou, întreagă, din Carpați și Ceremuș la limanul Nistrului, ca'n vremea „zimbriului sombru și regal“,—dar acela care i-a zugrăvit splendorile ca nici unul altul, nu mai avea să afle vestea cea mare nici odată.

Dar cași el, pentru totdeauna s'a dus și Moldova de altădată, cu viața ei patriarhală și tihnită, cu cucoanele și cavalerii care au fost părinții noștri, cu arhondaricele primitoare, cu țărâni blajini, cu nădișancele bătrînești, cu viața care curgea melodos și blind—cu tot ce-a fost odată.

Calistrat Hogaș a pus în paginile lui numai lumină și viață, numai soare și bucurie,—a pus toată taina muntelui și tot albastrul cerului moldovenesc, murmurul izvoarelor, vorba cu tilc a țărânului și gluma homerică a oamenilor întregi de odinioară.

El a iubit natura ca un amant—„eu am fost întotdeauna amantul nestrămutat al naturii“—în toate aspectele ei, s'ar putea spune în toate capriciile ei, noaptea misterioasă, apusul care pune

umbre lungi pe șesurile făcute, codrii sunători și nemărginiți, furtuna care zgudue „făptura” din temelii și golul tainic ce se întinde dincolo de Panaghia Ceahlăului, de unde începe împărăția spiritului pur, unde veghează numai ochiul lui Dumnezeu.

Dar am pierdut și pe alții, care dacă au fost mai puțin străluciți în spirit, au avut un suflet generos. Am pierdut pe Vasile Dumitrescu, mort — unde? în ce zi? — în Dobrogea, în luptele crîncene din toamna anului 1916. Vasile Dumitrescu, profesor, eminent autor de cărți didactice, a dat citeva articole „Vieții Românești” și multe recenzii bine gândite și scrise. Vasile Dumitrescu făcea parte din generația acelor care s’au găsit întotdeauna la locul de onoare, în orice luptă pentru bine și pentru frumos. Auto-didact în sculptură el a lăsat două busturi minunate, unul al lui Mihai Codreanu, celălalt al lui Calistrat Hogaș, cu care s’a dus în eternitate aproape împreună.

Un tânăr vioiu și cu mintea ageră, un suflet deosebit, una din speranțele noastre, magistratul Octav Tomida s’a stins vitejește, în aceeași toamnă teribilă a anului 1916, în luptele dela Oituz.

Pe câți dintre ai noștri nu i-am lăsat în urmă, fulgerați în dimineața sau în amiaza vieții lor! Într’o zi de Maiu din anul 1918 a fost ucis, într’o explozie formidabilă de muniții, avocatul Constantin Soroceanu, corectorul și secretarul nostru.

Era un suflet candid și o fire entuziastă băiatul acesta, pe care l-am avut lângă noi încă din adolescența lui exuberantă. El era pentru noi un îndemn, cu natura lui increzătoare în bine, pentru care piedecile nu existau niciodată. El ignora răul, dar mai ales ignora întortocherile sufletului și ale faptelor.

Deciteori începeam o acțiune pe care o credea bună, el se punea imediat la dispoziția noastră c’un avint și cu o prietinie, care de multe ori ne-au spulberat resturile de îndoeli asupra pasului ce aveam de făcut și, grație lui, pășeam la înfăptuire.

După atîția alții ai noștri, s’a dus și el, prietinel mai mic al lui Gheorghe din Moldova și al lui Calistrat Hogaș.

S’a dus băiatul nostru scump cu inima de aur, care iubea atât de mult strălucirea existenței și care vibra de toate suferințele și nedreptățile din lumea aceasta.

Acum citeva luni a murit Alexandru Vlăhuță, starostele nostru, al tuturor, muncitorul cinstit și neobosit, moldovanul cu vorba cuminte și răspicată, sfătuitorul bun și înțelept, prietenul fără asemănare

Alexandru Vlăhuță este, și el, o victimă a războiului. Și o victimă directă. În toamna etern memorabilă a refugiului din 1916. pe cînd alții își goneau modernele vehicule cu motor, pline cu diverse femei și căței de lux, acel care a scris „Din Trecutul nostru” se îndrepta ca’n vremile vechi de cumpănă și de bejenie, într’un car cu boi, dealungul țării, dela răzășia lui din Rînnicul-Sărat, spre Birladul copilăriei sale, acolo unde trăiseră odată fița Smaranda și Similăchioaia, gazdele pe care le-a evocat cîndva cu atîta duioșie. Din frigul și suferința acelei bejării i s’a tras moartea.

Alexandru Vlăhuța, răzăș din ținutul Vasluiului, a adus în literatura română, mai înainte de toate, „limba veche și înțeleaptă” și a dat romantismului vremii o formă clasică prin claritatea și perfecția ei. Exprimând limpede și lapidar, și pe înțelesul tuturor, psihologia „eminesciană” a vremii, el a deschis maestrului său calea, ca un crainic, și a contribuit ca nimeni altul la formarea sufletului generației care l-a urmat. Alexandru Vlăhuța are o parte covârșitoare în formarea intelectualismului visător de acum trezeci de ani. El ne-a învățat să ne alinăm durerea de a trăi, aruncând un văl de poezie peste suferințele noastre. El ne-a învățat alchimia subtilă de a ne transmuia tristețea în melancolie. El ne-a îndemnat să iubim și ne-a consolât când ne-a durut iubirea.

Cu Alexandru Vlăhuța a murit a doua oară tinerețea noastră.

Și acum câteva zile a murit Alexandru Xenopol

Omul acesta a fost lumină. A fost un spirit liber, în înțelesul clasic al cuvântului, un gânditor multilateral, un om de un comerț plăcut în gradul cel mai înalt. Extrem de inteligent, spiritual și glumeț, cu riposta ascuțită, dar blajină, subtil și degajat, de o încântătoare simplitate, de un caracter egal, veșnic ferice, Xenopol era inofensiv ca un copil. El nu știa ce este rancuna, nici ura. El nu erta, căci nu avea ce erta. El uita cu desăvârșire. Uita jigăurile, atacurile, micile și marile infamii.

A. D. Xenopol făcea parte din generația cea mare de gânditori și creatori, întemeietori de științe, de acum patruzeci de ani. Hașdeu, cu vasta lui lectură, cu scăpărările lui geniale, cu temperamentul lui de artist, a creat vaste poeme istorice. Xenopol este întemeietorul istoriei științifice, așa cum ea se putea crea acum patruzeci de ani, la începuturile fazei pozitivistice ale științei române. Xenopol, cel dintâiu a început să facă istorie pentru istorie, în aceeași vreme când Eminescu făcea poezie pentru poezie. Eminescu, Xenopol, Conta, Lambrior, Cobălcescu, sînt mărturia maturității la care ajunge gândirea românească în preajma anului 1880.

Dar a murit și bătrînul savant, profesorul nostru al tuturor. Marea, iubita, originala lui figură nu se va mai ivi niciodată pe străzile țirgului nostru, pe catedrele și pe tribunile lașului nostru, de pe care a propăvăduit o jumătate de veac știința, libertatea de gândire, iubirea de patrie, bucuria de a înțelege și veșnic nevoia de mai multă, cît mai multă lumină.

„În opressores”

Poezia inedită a lui Coșbuc din acest număr a fost lăsată de marele poet revistei noastre, spre a fi publicată după moarte. Motivul stă — în conținutul poeziei. Blindul poet avusese de suferit mult depe urma pușinelor, dar viguroaselor versuri „încendiate” tipărite de el...

In Basarabia și peste munți.

Însfîrșit, după veacuri lungi de apăsare și de negură, după nesfîrșitele și tragicele alternative ale marelui războiu al omenirii, ceiace au rîvnit nedeslușit atîtea generații, ceiace au visat cu ardore părinții noștri, ceiace am voit cu hotărîre noi, — s'a împlinit, și s'a împlinit integral. Și această izbăvire deplină a încercărilor noastre popor s'a întîmplat odată cu cel mai neașteptat rezultat al unui războiu. Spre norocul neamului nostru, s'a petrecut un fapt unic în istoria omenirii, tainic și negîndit de nici o minte omenească: dintre cele două mari împărății, care stringeau în ghiarele pajurelor lor pe Romîni de peste Prut și de peste Carpați, și care se încheștaseră într'o luptă de exterminare, n'a eșit nici una biruitoare, ci au căzut cu mare sunet amîndouă. Și cătră Răsărit și cătră Apus zările s'au limpezit. Poporul nostru, liberat, își poate începe rostul lui între neamurile lumii, își poate afirma energia și darurile sufletului său.

Cum forța culturii este rezultatul unei cît mai întinse colaborări, căderea granițelor izolatoare deschide, fără îndoială, și literaturii noastre posibilități în proporție cu puterile adevărate ale neamului întreg.

Dacă până azi literatura noastră n'a ajuns de însemnătate europeană, aceasta se datorește nu numai tinereții ei ci, credem noi, și trunchierii la care ne-a supus istoria nemiloasă.

Ardealul, unde cultura romînească a existat întotdeauna, a dat mulți scriitori, și uneori de mare talent. Dar din cauza opresiunii străine, care a îngreuiat atît de mult dezvoltarea culturii naționale, Ardealul cași Bucovina, a dat mai puțini scriitori, decît era firesc să producă un popor atît de numeros și atît de bine înzestrat. Acum, intrați cu totul în curentul cel mare al romînilor, Ardelenii vor putea să dea literaturii naționale întreaga măsură a puterilor lor.

Basarabia, care un secol întreg a fost ținută în întuneric, n'a contribuit aproape cu nimic la literatura noastră. Numai de cîtiva ani, numai după cele dintăi lovituri aduse țarismului de războiul cu Japonia, a fost cu puțință să se înfiripeze oarecare începuturi de cultură romînească. Ca o urmare, s'au putut ivi cîtiva scriitori dintre care pe cei mai însemnați, ca d-nii Halipa și Nour, cititorii noștri îi cunosc.

Acum, odată cu restabilirea vechilor hotare, cultura națională căpătînd imbold și putere deplină acolo unde atîta vreme fusese înăbușită, Moldova de peste Prut nu mai este împedicată de a contribui la literatura romînă în aceiași măsură cași Moldova de dincoace de Prut. Unele semne pline de făgăduinți se arată depe acum. Scriitorii ca D-nii Gore, Ciobanu, Leon Donici, D-ra Olga Vrabie, pe care „Viața Romînească” își va face o plăcere și o onoare să-i prezinte publicului romînesc, sînt o dovadă că nădeidile noastre vor fi îndeplinite.

Firește că începuturile vor fi însoțite de greutăți neobișnuite. Scriitorii generației actuale, ținuți departe de viața intelectuală dela noi, crescute în cultura rusească, au și vor mai avea încă de lup-

tat până ce-și vor însuși deplin limba noastră literară. În schimb ei vor îmbogăți patrimoniul nostru literar cu tot ceia ce a pus în sufletul lor marea literatură rusească, bogată în probleme.

„Falimentul“... poporanismului ?

D-l H. Sanielevici, face de câteva luni procesul poporanismului (numind „poporanism“ tot ceia ce-i ese în cale, de obicei tot ceia ce am combătut noi) :

„In *Viața Românească*... tema aceasta, a purității de rasă, lua o înfățișare atât de barocă și de absurdă încât ar fi răsplătit cu prisosință pana unui satiric genial.“

(*Curentul Nou*, No. 4, pag. 49, coloana I).

În adevăr. „*Viața Românească*“ a profesat exact ceia ce spune d. Sanielevici. Iată :

„Pentru A. Comte, cași pentru știința modernă, n'au atita însemnătate în aceste distincțiuni (dintre nații) caracterele *antropologice*, ci mai ales *culturale*... Națiunile nu se deosebesc atât prin tipul lor antropologic, prin forma craniului, culoarea ochilor sau a părului, etc. cât prin tipul cultural determinat...“ „Acum nu mai avem aface cu *rase*, ci cu *popoare*.“

„Urmăriți numai elementele care, din timpul Romanilor, au contribuit la formarea actualului popor italian. Romani... Etrusci din nord... Iapigi din sud... Grecii antici din sud și Celții din nord... Atâtea stratificări de sclavi din toate provinciile cucerite, din toate *rasele* lumii... Apoi, vin năvălirile barbarilor... Vandalii și Burgunzii ; Visigoții și Ostrogoții ; Longobarzii ; Arabii ; Normanzii ; Spaniolii ; toate neamurile, nu numai din Europa, ci și din Africa de nord și din Asia... Și din această *amalgamă inextricabilă de rase*, ce tip cultural a rezultat !... în aceste condițiuni, e vădit *absurd* să vorbim despre *deosebiri de rasă*...“

(*Viața Românească*, 1907, No. 11, pag. 174-175-176),—

...de unde se vede clar că noi am susținut „*puritatea de rasă*.“

Și d. Sanielevici ne „*satirizează*“ :

„Caragiale nu-i bun scriitor fiindcă reprezintă nota specifică *grecească*“.—

(*Curentul Nou*, No. 4, pag. 52, coloana I).

În adevăr. Noi am spus că cine are sînge străin, și mai ales grecesc, nu poate fi nici scriitor, nici Român :

„*Un Român* poate face naționalism așa cum îl taie capul,—și d. X. eu încetează de a fi scriitor român prin faptul că are câteva picături de sînge grecesc... În istoria culturii noastre avem oameni care reprezintă cu putere sufletul românesc, care au intrupat năzuințele poporului român în genere și ale unei epoci în specie,—și care aveau în vine o cu totul altă doză de sînge străin !... „*Părintele literaturii romine*“, Eliade Rădulescu, era fiul unei grecoaice *pur-sang*... Celalalt „*părinte al literaturii romine*“, cel din

Moldova, Asaki, era dintr'o familie galițiană, probabil de origină armenescă, zice d. Iorga... Vasile Alecsandri, „bardul național“... evreu... probabil ungur...“Etc.

(*Viața Romînească*, 1910, No. 6, pag. 40².)

Se vede prin urmare clar că, pentru noi, Caragiale nu-i bun scriitor, fiindcă—avînd sînge grecesc—reprezintă nota specifică grecească.

Dar d. Sanielevici ne „satirizează“ mereu :

„Dacă ții cu orice preț [„Ibrăilene !“] ca în țara romînească *toate clișeele să fie ale aceluiași popor*, atunci d-ta și cu mine trebuie să ne dăm la o parte...“

(*Curentul Nou*, No. 4, pag. 52, coloana I)

Fără îndoială. Trebuie să se dea la o parte. Căci iată ce-a spus „Viața Romînească“ :

„Evreul încetează de a fi evreu, cînd își însușește mentalitatea modernă, cînd își asimilează cultura europeană, necompatibilă cu însuși fondul arhaic al mozaismului, cum ar fi fost necompatibilă și cu religiunea Eladei anti e“.—„Prin orice creațiune, artistică, științifică, filosofică, el (evreul) ese fatal din cadrul iudaismului“.—„Acest popor atît de bine înzestrat de natura a dat omenirii (ne-a dat *nouă!*) pe Crist, cu apostolii lui, pe Spinoza, pe Heine, pe Lassalle, pe Karl Marx, etc. etc.“

(*Viața Romînească*, 1907, No. 11, pag. 193.)

Prin urmare, din ideile „Vieții Romînești“ rezultă iarăși clar că autorul *Cercetărilor critice și filosofice* trebuie „să se dea la o parte“.

...Dar ce să mai distrăm pe cetitori cu relevarea dulcelui acord dintre afirmațiile d-lui Sanielevici și opiniile *Vieții Romînești*?...

Peste un singur lucru totuși, nu putem trece cu ușurință. D-l Sanielevici zice : „*Astfel de elucbrații fabrica creerul inteligent al lui Ibrăileanu, cînd d. Stere îl băgase ideolog cu luna la d. Vintilă Brătianu.*“

Dacă aceasta vrea să fie o vorbă de spirit, nu avem nimic de spus, și nici de remarcat. Dar dacă vrea să fie altceva, îi amintim d-lui Sanielevici că, a unci cînd am mai fost calomniați pe această temă, am spus că ținem la dispoziția oricui registrele Administrației *Vieții Romînești*, și toate piesele și mărturiile cu țință.

P. S. In ultimul moment,—al cincilea articol: „poporanismul“ este... regimul industrial dinainte de răz-

boiu, politica economică protecționistă, crearea industriei naționale pe socoteala Statului!

„Am abătut evoluția țării pe poteca poporanistă, zice d. S., plină de ripi și prăpăstii.“ (Curentul Nou, No. 5, p. 65, col. 1).

„De fapt însă caracteristica acestui regim era *protecționismul*.“... „Protecționismul însemna exploatarea statului.“ (Curentul Nou, No. 5, p. 67, col. 1).

„Poporanismul“, în adevăr, a preconizat protecționismul și apoi l-a susținut, exultând de fericire la privescerea industriei naționale, susținută din pungă contribuabililor. Iată :

„O politică economică greșită a ultimelor decenii, care urmărea fantasmagoria „marii industriei naționale“, nu numai a împiedecat dezvoltarea producției noastre în această direcție, dar a și distrus începuturile adevăratei industrie naționale din vechime.“ (*Viața Românească*, 1908, No. 4, p. 60).

„Dar proba cea mai hotărâtoare pentru orice om neorbit de patimă sau interes, sînt rezultatele obținute în treizeci de ani de politică *protecționistă* și de regim excepțional de „încurajări“ de tot felul ale industriei de cătră stat“ (*Viața Românească*, 1907, No. 10, p. 32.) „Această valoare nu e produsă de industrie, ci e sustrasă dela contribuabili prin monopol, „protecțiune“ și „avantaje.“ (*Viața Românească*, 1907, No. 10, p. 33).

Așa dar, „protecționismul“, care „însemna exploatarea statului“ a fost copilul iubit al „poporanismului“. Ce polemică...

Internaționala intelectualilor

Dăm, în traducerea făcută de o publicație românească, nobilul apel al marilor scriitori francezi Romain Rolland, Henri Barbusse și Georges Duhamel către intelectualii din lumea întreagă, ca să-l aducem și pe această cale la cunoștința intelectualilor romîni :

În pragul veacului al XX-lea, propășirea gîndirii omezești pareă legată de coniuțarea tuturor oamenilor, din toate neamurile, de toate rasele. Înainte de războiul mondial, învățații, scriitorii, artiștii din toate țările adoptaseră un regim de muncă în comun și de schimb intelectual, întemeiat pe un acord tacit. Internaționala inteligenței exista în principiu și funcționa în puterea necesității, fără a fi făcut obiectul vreunei înțelegeri formale.

Războiul n'a lăsat să subsiste nimic din acest început. Internaționala cugeteilor nu prevăzuse conflictele dintre popoare. Subredă în vreme de pace, ca se prăbuși la cel dintăiu foc de tun.

Timp de cinci ani, schimbul intelectual internațional, care asigura respirația profundă a lumii, a fost întrerupt. Tîrîte de patimă, de resentiment, de ambiții parazitare, o seamă de minji s'au străduit să dea acestei rupturi un caracter irevocabil

S'au luat în toate țările măsuri pentruca gîlceava spiritelor să supraviețuiască încercării armelor.

Totuși, ni lfi dintre intelectuali, credincioși menirii lor, care este de a întreține, pe de-asupra neînțelegerilor și luptelor politice ori sociale, dezvoltarea continuă a științelor, a literelor, a artelor, au măsurat — în acest răstimp — mărimea primei diei care amenința spiritul omenesc. Martori ai înghenuncherii și pe urmă ai decăderii gîndirii, acești oameni, pe față sau în taină, și-au retras aprobarea lor stării de lucruri create de război și de evoluția bolnăvicioasă și adesea delirantă a sentimentului național. Acești oameni au înțeles că, oricare ar fi să fie soarta luptei, gîndirea, apăsată, batjocorită, adusă la tăcere sau în robie, era peste tot biruită. Și această înfrîngere trecea înainte de orice.

Acești oameni chiamă cu tot sufletul lor o nouă și trainică orînduire a cugetării omenesci, orînduire care să-i poată asigura independența esențială și mi loacele pentru a o apăra, orînduire, care să dea cugetării puterea de a se împotrivi atacurilor violenței. Ei doresc instituirea unei Internaționale a Spiritului, care să nu fie incompatibilă cu o dragoste sănătoasă pentru pămîntul natal, dar care să creeze și să întreție senină atmosfera morală trebuincioasă pentru căutarea adevărului, țelul cel mai înalt al oamenilor care cugetă, temelia indiscutabilă a oricărui progres individual ori social, și zălogul unirii visate dintre popoare.

Pacea mincinoasă de acum este puțin priincioasă reluării legăturilor intelectuale internaționale. Oboseala și descurajarea sînt adînci în fiecare țară; domnia neîncrederii a lăsat așa urme că cele mai generoase avînturi își pierd repede zborul; pe deasupra, descumpănirea financiară a lumii ridică între popoare bariere neprevăzute și cîteodată cu neputință de trecut. Cu toate piedicile, oamenii de bunăvoință, care leagă oarecare năde de de organizarea unei Internaționale Intelectuale, sînt hotărîți să facă gestul de împăcare premergător oricărei conlucrări efective.

Congresul Internațional al Intelectualilor se va ținea la Berna, în cursul celui dintăiu semestru din acest an. Organizatorii congresului se adresează tuturor oamenilor care cugetă — învățați, artiști filozofi, scriitori — care pătrunși de caracterul înainte de toate omenesc, adică internațional al misiunii lor, convin să dezprobe rolul pe care războiul l'a impus gîndirii și să se unească în alcătuirea unei Ligi Internaționale a Intelectualilor.

Programul congresului va decurge din aceste date fundamentale.

Congresul va îndrepta eforturile sale în vederea organizării acestei Internaționale, a cărei primă manifestare va fi.

Cu privirile ațintite spre viitor, fără zădarnice recriminări pentru ceiace a fost, congresul va studia mijloacele pentru a face din această Internațională o realitate harnică, activă, roditoare, și pentru a-i asigura normele și organele trebuitoare.

Convinsi de imensitatea sarcinii, congresul va încerca s'o simplifice, s'o limpezească. Oricare ne-ar fi preferințele, cel

dintăiu cuvânt al nostru este : mai întâiu Internaționala ! *Năzuim la conlucrarea tuturor cugetelor libere ale lumii.*

Către toți aceia care au sentimentul răspunderii lor, cultul sufletului, dorința unei ordini adevărate și patima libertății, îndreptăm chemarea noastră.

In haosul lumii, fraților, sa ne dăm mâna !

Romain Rolland
Henri Barbusse
Georges Duhamel

Internaționala intelectualilor e veche cași cultura umană. Ea și-a luat ființa atunci cind cele dintăi popoare istorice au imprumutat forme de cultură și de artă unele dela altele. Ea era in floare cind Herodot se iniția in știință și in mistere dela preoții Egiptului. Ea a făcut cu putință desvoltarea culturii omenestii prin însușirea culturii orientale de cătră Greci, prin imprumul culturii grecesti de cătră Romani, a culturii arabe de cătră Europeni, a culturii italiene, spaniole și engleze de cătră Franceji, a culturii franceze și engleze de cătră Germani și așa mai departe.

Războiul mondial a săpat prăpăstii adânci între popoare. Niciodată atita ură n'a despărțit pe oameni. Ura aceasta împiedcă desvoltarea culturii umane. Spiritele inalte privesc cu durere acest spectacol care înjosește specia noastră. Și tot in Franța, unde întotdeauna ideile mari și generoase au găsit capete in care să se refugieze, a apărut reacțiunea, reprezentată prin oameni al căror nobil idealism este la înălțimea genului lor artistic.

Mișcarea de înfrățire între intelectualii tuturor popoarelor, peste urile create și întreținute de acei pe care d. Brătescu-Voinesți îi denunță in admirabilele pagini din a sa „Scrisoare V“, — această mișcare de înfrățire, începută acum un an in chip mai mult teoretic de un grup de scriitori franceji in cap cu Anatole France și la care au aderat somități europene, ca Benedetto Croce, Blasco Ibanez, Selma Lagerlöf, — acest mare fapt de civilizație tinde să ia o formă mai concretă, cum se poate vedea din apelul de mai sus.

Imbrțișind ideia și dorind înfăptuirea ei, noi salutăm apelul lui Romain Rolland și al tovarășilor săi și îndemnăm intelectualitatea romină să mediteze Chemarea scriitorilor franceji și să-și spună cuvântul.

P. Nicanor & Co.

P. S. *Erata.*

La pagina 75 in poezia „Fantazie“, in strofa penultimă cuvintele „sulcinele“ și „rază“ au fost tipărite neclar.

A P E L *)

Cătră cetitorii și prietini „Vieții Românești“

Disparația marelui cetățean Spiru Haret impune Iașului, al cărui fiu a fost, datoria pioasă de a ridica în acest oraș un monument demn de memoria lui.

Facem apel la toți cetățenii și prietini noștri, cari în cea mai mare parte au dus lupta pentru deșteptarea satelor noastre sub conducerea marelui dispărut, să sprijinească inițiativa luată de „Viața Românească“, cu prinosul lor oricât de modest.

Sumele destinate acestui scop, rugăm să fie adresate - cu indicația specială: „**pentru monumentul lui Haret**“ - administrației revistei noastre. În fiecare număr vom publica numele subscriitorilor.

„Viața Românească“.

Suma din urmă	10835,55 **)
Dr. H. Makelarie, Călinești - Muscel	5 —
Lista Aristide Cristea, Prisacani-Neamț	24 —
„ Dr. A. Riese, Mizil	153,50
„ Dr. I. Teodorescu, Voinești-Dimbovița	45 —
„ I. Lupu, Slobozia - Ialomița	19,85
Total	11082,90

Toate persoanele care dețin liste de subscripție sînt rugate să le trimeată administrației „Vieții Românești“ împreună cu banii încasați.

*) Dupăcum cetitorii își amintesc, revista noastră a deschis această subscripție publică, îndată după moartea lui Spiru Haret. În dorința de a duce la bun sfîrșit lucrarea începută, continuăm cu adunarea banilor pentru monumentul lui Haret, rugînd pe toți admiratorii activității lui publice să contribuie, după mijloacele lor.

**) Dăm aici, în rezumat, situația generală a acestui fond, din care se va vedea de unde rezultă această sumă din urmă:

Subscriși până la No. 1, 2 și 3 al „Vieții Românești“, din 1915	9003.40	
Se scad cheltuieli de imprimare, timbre, factaje, etc.		320.75
Se adaugă procentul produs de suma rămasă	2152.90	
	10335.55	

RECENZII

Ioan Al. Brătescu-Voinești, *In slujba păcii*, Ed. „Cartea Românească”, 1920, Prețul 6 lei.

Procurându-ne volumul d-lui Brătescu-Voinești în ultimul moment, abia am avut timpul să citim *Scrisoarea V* și *VI* (cele dintâu patru le cunoșteam din „Viața Românească”).

În „Scrisoarea V-a”, cea mai lungă, mai importantă și mai de actualitate din toate, d. Brătescu-Voinești face un rechizitoriu teribil împotriva armatei, a militarismului și a războiului.

D. Brătescu arată că războiul este antipatic marelui număr de oameni, că spiritul războinic este o stare de suflet care convine numai cîrmuitorilor de popoare, că educația militară caută să stîrnească bestia din om abia înăbușată de pojarul de civilizație, că diferitele propuneri pacifiste, — tribunale arbitrale, umanizarea războiului, împănarea armatelor și limitarea înarmărilor, — nu pot duce la nici un rezultat practic. D. Brătescu știe să-și illustreze criticile cu exemple vii, zmulse din realitatea curentă a vieții, cași Tolstoi în paginile lui de critică morală și socială. E persuasiv cași Tolstoi, prin sinceritate, prin emoția de care vibrează, prin ridicarea problemei la gradul unui suprem interes. Și tot ca Tolstoi, d. Brătescu avînd perfectă dreptate, ni se pare că trece

cu vederea realitatea umană, biologică, fenomenală.

Același realism lucid în observație cași la Tolstoi, aceeași putere impresionantă de zugrăvire și — același idealism sociologic. Cași Tolstoi, d. Brătescu e un moralist, exprimă revolta unei înalte conștiințe ofensată de realitatea brutală, și așteaptă suprimarea răului dela trezirea conștiinței conducătorilor. D. Brătescu face apel la Suveran, la șefii civili și militari, să schimbe menirea armatei. Din „destructivă” s'o transforme în „constructivă”: o armată alcătuită din regimente care ar fi echipe de lucrători și care ar săpa tuneluri, ar îndrepta cursul râurilor, ar clădi școli, spitale, dispensarii, etc. Averea națională ar cîștiga milioane de zile de lucru, ar cîștiga miliarde de lei, iar sufletul omenesc, ferit de otrava educației militare, înobilat de munca în comun pentru binele patriei, s'ar înălța către culmi nebănuite — într'o înfrățire universală de efortări și aspirații. Atunci patriotismul ar rămînea curat, lipsit de acel amestec de egoism și de ură, care îl înjosește azi.

Viziunea d-lui Brătecu este splendidă și în conformitate cu cel mai înalt ideal omenesc. Noi însă ne îndoiim de posibilitatea reformei morale a războinicilor din fruntea omenirii, cum de altmîntre a, în scrisoarea ur-

mătoare, a VI-a,—imaginată ca din partea lui Nenea Mache, corespondentului autorului—se îndoește și însuși d. Brătescu, care prevede și posibilitatea unei mișcări de jos în sus.

Noi credem că pacea va rezulta din evoluția faptelor, din transformările sociale,—ca efect al unei mai perfecte adaptări a vieții, reflectată în conștiința oamenilor.

Dar aceasta nu ne scutește de datoria criticii, de combaterea răului, de evocarea idealului, pentru că evoluția istorică și morală se face prin sforțarea omului de a utiliza faptele fatale, de a trage concluzii din ele, de a trezi conștiința semenilor— de a sădi ura împotriva răului și aspirația către bine. Din acest punct de vedere admirabilele pagini ale d-lui Brătescu-Voinești—din cele mai frumoase cite s'au scris în românește—sint *fapta* cea mai înaltă morală din ultimile vremuri și unica contribuție a intelectualității romine la marea operă de refacere morală, începută în Apus de spiritele cele mai eminente ale epocii.

***

Maxim Gorki, *Copilăria mea*, traducere, București, Editura Brănișteanu, Prețul 5 lei.—*Un an de revoluție rusească*, trad. de Emanoil Popescu, București, Editura Reforma Socială, 1919, Prețul 2 lei.

Două opere cu un subiect așa de deosebit și totuși așa de asemănătoare prin profunditatea gândirii și înălțimea punctului de vedere. Aceste două cărți traduse în anii de războiu pot fi cetite împreună cu foloș, pentru că prima ne face să pricepem în parte atitudinea din cea de-a doua. „Copilăria mea” ne arată viața plină de mizerii, de chinuri, de prematură și dureroasă experiență, la care a fost supus copilul care trebuia să devină marele scriitor și apostolul unui nou ideal. În această auto-biografie Gorki ne zugrăvește, cu puterea lui obișnuită,

mediul, adesea dantesc, întotdeauna tulbure și apăsător, în care s'a dezvoltat până la vârsta de zece-unsprezece ani. Peripețiile sint variate și de cele mai multe ori tragice în umilitatea lor, iar tipurile sint redade, în diversitatea lor, cu relieful obișnuit la acest scriitor. Dintre toate se reliefează în chip luminos bunica copilului, tip ideal de bunătate și de îngăduitoare filosofie nativă, care aruncă mănunchiuri de raze binefăcătoare peste profunda mizerie și răutate omenească, datorită aprigei lupte pentru traiu și înconștienței.

În „Un an de revoluție rusească” urmăm cu strângere de inimă, dar și cu admirație, zbaterea uneia din cele mai înalte și sensibile conștiințe omenești în mijlocul dezastrului sufletului rusec, pricinuit de speranțe neîndeplinite și de dibuiri, prin întunecime și prin sînge, spre țărnul salvării.

Socialistul Maxim Gorki aduce bolșevicilor învinuirea că se slujesc de poporul rusec pentru a experimenta formule abstracte, construite în cabinetul de lucru; că ei compromit onoarea proletariatului prin măsurile dictatoriale care înabușă libertatea și prin cruzimile săvîrșite; că aces e cruzimi, desigur inerente oricărei revoluții, sint cu totul în disproporție cu partea constructivă, aproape neexistentă, a revoluției bolșevice.

Dar învinuirea cea mai grea, care se repetă ca un *leit-motiv* de-alungul articolelor lui Gorki, este lipsa de grijă a bolșevicilor pentru cultură. Revoluția, zice Gorki, trebuia să însemne—să aducă—mai cu samă cultură. Și ea nu numai că n'a adus mai multă cultură, ci distruge și condițiile de naștere ale culturii.

Și totuși epilogul campaniei anti-bolșevice a lui Gorki a fost intrarea sa în guvernul bolșevic, ca auxiliar al Comisarului sovietic dela Instrucția Publică. A abjurat Gorki dela ideile sale? Nu sintem în situația de a răspunde în-

temei și pe fapte. Nu putem face decât ipoteze.— O personalitate însă așa de puternică ca a lui Gorki, o convingere așa de adâncă, clădită, nu pe impresii, ci pe cea mai sigură stăpânire a doctrinei, o independență și un curaj ca al marelui luptător, nu ne îngăduie să admitem că Gorki și-a schimbat de azi până mine ideile, sau că a cedat sugestiei mediului.

Dacă punem alături îngrijorarea sa de soarta culturii sub revoluție, — apelurile sale repetate în favoarea culturii — și însărcinarea pe care a primit-o apoi în alcătuirea bolșevică (știm, atîta știm, că Gorki face să se tipărească milioane de cărți și broșuri pe care trenurile le răspindesc în toate părțile Rusiei), atunci poate găsim explicația «convertirii» lui. Acest om, acest spirit altruist și gata la sacrificiu, s'a simțit probabil dator să facă pentru cultura patriei sale, pentru ceiace crede el supremul bine și scop al omului, ceiace avea puțința să facă în împrejurările date. Atunci cînd, cumpănind, a văzut că lucrarea pozitivă, fie și prin bolșevici, este mai de folos țării sale decît critica, Gorki și-a făcut datoria.

Inutil să mai adăogăm că volumul acesta poartă pecetea talentului literar a întregii sale opere. Uneori „articulul“ devine schiță vie, ca de pildă „Lămpițele“, așa de bine traduse în romînește, ca dealmintrelea întregul volum. G. I.

•••
G. Topîrceanu, *In ghiara lor...* Amintiri din Bulgaria și schițe ușoare. Ed. Socec, București 1920. — Poeții, mai ales cei lirici, nu reușesc totdeauna în proză. Subiectivismul lor îi împiedică să ne dea o imagine a realității fidelă și vie.

Dacă d. Topîrceanu e cunoscut ca unul din pușinii noștri poeți autentici, în care fantezia ușoară, umorul fin și lirismul delicat formează o combinație originală de o rară esență, amintirile din captivitatea bulgară ne revelează alte fețe ale talentului său.

Ele ne arată că există în d-sa și stofa unui povestitor care, cînd vrea, știe să vadă realitatea sub aspectele ei serioase și să ne redea impresiile sale în chip obiectiv.

Și din cuprinsul lor, d. Topîrceanu, are deosebitul merit de a fi înlăturat cu totul acele preocupări străine artei, care plutesc azi în atmosfera tulbură a vremii și dau aproape întotdeauna acestui gen de literatură un caracter actual și efemer.

Întîmplări și scene variate care se petrec în peisajul aspru al Macedoniei, în sălile de spital, în lagărele de prizonieri; tipuri de soldați, de țărani, de femei, romîni sau bulgari, defilează înaintea noastră, evocate în trăsături rezezi dar de un relief intens.

Și deși autorul nu pare a voi să ne dea decît viziunea exterioară a realității, el reușește nu odată să prindă din ea, aspecte în care trăește ceva din eternul omenesc.

Minunata schiță „Pe vîrfurile Pirinului“ conține ceva mai mult decît descrierea unor bieți prizonieri care așteaptă sârbătoarea Paștelor; în ea e întrupată veșnica nostalgie a căminului depărtat, după cum în alta, „Un fulger“, nu e vorba de un simplu fapt divers, ci de acea tainică atracție a două ființe, care învinge distanțele. În „Cantargieva“, atmosfera de promiscuitate a unui spital bulgăresc în timpul războiului e redată cu un realism puternic, dar ea dovedește și o pătrunzătoare intuiție a sufletului feminin.

Cu un instinct de o admirabilă siguranță știe d. Topîrceanu să alcăgă elementele caracteristice care dau viață și individualizează un personaj sau o situație, și numai pe acelea. Nimic de prisos în aceste schițe, în care fiecare cuvînt e la locul lui și contribuie a da totul o unitate organică. E o artă concentrată și sobră care-ți aduce uneori aminte de acea a unui Mérimée sau Maupassant. Dacă schițele din captivitatea bulgară scot în lumină însușirile

de observator și de psiholog ale d-lui Topirceanu, în acele ușoare, domină umorul și fantazia.

Acest scriitor excelează în a prinde și reda situațiile de contrast care degajează în noi ironia. Discuțiile politice ale căpitanului alternînd cu preocupările lui domestice privesc la cloșitul găinilor, conflictul căfelului Max cu Direcțiunea și mai ales odiseia pasionantă a unei muște, sînt povestite de un umorist de rasă.

Schițele finale „Taine” și „Loveș pădurarul” ne transportă în altă lume, în aceea a vietăților sălbatice și a păsărilor pădurii. Adevărate poeme în proză, ele sînt însuflețite de un sentiment profund al naturii.

Spațiul nu ne permite să insistăm asupra stilului și a resurselor artistice, de o rară virtuozitate, ale autorului.

Nu ne putem totuși opri de a nu cita cîteva exemple. Iată reprezentat un moment psihologic: „Prin sufletul meu, altădată animat ca o sală sgomotoasă și plină, se perindau acum numai amintiri șterse, imagini lipsite de contur, asemenea norilor subțiri, care se topiau în cupa de azur a cerului, lăsînd în trecere peste oraș umbra lor diafană”.

Iată silueta unei fete: „Cu brațul înclinat într-o mișcare plină de grație, se ținea cu o mîină de marginea de sus a ferestrei și părea că se uită undeva, cu luare-aminte. Mîncea largă a bluzei de vară, lunecînd în jos, îi desvălise brațul până la umăr”.

Și iată un peisaj: „Și noaptea începu să-și strîngă cătră apus perdeaua de umbre, pe cînd zorile coborau sfioase din răsărit. Șuvițe vinete de ceață pluteau peste adîncimi și tot mai cler trunchiurile sure de fag se lămurau din văzduhul fumuriu; pe iarță, pe fiunze, pe ramuri căzuse o bură ușoară de picături, ca o rece pînză de brumă”.

D-l. Topirceanu are viziunea intensă și clară a lucrurilor,—în ea desenul, jocul de lumini și de umbre, predomină asupra culorilor.

Și acestei arte de o aristocratică distincție, care nu plutește niciodată în vag, care iubește proporția și contururile precise, nu-i lipsește decît adîncimea concepției pentru a avea în ea ceva elastic.

O. B.

***

Ion Pillat, *Grădina între ziduri*, poezii, Ed. „Socec”, 1920, Pr. 5 Lei.

În mijlocul neliniștei de care literatura noastră suferă, domnul Pillat știe să-și plivească, singuratic și îngrijit, sufletul. Titlul volumului său ar sugera poate, stări sufletești rare și poeme ezoteric ferecate. Din fericire, titlul se lasă ușor escaladat. Volumul, sobru și modest, fără a încerca accente prea noi, avinturi subversive și intenții novatoare, e simpatic (poate tocmai prin asta). D. Pillat e înamorat de alb, de albastru, de nouri și de stele, pe care le iubește copilăresc și naiv. În poeziile lui se oglindesc nuferi, lebede, porambi și pajiști. Poezia d-lui Pillat filfiiie din aripi moi, alunecă domol pe la uri, cutrieră parcuri pustii și e îndrăgostită de toamnă. De-aceia miră mult faptul că d. Pillat, citeodată, se crede păgîn. Acum cîteva ani își poreclia astfel „Visările”. Dar, de-atunci până la volumul de față, a avut vreme să-și schimbe drumul; și credem că bine a făcut. „Satan”, de-opildă, nu ezităm să spunem că e cea mai puțin frumoasă din florile „Grădinii”. Nu e la locul ei. E, probabil, o reminiscență din ultimii ani, decînd Satan era la modă și decînd a rămas, în poezia noastră, obiceiul de a-i împrumuta, pe o pagină, coarnele..

În schimb, d. Pillat izbutește bine în poezii cu caracter pototit ca „Mă-năstire”, „Seară la Miorcani”, „Logodnă mistică”. Aici, ne-alocurea, versul îi sună plin, sonor și sincer. În poeme d-ii discretă corectitudine, știe să-și amintească frumos de copilărie și să sune, citeodată minunat, vecernii..

Rec.

* * *
V. Militaru, *Stropi de rouă*, poezii. București, 1920, „Cartea Românească”, prețul 7 Lei.

Nu știu dacă d. Militaru e țăran; dar „țărănist” e până în virful degetelor, — țărănist în subiecte, în stil, în idei, în sentimente. Țărănismul d-sale ostentativ se etalează c'un fel de mîndrie preventivă parcă, față de ostilitatea presupusă a cetitorului urban.

Țărăniști în poezie au fost Coșbuc și Goga. Era deci natural ca d. Militaru, temperament poetic mai puțin viguros, să cadă sub influența acestor maeștri. («Icoană scumpă», «Fără zestre», «Amiază de Iulie», etc. Uneori se simte chiar și influența lui Alecsandri: «Lunca doarme surizîndă în poleiu de lună plină»... ba, într'o poezie, d. Militaru ne dă măgulitoarea dovadă că a cetit și *Insemnări Literare*:

La pămînt își pleacă griul
Rourate, spicele;
Gărgărițe 'nsingerate
Năpădesc aglicele...)

D. Militaru e un poet realist. D-sa privește lucrurile prea de aproape. De aici decurg toate scăderile volumului de față. Realismul poate fi poetic numai atunci cînd natura subiectelor îngăduie acest lucru și cînd poetul are un simț artistic ager, un gust fin și sigur. Ca să înobilezi un subiect banal, trebuie să fii artist pînă'n mîduva oaselor. Ca să înalți pînă la poezie o scenă rustică cotidiană, trebuie să știi să-ți pui în lumină părțile cu adevărat poetice, lăsînd în umbră pe celelalte, — trebuie s'o privești de departe sau de sus (nu de la înălțimea boerului, ci a artistului). De aceea țărănismul lui Coșbuc e artistic întotdeauna, iar acela al d-lui Militaru e adeseori prozaic. D-l Militaru, în mare parte din poeziile sale, e un Coșbuc vulgarizat.

Verismul d-sale fotografic se transformă uneori în proză curată:

Trăgînd la carul ce se'ndoaie sub
două chile de porumb...

Sau:

Pe ștergaru întins pe iarbă
Masă scumpă-acum începe:
Ici, un ou și-un praf de sare,
Dincolo, vre-o două cepe...

Sau:

Cît ai zice: una, două,—
Par'că pusă pe șurup,—
Făcu piîhe, fierse ouă,
Mulse vaca, dă la rațe...
Imi venea s'o iau în brațe
Și s'o pup!

Ajutat de o vădită ușurință de ver-sificație, d. Militaru ține să fie verist în toate.

În dialoguri:

Ce'mi tot spui tu d'astea mie,
Mă' Ilie?

În alegerea numelor proprii (care, dacă nu sunt bine alese și bine plasate în vers, produc adesea un efect comic): Mama Sînda cu Ilie; Și eu, măi Toadere.; Ileana lui Cucută, (Rada și Simina, vechi cunoștințe dela Coșbuc), Dom' Plutonier Săgeată, Domnu Căpitan Spanțoi, etc. etc.

În familiaritatea subiectelor și-a tonului: autorul consacră unui... bou, cu care a copilărit, două poezii, — un sentimentală și prolixă, alta narativă și prozaică. E drept că autorul a fost sincer mișcat de pierderea acestui prieten blînd din copilărie, că din amîndouă bucățile transpiră sinceritatea emoției și că amîndouă sunt caracteristice pentru dragostea pe care țăranul nostru o poartă acestor blajini tovarăși de muncă, — dar... Dar trebuie să fim Virgiliu, Altminteri, ajunși să exclami ca autorul nostru:

Tu, cel mai harnic bou al tati și

cel mai mândru dintre boi! Alt cusur, pe alocurea supărător, al d-lui Militaru, e literaturismul. D-sa deși vorbește peste tot ca țăran, din punctul de vedere al țăranului, totuși califică viața dela țară ca un citadin: din ea se desfac icoane sfinte, copiii țărănilor sunt odrasle sfinte, dragostea dintre „un flăcău și-o fată mare“, „strinși în brațe“ pe o căpiță de fîn, e și ea sfântă,—viața noastră dela țară e sfântă... O fi,—dar lasă-ne s'o spunem noi. D-ta, ca țăran, nu știi. Sau dacă știi și o spui, atunci nu mai ai nici un haz.

Poeziile d-lui Militaru cu intenții sociale, sunt slabe. Despre cele cu subiect din războiu e mai bine să nu spun nimic.

Dar am vorbit prea mult despre cusururi. D. Militaru are și calități reale, —altfel nici n'am fi lungit atita vorba. Sentimentul naturii la d-sa e foarte viu și nostalgia după natură i-a smuls uneori acente atingătoare. In „Zori de primăvară“, in „Secerișul“, sînt strofe pline de avînt.

D. Militaru are și viziune poetică adeseori, multe imagini proaspete și frumoase, rime îngrijite și uneori nouă. De aceia in pasteluri și acolo unde natura subiectului se potrivește cu temperamentul d-sale poetic, izbutește mai ușor.

Iată o imagina (o fată care toarce borangic) :

Și, cum firul i-se pierde'n
Rezele ce vin de sus, --
Parcă ar cobori din soare
Borangicul de pe fus...

O fată surprinsă in vie de un flăcău plîndar :

Iar in fața lui,—aprinșă
Ca o floare-a unui mac --
A rămas Ileana Voichil
Rezmătată de-un arac.

Și-amîndoi c'un dor in inimi
Țin privirile'n pămînt,

Neputînd grăi nici unul
Către altul un cuvînt...

E un tablou plastic, de-o simplitate clasică.

M. G.

***

Dr. Gr. Antipa, *Problemele evoluției poporului român*, 1919, București. „Cartea romînească“.

Pentru poporul nostru care și vede azi unitatea națională realizată, nicio dată poate problema organizării lui n'a fost mai urgentă.

Accastă problemă nu se poate însă rezolvi prin inspirații momentane sau prin improvizații geniale, ci prin muncă serioasă care să aibă ca bază și punct de plecare știința.

Pătruns de acest adevăr, d. Dr. Antipa, aplicînd principiile și metodele biologiei in domeniul social, a căutat ca din rezultatul cercetărilor sale științifice să tragă concluzii și directive pentru activitatea practică.

Dela primele pagini ale acestei cărți ne dăm sama că ea a fost scrisă de un om de știință, de un spirit serios și metodic care disprețuește verbiajul estin și acel diletantism superficial și vag altt de obișnuit in această materie.

Incepînd printr'o schiță in liniile ei mari, a evoluției organismelor și a popoarelor, autorul analizează forțele care condiționează in mod permanent viața poporului nostru: aptitudinile lui înăscute cași mediul geografic, economic și politic in care ele s'au dezvoltat.

Spațiul nu ne permite să insistăm asupra considerațiilor totdeauna serioase, interesante sau judicioase ale d-lui Dr. Antipa.

E deajuns să spunem că ele dovedesc nu numai cunoștinți solide și întinse in specialități diverse, dar ceiace e mai rar, autorul nefiînd numai un simplu savant de laborator ci și un

organizator și un om de acțiune deprins a lupta cu realitatea vie, afirmațiile lui sînt mai totdeauna sprijinite pe observația personală și directă a faptelor.

Considerînd cultura unui popor ca activitatea organizată și conștientă care pune în valoare aptitudinile lui înăscute, autorul atrage cu drept cuvînt atenția asupra confuziei care se face cînd e vorba de apreciat valoarea unei culturi, între cele care formează substratul ei sufletească și formele sau mijloacele ei materiale.

Și examinînd din acest punct de vedere cultura noastră actuală, nu e de mirare că ajunge la constatări dure-roase.

Foarte obiectiv, evitînd orice aluzii cu un caracter personal, el denunță cu curaj, oriunde le întîlneste, relele sociale care împiedică mersul normal al evoluției poporului nostru.

Cel mai mare din ele, acel care — după părerea lui — viciază din temelie posibilitățile unei culturi serioase în țara noastră e politicianismul.

Nu mă pot opri de a nu cita în această privință următorul pasaj atît de caracteristic: „Aprorape toate rezultatele activității culturale oficiale nu stau la noi în proporție cu sacrificiile ce se fac, ba nici macar acele condiții esențiale care formează substratul moral pentru putința dezvoltării unei culturi serioase, siguranța, ordinea, libertatea dreptul, nu sînt încă pe deplin asigurate.

Rezultatele nu pot fi căutate nici în lipsa de aptitudini a poporului, nici în aceia a calităților culturale ale mediului și nici în defectuoșitatea legilor. Legile oricît de perfecte nu pot avea o valoare mai mare decît aceea a persoanelor care le aplică și aceia sînt funcționarii statului și oamenii politici. Numai un corp de funcționari capabili cu tradiție și stabilitate pot asi-

gura mersul regulat al statului. Dar nici formarea oamenilor politici înzestrați cu știință și aptitudini necesare și nici aceea a corpului funcționarilor nu a fost cu putință în organizarea politică actuală, căci sistemul guvernării țării prin partide politice cu organizarea puterii și disciplina de partid a condus la politicianism, adică la acea excrescență urîtă a celei mai nobile indeletniciri a unui popor și care a transformat instituțiile statului într-o puternică mașină de exploatare a țării pentru scopuri așa zis politice și în realitate personale. Poporul nostru a produs destule capete politice remarcabile, politicianismul însă i-a distrus sistematic și ei au fost nevoiți să cedeze locul disciplinaților. Mai rîu cu funcționarii. Selecțiunea după cinste, capacitate, specializare, este sistematic falsificată de politicienii diriguitori în dauna interesului general și al țării. Ba chiar putem spune că se face o selecțiune specială pe care o putem numi politică, ale cărei criterii de alegere sînt tocmai contrare celor necesare. Prin acțiunea îndelungată a acestei selecții, clasa funcționarilor care reprezintă și valorifică legile, a ajuns a se transforma într-o adunătură de oameni terorizați, umiliți, înjosiți, lipsiți de demnitate și de voință. Ea se compune sau din elemente incapabile, corupte și venale, sau din oameni cinști, însă resemnați, cărora greutățile vieții nu le permit a lua o atitudine sau a opune vreo rezistență călcărilor de legi și abuzurilor.

Funcționarii sînt la discreția politicienilor și, urmaș direct al obiceiurilor epocii fanariote, politicianismul a provocat boala funcționarismului care, de parte de a fi identic cu birocrațismul din apus, seamănă cu cinovnicia vechii Rusii despotice.

Politicianismul a pervertit simțul moral sănătos al poporului nostru și

duce la dezorganizarea și slăbirea puterii statului“.

Dar dacă clasa conducătoare și în parte intelectualii nu au putut rezista la nefasta lui influență, țărânumea n'a fost până acum decit superficial atinsă de dinsul.

Și autorul vorbește cu multă dragoste și comprehenziune de vigoarea, fizică și morală cași de înțelepciunea sufletească și practică acumulată de milenii a acestei țărâni.

El are încredere în aptitudinile ei deosebite, iar în ceiace privește puterea ei de adaptare la condițiile noi de viață, e însuflețit de un robust optimism.

Bogățiile neprețuite ale solului și subsolului nostru oferă mari posibilități dezvoltării agrare și a celei industriale, iar Dunărea e. menită a deveni una din arterele principale ale comerțului mondial. Nimic mai dăunător însă în aceste materii ca încercările pripite.

În chestia agrară, în cea industrială, în ceiace privește organizarea comerțului, e nevoie de o muncă metodică și mai ales de un plan rațional. Și în această privință d. Dr. Antipa indică soluții și directive care, dacă pot fi discutate de specialiști, au darul de a lămurii și preciza pentru profani câteva din problemele vitale ale existenței noastre.

Bogată în idei, sistematic compusă, sintetizând un material impunător de observații și de fapte, scrisă într'un stil limpede și viu, cartea d-lui Dr. Antipa poate fi un stimulent al gândirii pentru toți acei care în aceste vremi tulburi caută să dea o bază științifică, educației lor cetățenești. Ea satisface din acest punct de vedere o nevoie adincă și merită o răspindire largă.

O. B.

Savel Grosu. — *O propunere în chestia impozitelor.* Iași 1920. Cînd toată lumea se gîndește cum să ia

bani dela stat, d. Grosu cugetă la mijloacele de refacere financiară și caută izvoare de venituri noi pentru tezaurul nostru secătuit; aceasta nu-i, desigur, banal și dovedește civismul autorului. În broșura publicată, d-sa insistă asupra necesității unor impozite „care să fie suportate uniform de puterea de producție a avuției naționale și să stabilească o armonie socială“.

Să se fixeze un cîștig maxim tolera în orice întreprindere și tot ce întrece să fie luat de stat prin impozite; astfel s'ar lovi specula, iar statul și consumatorii ar profita. Autorul dă o serie de exemple: Banca Națională ia o dobîndă de 15 milioane numai dela împrumutul de două miliarde acordat statului, cînd capitalul său e de 12 milioane; fabrica de postav dela Buhuși, societăți petrolifere, cinema'ografele, proprietarii de pămînt și case etc., au văzut acțiunile și valoarea lor ridicîndu-se fantastic fără vre-un merit particular al deținătorilor. Un asemenea impozit asupra cîștigurilor trebuie să completeze impozitul pe venit, și să lovească în toți speculanții.

Autorul nu ține samă că specula este o apariție specifică organismelor economice bolnave. Oricum însă propunerile d-lui Grosu sînt interesante și sugestive.

A. B.

I. Simionescu. *Din tainele florilor*, Biblioteca de popularizare a Casei Școalelor, București. E una din numeroasele și interesante cărțile de popularizare, cu care d. Simionescu îmbogățește literatura științifică. Minunatele dispozițiuni prin care plantele își asigură fecundația (*ziua nunți*); delicata lor sensibilitate față de variațiunile mediului extern (*minutare de flori*); comunitatea de viață într'un mediu limitat (*un gard de vie spre toamnă*); pregătirea rodului pentru a asigura împrăștierea speciei prin: storfări proprii, apă, vînt ori animale (*grija de mamă*); misterioasa adaptare a

unor vegetale la regimul carnivor (*plante carnivore*); apoi descrierea *Cucurbiticidii*, care ține la închisoare insecte care să-i imprăștiie polenul; *Arborele de Cacao*, *Palmierii* cu multele lor forme, *Lupta între plante și animale*, sint atitea capitole, prin care autorul deșteaptă cel mai viu interes pentru lumca mută a florilor. Cărticica se sfirșește cu o traducere din *Ewald* (O tufă de liliac) și în totul se cetește ușor și captivează prin fодоaba stilului.

T. A. B.

Pierre Benoît, *L'Atlantide*, roman, 350 pp. Paris, Albin Michel.

Un ofițer francez izolat de lume la un post militar din Sahara, lasă un manuscris în care povestește o istorie bizară. În masivul muntos Hoggar, între Tuaregi, ar fi trăind o prințesă înrudită cu celebra Cleopatra și coboritoare din rasa neptuniană, care se crede pierdută odată cu scufundarea vechiului continent atlantic. Această prințesă ciudată, inoelnică, felină, pe lumea civilizată n'o cunoaște și din partea căreia nici un explorator ajuns acolo nu s'a mai întors, e numai nervi, foc și pasiune. Cine-o vede, o iubește. Ea, d'n parte-i, nu-i tocmai dificilă, dar îi place variația. Nefericitul părăsit însă moare de dragoste. Într'un dom de marmură, morții aceștia din dragoste, îmbălsămați ca mumiile, dorm somn veșnic, visând la amorul Atlantidei. Un singur om, un căpitan prietin cu povestitorul, a scăpat din citadela acestei urmașe a Cleopatrei, și acesta descopere taina. Cum însă dragostea l-a înveninat pentru totdeauna, el trebuie să se întoarcă îndărăt la Hoggar, unde va iubi pe Atlantida și apoi va muri. Ademenit de acest miraj de taină și dragoste, se hotărăște și povestitorul să însoțească pe cel ce se întoarce, și se duce și el la iubire și la moarte. Tovarășii chiar se și grăbesc, pentruca nu cumva

regina pustiului să nu-și îplinească numărul anilor și al amanților.

Autorul a împrumutat ceva din atitudinea lui Mérimée când amestecă istoria lui de amor cu o interesantă chestie de geologie africană. Un personaj al romanului susține undeva că partea centrală a continentului Atlantida, leagăn și sălaș al rasei neptuniene, nu s'a scufundat, ia catastrofa povestită de Platon care a înghițit tot restul continentului. Ea există și corespunde masivului Hoggar... Chestii de acestea sint presărate în multe părți, chiar cu lux de citații științifice. Poate autorul n'avea nevoe de ele ca să ne dovedească că cunoaște Africa sahariană. Icoanele pustiului, misteriosul nemărginirii, sint evocate cu o putere surprinzătoare și mai ales acestea dau caracter și valoare operei.

Sébastien Serbesco, *La Roumanie et la Guerre*, la Armand Colin, Paris, 1918.

Într'un volum de aproape 300 de pagini, expune conșcis și limpede unele momente dramatice în care s'a produs participarea și jefra României în marile războaie europene. Nouă, d. Serbesco nu ne spune nimic nou. Publicul francez însă—cărui i se adresează cartea—avea mare nevoe de informațiile acestea privitoare la un ațiat. Franța, după cum spunea acum câțiva ani, la Sorbona, un istoric român, este pentru România, o iubită soră mai mare, cam disprețuitoare însă, care nu se preocupă de fel de relațiile de familie cu mezina ei... Ba, până la războiu, mulți dintre Parisieni socot că ne confundau încă cu neguroasele și nedeslușitele popoare barbare ale Orientului. În vremea războiului apoi, lipsa de informații făcea ca publicul francez să aibă cele mai ciudate păreri relativ la inacțiunea noastră sau la dezastrul care a urmat intrării noastre în acțiune. Tragedia pe care a

răit-o nefericitul neam ajungea în apus ca un episod meschin și neînsemnat al războiului. Nu știu dacă sintem numai noi vinovați pentru această dureroasă ignorare din partea unui popor cărui România i-au închinat toată dragostea și admirația lor în chipul cel mai desinteresat. Ne avem însă și noi partea de vină. Acum 60-70 de ani, intelectualii români din Apus știau să deștepte pentru patria noastră dragostea și interesul unui Michelet, unui Quinet; Francezii de astăzi ne cunosc mai puțin decât cei de odinioară. D. Sébastien Serbesco e unul dintre puținii care au încercat să îndrepte această scădere. Cartea sa cuprinde informații asupra trecutului nostru, asupra problemei noastre naționale, asupra durerilor noastre chestiuni ale politicii noastre externe, asupra neutralității și războiului nostru. Dacă d. Serbesco tratează cam ușor chestia primejdiei și trădării rusești, din motive lesne de înțeles, tot schimb știe să justifice, în chip cinos, politica înțeleptului regim pentru cinstea, seriozitatea și timpul cărui are accentuare convingătoare puternice.

Ms.

Daniel Halévy, *Le Président Wilson. Étude sur la démocratie américaine*, Payot et Comp. Paris - 1919 - 272 pagini, Prețul 4.50 franci (13.50 lei).

Numele președintelui Statelor Unite este salutat azi cu bucurie de lumea întreaga și e cîștigat în mod necontestat pentru Istorie. Thomas Woodrow Wilson a imprimat adinec pecetea personalității sale evenimentelor mondiale din ultimii ani, căutînd a îndruma omenirea pe căi mai bune și mai drepte decât acele care au condus-o la singerosul cataclism.

Wilson, privit în ipostasul în care ni-

prezintă problemele zilei, ne apare ca un idealist tenace, menit să readucă pe drumul adevărului și al binelui, bătrîna Europă înnebunită. Descendent dintr'o familie puritană engleză, Wilson - în a treia generație pe părintul american - a crescut în dubla atmosferă americano-europeană, în libertatea cam primitivă a noului continent, în cultura deja antică a lumii vechi.

Studiul istoriei, filosofiei și literaturii îl pasionează. La 23 de ani scrie articole de ordin politic cu o competență care impune. Spirit larg, profund cunoscător al regimului constituțional din Europa, este surprins de rezultatele absurde ale acestui regim în Statele-Unite.

La vîrsta de 25 ani începe avocătura pe care însă o părăsește imediat și timp de trei ani se pregătește în vederea unei catedre, pe care o și căpătă la Universitatea din Princeton, unde și făcuse studiile. Obiectul cercărilor și observațiilor sale este Statul care are după el e organul conducător prin care societatea se adaptează mediului și realizează o viață mai activă. „Forța majorităților este inovația societăților moderne și arta omului de Stat trebuie să fie de a supraveghea, de a apăra, de a conduce această forță nouă”.

Profesor și apoi rector al Universității din Princeton, guvernator al Statului New-Jersey, pretutindeni pe unde a trecut, Wilson a dovedit că este un idealist profund, capabil de a obține rezultate utile democrației americane. Tenacitatea pare a fi caracteristica lui de samă.

În fața alegerilor prezidențiale din 1912, Wilson apare ca cel mai indicat: Om nou, străin de politica militantă, profesor reputat, guvernator abil și îndrăzneț, sprijinit de o profundă simpatie populară pe care și-o cîștigase prin spiritul și reformele sale de-

mocratice ca guvernator al New-Jerseului.

Fiind ales direct de poporul american, fără nici o legătură cu finanțarii și parlamentarii Statelor-Unite, fără un angajament față de influențele politice, Wilson își exercită din primul moment, cu deplină autoritate, toate drepturile prezidențiale date prin constituție, și care de mult căzuse în desuetudine.

Astfel își pune în practică ideile sale asupra rolului Statului. Cu un curaj care uimește pe Americani, deprinși ea Președintele să fie prizonierul parlamentului, Wilson bravează cuterea finanței americane și impune într'un singur an trei reforme: a tarifului vamal, a sistemului bancar, și a regimului trusturilor. Autoritatea lui Wilson învinsese cerbicia aurului care conducea destinele Statelor-Unite. El voia prin reformele sale să ajungă să creeze o Americă nouă, supraabundentă în bogăție și energie, gata în orice moment să îndădăreze lumea veche.

Războiul mondial din 1914 îl găsește în plină activitate reformatoare. Pentru a-și duce opera la sfârșitul dorit de el, Wilson avea nevoie de pace. Curentele războinice nu lipseau în America, dar Wilson își urmărea cu tenacitate opera reformatoare.

„Un om, spune el, nu trebuie să se lase influențat de aclamațiile zilei: verdictul conștiinței sale, conștiința umanității, la aceasta trebuie să se gindească.” El recomandă poporului său: Stăpânirea pasiunilor, disciplina actelor. Pacea, e cuvântul de ordine al Președintelui, e cuvântul care flutură din gură în gură, entuziasmind mulțimile. Activitatea plină de roade din primii patru ani, reformele în curs, încrederea desăvârșită a poporului, fac ca Wilson să fie reales președinte în 1916. De data aceasta însă, problema

războiului îl interesează mai de aproape.

Dorea pacea, își oferea serviciile de mediator, dar războiul continua și mai crincen și mai sângeros și mai oribil.

Voia pacea, dar în același timp voia ca prestigiul marelui republice americane să fie neatins. Scufundarea mai multor vase americane, de către submarinele germane, hotărâse pe Wilson să rapă legăturile cu Puterile Centrale.

Motivul real care au determinat pe Wilson să iatre în războiul pe care-l detestase, rămân de cunoscut; în orice caz el a pus capăt sângeroasei tragedii, pe care a intensificat-o aproape un an și jumătate, și a eșit cu aureolă de pacificator!

În cursul tratativelor de pace a căutat să traducă în fapt principiul autodeterminării națiunilor și să înjghebeze o Ligă a Națiunilor pentruca astfel să împiedece sistemul alianțelor dăunătoare. Viitorul ne va arăta dacă sacrificiile lui Wilson au servit numai idealului său, care era și acel al omniurii, sau interesele bătrânei Europe au ris de hinererele „nebulului” din Casa Albă.

Și în acest din urmă caz, Wilson nu e sigurul dezamăgit.

V. G. B.

Stanislas Meunier, *Histoire géologique de la mer*, Paris, E. Flammarion, 1916. Cunoscutul geolog și pionier al concepțiunii activiste în geologie contribuie, cu noua sa lucrare, la clarificarea multor probleme geologice în legătură cu funcțiunea oceanică. După concepțiunea „activistă”, pământul, ca și ființele vii, e în necontenită transformare, trăește viața lui cosmică. Dacă observația noastră s'ar mărgini la fenomenele actuale și nu am căuta să celim în coaja globului urmele lăsate de aceleași fenomene, de aceleași

„funcțiuni“, cum zice autorul, desigur că multe din transformările geologice, ar rămîne necunoscute sau neclarificate.

În cele cinci părți ale lucrării sale, firul conducător e continuitatea funcționării organelor terestre, evoluția înceată, fără salturi. Precum în biologie funcția ne lămurește forma organelor, tot așa în geologie urmele funcționării ne pun pe calea recunoașterii elementelor, a agenților, care au determinat anumite fenomene. Interesant e că mare deosebire nu găsește autorul nici în compoziția apelor marine, a mișcărilor oceanice, a curenților, etc. În depozitele ce se aștern pe fundul mării, în lupta oceanului cu coastele lui, în clasaștea bolovănișului, petricelelor și nămolului rupt din coaste, în urmele viețuitoarelor etc. geologul vede, că și acum citeva milioane de ani, cași azi, viața pămîntului se scurgea la fel. Privitorii numai erau alții...

În prima parte autorul se ocupă de *caracterile geografice ale mării*, indicînd regiunile ocupate de ocean după primele sbîrcituri, în care se recunoaște o accidentare asemenea celei a uscăturilor. În a doua parte dă cuvenita importanță *caracterelor cinematice ale mării*: marea, hula, valuri, curenți, care contribuie la măcinarea coastelor, la împrăștierea bolovanilor, la tăierea malurilor în povrnișuri verticale, ori în golfuri și promontorii, după natura rocii. Cum își înscrie azi marea sforțările ei, așa le-a înscris în trecutul chiar cel mai îndepărtat și putem spune, cu siguranță, că marea, chiar mult mai puternice, erau și în era primară; că vinturile ridicau și atunci talazuri gigantice, iar curenții „fosili“ influențau, ca gulf-streamul de azi, fauna, flora și climatul coastelor. Autorul a găsit în jurul Parisului dovezi în „structura lenticulară sau amigdaloidă a unor roci archeene“ dovada unui străvechiu curenț oceanic. Firește,

că mai multă importanță prezintă indicarea „deplasărilor în masă ale mării“, care se pot urmări în sute de locuri. Din activitatea mării rezultă sedimentele, care variază după origina și locul lor de așezare. Între depozitele vechi și cele de azi nu sînt decit deosebiri de vîrstă, care arată că, cu cit un depozit e mai vechiu, cu atît a suferit transformări mai adînci. M. dă o atenție deosebită „mîlului cu globigerine actuale“, care se formează din miliardele de scoicușoare, de foraminifere, ce cad la fund. Acest mîl se forma tot astfel și în era primară sau secundară, dar ce mare deosebire în aparență, din pricina transformărilor ulterioare. Același lucru cu depozitele coraliere.

În partea a treia, ocupîndu-se de „caracterile fizice ale mării“ arată că: densitatea apei de mare de azi nu diferă prea mult de cea a mării geologice, cum vădesc depozitele de precipitare. Lumina pătrundea în mările vechi și era absorbită variat cași acum. Și pe atunci erau mări negre, galbene, verzi, azurii, iar temperatura varia dela suprafață cîtră fund, însă nu așa de mult ca azi, cînd polii terestri sînt acoperiți de ghiață.

În partea a patra „caracterile chimice ale mării“ și în a cincea „caracterile biologice“ ale ei. M. vedește că diferenți esențiale între mările primitive și cele de azi nu sînt, ci se recunoaște o evoluție continuă prin influenșarea reciprocă a numeroaselor funcțiuni ale vieții pămîntești.

În „rezumat și concluzie“ autorul trece în revistă nașterea, dezvoltarea funcțiilor pămîntului cu aparatele lor proprii, apoi încetarea, în viitor, a acestor funcțiuni, ceia ce va însemna apropiata moarte a globului terestru, ce va ajunge în starea în care se găsește fiica lui, iuna.

T. A. B.

REVISTA REVISTELOR

Convorbiri literare (Anul LII, No. 2, Februarie, 1920).—Anul al cincizeci și doilea. E o longevitate emoționantă în orice literatură, dar încă în una ca a noastră, a cărei vechime nu e mai mare decît o sută și cîțiva ani! Durata „Convorbirilor Literare” acopere aproape jumătate din durata întregii noastre literaturi propriu zise și întreaga durată a literaturii romine artistice, care începe atunci cînd poezia romînă, devenind mai matură, se emancipează de preocupările politicii curen-te. Iar „funcțiunea” acestei reviste—aocelui „organ” de publicitate—a fost tocmai apărarea caracterului artistic al poeziei romine—Cînd funcția a fost îndeplinită, cînd autonomia poeziei a fost asigurată, „Convorbirile Literare”—părăsind și lașul, leagănul criticii romine—s’au adaptat nevoilor nouă ale culturii naționale și, în epoca de desgro-pare a trecutului, a cercetărilor mi-găloase de istorie, au căpătat un pro-munșat caracter istoric. Desigur, în pa-giunile ei, tineri ucenici ai lui Maio-rescu, au continuat să apere intangi-bilitatea artei—care nu mai era ame-nințată de nimene.

În faza lor actuală, „Convorbirile Literare” caută să țină pas cu vre-mea, oglindind, pe cit le stă în putință, mișcarea literară și de idei din țară.

Din noua serie, de după războiu, re-marcăm, firește, *Amintirile din Junime-a* ale d-lui Iacob Negruzzi, unul din rarii supravețuitori din vremurile de glorie ale Junimii și ale revistei. Pri-

mele amintiri despre Junimea apar, dacā nu ne înșelăm, în articolul lui Maiorescu despre Leon Negruzzi: ci-teva caracterizări de oameni și evo-carea nostalgică (dejal) a frumoaselor vremuri trecute. Pe urmă am avut a-mintirile lui N. Gane și ale lui G. Panu. Ale d-lui Negruzzi, scrise în 1889 vād lumina zilei abia astăzi. Venite după ale celorlalți, mai cu seamă după ale lui Pa-nu, ele nu ne aduc multe știri nouă. Dar e atît de interesant să mai ascuți încă odată povestea minunată a Junimii! Și cu ce bonomie, cu ce simplitate—și cu ce discretă melancolie povestește d. Iacob Negruzzi!

Arhiva pentru știința și reforma socială. Organ al asociației pentru studiul și reforma socială, Director D. Gusti. Anul I, No. 4, Ianuar 1920, Bu-curești.

În țara noastră unde în viața publică, în legislație ca și în administrație, im-provizatia și cultul incompetenței se întîlnesc la fiecare pas, nimic nu putea fi mai neșesar ca această publicație în care realitatea socială în variatele ei aspecte e cercetată în chip sistematic de specialiști cunoscuți.

În bogatul material al acestui nu-măr remarcăm un studiu interesant al d-lui Gusti asupra unui *manuscris ine-dit al lui V. Conta*. Scris în 1880 manus-crisul cuprinde cîteva indicații asupra ar-tei de a se purta, de a clîrui în socie-tate. După părerea distinsului pro-fesor, Conta are meritul de a fi între-zărit planul unei etici și al unei peda-

gogii sociale și politice, artă atît de necesară în epoca noastră democratică.

D-l *Andrei Rădulescu* scoate în lumină defectele sistemului nostru de împărțire a dreptății în ceiace privește procedura ca și organizarea judecătorească.

D-l *G. Ionescu-Șișești* analizează cu multă competență reforma agrară în diferitele ținuturi ale Romîniei. În ceiace privește vechiul regat, d-sa cere legiuitorului parlamentar să se inspire din considerații de ordin obiectiv și științific și să aibă în vedere nu interesul politic și argumentul sentimental, ci interesele vitale și permanente ale societății.

În primul rînd reforma agrară nu trebuie să piardă punctul de vedere al productivității, care trebuie cu orice preț menținută și stimulată.

Ion Creangă, Anul XII, No. 11—12. Bîrlad.

Această bună publicație de folklore, la conducerea căreia se află d. Tudor Panfile, și care obișnuit dă un material interesant și bogat, de data aceasta își consacră aproape toate paginile memoriei marelei povestitor dela Humulești, cu prilejul împlinirii a treizeci de ani dela moartea lui. Între altele găsim, în acest număr, două scrisori din 1885 ale lui Creangă către d. Iacob Negruzzi și un tablou genealogic al neamului Creangă de d. Radu Manoliu.

Mercure de France (1 Februarie, 1920.)

În *Tragedia Siberiană*, d-l *Artur Tupin* expune după rapoartele generalilor *Pepelaieff* și *Gaida*, comandanți în oastea lui *Colceag*, pricina înfrîngerii armatelor contra-revoluționare din Siberia în vara trecută. *Pepelaieff* a fost comandantul armatei de Nord, cea care a început ofensiva în contra bolșevicilor; el avea șef imediat pe *Gaida*. Din aceste rapoarte rezultă că

nu bolșevicii au bătut pe *Colceag*, ci greșalele militare și politice ale *Marelui Cartier General*: înaintarea unei singure aripi a frontului, fără rezerve, fără servicii de aprovizionare, fără legătură pe flancuri, astfel că această armată de nord ce forma aripa dreaptă, deși biruitoare, a trebuit să se oorească în înaintarea sa și apoi să dea nașterii pierzînd în zădar oamenii și osteneala. *Marele Cartier* nu a înțeles că într'un războiu civil tactica de înaintări și retrageri nu are rost, că trebuie procedat prin lovituri sigure și rapide. Rău hrăniți, desbrăcați, desculți și fără ofițeri, soldații au început să deser-teze; descurajarea și demoralizarea s'a întins în armată, mai ales că din pricina rălel politici militare a *Marelui Cartier*, recrutările silite și înrolările de voluntari nu reușeau să umple golurile produse. A doua cauză, și poate mai importantă, a înfrîngerii a fost dictatura militară a *Marelui Cartier*, cu o atitudine antidemocratică, ce n'a priceput că trebuie să-și întemeieze capacitatea sa de luptă contra bolșevismului pe ordine, democrație și pace socială. În vreme ce neglija să convoace adunarea constituantă să-și expună programul politic în chestia agrară, *Marele Cartier* continua metodele de represiune bolșeviste, rechiziționările forțate, și bătaia cu biciul ca în bunele vremuri ale vechiului regim. Nedreptățile, jafurile, omorurile, lipsa complectă de siguranță politică, cenzura aspră, atotputernicia șefilor militari au nemulțămît populația și au făcut-o să regrete regimul bolșevist. Astfel *Colceag* și-a pierdut sprijinul populației civile, tocmai cînd bolșevicii, spre a cîștiga victoria, sacrificau principii sfinte pentru ei, și inaugurară o politică agrară ce-i împăcau cu masele țărănești. În contra acestei funeste dictaturi militare și pentru a ajuta pe *Colceag* în contra și fără voia lui, generalii *Gaida* și *Pepelaieff* se pun în

fruntea mișcării democratice și adună în jurul lor masele de lucrători, socialiștii minimaliști, socialiștii revoluționari, pe toți cei ce erau dușmani ai oricărei dictaturi, fie militare, fie a sovietelor. Învinși însă, ei au trebuit să demisioneze și să părăsească lupta, venind la Paris.

Revue des Deux Mondes (Februar 1920.) *Antoine Albalat* ne dă câteva date interesante asupra personalității poetului **Jean Moréas și a vieții de cafea a Parisului**. Moréas era clientul obicinuit a lui Vachette, dar frecventa și cafeaua „des Lilas” sau Steinbach. Aici el își trecea timpul în discuții nesfârșite din care orice preocupare filozofică și morală era absentă. Unicul său ideal era poezia căreia îi subordona totul, artă, religie, știință. Spiritul său critic se exercita asupra chestiilor de formă și stil. Prețuia în chip extraordinar sonoritatea cuvintelor și memoria sa era plină de versuri din poezii vechi, mai ales acei din secolul al XVI. Caracterul lui era despot și nu suferea contradicția; cretun, imbecil, erau genurile lui ordinare.

Fără familie, fără ocupație, simplu dietant al lecturii și al muncii, fără a iubi nici erudiția, nici istoria, Moréas a fost prada plictiselei. Ea i-a otrăvit viața. Prietnia i-ar fi putut îndulci izolarea, dar el nu credea în prietinie.

„Sufletele înalte, urmărite de un destin invidios, scria el, sînt condamnate să guste delicia amare ale singurătății”. Și la sfîrșitul vieții sale el spunea: „Nimic nu mă mai interesează, sînt desgustat de tot”.

Moréas și-a trăit plictiseala din cafeu în cafeu, la brațul tovarășilor care voiau să-l urmeze în cursele lui noctambule prin tavernele Parisului unde el samara la întîmplare versuri și visuri. Existența acestui poet a fost o lungă sinucidere morală.

André Beaunier consacră un studiu lui **Paul Adam**. Scriitorul francez, mort

de curînd, a debutat pe la 1835 sub influența curentului naturalist și al celui simbolist. De la cel dintău, a rămas cu gustul observației exacte, de la cel de al doilea cu acel al ideilor.

În operele lui, Paul Adam apare ca un naturalist ideolog, pasionat de vagi planuri de reformă morală, planuri ce urmăresc a stabili dictatura unei elite. Dar mai reușite ca operele lui inspirate de actualitate cu pretențiile lor filozofice sînt, după Beaunier, romanele lui istorice.

În tetralogia sa: „La Force”, „L'enfant d'Austerlitz”, „La ruse”, „Le soleil de Juillet” el a abordat originea Franței contemporane.

Cel mai perfect din aceste romane e „L'enfant d'Austerlitz” în care unul din personaje, Omer Héricourt poate fi considerat ca un simbol al Franței în epoca care a succedat teroarei și imperiului.

În cele 60 de volume rămase în urma lui Paul Adam, găsim o profunzime de imagini, sentimente, doctrine ingenioase. Opera lui e bogată și confuză. Ea poate fi comparată cu un edificiu înalt și curios, de o arhitectură bizară și superbă care a rămas însă cu acoperișul neterminat.

Revue de Paris (Ianuar 1920). — În notele lui de literatură străină, *Edmond Jaloux* consacră câteva pagini lui **John Galsworthy**. Navelelistul englez care are azi cincizeci și doi de ani e un realist, dar deosebit de cei francezi, prin preocupările lui de viața morală a eroilor, de motivele actelor lor, de evoluția caracterelor, de drama multă care se joacă în el.

Nimeni nu a dat azi un portret mai just al englezului din clasele superioare, aristocrat sau burghez, prizonier al castei lui, victimă a controlului asupra lui însuși căruia emoțiile îi sînt oprite și a cărui conversație e silită să se limiteze la banalitățile curente.

Personajele lui au puțină liniște interină. Cei mai liberi și mai cinici ca

și cei mai supuși opiniei publice știu totdeauna ceiace fac și pentru ce o fac. Ei se pot revolta sau elibera, dar sînt totdeauna victimele unei conștiințe implacabile care le dă un relief de o măreție tragică.

Opera lui e o satiră a claselor dirigente cași acea a lui Dickens, Thackeray, Eliot, dar critica lui e mai incisivă. Satira socială însă îmbătrînește repede și Galsworthy va trăi mai mult prin afdncimea lui psihologică și prin darurile lui de portretist.

Jaloux ne mai dă și citeva date asupra romanului *brasilian* după opera lui *Benedicto Costa*.

Tot secolul al XX e, în ceiace privește Brazilia, istoria educației ei prin Franța literară, politică, filozofică, artistică.

Din punctul de vedere al observației psihologice opera prozatorilor brazilieni se resimte de influența unui Bourget, Anatole France, Marcel Prevost și Hermant.

În romanele unui Machado de Assis, Azevedo și mai ales în capod'opera lui, Graca d'Aranha, Chanaan, întinim imaginația (x)berantă a sudului, dar și o grijă de compoziție și un echilibru care e caracteristic spiritului latin.

Revue bleue (ianuar 1920). D. Ernest Lémonon, în articolul *Les élections italiennes*, explică succesul socialiştilor în Italia. Într'adevăr, pecind în Franța s'au unit aproape toate partidele într'un bloc contra socialiştilor, — în Italia partidele au dus lupta a parte. Campania electorală a fost agitată: la Neapole, de pildă, pentru 11 locuri s'au prezentat 132 candidați. Socialiștii ar fi reușit, — și din pricina violenței propagandei lor, cît și mulțumită lipsei de educație politică a maselor care, pentru prima oară, luau parte la niște alegeri cu vot universal și cu reprezentarea minorităților.

Deasemeni d. Lémonon face u-

nele) imputări guvernului, deci d-lui Nitti, care „se pare că n'a făcut ceiace ar fi trebuit,” pentruca alegerile să dea alt rezultat. D. Nitti „a recomandat prefectilor să se abțină dela orice ingerință și dela orice presiune”. Autorul caută însă un motiv mai serios al reușitei socialiştilor și-l găsește. La baza alegerilor a fost războiul.

În fața spectrului unui nou războiu, poporul a votat pentru socialiști, care sînt aprigi neutraliști, și pentru catolici, care cu mare greutate aprobaseră intervențiunea. În Cameră sînt 200 socialiști, 100 catolici, 170 liberali, vre-o 40 radicali, cițiva republicani, 2 naționaliști și cițiva fără cu'oare. Socialiștii nu-s omogeni. Un grup însemnat de moderați gravitează în jurul d-lui Turati, care-i adversarul unei revoluții sociale. În aceste alegeri, naționalismul însă a fost complet învins. În afară de d. Federsoni, care a reușit la Roma mai mult din pricini personale, și încă de unul, — pretutindeni, la Veneția, Turin, Milano... candidații naționaliști au fost trînțiți. Dimpotrivă, au fost aleși *rinunciatori* (în chestia Fiume), ca: d. d. Bissolati, Andrea Torre, Giovanni Amendola, Salvemini. „Infringerea naționalismului, spune autorul, arată că Italia nu vrea să accepte predominarea unui grup militarist”. Giolittismul nu-i reprezentat în Cameră decît de-un stat-major, fără trupe: d. d. Giolitti, Facta, Peano, Falcioni. Au căzut însă mulți fruntași giolittiști. Totuși se șoptește că succesul d-lui Nitti ar fi desemnat d. Giolitti. Camera așa cum este formată, se anunță turbulentă. D. Orlando a primit greaua sarcină s'o prezideze.

Sub titlul *La diminution du gout au travail*, d. Louis Narquet remarcă obosala fizică și morală a maselor, care — după războiu — au nevoie de odihnă înainte de-o sforțare nouă.

Dar nu-i numai atît. Este și o schimbare în mentalitatea lucrătorilor. Re-

ducerea orelor de muncă și urcarea salariilor determină o diminuare de producție și o scumpete, pe care o resimt și masele proletare. Cu exemple din Rusia și din Statele-Unite, autorul arată cum scade catastrofal producția și cum salariile cresc în mod vertiginos. Pe lângă oboseala de războiu, cauze sociologice profunde determină aceste fenomene. Progresul mașinismului a contribuit la ușurarea existenței, dar a înmulțit cerințele și pofta de traiu bun, cu cît mai puțină muncă. Aceasta-i una din serioasele cauze care micșorează gustul de lucru al muncitorilor. Cultivatorii nu intră însă în această categorie. Lucrătorii dacă nu vor înțelege că sînt solidari cu patronii și dacă, printr'o educație economică, nu-și vor schimba mentalitatea,—cu reducerea orelor de muncă, și urcarea salariilor, nu cîștigă decît victorii a la Pyrrhus

La Revue Mondiale (1 Februarie 1920) Charles Richet într'un volum de curînd apărut, „Selecțiunea umană”, susține că rasele neagră și galbenă sînt inferioare intelectualicește rasei albe; deci trebuie ferită această rasă de încrucișarea cu rasele de culoare. Împotriva acestei teorii se ridică d. *Jean Finot* prin articolul său **Geniul Francez și lupta de rase**. Cu argumente de ordin biologic, antropologic, istoric dovedește că este greșit a se vorbi de rase inferioare și rase superioare. Nu se constată la rasa alba superioritate nici în frumuseță, nici în putere, nici în agilitate mușchulară, nici în fecunditate; iar din punct de vedere intelectual, omenirea datorîște rasei negre una din cele mai înverzinate culturi ale antichității, civilizația egipteană. Antropologia și Paleontologia ne arată că prototipul omului este cel negru. Omul din Neanderthal, din Spily, din Krapina, homo primigenius, aveau părul, pielea și ochii negri. Egiptenii, începătorii civilizației mediteraneene, aparțin rasei negre, cum îi

arată și scriitorii greci și romani și cum ne dovedește studiul antropologic al scheletelor, craniilor și mumiiilor egiptene. Culoarea nu e ceva specific rasei; ea se datorește mediului fizic, climei în care trăește omul. „Climatul tropical dă pielei și intestinelor muncă, ce în climatele temperate cade asupra plămînilor. Activitatea plămînilor, care crește cu chipul acesta, în fața căldurii, luminii mai slabe a soarelui, face posibilă o piele mai albă, în vreme ce activitatea mărită a ficatului și altor organe interioare... favorizează culori mai închise”. Rasa galbenă, intermediară între negri și albi este produsul pămînturilor acoperite cu erburi, sub latitudini netemperate. Lipsa de umiditate, diferențele de temperatură între anotimpuri influențază e-lorația. Cantitatea de pigment depinde de intensitatea soarelui. Rasele s'au amestecat și se amestecă neconștient dela ivirea omului pe pămînt; acestei panmixii se datorește progresul civilizației și al națiunilor. Francezul are în el singele a cel puțin douăzeci și patru de neamuri. O rasă blondă pură, purtătoare a civilizației, o rasă arică, a fost un mit, o superstiție datorită științei germane

La nouvelle revue française (No. 76, 1 Ianuar 1920.) Într'un amănunț articol, *Valéry Larbaud* înfățișează figura interesantă și puțin cunoscută a scriitorului englez Samuel Butler. Soarta literară a acestuia e plină de înțelepte învățături. Născut în 1835, mort în 1902, popularitatea i-a venit abia în preajma morții. Spirit activ și original, filozof, romancier, critic de istorie religioasă, humorist, pictor și muzicant, Samuel Butler, „în una din cele mai frumoase vieți de vențuri intelectuale”, a îmbrățișat, cu un gal suc es, activități multiple. Prin r-manul său satiric „Erewhon” stă alături de wife și sterne. În explicarea logică a esuecțiunilor, el substituie teoria zisă „a naucinațiilor” a lui David Strauss, propoziția lui teorie „a crucificării neconșiente”, după car:

Isus ar fi fost scoborit încă viu de pe cruce. Cătră sfârșitul vieții sale, Butler ocupându-se de aproape de chestiunea kimerică, conchide din descripția unui port din Odyssea, asemănător cu localitatea Trapani din Sicilia, că aici ar fi locul unde epepeia sau cel puțin o parte din ea ar fi fost compusă, ajungând și mai departe atunci, când pretinde că Odyssea ar fi opera unei femei, identificată de el cu Nausikaa.

Afară de aceste originale, dar hazarde interpretări, Butler aduce contribuții noi la filozofia naturalistă prin opera lui capitală „Viața și Obișnuința”, în care, arătând insuficiențele teoriei darwiniste a Selețiunii naturale, „adaugă ca factor al evoluției simțul nevoiei și explică prezența unei memorii în celula vie, demonstrând că e personal identică cu toate celulele din care provine și din care s'a coborât în cursul vremurilor”.

Interesante sînt cîteva „Note cu privire la stilul lui Flaubert”, datorite lui Marcel Proust. Procedeu subtil și comod, autorul se mărginește la două-trei pagini din Flaubert, pentru a explica, cu ajutorul particularităților gramaticale, originalitatea stilului său. În treacăt, Marcel Proust aduce cîteodată puncte de vedere noi în aprecierea operei lui Flaubert n'are metafore, ci numai simple și sobre comparații; asta explică claritatea de desen exact a stilului. Prin întrebuițarea nouă și personală a anumitor pronume și propoziții, precum și a perfectului compus, perfectului simplu și a participiului prezent, Flaubert a rein-

noit viziunea noastră despre lucruri aproape tot atît cît a reinnoit Kant, cu Categoriile lui, teoria Cunoștinței și a Realității lumii exterioare». Fără a se opri numai la aceste amănunțite chestii de procedeu, Marcel Proust se ridică la curioase considerații asupra tonalității stilului lui Flaubert. «Meritul său capital e că știe să dea în chip magistral impresia Timpului; lucrul cel mai frumos din *Educația sentimentală* nu e o frază, ci un spațiu alb».

Revista mai conține un articol a lui Albert Thibaudet despre Herbert Spencer, cu prilejul centenarului său și cîteva pagini-necrolog pentru Renoir, pictorul impresionist mort de curînd.

The Near East, 12 Decembrie 1919.

Este o revistă săptămînală închinată politicii și comerțului Peninsulei Balcanice, precum și țărilor orientale ca: Egiptul, Sudanul, Marocul, Asia Mică, Arabia, Mesopotamia, Persia și India.

Articolul editorial din nr. de față poartă titlul de «Roumania» și este o dare de samă despre împrejurările politice din țara noastră, în timpul cînd a apărut revista.

Autorul insistă asupra urgenței nevoi a unei reforme politice și stabilirii unui echilibru economic; România Mare, zice el, se găsește în cele mai prielnice condițiuni pentru a-și așeza temeliele unui mare viitor, dar prosperitatea nu va veni dela sine, fără o puternică încordare din partea țării înseși

---

Neputînd-ne procura reviste și cărți englezești, americane, germane și italienești, rubricile: „Recenzii”, „Revista Revistelor”, „Mișcarea intelectuală în străinătate” sînt necomplete.
